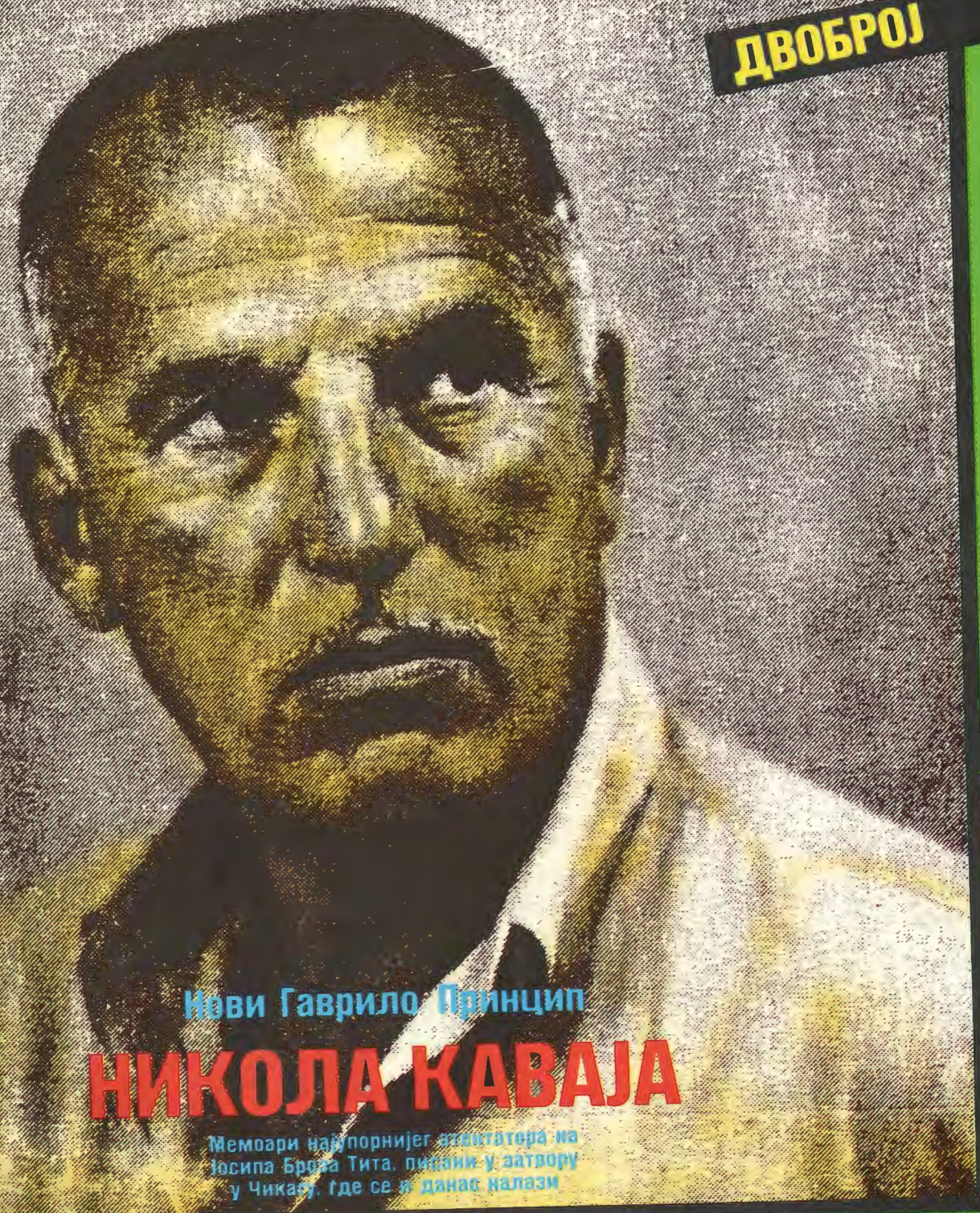

СРПСКА РЕЧ

СВОБОДНЕ НОВИНЕ • БРОЈ 2-3 • ГОДИНА I • 15. ЈУЛ 1990 • 20 ДИНАРА

ДВОБРОЈ

Њеви Гаврило Принцип

НИКОЛА КАВАЈА

Мемоари најпорнијег атентатора на Јосипа Броза Тита, писани у затвору у Чикагу. Где се и данас налази

ДОКУМЕНТИ

BEKANNTMACHUNG

Wegen Spionage und Sabotage zu Gunsten von DRAŽA MIHAJLOVIĆ sind die nachstehend aufgeführten Angeklagten vom Standgericht des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD Belgrad am 12. 11. 1942 zum Tode verurteilt und erschossen worden:

1. Aleksić Dušan aus Mladenovac,
2. Dmitrović Milisav aus Belgrad,
3. Golubović Milan aus Vrčin,
4. Jakovljević Miomir aus Rajja,
5. Jekić Radomir aus Čičevac,
6. Jovanović Miodrag aus Belgrad,
7. Kapor Mladen aus Belgrad,
8. Latimski Svetomir aus Velika Plana,
9. Marinković Dobrica aus Lapovo,
10. Milutinović Ljubomir aus Rajja,
11. Mitrović Zoran aus Jelen Do,
12. Nešković Borivoj aus Bogovadja,
13. Pavić Petar aus Jelen Do,
14. Petronijević Miloš aus Guberevac,
15. Popović Milovan aus Nisch,
16. Ranković Živan aus Čačak,
17. Rašković Radivoj aus Preljina,
18. Stojanović Branislav aus Stalać,
19. Topalović Velimir aus Čačak,
20. Vasković Jerko aus Užice.

Der Höhere SS- und Polizeiführer in Serbien

MEYSZNER

SS-Gruppenführer
und Generalleutnant der Polizei.

ВЛАСТ У СРБИЈИ ПОЧИВА НА ЧЕТИРИ »М«

Стране 8—14

Опозиција о референдуму

ИЗБОР ИЗМЕЂУ ЈЕДНОГ НЕ ПОСТОЈИ

Стране 17—20

Милан Парошки, члан Народне странке

СРБИ МОРАЈУ НАЗАД НА ДИНАРИДЕ

Стране 21—24

Суђење првом броју »Српске речи«

ОДБРАНА И НОВИ ДАНИ

Стране 25—30

Владимир Предавец, Хрват у Дражиној војсци

МОЈ УЛАЗАК У ПОКРЕТ ГЕНЕРАЛА МИХАИЛОВИЋА БИО ЈЕ ПОТПУНО ПРИРОДАН

Стране 61—66

Сведочење о стрељању Драже Михаиловића

ГРОБ НА АДИ ЦИГАНЛИЈИ

Страна 69

Потресна прича о сарадњи хрватских комуниста и усташа против Срба

ГДЕ СУ СРБИ ЛИКЕ?

Стране 71—73

СЛОБОДНЕ НОВИНЕ, СРПСКА РЕЧ

ИЗДАВАЧ: ГРУПА ГРАЂАНА. ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК: Милослав САМАРЦИЋ УРЕДНИЧКИ КОЛЕГИЈУМ: Милан Комненић, Вук Драшко-
вић, Слободан Ракетић, Богољуб Пејчић, Александар Чотрић ДИЗАЈН: Студио ДД САРАДНИЦИ: Душка Јованић, Раде Грујић, Властимир Ђоро-
вић, Љуба Ранковић, Жељко Синобад, Бора Ђорђевић, Зоран Костић. АДРЕСА: Бранкова 24 (Боровић), 11 000 Београд, телефон 011/634-181
ЖИРО-РАЧУН Динарски: 60811-623-58/82710/10-13-47931-9 Девизни: 72701-12-01-67979-4, на име Милослав Самарцић и с назнаком за
»Српску реч«. РУКОПИСИ И ФОТОГРАФИЈЕ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ ШТАМПА: »ДНЕВНИК«, БУЛЕВАР 23. ОКТОБРА 21, 21.000 НОВИ САД

ТИТО ЈЕ РАТНИ ЗЛОЧИНАЦ

Једно од највећих достигнућа и тековина Комунистичке партије Југославије, свакако да је култ личности Јосипа Броза Тита, који је КПЈ изградил до невиђених размера, тако да је по својој величини и по своме трајању превазишао све сличне култове у историји тоталитарних режима, па и оне који су били везани за Јосипа Висарионовича Стаљина и Мао Це Тунга. За време његовог живота укинута је парада радног народа 1. маја да би се славио његов рођендан назван »Дан младости«, месецима се сваке године трчала широм земље његова штафета да би јој био подигнут и споменик у Крагујевцу.

После његове смрти комунистичка бирократија у Југославији донела је Закон о заштити имена и дела Јосипа Броза да би се култ овековечио и после смрти, а све у циљу да се што дуже обезбеди владавина комунистичке бирократије као патентираног наследника и настављача имена и дела Јосипа Броза Тита. Овај закон је свакако јединствен у светској историји и представља оригинални изум наше комунистичке партије. Окоштала комунистичка бирократија прогласила је име и дело Јосипа Броза неприкосновеном светињом која се и законом штити, а себе као правоверног чувара и настављача тог светог дела.

Али, као што по природним законима време брише сваку лаж и обману, тако је и са делом Јосипа Броза Тита, јер лаж и обмана не могу трајати вечно. Мало по мало па се открива сва лаж и обмана коју је комунистичка партија више од 40 година сервирала о Јосипу Броз. Поменимо само неке од значајнијих. Део наше српске земље, Косово и Метохију, обећао је пред крај рата Албанцима, да би у циљу што лакшег спровођења овог обећања донео после рата и Закон о забрани повратка Србима изгнаним са Косова. Давања своје земље туђину свуда се квалификује као издаја земље, само не код наших комуниста који то допуштају своје идолу Јосипу Броз.

За време рата наређивао је убиства која се по свима узусима Уједињених нација третирају као ратни злочини. Поменимо неке. Док је био у Ужицу 1941. године наређио је да се са Златибора доведе и на зверски начин убије Живојин Павловић, предратни комуниста, што су спровели Ђилас, Ранковић, Пера Стамболић, Пенезић Крцун и др., тако што су му секали тело на комаде. Ово је Тито наредио само због тога што је Павловић пред рат написао истину о Стаљиновим чисткама у Совјетском Савезу.

Године 1942. наређио је Главним штабовима НОП-а за Црну Гору и Босну следити: »Морате обавезно стријељати све оне који су били наклоњени четницима. При томе морате бити без икаквог милосрђа.« (Види Архив Војно-историјског института, књижица 2, рег. број 16—2). То значи, стрељати све Србе који су били само наклоњени чет-

ницима и то, рецимо, у Херцеговини, где је српски живаљ већ изложен нечуеном клању од стране усташа. Поменути штабови су одмах енергично почели да спроводе ово Брозово наређење и тако се придружили усташама у истребљењу српског народа на овим просторима. Наравно Броз никада није издао наређење да се »стријељају« Хрвати који су били наклоњени усташама. Напротив, у њих се није смело ни пипнути.

Ова убиства невиног српског живља која је Јосип Броз наређивао, названа су касније нежним именом »лева скретања«. Убиства недужног цивилног становништва за време рата, квалификују се као ратни злочини, али не и код наших комуниста, који тако нешто допуштају своје идолу Јосипу Броз.

Поменимо још само наређење које је по сведочењу генерала Радивоја Јовановића Брадоње њему издао да убије Жикицу Јовановића Шпанца.

После рата завео је чисти стаљинистички режим у Југославији. Терорисање српског сељака у откуп, па чак и физичко уништавање и терање на робију. Из докумената се види да је он са Кардељом и Ранковићем, изложио жестокој критици Благоја Нешковића и друге српске руководиоце да су благи према »кулацима«, после чега је дошло до невиђеног терора над сељацима.

Завео је злогласни концлагор на Голом отоку, коме ни Хитлерови логори за време рата нису били равни.

Гушио је сваку опозицију и смењивао свакога ко му се није свиђао или се претерано истицало.

Поред свега тога, открила се и крајње негативна морална страна његове личности. Неутоллива похлепа и посезање за народним благом и драгоценостима. Неизмерно арचेње државне имовине. Крајње неморалан однос према безброј жена са којима је ступао у везу, које је углавном и материјално искоришћавао и бежао од њих када је имао заказана венчања и када су остајале у другом стању. А Дедијер је открио да је као младић крао новац са црквених тасова.

Али и пред оваквим чињеницама, које као кула од карата руше мит о обожавааном вођи, комунистичка бирократија се не предаје. Смислила је нову тактику за очување култа личности. Сада, пошто немају никаквих ваљаних аргумената да победу оно што се за Броза износи, избацили су паролу: »Оставимо Тита на миру, нека историја ради свој посао, историја ће на крају рећи шта је у његовом делу било позитивно, а шта негативно«.

А то другим речима значи да треба престати даље приче о Титу, његов култ личности и даље неговати, децу и даље тровати причама о обожавааном вођи, свирати сиренама на дан његове смрти и чувати га у кући цвећа, све док наводно историја кроз једно десетак или и више година не буде донела свој суд.

Писали су 45 година историју по мери и жељи Јосипа Броза, а сада се залажу наводно да опет нека историја даје можда неки други увид у његову личност. Колико су искрени у томе нека послужи и забрана књиге др Веселина Ђуретића, који је под окрићем Српске академије наука написао једину научно-историјску истину о Другом светском рату у Југославији. Надају се да ће тако проћи и друге научне истине, а у сваком случају се надају да ће проћи још дуги низ година док нова историја не буде дала нови суд о Титу.

Колико и даље истрајавају на култу личности, нека послужи као пример саопштење некаквог одбора за народну одбрану и друштвену самозаштиту у Београду поводом исказаног незадовољства људи 4. маја

1990. године када је бацање слика Јосипа Броза квалификовано чак као покушај рушења уставног поретка ни мање ни више

Комунистима треба отворено рећи да никаква нова тактика за очување култа личности омраженог Јосипа Броза неће успети и да већ једном треба да престану са намењивањем тога култа народу по сваку цену. Супротном нека их ни мало не чуди ако дође до још јачих излива незадовољства и беса грађана, које ће они називати — »нецивилизациско дивљање«.

▲ Радолуб Јевтић
Београд

ТЕШКО ЈЕ, ПРЕТЕШКО СРБИМА У БОСНИ

С разлогом се писало и не престаје да се пише о невољама српског народа у Косову и Метохији, у Книнској крајини и на Тromeђи. Истина о страдању тешко је била на видело и још теже прихватана шта је са Србима у Босни? О њима се говори премало, а притисака је премного. Свима познат састав ове федералне јединице (државе), па стога није тешко закључити одакле притисци долазе.

Босанска Крајина, посебно општина Босански Петровац, са селима на северној страни општине, као и друга села, у независном положају. Стање није боље ни у дрварској граховској општини. Ова мјеста позната су шумском богатству, добрим дрводељима и храбрим ратницима, али се ћути о заосталим ових крајева у пољопривреди, индустрији, култури, здравству и школству. О овоме није смело говорити пошто »владајући демократски систем« не подразумеива слободу мисли и говора. А онда се напослетку догодило да је народ покушао да проговорити изрази своју муку. Народ је престао да амунује све што му долази од власти. Незадовољства народа овог краја са оним што је сада учињено, и нарочито са оним што се сада чини, поприма забрињавајуће размере. Како и не би?

Док је овим просторима харао последњи рат, који је однио готово половину становништва, у неким другим босанским крајевима су ћутали или свестрано помагали агресору. После рата у тим »босанским крајевима« дјеловале су организације младих муслимана или су усташке организације из иностранства убацивале своје људе. Па ипак, у тим крајевима је дошло до бржег развоја. Како и не би, ако су из њих потицали и своје завичаје су увјек враћали »политички великани« попут Хамдије Поздерца, Бранка Микулића и других? Награда за несобично учешће у борби против окупатора и послушност системима била је — слаб или никакав развој.

У општем буђењу свијести, народ је одлучио да више не ћути и да стави на теразе вриједности оних који управљају овом земљом. Дозлогрдило нам је да увијек будемо последњи, досадила су нам објашњења да је потребно стрпљење, досадило је увијек по-

ИСТИНА О БАЈУ СТАНИШИЋУ

Зовем се Миљан Станишић, из села Винићи, код Даниловграда. Апсолвент сам на филозовском факултету у Никшићу, на одсеку за социологију и филозофију.

Нијесам био нити ћу бити члан СКЈ. На моје село неправедно је бачена велика љага. Сељаци мог села су листом приступили четничком покрету, јер су се увијек придржавали изворног четништва. Велики број Станишића вијековима је давао из свог братства најбоље синове за слободу, носећи у срцу понос, правичност и човјекољубље. Тим геслом су се носили и у другом свјетском рату, који је за нас православне Србе посебно кобан. После напада фашистичког агресора моји земљаци су масовно, као и увијек, стали на бранике слободе. Посебно је питање зашто је касније дошло до оног: «ко ће кога» и «ко је кога».

Чули сте вјероватно за Баја Станишића. Заједно са мојим рођацима Бајо и његов отац Јаков (оба официри) показали су изузетну храброст у балканским ратовима, као и у Првом свјетском рату. Бајо је био пуковник Краљевске југословенске војске. Службовао је у Херцеговини. Легенда о њему, како међу млађима тако и међу старијима, најбоље свједочи какав је Бајо био човјек и какав је била његова стварна улога у Другом свјетском рату. Ко је, у ствари, изазвао братоубилачки покољ? Ко је био родољуб? На ова питања ваља одговорити, не зато да се опет дијелимо, него ради истине и правде, те да се диобе више никада не понове.

Кроз разговор са непосредним учесницима у рату, као и путем неких књига, дошао сам до важних података, а покушају да дођем и до оновремених докумената који ће најбоље обелоданити истину. Сматрајући својом моралном обавезом дошао сам на идеју да покушам, заједно са свим људима добре воље, да објективно утврдим истину о Бају Станишићу и покрету коме је припадао. Овом приликом узгред ћу вам поменути нека запажања о Бају Станишићу и сељацима из Винића. Они су учесници априлског рата и Јулског устанка. Показали су велику храброст, самопрегор и несегичност, вјерујући у искреност партизана о заједничкој борби са фашистичком агресором. Стварност их је, међутим, демантовала. Убрзо су увидели да циљ партизана нијесу фашисти и да партизани избегавају борбу са окупатором да би се обрачунали са оним што су назвали «буржоаским, старим, превазиђеним». Партизани су вјеровали да ће им слободу донијети савезници и почели су да се брутално обрачунавају са свима што није комунистичко.

Била је то перфидна, зликовачка и смишљена Брозова политика, односна политика Коминтерна о држању Срба у цјелу, јер је Србија била препрека за стварање комунистичке Југославије. Због тога су гурнули Србе у братоубилачки покољ, жртвујући само њих у борби против фашизма. Страдали су, дакле, само Срби (чак преко 90%).

Бајо је заједно са сељацима и саборцима свога села и околних села постигао знатне

успехе у почетку рата. А пошто је био пуковник краљевске војске, партизани су ријешили да се отарасе њега и свих оних који су имали везе са «бившим». Партизани чине нечувене злочине. Упадају у куће тих «бивших», убијају без икаквог доказа све оне које затекну у кући, и старе и младе. Има примера да је из појединих кућа страдало више чланова, а из једне куће Јововића из Косића, код Даниловграда, убијено је чак 6 чланова. Паметни и честити људи, а међу њима и Бајо, прозрели су ту прљаву игру и почињу да спасавају оно што се спасити може.

Треба рећи да је међу страдалницима било и честитих комуниста. Као пример ваља навести Слободана Марушића, комунисту, који је прије рата побеђивао и на изборима. Он није хтио да учествује у тој прљавој работи, да убија из засједје невинне људе, своје саборце против окупатора, нити да пљачка њихове куће и убија чланове њихових породица. Био је стријељан по пресуди партизанског пријеког суда, са образложењем да је «шпијун окупатора», а његова сарадница као «курва окупатора».

Тако су прошли сви они који су иоле одступали од партизанске, комунистичке линије. Да и не говорим о такозваним «пасјим гробљима», о убијању синова једнаца, као и игрању и пјевању пред очима увјеличених мајки. Да и не говорим о томе како су убијенима сјекли уд и забадали га у уста.

Међу да кажем да и међу четницима није било зликоваца и нељуди, али изворни четник никада није радио овакве грозоте. Због тога ваља разликовати поштене четнике и четничке вође од свих оних који су бацили љагу на изворно четништво. Званична комунистичка политика још увијек назива Баја Станишића издајником, slugом окупатора и окупаторским вјерним псом. На исти начин клевете и његове рођаке. Ми смо десетст година прогоњени и злостављани, у наше село су довозили и изручивали градско смеће, тако да смо сеоским алаткама (вилама, сјекирама и др.) морали да спасавамо своју част. Да вам и не говорим о многим другим методама.

Због тога ћу учинити све да се поштено изнесе на видело због чега смо тако дуго опустивани, клеветани и мрцварени. Пошто ви настојите да изнесете праву истину о Дражи Михаиловићу, великом паћенику и новомученику, вероватно знате какве је везе имао са четничким вођама. Мене занима какви су били његови односи са Бајом. Вјерујем да ћете помоћи и мени да праву истину разоткријем. Сељаци мог села у овом тешком времену сачували су дух српства и православља, витешки подносећи жртве. Наше сеоско гробље је једино гробље у Црној Гори на коме нема петокраке.

Бајо Станишић је извршио самоубиство у Манастиру Острогу, борећи се са партизанима, да они не би ову православну светињу дигли у ваздух, како су намјеравали уколико се он не буде предао. Ми, његови потомци, имамо моралну обавезу да откријемо истину о њему. Тиме бисмо се донекле одужили, скидајући табуе прошлости, и извукли поуке да се те страхоте више не понове. Свесни смо опасности и увиђамо да се наши душмани спремају да нам поново забију нож у леђа. Зато, браћо Срби, будимо сложни и спремни да одолимо свим искушењима.

Миљан Станишић
село Винићи,
Даниловград

ржавати одлуке одозго, иако не одговарају људима, укратко — досадило је бити народ без имена и права. Дуги низ деценија овај народ не смије рећи којем народу припада и коју славу слави. За ово и за сличне ствари човјека убрзо прогласе неподобним, према систему који је наводно демократски. Везе између општинских и републичких руководства су чврсте а погледи су им најчешће истоветни, јер само тако спетљани могу да бране оно што су до сада учинили. Нико никада неће моћи објаснити овом народу зашто су му затворене сеоске школе, зашто нема асфалта испред кућа, па чак ни обичног пута, зашто дјеца и одрасли пјешаче до пута по неколико километара, зашто су поједина села међу последњима добила електричну струју, зашто немају воду за пиће? Да ли неко у овој земљи може да одговори на болно питање: Зашто се готово половина становништва ових крајева у поратном раздобљу иселила углавном у Србију?

Ипак, људи у овим крајевима знају шта хоће. На митингу који су сами организовали без дозвола и помоћи општине, јасно су рекли какве ставове заступају и која су им одређена. Они осећају припадност српском народу и у знак поштовања према јуначина Косовског боја својевремено су организовано посјетили Газиместан и Косово код Книна. Ово се, на жалост, не допада властима, јер се наводно тиме могу покварити међународни односи. Можда ће и ова путовања на света мјеста утицати да републички и општински органи у плану развоја не уграде и развој ових крајева? Да ли је уопште потребно тражити објашњење од надлежних да се, након посјета Косову и Далматинском Косову, у Крњеуши врши претрес свих гостију по угоститељским објектима, а да се притом не пружи објашњење ко је за то издао налог и којим поводом?

Док су у неким крајевима Босне изграђивани нови вјерски објекти муслимана и Хрвата, овдје није обновљена ни једна српска православна црква, премда их је у току рата страдало и порушено на десетине. Истичано је да то није потребно широким народним масама. А зар је било потребно држање испразних и неразумљивих говора?

Све ово указује да постоји неслагање народа са руководством и политиком општине и републике. Зар не схватају да већ увелико пролази вријеме у коме је комунистичка власт имала монопол? Не само овдје, него и у другим крајевима, људи ће јасно рећи своје мишљење, а оно се сигурно неће подударати са ставовима бирократске власти. Тамо гдје је стање лошије а слобода мишљења и говора ускраћена, управо тамо ће народ брже и жустрије протестовати тражећи своје право. Сасвим сигурно, тако ће се догодити и у Босанској Крајини.

▲ Миљан Сантрач,
Крњеуша

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ

»ЧИЧА«

ОГЛАШАВА ПРОДАЈУ КЊИГА КОЈЕ СУ УПРАВО
ИЗАШЛЕ ИЗ ШТАМПЕ

1. ЗВОНИМИР ВУЧКОВИЋ:

ОД ОТПОРА ДО ГРАЂАНСКОГ РАТА

Ово је други део књиге «Сећања из рата» у коме Звонимир Вучковић говори о догађајима у којима је учествовао од 1942. до 1944. године, када га је генерал Михаиловић упутио на последњи задатак у Италију. Нека од поглавља су: «Први Равногорски корпус», «Борба у Качеру», «Трепча и Мајдан», «Бугари у Драгачеву», «Отпор кроз саботаже», «Војна мисија Сједињених Држава», «Омладински конгрес», «Ба», «Летећа бригада», «Шумски аеродром», «Борба за Србију», «Савезници напуштају Дражу»...

У предговору Вучковићевих мемоара Иван Д. Пајић је записао: «Када би историју једног народа писали само победници, српски народ, поражавањем кроз векове, не би до сада доспео ни до предсобља културне и националне историје...»

Одсуство мржње и пристрасности у Вучковићевим мемоарима делује задивљујуће, не само када се његова сећања пореде са сећањима некадашњих припадника победничке, партизанске војске...

Страна 230, ћирилица. Цена 300 динара.

2. ЗВОНИМИР ВУЧКОВИЋ: СЕЋАЊА ИЗ РАТА

Књига мемоара Звонимира Вучковића, првоборца покрета генерала Драгољуба Драже Михаиловића, команданта Првог Равногорског корпуса. Ово је први пут да се у Југославији објављује целовита ратна прича при-

падника четничке војске. Делови књиге «Сећања из рата» објављују се у фелетону «Погледа» под називом «Мемоари једног четника».

Страна 230, ћирилица. Цена 300 динара.

3. ДОКУМЕНТИ ХУВЕРОВОГ ИНСТИТУТА: РОДОЉУБ ИЛИ ИЗДАЈНИК: СЛУЧАЈ ЂЕНЕРАЛА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА

Док је 1946. године у Југославији одржавано инсценирано суђење генералу Драгољубу Дражи Михаиловићу, у САД-у су најбољи амерички адвокати, о свом трошку, одржавали паралелно суђење. Необјективни комунистички суд у Југославији није узео у обзир потпуно супротан исход америчког суђења. Ме-

ђутим, научници Хуверовог института при Станфорд универзитету у Калифорнији, прикупили су документа са америчког суђења синтетизовали их, и уз критички есеј Дејвида Мартина, објавили у овој књизи. У књизи «Случај Ђенерала Драже Михаиловића» даје један од најобјективнијих приказа догађаја у Другом светском рату у Србији и Југославији, а посебну специфичну тежину има чињеница да су њени аутори страни држављани.

ЗАПИСИ О КЊИЗИ «СЛУЧАЈ ЂЕНЕРАЛА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА»

— Даглас Хауард, за време рата шеф Ферин офиса за јужну Европу: «Да су нам подаци који се налазе у Вашој књизи били у своје време познати, цео правац наше политике могао би, а вероватно би и био врло различит».

— Ребек Вест: «Нова документација о Михаиловићу коју је овде прикупио Дејвид Мартин, потпуно разара изврнуто тумачење ратних догађаја у Југославији, које је било у потпуној супротности са истином, онаквом каква је мени била позната».

— Лој В. Хендерсон, бивши амбасадор Сједињених Држава и помоћник заменика државног секретара: «Дејвид Мартин до тај чина описује неуспешну борбу Ђенерала Михаиловића да своју земљу спасе и од нацистичке и од комунистичке превласти. Ову веома обилно документовану књигу треба сматрати као последњу реч о том предмету и сваки онај који се интересује за савремену историју Европе, треба да је има у својој библиотеци».

Страна 500, ћирилица, 400 динара
Све три књиге су илустроване фотографијама из доба рата.

ПОРУЏБЕНИ КУПОН БР.

(место и датум)

Издавачко предузеће «ЧИЧА»
11.000 Београд, Сретена Младеновића 1/5,
на име Даница Драшковић
Телефон 011/530-132

Поручујем књигу:

1. «Од отпора до грађанског рата», по цени од 300 динара
2. «Сећања из рата», по цени 300 динара.
3. «Родољуб или издајник: Случај Ђенерала Драже Михаиловића», по цени од 400 динара.

Заокружити број књиге која се поручује. Књиге шаљемо поузећем. Плаћање поштару

(презиме, име оца, име и занимање)

(број поште и место стана)

(улица и број)

(својеручни потпис и број л.к.)

Напомена: књиге се могу поручити и преко напред датог телефона.

НОВЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПРЕВАРЕ

Накоп што су новине објавиле да је београдски Окружни суд после седмочасовног суђења 7. јуна у Палати правде одбио предлог тужиоца да први број »Српске речи« буде трајно забрањен, читаоци (потенцијални) кренули су у обиласке киоска, али — узалуд. »Српска реч« је упорно држана под кључем, а издавачи у неизвесности о њеној судбини.

Шта се, у ствари, дешавало?

Иако то на суђењу ничим није наговештавао, тужилац Богдан Станковић уложио је жалбу на ослобађајућу пресуду »Српској речи«, те је о њеној коначној судбини морао да се изјасни Врховни суд Србије. Такав след догађаја није ни неуобичајен, ни незаконит, али под условом да се поштују важећи законски рокови. Овако, Врховни суд Србије одлучивао је о тужилачкој жалби тек 3. јула, с тим што је три дана касније саопштио овакву одлуку: »Српска реч« се ослобађа, али одлука није извршена пошто је републички тужилац Миломир Јаковљевић уложио ванредни правни лек — захтев за заштиту законитости. О том захтеву поново одлучује Врховни суд Србије, у непознатом року.

Очигледно, реч је о систематском одуговлачењу с циљем да се »Српској речи« нанесе што већа штета. Српски комунисти исправно су закључили да би у новим околностима класична забрана новина само шкодила њиховим старим циљевима вечитог останка на власти, та су прешли на перфидније мере. Успели су утолико што је рок изласка другог броја нашег листа померен за две недеље и што је дошло до веома неповољног поклапања термина изласка првог и другог броја. Али, сигурни смо, да ће остати неостварена њихова жеља да због кашњења бројеви »Српске речи« лоше прођу на тржишту, упркос томе што ће их на сваком кораку чекати нове замке.

Наиме, и поред наших упорних настојања, »Политика« и »Борба« још увек нису прихватиле да продају »Српску реч« на својим киосцима. А као што се зна, те две куће имају монопол новинске продаје у највећем делу Србије, располажући са око 2.000 продајних јединица. »Политика« и »Борба« толику имовину нису зарадиле својим радом, него су путем дотација у њих уложена — и данас се улажу — огромна друштвена средства, отимана од свих грађана, да би користила циљевима једне партије.

Треба ли, затим, помињати да је објављивање и најмање рекламе нашег листа у издањима »Политике« и »Борбе« и емисијама Радио-Телевизије Београд, једноставно, немогуће. Све те фирме су типично једностраначке и служе интересима групе људи којој је изнад свега — власт.

Тако је, у условима снажног информативног монопола и великог искуства у политичкој пропаганди, могла да успе још једна велика комунистичка превара Срба. Трка у којој учествује само један тркач мора да се заврши његовом победом, то јест, изгласан је референдум »о Предлогу да се Устав донесе у складу са иницијативом Председништва СР Србије и да се по његовом доношењу у складу са одредбама новог Устава јединствене Србије распишу избори и конституишу органи власти.«

**»Ах, што ми Жика
Миновић није био
шеф пропаганде«,
јада се Хитлер
негде на небу.
»Зашто?«, пита га
неко.**

**»Како зашто! Па
свет још не би
сазнао да сам
изгубио Други
светски рат...«**

**Овај виц кружи
Београдом већ
неколико месеци.**

**Питамо се, шта ли
ће народ да
смисли после
најновије, далеко
најефикасније
пропагандне
акције српских
комуниста?**

ПИШЕ: МИЛОСЛАВ
САМАРЦИЋ

Агитпроповци нашег доба извели су акцију из које би и сам Гебелс имао шта да научи. Идеја окосница била јој је поистовећивање гласања »за« са актом патриотизма, а гласања »против« са издајом. Комунисти се нису либили да неционалним издајницима прогласе чак и људе који су се годинама борили за српске интересе (Коста Чавошки или Вук Драшковић, на пример), а које су управо они због тога прогањали.

Доказ »издаје« најјачих опозиционих противника био им је што и албански опозициони прваци наводно траже исто што и они — изборе, па устав. А ни минута на телевизији, ни ступца у новинама, нису им дали да кажу да то није тако. Јер, српска опозиција је тражила изборе за републичку а албанска алтернатива за покрајинску (косовску) Скупштину. Албанци су тражили изборе пре устава из чисто тактичких разлога. Њима је, у ствари, било свеједно да ли ће се прво одржати избори или изгласати устав. Важно им је једино да то буду само косовски избори или само косовски устав, пошто искључиво преко те две варијанте могу да остваре своје циљеве. Стара албанска Скупштина Косова, која је прогласила отцепљење на улици, учинила би то без обзира да ли би имала могућност да доноси устав пре избора, или да спроводи изборе пре устава. А овако како су бојкотовали референдум за републички устав, Албанци би бојкотовали и референдум за републичке изборе.

Усталом, све то посредно признаје и »Политика« од 4. јула, када, коментаришући најновије догађаје на Косову, каже: »Да ће се прогласити самосталност Косова и Косово—република, то је било познато још пре месец дана...« Али »Политика« такву информацију није пласирала пре месец дана, него тек пошто је референдум окончан. Да је саопштила на време, био би то један од кључних доказа у прилог тези да дилема »устав или избори« нема директне везе са Косовом, односно да изгласавање референдума о доношењу републичког устава пре избора користи једино комунистима. Они су, сада, продужили свој останак на власти, али истовремено и агонију Срба на Косову и Метохији, и ту је индиректна веза горње дилеме са косовским проблемом. Наиме, тај ће проблем стварно почети да се решава када власт у Србији узму способни људи. Комунисти су имали искуствене времена да предузму енергичне мере на Косову и Метохији, а како то нису учинили, немерљива је грешка оних који су им продужили мандат гласајући »за« на њиховом референдуму.

Назад, словеначка Скупштина је изгласала нешто као одлуку о отцепљењу од Југославије. Није баш најјасније зашто српска режимска штампа прави толику буку око тога. Ако Словенци стварно желе да се отцепе од Југославије, ми немамо никаквих права да им то оспоравамо. Наше је, само, да поднесемо рачун за измирење свих дугова које су нам начинили за време живота у заједничкој држави. Од гимназије коју им је одмах по уједињењу саградио краљ Александар I Карађорђевић (била је то прва средња школа на словеначком језику), на редом. Имамо добро памћење.

ВЛАСТ У СРБИЈИ ПОЧИВА НА ЧЕТИРИ »М«

Незадовољни представљањем митинга на Тргу Републике у режимским средствима информисања, прваци пет опозиционих странака одржали су 14. јуна у београдском Дому омладине конференцију за штампу, којом приликом су јавности предочили непознате детаље везане за догађаје пре и после митинга опозиције. »Српска реч« доноси запис о свему што је на конференцији речено

Коста Чавошки: Најлепше вам захваљујем што сте у оволиком броју дошли на конференцију за штампу коју је организовало пет странака које су јуче на Тргу Републике одржале протестни митинг. Циљ ове наше конференције за штампу је да демантује лажи о митингу којих је данас пуна »Политика«, »Експрес« и остала издања ове новинске куће. Друго, желимо да вас упознамо са бруталношћу полиције, нарочито испољеном пред зградом ТВ Београд.

Почнимо са овом другом ствари — са насиљем извршеним над припадницима наше, Демократске странке, као и других странака. Том приликом је тешко повређен Љубиша Митић, електро инжењер који је јуче руководио озвучењем. Њему је сломљена кључна кост. (Показује лекарско уверење). Он се сада налази код куће, и највероватније да ће месец дана бити отсутан са посла, а да ће опоравак трајати око три месеца. Он нам је рекао да је у општој гужви згажен од стране једног милиционера, и да је, пре него што је изгубио свест, чуо речи: »Бијте их, мајку им њихову!«

Неко време Митић је лежао на плочнику, затим је добауљао до своје ташне која је била у близини и некако успео да стигне кући. Један члан Демократске странке, инжењер Шобат, одвезао је Матића у Ургентни центар, где су лекари, уместо да му одмах пруже помоћ, прво звали милицију. Дошла су тројица припадника ове службе и покушала да изврше саслушање. Лекарска помоћ уследила је тек после четрдесет минута. Сазнали смо да се лекар који је примио Љубишу Матића презива Здравковић.

Пред зградом Телевизије је такође претучен и члан Демократске странке, новинар Павле Кичевац.

Са конференције за штампу у Дому омладине: Вук Драшковић, Коста Чавошки, Драгољуб Мићуновић, Борислав Пекић, Радослав Стојановић и Дејан Лучић

Са митинга опозиције
13. јуна у Београду

ШТА ХОЋЕ ОПОЗИЦИЈА

Оба ова повређена члана Демократске странке имају намеру да поднесу тужбу против Републике Србије.

Приликом овог немилог догађаја ухапшена су два грађанина: **Владимир Павић**, члан Демократске странке и грађанин за кога смо сазнали да се презива **Марковић**, а који није члан ни једне странке. Захваљујући чињеници да су три адвоката Демократске странке, господа **Борђе Мамула**, **Слободан Вучковић** и **Драган Поповић** одмах отишли у СУП да интервенишу, ова два грађанина су одмах пуштена.

Посебно нас интересује званично објашњење због чега је полиција овако брутално наступила, и зашто није штедела ни најмлађе, ни оне најстарије и најугледније.

Приликом догађаја пред зградом Телевизије повређена су и два најугледнија члана Демократске странке, **Драгољуб Мићуновић** и академик **Борислав Пекић**. Драгољубу Мићуновићу су органи безбедности нанели телесне повреде, о чему постоји уредан медицински налаз који је господин Мићуновић добио од лекара којима се обратио за помоћ. (Чавошки показује тај налаз.)

Конечно, поставља се питање зашто је милиција онако брутално насрнула на чланове наших странака у тренутку када су они намеравали да се разиђу. Изгледа да људи који дају налоге милицији болују од тешке и наопаке болести зване «румунски телевизијски синдром». Детаље о немилон догађају изнеће најпре Драгољуб Мићуновић, председник главног одбора Демократске странке.

КОМАНДА: »ПАЛИЦЕ, УДРИ«!

Драгољуб Мићуновић: Пошто сам овде у улози сведока, покушаћу да говорим што је могуће непристрасније и истинитије. Истовремено, желим да изјавим да немам намеру да тужим Републику Србију. Ово није први пут да добијам батине од органа безбедности — наши рачуни су много старији да би се измирили на једном таквом малом процесу за лакше телесне повреде.

Сада ћу говорити о оном што се догодило: група демонстраната је на једном митингу, дакле седећем протесту испред Скупштине, постигла договор да се одатле крене и читава манифестација оконча једном мирном трибином у Дому омладине; тај договор је пао нешто пре 19 сати. Пошто је сала Дома омладине била слободна тек после 19 сати и 30 минута, поворка се упутила поред зграде «Политике» истовремено протестујући због нетачног и тенденциозног извештавања новинара ове куће о догађајима на Тргу Републике. После двоминутног задржавања испред «Политике», поворка се упутила ка Телевизији Београд. Све време су са демонстрантима били чланови вођства Демократске странке који су желели да својим присуством онемогуће било какав инцидент и да мирно доведу колону до Дома омладине.

По доласку на плато испред зграде ТВ Београд, почео је двоминутни протест против директора ТВБ Душана Митевића и бруталне монтаже слика са митинга којом је његова кућа грубо дезинформисала јавност, рекавши да се окупило свега седам до осам хиљада људи.

У тренутку када сам се руковао са шефом милиције с намером да се растанемо у миру, секретар наше странке, адвокат **Ђурђе Нинковић**, позвао је окупљене да мирно кренемо даље, ка Дому омладине.

Тог момента, из улице Мајке Јевросиме излетело је једно крдо, да употребим тај наш из-

раз за стампедо (аплауз) од отприлике 50—60 људи. Чула се команда: »Палице, удри!« У том тренутку, свуда околу запљуштали су ударци, а људи су падали по плочнику. Запрепаштен, повикао сам им да престану, и тражимо да ми се каже ко је наредио да се бије народ — том реченицом се један други политичар прославио направивши од тога велику каријеру, а ја сам том реченицом, на жалост, зарадио пендреке.

У читавој ствари која је вероватно могла завршити и горе, притекли су ми у помоћ чланови наше странке и упозорили разјареног милиционера да престане да ме удара, јер сам ја мирно стајао. Овакав след догађаја је запрепастио шефа милицијског обезбеђења испред ТВБ, који се тренутак раније руковао са мном. Када се после те тучњаве која је трајала неколико минута поворка разбила на две стране улице, опет сам тражио да ми се каже ко је наредио да се демонстранти бију. Уместо одговора, поново нам је припређено батинама.

Пришао ми је онда старешина милиције која је обезбеђивала Телевизију и кога сам већ помињао. Рекао ми је: »Молим Вас, опростите због овога. Ја са овим немам никакве везе, чак не знам ни ко је ову акцију наредио.«

Било је врло потресних призора претучених девојчица и дечака. Могу да кажем, без икакве патетике, да ми је на изванредан начин овако угодније него да ме нико није ударио, а да су тукли децу око мене. Овако, поделили смо »кривицу« због заједничког присуства пред Телевизијом и угрожавања вечног директорског положаја господина Митевића и његове решености да са из-

вештавањем настави онако како је почео 1981 фризирати извештаје са Косова.

После свега, у мирној колони смо стигли у Дом омладине, где смо се умили и прибали од свега.

Користим се овом приликом да вам саопштим још нешто што би могло бити занимљиво за јавност. Када сам јуче заједно са представницима странака које су организовале митинг био у Скупштини Србије, надлежни су нашу делегацију упутили на некакву курирску службу, на шта смо ми рекли да смо захтеве и закључке с митинга могли послати и поштом, али да би било упутно да нас неко од надлежних прими. Тада је дошао секретар Скупштине, али смо ми изричито тражили пријем код председника Скупштине, с обзиром да долазимо у име пет политичких странака и у име неколико десетина хиљада људи, окупљених на протестном митингу.

Секретар нас је оставио да у ходнику чекамо више од пола сата, а затим смо обавештени да је господин **Зоран Соколовић** веома заузет али да ће нас примити сутра у 11 сати. Ми смо то са индигнацијом одбили, потпуно свесни да господин Соколовић не зна шта се догађа, нити прецизно разуме шта је дужност председника Скупштине. Захвалили смо на обећаном сутрашњем пријему, јер ми нисмо никаква пчеларска задруга из Зајечара па да се пријем може одлагати.

Пре сат и по позвао ме је секретар Скупштине СР Србије и рекао ми да друг Соколовић отказује пријем, **мада зна да ми нећемо доћи**. Нагласио је да пријем отказује због хулиганског понашања учесника демонстрација и то у времену од 18 до 20 сати. Ја сам замолио секретара Скупштине да пренесе господину Соколовићу да нема права да без истрагом утврђене ис-

тине назива хулиганима представнике других политичких странака, са којима наводно жели да ствара нови устав и закон о политичким организацијама.

Према томе, ја сам му обећао да ћу његову увреду учинити јавном, што овом приликом и чиним. Толико што се тиче мог сведочења, а сада бих реч препустио другима (аплауз).

КОМУНИСТИ СУ ЗБУЊЕНИ СИРОЧИЋИ

Коста Чавошки: Даме и господо, милиционар који се руковао са професором Мићуновићем зове се **Саша Божовић** (дуг аплауз). А да милиција не преза ни од тога да бије академике, најбоље говори случај нашег чувеног писца Борислава Пекића, који сада има реч.

Борислав Пекић: Господин Коста Чавошки је једном случајном ударцу који сам добио придао велики значај. Много је, бар мени лично, значајнија грешка коју сам то поподне начинио, рекавши како је ово најсрећнији дан у мом животу. Био сам срећан не само зато што сам мислио да до овог никада неће доћи, већ и због чињенице да је милиција изузетно фер поступала с нама. Све ово што сам сад рекао јавно сам исказао и јуче, за време седећег протеста у улици Краља Милана... (узвици одобравања и дуг аплауз).

Што се тиче догађаја пред Телевизијом, ја се само сећам да су прво на нас из зграде бацали некакве хартије, вероватно нешто од оних чувених говора какве чујемо преко телевизије, а који им тренутно нису били потребни. Ја сам то схватио као некакав поздрав, неку врсту новогодишњих конфета.

Што се тиче ударца који сам добио, најинтересантније је што сам ударен у тренутку када сам се леђима окренуо према милицији, обраћајући се демонстрантима са молбом да наставимо протестну шетњу. Наједанпут, из правца поште појавила се група нервозних људи у униформама која је одмах почела да

млати, бирајући најслабије. Иначе, ударац који сам примио има једну специфичност: пао је на ногу која ми је пребијана у специјалној полицији 1949. године, тако да сам на извештај начин осетио носталгију! (Аплауз).

Коста Чавошки: Захваљујемо господину Пекићу, реч има вук Драшковић, председник Српског покрета обнове.

Вук Драшковић: Ја бих, драге колеге новинари и остали присутни, предложио да ми прво утврдимо ко нас је јуче тукао. Чија полиција? Дали је довољно рећи — полиција владајуће странке? Чини се да би ствар требало сагледати из једног другог угла и можда наћи неке олакшавајуће околности за ту саму владајућу странку, која је издала наредбу да треба тући свој народ.

Као што знате, та владајућа странка је тренутно сироче. Они су без родитеља, у ужурбаној потрази за оцем, а у ситуацији кад неко изненада сазна да му људи које је сматрао за родитеље то у ствари нису, често вуче и неразумљиве потезе. Непосредно уочи митинга и њиховог наређења да нас туку, они су отказали очинство Јосипу Брозу и Едварду Кардељу. Напрасно су, бар формално, одустали од замисли да за оца прогласе Карла Маркса, одустали су од тврдње да их је управо он, уз Енгелсову асистенцију, правио.

Поколебали су се када је било неких доказа да су им родитељи Димитрије Туцовић и Светозар Марковић. Два дана пред наш митинг издали су саопштење о уједињењу две исте странке у једну нову, исту странку, којој су само променили име — сада се зове Социјалистичка партија. Тако је, на одређени начин, испало да им је родитељ, односно очух или поочим, велики демократа и диван човек, господин Живко Топаловић, председник Социјалистичке партије Југославије и учесник равногорског конгреса у селу Ба, на Светог Саву 1944. године (аплауз); проблем је што су они тог свог «родитеља» педесет година сматрали непријатељем, што га и

данас таквим сматрају, и када смо се ми у »Српској речи« углавном држали једног текста Живка Топаловића, »Српску реч« су забранили».

Зато вас молим да имате разумевања за ове људе који данас држе власт, а који се понашају као збуњени сирочићи. Хвала!

ОПОЗИЦИЈА ОКРУГЛОГ СТОЛА

Коста Чавошки: Сада ће говорити господин Радић, адвокат, генерални секретар Народне Радикалне странке.

Миленко Радић: Дан уочи митинга позвао сам начелника СУП-а општине Стари град, ради договора око организације овог митинга. Постигли смо сагласност како да све прође без икаквих инцидената, а ја сам нагласио да ће наши говори бити усмерени само око две тачке, о чему сте већ упознати. Скренуо сам им пажњу да на наш митинг не шаљу групе за разбијање демонстрација и изазивање нереда, као што су то урадили у Врбасу.

Оно што се касније ипак десило, на неки начин је и било очекивано. Власт која је освојена насилним, недемократским путем, на такав исти начин ће се и бранити. **Власт у Србији почива на четири М — Милошевић, Митевић, Миновић и Милиција.** (Аплауз).

Што се тиче милиције, ми се залажемо да она буде народна, изванстраначка.

Када је реч о Митевићу и Миновићу, мислим да је близу дан када ће они напустити своје положаје.

Што се тиче господина Милошевића, ми смо сачинили предлог како да у овом прелазном периоду и ми учествујемо у власти. С тиме смо и упознали председника Скупштине, господина Соколовића. То је било у разговору уприличеном 8. јуна, о чему сте већ обавештени.

Ево још неких детаља у вези са тим састанком: после разговора, један број наших чланова је напустио састанак, верујући да је све у реду и да следи још само формално сачињавање саопштења. После сат-два саопштење је заиста сачињено, али оно уопште није одражавало оно што је било договорено. Након тога смо ми преостали представници пет партија сачинили своју верзију саопштења, руководећи се оним што је заиста било договорено са Соколовићем. Затим је настало мучно чекање, да би у 20 сати и 45 минута стигло ново саопштење којег опет није било у складу са постигнутим договором.

Шта смо ми заправо тражили? Наш захтев је био да се конституише округли сто са учешћем свих опозиционих партија у Србији. Тај округли сто би се састајао сваке недеље и активно учествовао у доношењу свих решења везаних за законе који би омогућили слободне вишестраначке изборе. Господин Соколовић се с тим начелно сложио, али је касније оповргао оно што је сам рекао.

Коста Чавошки: Реч има Ђурђе Нинковић, секретар Демократске странке.

Ђурђе Нинковић: Ја бих се вратио не догађаје испред зграде ТВ Београд. Након неколико минута протеста против ове установе, ја сам се попео на оближњу жардињеру, окренуо се према учесницима демонстрација и јасно сам око себе видео људе који су стајали мирно, са рукама спуштеним уз тело. Обратио сам им се рекавши да је наш митинг у потпуности успео, а затим сам их позвао да се мирно разиђемо. Али, када сам погледао улево, на свој ужас сам приметио гомилу милиционера, која је трчала према нама.

Наглашавам да је милиција поступила супротно правилницима који регулишу њен рад. Прво, командир милиције је био дужан да де-

монстранте позове да се разиђу, или ће у противном против њих бити примењена принуда. Милиционер је био обавезан да за извршење те наредбе демонстрантима да извршен временски рок. Међутим, напад који је изведен није био најављен, нити је ичим био изазван.

Милиција је починила кривично дело из члана 67 Кривичног закона СР Србије. У другом ставу тог члана се каже да они који угрозе сигурност већег броја људи могу добити до пет година затвора. Метеж који је изазван ненајављеним нападом је засигурно представљао опасност за окупљене грађане. Друго кривично дело које је милиција том приликом починила регулисано је чланом 43 КЗ СР Србије, и односи се на доношење телесних повреда, о чему је већ било речи.

Због свега овога, ми ћемо се заложити да одговорни буду кажњени, а да републички секретар унутрашњих послова одмах поднесе оставку.

ЗАХТЕВ ЗА СЛОБОДОМ ЈЕ ИЗДАЈА

Коста Чавошки: Захваљујемо господину Нинковићу, реч има Предраг Вулетић, председник Либералне странке Ваљево.

Предраг Вулетић: Поштовани присутни, хтео бих да кажем како све ово што се догодило не представља никакво изненађење. Власт која је спремна да 60.000 људи прогласи издајницима, спремна је да против тих људи употреби и силу. После оног нељудског пријема у Скупштини, када су нам рекли оно типично бирократско »дођите сутра«, ми смо се обратили народу окупљеном на простору између Скупштине и Председништва СР Србије. Иза наших леђа се са мегафоном у рукама појавио човек за кога су ми рекли да се зове Кеџман, и који је тражио да говори. Ја сам га упутио на ТВ Београд, с обзиром да су му тамо и дотад давали прилику да говори, а што с нама није био случај.

У досадашњој хајци коју је власт водила против нас, мени лично је најтеже пало то што су нас назвали издајницима овог народа, без могућности да то оспоримо. Али ако се оних 60.000 људи на Тргу Републике може сматрати издајницима, онда пристајем да и мене назову издајником. Захваљујем! (Аплауз).

Коста Чавошки: Сада ће говорити господин Слободан Инић из Демократске странке.

Слободан Инић: Даме и господо, дозволите да вам се обратим једном изјавом. Нема потребе да вас уверавам, **комунизам је батинање**. Али, претпостављам да онај ко се у овој земљи прославио изјавом да нико не сме да бије народ сматра да је у том погледу изузетак.

Дозволите да у даљњем излагању прокоментаришем неке тезе којима се званични органи власти служе: каже се да се у нашем случају ради о издајницима. Дакле, захтев за политичким слободама, за изборима, од стране владајућих комуниста се проглашавају за издају. Нека свако на основу своје свести и савести процени шта то значи.

Друго, кажу да ми не водимо рачуна о државним и националним интересима СР Србије. Морам поводом овога да кажем да питање политичког система и државног уређења није једном заувек решено. **Србија се не може и неће звати социјалистичка република!** (Аплауз).

Када се каже да се не води довољно рачуна о државним и националним интересима, говори се заправо о интересима владајуће партије, која себе издиже изнад интереса народа.

Треће, кад нам приписују нарушавање јединства постигнутог у Србији, може се рећи и ово: нема јединства без слободе! Слобода је претпоставка сваког јединства.

Суштина нашег спора са властима је у следећем: Устав пре демократије или демократија пре Устава. Можете мислити шта то значи! **Они баратају у јавности с тезом да ће у случају демократских избора Србија изгубити Косово.**

Пре свега, ми тражимо изборе за републичку Скупштину а јасно је шта то значи. Друго, ако се каже да ћемо с демократијом изгубити Косово, да ли то значи да ми Косово можемо сачувати једино на недемократски начин? То није тачно. И, значи ли то да ако ћемо с демократијом изгубити Косово морамо присилити сав остали народ у Србији да живи у условима политичке неслободе?

Ми се са њима споримо и око питања какав треба да буде карактер опозиције: они желе опозицију која неће бити сувише опозициона, која ће долазити да их (са)слуша, да попије кафу и мирно оде — једном речју, да буде опозиција која то није.

Следеће, комунисти кажу да **хоће да реализују вишепартијски систем.** А знамо да управо због њих у овој земљи више од 40 година није постојао такав систем. На основу чега би им сада поверовали? **Не верују им више ни у Москви, а камоли у Београду.**

И још нешто: они кажу да се страначки лидери боре за срзавање демократије. Наравно, ако неко каже тако нешто, мора пружити доказ да демократија у овој земљи постоји. А демократије у Србији засигурно нема — да би је било, неопходно је расписати слободне изборе.

У последње време, комунисти баратају појмом правна држава. Да би се тај високи идеал

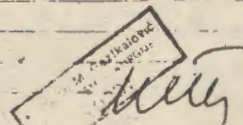
ПИСМО СРПСКЕ НАРОДНЕ ОБНОВЕ

Организационом одбору митинга пет странака одржаног 13. јуна, поводом захтева за организовање вишестраначких избора у Србији

Без обзира на чињеницу да ни једна од ваших странака није до сада реаговала на вишемесечно ометање рада странке СНО, на хапшења, пребијања и прогоне наших чланова и њихових породица од стране комунистичких узурпатора власти, као ни то да нико осим Демократске странке није реаговао, односно протествовао против невиђеног политичког скандала када је у Врбасу комплетно руководство Српске народне обнове линчовано, сазнавши за догађаје после митинга на Тргу Републике, када су чланови ваших странака и руководство Демократске странке грубо спречавани у изражавању свог протеста, а неки батинани и хапшени, одржали смо састанак Главног одбора и донели одлуку: све акције које предузмете у циљу заштите батинаних и хапшених чланова ваших странака, као и протесте које предузмете у том циљу, СНО ће подржати свим расположивим средствима и чланством, како би се спречио даљњи државци терор над члановима новооснованих странака у Србији.

Мирко Јовић, председник СНО
Милимир Ђуричић, потпредседник
Радомир Рудовић, секретар

Лекарски налаз о повреди Драгољуба Мићуновића, председника Демократске странке, на демонстрацијама 13. јуна

Здравствена установа	Пријавио се дана _____ год. _____ час.
	Преглед завршен _____ год. _____ час.
	Број протокола — _____ — свидениције лекара _____
ИЗВЕШТАЈ ЛЕКАРА СПЕЦИЈАЛИСТЕ	
Презиме и име корисника	<i>Мићуновић Драгољуб</i>
Налико сам или болнице од	Повреден од стране органа безбедности.
Налаз и мишљење:	
Налаз: у пределу десне лопатиче два паралелна крвна подлива дуžине 20 см., оток и црвенило у пределу леве лопатиче.	
дг: contusio et haematoma dorsl reg. scapulae bil.	
th: локална хепатитис унг., алкохолни облог.	
Повреде су lake природе.	
 	

остварио, потребно је испунити неколико услова: пре свега, друштво и државу треба разлучити; друго, мора се извршити подела власти; треће, мора постојати вишестраначје, робни начин привређивања, независно судство и, коначно, право на грађански непослух.

Ми смо нашим јучерашњим митингом показали да у Србији постоји грађански непослух.

И још нешто на крају овог мог излагања: поводом најаве формирања Социјалистичке партије Србије, желим да кажем како ова партија, као и све друге, има пуно право да себе сматра репрезентом народних интереса. Али, да би се то објективно доказало, нема бољег начина од слободних избора. Онај ко победи на слободним изборима, може се оправдано сматрати народном снагом! (Аплауз).

БИТИ ОПОЗИЦИОНАР ЈЕ ПИТАЊЕ ЧАСТИ

Коста Чавошки: Сада ће се овом скупу обрати господин Дејан Лучић, потпредседник Српског покрета обнове.

Дејан Лучић: Даме и господа, сестре и браћо, процес демонтаже комунизма је почео. Ми смо јуче присуствовали једном историјском митингу који није био манипулисан из иностранства, попут демонстрација одржаних 27. марта 1941. године. Овај митинг је кренуо из народне кренуо од људи који су имали смелости да изађу на улице и кажу историјско «не» комунизму, власти која је овде увек била мање или више диктаторска. Комунисти мењају боју, али не и ћуд — не мењају ни методологију уништавања својих политичких противника.

Када су комунисти 1944. дошли у Београд своју власт су започели уништавањем опозиције. Свако ко је мислио био је сумњив, а многи од тих сумњивих су побијени. Око 10.000 таквих људи је убијено од стране ОЗНЕ и УД-БЕ, које су ноћу хапсиле људе и одводили их на Бањицу или Старо сајмиште и тамо стрелићали. Усмрћени нису сахрањивани на гробљима, већ на зеленим површинама Београда — на Калемегдану, на Ади Циганлији, на Новом Београду. Већ на пролеће ти лешевци су под дејством природних процеса почели да се савијају и подижу танак слој земље на својим плитким гробовима.

Ми, поред свега, можемо бити захвални комунистима што нас више не кажњавају на такав начин.

Бити опозиционар у данашњој комунистичкој Србији питање је части и моралног интегритета. Има нас, опозиционара како кажу комунисти, око осам хиљада. Проценили су да је било толико људи на јучерашњем митингу. Ако је тако, онда нас сада овде има петоро-шесторо (Аплауз). Не, браћо и сестре, било нас је око сто хиљада, и то без оних који нису могли да дођу јер су били закључани у својим предузећима. Слободарска Србија је јуче цела била са нама. Само они који су се бојали за своје радно место, они, који су заиста уверени да је комунизам демократија, ти су остали код својих кућа.

Када буде заказан следећи митинг, Србији ће знати да комунисти више не могу да кажњавају оне који другачије мисле.

Хвала комунистима што су опозицију ујединили!

ПРИРЕДИО: Дарко Пејовић

МИТИНГ У ОГЛЕДАЛУ
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ШТАМPE

СЛОБОДЕ?

Готово сва гласила у Југославији митинг пет опозиционих странака одржан 13. јуна на Тргу Републике у Београду оценила су као догађај од прворазредног значаја, и посветила му простор на својим ударним странама. Њихове оцене митинга, међутим, драстично се разликују, што даје могућност за извлачење извесних закључака...

Иступања страначких лидера имала су заједничку ноту: вређање комуниста и социјалиста, захтев за изборима до краја године као и жељу да тобоже решавају српско питање. Према њиховим речима, историја ове земље је мрак и ми смо сви у «бронзаном добу». Осим тврдих језгара ових партија, окупљени народ није прихватио оваква подметања и дељења лекција.

... Пет новоформираних политичких партија у Србији, лист «Борба» и «Студио Б», жарко су желели и о томе маштали да им успе сценарио. Најпре су сањали преко 300.000 људи како им кличу на митингу, па су јуче ту жељу свели на сто хиљада, а дочекали их је седам до осам хиљада, што присталица, што знатижељника, што оних који су чекали аутобусе. Поређења ради, а нека им је на знање, то је знатно мање од једног процента од масе људи која се окупила на митингу солидарности на Ушћу прошле године, или на Газиместану пре непуну годину.

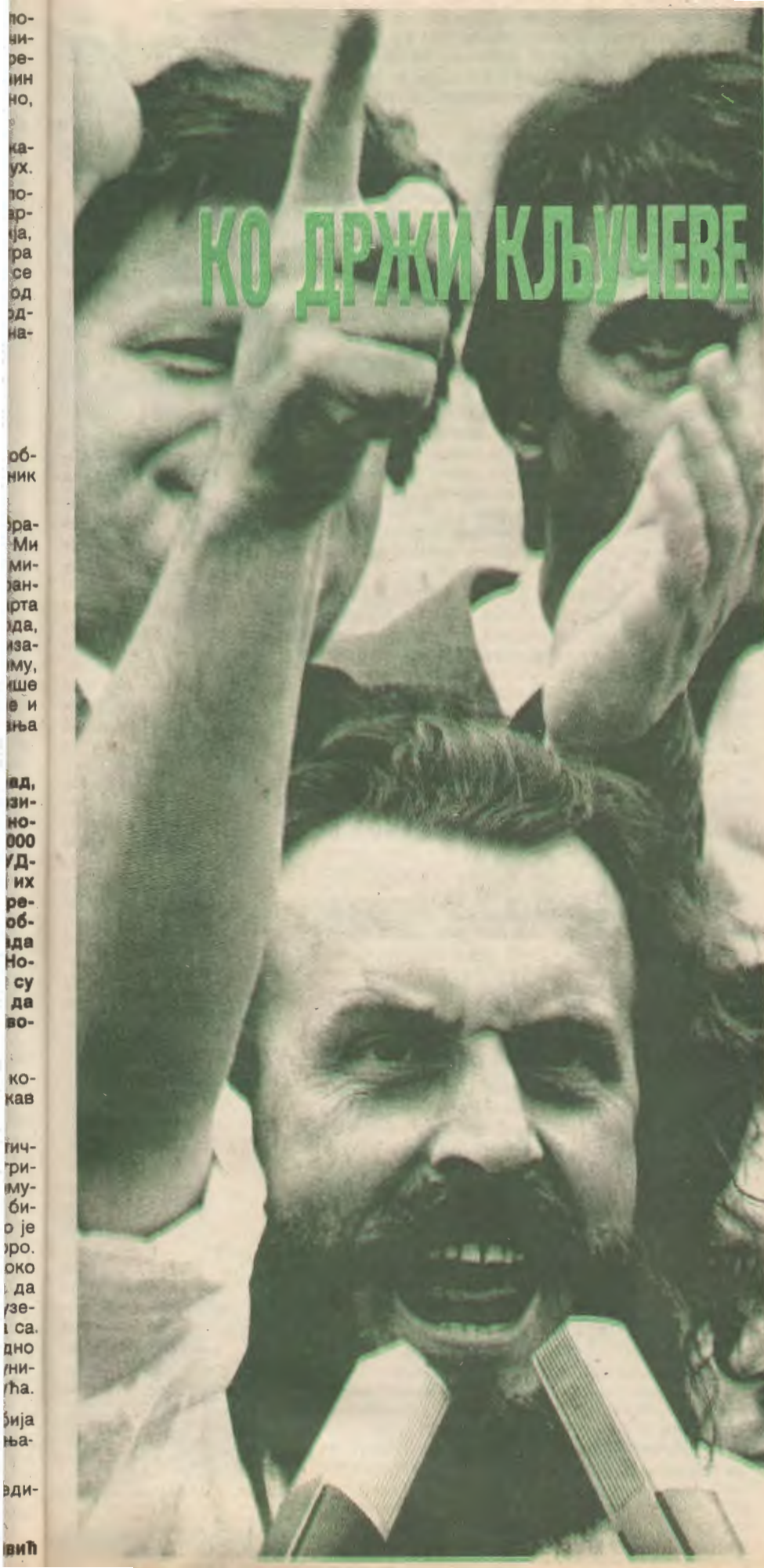
»Политика«

«Пошто су разлози за сазивање митинга испуњени и без и пре митинга, оно што се причало са импровизоване говорнице испред споменика Књазу Михајлу, свело се на вређање и блађење комуниста.

... Како год третирали бројне пролазнике, резигниране и разочаране посматраче на околним тротоарима, људе који су чекали аутобусе или се враћали с посла, тешко да би се могло и на увећаним снимцима пребројати више од десетак хиљада учесника».

»Експрес«

КО ДРЖИ КЉУЧЕВЕ

»Београд је осетио укус «организоване демократије», а многи који су се затекли између платоа Културног центра, Народног позоришта, Градске кафане и Народног музеја, осетили су да алтернативци, чије странке још нису признате, немају чврсту плафторму. Упркос неких појединачних жешћих парола и транспарената, колико смо видели, нове партије тек треба да придобију симпатизере.

На Тргу је било тридесет хиљада људи.«

»Новости плус«

»Митинг је прошао без већих инцидената, ако се не рачуна снажан антикомунистички набој дела учесника и свих говорника, паљење фотографија Слободана Милошевића и Јосипа Броза Тита, као и неколико српских застава са рупом уместо петократке. На згради у Маршала Тита 16 страдала је табла са именом улице.

...Према проценама извештача било је око тридесет хиљада присутних.«

»Вечерње новости«

»Према резултатима истраживачког тима Института за политичке студије, на митингу је била заступљена веома хетерогена професионална структура учесника. Чак половину чинили су запослени у друштвеном сектору. Уз то, пада у очи веома импозантан постотак учешћа високообразованих људи — са завршеним факултетом и вишом школом било их је готово 52 одсто, са магистратуром или докторатом 6,7, док је, међу испитаницима, било само по три процента лица без школе или са завршеним основним образовањем. Старосна структура учесника равномерно је расподељена: младих до 25 година старости било је 21 одсто, колико и оних између 25 и 35 година, а највише је било оних између 35 и 45 година старости — око једне четвртине. Најмање је било «седих глава» — негде око 18 процената старијих од 55 година.«

»Борба«

»Изостао је сневани пир страначких првака, јер је митингу присуствовало само десетак хиљада људи. Удружена опозиција је коначно и на делу показала своју немоћ: њен програм се углавном заснива на патолошкој мржњи према комунистима, па и садашњем руководству Србије, које је за кратко време учинило више за конституисање Србије као правне државе и равноправне Републике, него сви послератни челници наше Републике.«

»Дневник«

»Самозвани представници српског народа прекјуче су на Тргу Републике у Београду извели праву рашомонијаду демократије. Био је то неуспео покушај присталица првака пет несазрелих опозиционих партија да, дреком и виком, блаћењем и хулиганством, придобију српски народ и поведу га путем демократије мржње и раздора.

...На митингу је било свега, а најмање вишестраначке жеље за очување српског јединства, које је у овом тренутку од пресудног значаја за српски народ и његову будућност.«

»Јединство«

»Према неким информацијама, те вечери је на другом каналу ТВБ требао да буде приказан Дневник ТВ Нови Сад, но, без икаквих објашњења, на сва три канала ТВ Београд је ишао са-

мо Дневник матичне куће. Овако нешто не представља изненађење, ако се зна да је прилог о митингу опозиције започео тврђом да је Телевизија Нови Сад лагала када је јавила да се на Тргу Републике окупило 50.000 људи.«

»Нова Македонија«

»Ознојени демонстранти су свој скуп «заокружили» покликом «хоћемо оружје», изражавајући спремност да одмах «крону на Косово» и једном за свагда «реше проблеме Косова и Метохије». Послије тридесетак минута Трг Републике су почели да напуштају и најватренији сарадници и симпатизери «момака из Нове Пазове.«

»Побједа«

»Ако се суди по броју учесника митинга на Тргу Републике у најужем центру Београда, опозиционе партије у Србији немају масовност — а самим тим ни политичку снагу — о каквој сами говоре. Сви учесници митинга — који је сазвало пет најагилнијих новооснованих партија, укључујући и Српски покрет обнове, чији првак Драшковић тврди да су најмасовнији и да већ има око пола милиона чланова — стали су на не нарочито велики плато испред Народног музеја и споменика Кнезу Михајлу. Активни судионици догађаја међутим, били су тек они најближи говорницима, а чини се да је било доста знатижељника који нису политички истомисљеници ни једне од странака организатора митинга.«

»Ослобођење«

»Ако се изузме паљење слика Јосипа Броза и Слободана Милошевића, те мање туче између присталица Српске народне обнове и Српског покрета обнове — дуго најављивани митинг српске опозиције протекао је онако како су његови организатори и жељели.

...На београдском Тргу Републике окупило се према слободној процени око педесет тисућа људи.«

»Вјесник«

»Оно што се с јесени 1988. године догађало широм Војводине и Црне Горе догодило се изгледа 13. липња и у Београду. Како је то и обећао неприкосновени лидер Српског покрета обнове, а сада се већ може рећи и свеколике српске опозиције Вук Драшковић, «у Србији ће се народ тек догодити и догађати.«

...На митингу се окупило више десетака тисућа грађана.«

»Вечерњи лист«

»Тек је 13 сати, а већ је гужва. Читаво јутро је ромњала кишица, па су неки шаљиви опозиционари, у тузи и сарказму, говорили како ето Милошевић има натприродне способности: послао им кишу кад већ нису послушали Радмилу Анђелковић, председницу Социјалистичког савеза Србије, када је митинг назвала покушајем раздора у Србији и негирањем свих позитивних резултата.

...По слободној процени, на Тргу Републике окупило се двадесетак тисућа људи.«

»Слободна Далмација«

ПРЕДИО: ДАРКО ПЕЈОВИЋ

ЗАШТО УСТАВОТВОРНА СКУПШТИНА

**Постојећа
Скупштина Србије
не може бити тело
које ће усвојити
устав из више
разлога**

Поздрављајући присутне званике на прослави четврт века Нишког Универзитета, председник скупштине Србије Зоран Соколовић је рекао: »Србија је, након уставних промена извршених у марту 1989. године, повратила своју државност и створила услове да сада, доношењем новог устава, у потпуности заокружи демократски пројекат Републике Србије, политички слободне и административно ефикасно организоване државе. . . Јединство Србије поставило смо као приоритетни циљ. . . А сада када смо на путу да остваримо тај историјски циљ српског народа. . . неки појединци заслепљени голом борбом за власт, не бирајући средства, чак предлажу неуставни пут решења, покушавајући да сеју раздор, прете и уцењују, да би све то, што је уз велике напоре у протекле три године у Србији урађено, за ноћ срушили. . . Скупштина Србије има уставну обавезу да створи све услове да се нови устав донесе на демократски, Уставом прописани начин. . .

Овим Соколовићевим тврдњама касније су се придружили и други државно-комунистички руковођици, оптужујући опозиционе странке како својим захтевом да се прво одрже избори а потом донесе Устав, и то путем Уставотворне скупштине, архе издају српског народа. Да би се могло оценити »ко је вера а ко невера«, потребно је дати одговор на три битна питања: 1) да ли Србија у овом тренутку заиста има државност, односно државну сувереност; 2) да ли постоји историјска потреба да Србија донесе свој потпуно самостални Устав; 3) да ли Србија мора себе да сматра апсолутно везаном предвиђеним поступком за промену Устава.

Сувереност је битно својство државе, без кога она то и није. Обично се сматра да државна сувереност обухвата три елемента: а) државна власт је слободна у доношењу својих одлука од сваког страног мешања; б) државна власт је на својој територији виша од било какве друге власти или фактора, тако да може натурити своју вољу свима на својој територији; ц) државна власт може доносити какве хоће одлуке. Јелинек је говорио да је сувереност недељива, као што је недељива и душа. Подељена сувереност није сувереност. Србија нема своју државну сувереност. Не може ни да је има јер је она само једна од федералних јединица ограничена влашћу савеза. Од уставног закона из 1953. више се и не говори о суверености република. Устав од 1974. утврђује да је република »заснована на суверености народа« (чл. 3). Додуше, Устав каже да је република држава, али то не може да потре чињеницу да је термин држава употребљен, како то рече један од писаца Устава из 1974. Јован Ђорђевић, из историјских и идеолошких разлога.

Докле год важи савезни уставни поредак Србија не може успоставити своју пуну државност. Свака држава подразумева да је у њеним рукама монопол физичке принуде и да има своју »државну тери-

торију« утврђену међународним уговорима. Србија нити има монопол физичке принуде, јер је војска у савезним рукама, нити има државну територију, пошто су постојеће међурејубличке границе искључиво административног карактера. О постојању »спољне« суверености поготову нема речи. Колико је са постојањем суверене државе Србије спојив садашњи уставни положај аутономних покрајина, такође, није потребно посебно говорити.

Поставља се питање да ли је у Србији остварена народна сувереност, ако већ није државна. Одговор је негативан. У правној литератури обично се сматра да је у једној држави суверен народ ако у тој држави државна власт врши вољу већине становништва. Тиме се, у ствари, појам народне суверености изједначаје с појмом демократије. Чију вољу изражава једностраначка скупштина Србије, не може се са сигурношћу рећи. Али да је реч о вољи мањине, то је извесно.

Да закључимо, у околину СР Србије није остварена ни државна ни народна сувереност, иако неки елементи државности постоје. Околност да је република успела да поврати од аутономних покрајина део надлежности, не мења у основи ништа.

Да ли историјски разлози говоре за то да Срби, на основу свог националног суверенитета, створе своју суверену државу, у околину које ће, наравно, поштовати сва међународно призната права националних мањина? Ступајући у Југославију 1918. године Србија се одрекла своје државности, наивно верујући да тиме доприноси »вековној тежњи наших народа и народности да живе у заједничкој држави«. Историјске последице те заблуде су свима добро познате, те их нећу набрајати. Битно је да ли данашње стање даје макар трачак наде да ће неподношљив положај Србије у Југославији бити ускоро превазиђен. Одговор је, на жалост, негативан. Југославија се налази у тешкој уставној кризи. Хрватска и Словенија отворено не поштују савезни Устав, сматрајући себе потпуно сувереним државама. Иако кажу да је њихов циљ конфедерација, свакоме је јасно да су кренуле путем отцепљења и стварања самосталних држава. Њима се придружује Косово са својим сепаратистичким циљевима, па пошто су на истом курсу, лако проналазе заједнички језик. Свесни чињенице да свој циљ могу најбоље постићи у условима уставне конфузије, када се више не зна ко је зашта надлежан, они примењују двојну тактику. С једне стране, постепено преузимају функције федерације путем сопствених устава и закона, а с друге стране, не дају сагласност на доношење новог Устава, те на тај начин стављају оне који поштују уставност и законитост у позицију »заједница под старатељством« Како савезним Уставом није прописан институционални механизам који би оцењивао и санкционисао супротност републичког и покрајинског устава са савезним, излаз из таквог стања се не види. Веровање да би се проблем могао трајно решити употребом ЈНА пред-

ПИШЕ: МР НЕНАД
БУРБЕВИЋ

ШТА ХОЋЕ ОПОЗИЦИЈА

ставља, плашим се, још једну од бројних српских заблуда када је реч о Југославији. У условима када ће против себе ускоро имати суверену Хрватску и Словенију, Србија мора у најкраћем могућем року успоставити пуну сопствену сувереност, жели ли да заштити националне интересе српског народа у случају распада Југославије. Доношење новог Устава је, дакле, животна потреба Србије.

Да ли нови Устав треба да доноси постојећа Скупштина, или треба ићи на расписивање вишестраначких избора за Уставотворну скупштину? Поштује ли се уставни континуитет и предвиђени поступак за промену Устава, до Уставотворне скупштине се не може никако доћи. До новог Устава Србије може доћи једино ако себе буде сматрала независном постојећим савезним Уставом. Проблем се не може решити на начин како то предлаже Председништво Србије, јер образложење како је Србија дала сагласност на доношење новог савезног Устава не може да отклони проблем неуставности, пошто је већ сада свакоме јасно да ће у тренутку доношења новог републичког Устава још важити стари савезни Устав. Основ за доношење самосталног Устава Србија треба потражити једноставно у националној суверености и чињеници да је несанкционисаним противуставним понашањем Хрватске, Словеније и Косова савезни Устав *de facto* укинут, те да у тим условима државност коју је Србија унела у Југославију поново треба бити враћена. А први акт сваке суверене државе је да створи устав. У условима конституисања суверене државе не може бити речи о уставноправном континуитету. Постојећа Скупштина Србије не може да буде тело које ће усвојити нови устав из неколико разлога: 1) доношење устава суверене државе може извршити само скупштина за коју се у тренутку њеног избора знало да ће се тиме послом бавити; 2) једностраначка скупштина није израз народне суверености; 3) историја српске уставности познаје промену устава искључиво путем уставотворне скупштине.

Теза да заговарање уставноправног дисконтинуитета значи давања право шиптарској мањини да прогласи отцепљење, нема никаквог основа, јер је опште познато да национална мањина нема право на самоконституисање. Она, додуше, може покушати да силом оствари своје циљеве, што ће се вероватно и десити, само што тада није реч о праву него о фактичком односу снага. Србија, ако жели да буде суверена држава, не сме да се плаши проблема Косова, иначе ће себе довести у питање. Нема државне суверености уколико Србија није у стању да правно обезбеди да су све друге власти и субјекти обавезни да слушају њене заповести, а фактички — да је она најјача од свих субјеката који се налазе на њеној територији, па и оних који би покушали да јој се супротставе.

Прави пут за усвајање новог Устава Србије је у доношењу Закона о уставотворној скупштини и Закона о избору посланика за уставотворну скупштину. Избори за уставотворну скупштину би, разуме се, били вишестраначки. Усвајањем ових закона постојећа скупштина би била распуштена, а потребне државне послове би до конституисања Уставотворне скупштине водила коалициона Влада националног спаса.

Уставотворна скупштина ће морати као претходно питање да реши облик владавине (монархија или република). То је потребно једноставно због тога што су о облику владавине уместо Срба одлучивали они чији сународници сада не признају Југославију као своју државу. Определити се за пут прописан за промену Устава, како то чини Председништво Србије, значи и даље признавати вазални статус Србије у Југославији и жртвовати национални интерес потреби очувања комунистичког монопола власти. Ко је у праву показате, у крајњој линији, суд историје. Проблем је једино што тај суд комунистичком волунтаризму у уређењу друштва досада ничим није дао за право.

Опозициони прваци на конференцији за штампу у СКЦ-у

УЈЕДИЊЕНА ОПОЗИЦИЈА О РЕФЕРЕНДУМУ ИЗБОР ИЗМЕЂУ ЈЕДНОГ

У току дводневног заседања, 25. и 26. јуна, Скупштина Србије је усвојила предлог да се референдумом одлучи о иницијативи Председништва Републике, које је предложило да се вишестраначки избори распишу тек након усвајања новог устава Србије.

Како је оваква одлука супротна ставовима већине новоформираних партија у Србији, челници Српског покрета обнове (Вук Драшковић, др Јован Марјановић, Милан Комненић), Демократске странке (Коста Чавошки) и Народне радикалне странке (Миленко Радић), одржали су 27. јуна у СКЦ-у конференцију за штампу на којој су представницима јавних гласила предочили разлоге свог неслагања са оваквим редоследом промена у Србији.

„Српска реч“ доноси уводна излагања страначких представника, као и неколико занимљивих акцената из разговора са новинарима.

ОТЦЕПЉЕЊЕ И МОЋ

Питање отцепљења или остајања у оквиру Србије није питање права него питање моћи, снаге и способности Србије да се практично супротстави сецесији. Дакле, то није питање избора или устава, него питање спремности државе и њених грађана да се, ако затреба, и оружјем супротставе покушају да неко отцепи део од целине.

(Коста Чавошки)

Вук Драшковић: »Овде смо да изнесемо свој став о једностраној одлуци Скупштине Србије да распише референдум на који ће ставити предлог новог Устава Србије.

Нека ми буде допуштено да у неколико речи дам пар напомена: овакав какав ће бити расписан, референдум је обична подвала. Ми немамо ништа против референдума као институције. Напротив. Сматрамо, међутим, да народ Србије на том референдуму треба да се изјасни у овом часу о два опречна предлога: ставу владајуће странке — прво Устав, па онда слободни избори и предлога опозиције — прво избори, па нови Устав. Такође, сматрамо да је опозицији неопходно обезбедити бар 2—3 дана наступа на ТВ и радију — не више, јер смо ми из опозиције потпуно убеђени у супериорност својих аргумената. Друго, тражимо да референдум надгледају представници свих странака. У противном, ми немамо никакве гаранције да ће резултати бити поштено саопштени, чак имамо искушење разлога да мислимо да су резултати референдума који расписује и контролише једна странка могли бити саопштени већ јуче.

У суштини, овим референдумом се ништа ново није предложило. Иако данас све новине врпе од израза о демократизацији и о томе како ће народ да одлучи, у стварности, на хиподрому је само један коњ и само један јахач. Ту избора нема. Избор између једнога не постоји.

Шта се овим референдумом заправо хтело? Власт је до сада тврдила да српски комунисти представљају цео народ у Србији. Сада желе да покажу како цео народ представља комунисте. Ако се опозицији не пружи могућност да адекватно упозна јавност са својим ставовима, и овај референдум ће се по владајућу партију завршити као и многи од четрдесетпете до данас, што ће рећи, врло успешно.

Коста Чавошки: Како се у свему слажем са оним што је мој колега по струц. Вук Драшковић рекао, ја бих у име Демократске странке само изложио нове разлоге у прилог ономе што је већ речено. Најпре коју реч о политичкој далековидости: када су прошле године усвајани амандмани на Устав Србије, изричито је речено, чак и у говорима Слободана Милошевића, да се тиме дефинитивно решава питање уједињења и територијалног интегритета Србије, и да се тиме решава косовско питање. Како то да тек сада неко примећује да држава

ШТА ХОЋЕ ОПОЗИЦИЈА

Србија није целовита и да косовско питање тек са да постаје горуће у пуној мери?

Ја бих се овом приликом послужио једном Макијавелијевом метафором. Он је направио једну аналогију између медицине и политике, односно између туберкулозе и политичких тешкоћа. Када се појави туберкулоза, каже Макијавели, њу је врло тешко утврдити, али је лако излечити. Када болест узме маха, онда ју је лако установити, али је тешко излечива. Тако је и са политичким проблемима: кад настају, тешко их је уочити, али их је лако осујетити. Када узму маха, као сада на Косову, онда свако види да је то рак-рана српске државе, али је тешко наћи право решење. Политичар је дужан да, као и добар лекар, буде далековид и на време почне да примењује мере лечења. Очигледно, српско руководство је пропустило идеалну прилику да после прошлогодишњих усвајања амандмана приступи доношењу новог устава.

Ми, представници опозиционих странака предložили смо слободне изборе, а српско руководство је решило да покрене питање новог устава како би то осујетило. Питам се да ли би новог устава уопште било да нисмо тражили изборе?

Конечно, гласачки листић, онако како је срочен указује да се њиме може манипулисати извлечењем двосмислених закључака. Предлог, наиме, већ садржи иницијативу да нова скупштина буде једнодомна, те се избори и тако и тако морају расписати. Дилема — а њу је поставила опозиција — обухвата питање да ли Устав треба да донесе вишестраначка уставотворна Скупштина или садашња комунистичка скупштина. Та дилема се могла разрешити на овом референдуму, али се то изгледа није хтело, судећи по томе како је питање формулисано. Истина, Часлав Игњатовић, председник републичке изборне комисије је рекао да заокруживање одређене ПРОТИВ значи да се грађанин опредељује за избор пре доношења устава. Али, понављам, овако постављено питање то не имплицира.

СВРСТАВАЈУ НАС У АНТИСРПСКУ КОАЛИЦИЈУ

Зашто ми сматрамо да прво треба одржати вишестраначке изборе? Зато што то пружа могућност да се не појаве само комунисти са својим предлогом устава, већ да и друге странке изнесу своје опције. Такође, уставотворна Скупштина би за свој рад имала пун легитимитет, заснован на мандату добијеном од народа.

Ми смо за начело да се чује и друга страна: али, опозицији се не да простор у ударним телевизијским и радио терминима, нити можемо да говоримо за новине типа »Политика« или »Експрес«.

Занимљиво је, такође, и питање састава изборних комисија — од републичких до општинских, као и састав бирачких одбора на бирачким местима. Већ је саопштено да ће то бити исти они људи који су седели у изборним комисијама и одборима у

ФАШИЗАЦИЈА МАС-МЕДИЈА

Све опозиционе странке у Србији су стављене у положај хипотетичних издајника, опозиција се прећутно и имплицитно третира као групе људи спремних и вољних да нанесу штету српском народу. Такве оцене долазе од оних који имају сву власт, сву моћ и потпуни монопол над средствима информисања и масовним медијима. То им пружа могућност да масе унапред усмеравају ка једином могућем односу према референдуму — гласању ЗА — јер је то наводно питање части, патриотизма и једино решење за Србију у овом тренутку.

Ја бих рекао да многи јавни иступи који се пласирају кроз штампу, радио и телевизију попримају црте извесне фашизације, слично ономе што смо имали у медијима Немачке и Италије тридесетих година.

То је крајње опасно, не само са становишта будућности опозиције, већ и будућности Србије.

(Милан Комненић)

ШТА ХОЋЕ ОПОЗИЦИЈА

време последњих избора, новембра 1989. године. А сви знамо како су ти избори спроведени.

Миленко Радић: Очито, много су дубљи корени читаве ове ситуације. С обзиром да предстоји спајање Социјалистичког савеза и Савеза комуниста, референдум је добра прилика да се као и пре две године изврши некакво обједињавање народа. У том циљу, данима се врши агресивна пропаганда у корист нацрта новог устава. Ми смо тражили само четири дана појављивања у ударним ТВ емисијама и на страницама најутицајнијих новина. Може бити да наши аргументи и нису исправни, али би свакако народу који арбитражу у овој ствари требало пружити прилику да чује различита мишљења.

Што се тиче резултата овог референдума, усуђујем се да прогнозирам да ће 70% народа гласати за варијанту — прво Устав па онда избори. Стаа Народне радикалне странке је да се и из чисто практичних разлога могло паралелно са доношењем устава радити и на одржавању избора. Тако би новоформирана скупштина разматрала и нови устав.

Нама по новинама пребацују да смо некаква антисрпска коалиција, да омогућавамо да се Косово отцепи итд. Упознати сте да последњих дана у Скупштини постоји стално дежурство, да Шиптари не би прогласили Републику, а вероватно, одмах после тога и спајање са Албанијом. Дакле, то би се могло десити било када, потпуно неvezано од избора које тражимо.

Пребацује нам се да би у случају слободних избора шиптарски сепаратисти дошли у прилику да отцепе Косово. Тако нешто једноставно није могуће, сем насиљем.

Што се тиче кампање у медијима, јасно је да се народ на све начине инструира како би гласао за предлог Председништва Србије. А све то је у функцији предизборне кампање и иницијативе о спајању Соц. савеза и Савеза комуниста. Узгред, да кажем и следеће: јасно је зашто долази до уједињења — треба задржати новац, а ССРН ужива значај-

НЕМА ОПАСНОСТИ ОД ИЗБОРА

Када би прошао захтев уједињене демократске српске опозиције — вишестраначки избори за уставотворну Скупштину Србије — никакве опасности не би било ни када би сви представници косовске алтернативе изашли на изборе. Јер, у вишестраначкој скупштини би био отприлике овакав распоред посланика: из тзв. уже Србије 250, а из Војводине 50, са Косова око 30. Пошто би одлуке донете у вишестраначкој скупштини важиле за читаву Србију, и уз претпоставку да тридесет посланика увек гласа против то ништа не би мењало на ствари.

(Вук Драшковић)

ну помоћ из буџета, да не говоримо о пословном простору који користи без икакве надокнаде.

Дакле, и референдум за устав је у функцији дугорочних циљева, тј. задржавања власти. И текст предлога устава почиње речима »Социјалистичка Република Србија«. Тако је већ унапред одређен назив будуће Србије. Укратко, све снаге режима усмерене су на очување, па и евентуално проширење власти.

КОМУНИСТИ ПРИСВАЈАЈУ ИДЕЈЕ ОПОЗИЦИЈЕ

Јован Марјановић: Очигледно, владајућа странка избегава темељитији и шири дијалог са опозицијом о питањима о којима се одлучила да распише референдум. Зато се овај референдум може оценити као својеврсна агитација за ставове владајуће партије, која је била спремна да манипулише и ауторитетом највишег органа власти — Скупштине. Владајућа партија се није усудила да се кроз референдум равноправно са другим странкама бори за своје ставове. Уместо тога, покрила се одлуком Скупштине, у којој седе углавном њени чланови. Пошто је у оваквим условима судбина вишестраначких избора неизвесна, СПО ће иницирати даљње акције опозиционих странака које буду тражиле расписивање вишестраначких избора.

У том циљу, СПО ће настојати да се створе прилике како би све опозиционе странке могле да изнесу своје аргументе. Српски покрет обнове има и додатне разлоге за то: реферат Слободана Милошевића поднет делегатима Скупштине Србије низом изнетих ставова даје повод да се са њиме јавно разјаснимо. Наиме, у том реферату има пуно додирних ставова са нашим програмом. Конкретно, СПО је први изашао са тезом да је за Србију у случају конфедерације Југославије питање граница Србије отворено политичко питање. Ми смо због тих својих ставова често прозивани. Поставља се питање, зашто владајућа партија спутава и критикује опозицију, а онда користи и присваја њене ставове?

▲ ДАРКО ПЕЈОВИЋ

Призор са митинга опозиције 13. јуна у Београду

**МИЛАН
ПАРОШКИ,
ЧЛАН
НОВОСАДСКЕ
ПОДРУЖНИЦЕ
НАРОДНЕ
СТРАНКЕ**

СРБИ МОРАЈУ НАЗАД НА ДИНАРИДЕ

За младог господина Милана Парошког шира је јавност чула баш у време када је српска опозиција снажним кораком ступила на политичку сцену.

Без длаке на језику на сусретима српских странака са представницима садашње владе, једнако бритке речи и према људима из режима, али и према колегама из опозиције — Милан Парошки би и тим својим особинама сигурно био примећен. Међутим, младог директора Завода за заштиту споменика културе Војводине, посетиоци округлих столова и разних састанака памте још више по његовој песничкој лепој, али и политички дореченој речи о Косову. Господин Парошки, заправо, ни у једној причи не може а да не помене своју прву професионалну, али и личну љубав — споменике културе народа коме припада.

И недавно, на скупу челника установа које би требало да од заборава сачувају српску прошлост, млади је човек из «српске Атине» упозоравао своје колеге на сурову истину да Србија посредно финансира шиптарске сепаратисте да руше старе српске задужбине по Косову.

Све горе поменуто само је део разлога због којих «Српска реч» отвара своје странице једном од чланова најужег руководства Народне странке, која је децембра прошле године основана у Београду. На сам Видовдан, шесто и једну годину након Косовског боја, баш у време када се спремао за видовданску прославу коју је његова странка приређивала на новосадском Филозофском факултету, посетили смо га у његовом стану у Новом Саду. Уз црвене јабуке и брескве са његовог бачког салаша, господин Парошки је отпочео своју животну причу.

«Дипломирао сам новинарство на београдском Факултету политичких наука, 1980. године. Својевремено сам писао у «Студенту», а онда се, као новинар у културној рубрици, запослио у «Дневнику». Пратио сам диван сектор (заштита споменика културе), а затим сам због «више силе» морао да пређем у унутрашњу рубрику и пратим Партију. После тога, попут фудбалера у прелазном року, прешао сам на место

шефа Центра за информисање и пропаганду Покрајинског комитета. Наравно, унапред смо склопили уговор да ће ми дати стан, мада то није био и једини разлог мога преласка. Нисам више, наиме, могао да трпим да ми главни и одговорни уредник и директор буде пољопривредни техничар и да ми он води уређивачку и сваку другу политику. Из Центра сам отишао шест месеци пре «јогурт револуције», али сам Ђорђу Стојишићу оставио један модеран информативни центар који, на сву срећу, аутономаши нису знали и да искористе кад је требало. Онда сам дошао у Завод на Петроварадину и тако се вратио споменицима културе.

СРПСКА РЕЧ: Комунисти данас врло радо истичу како су лидери нових странака и сами некад били комунисти.

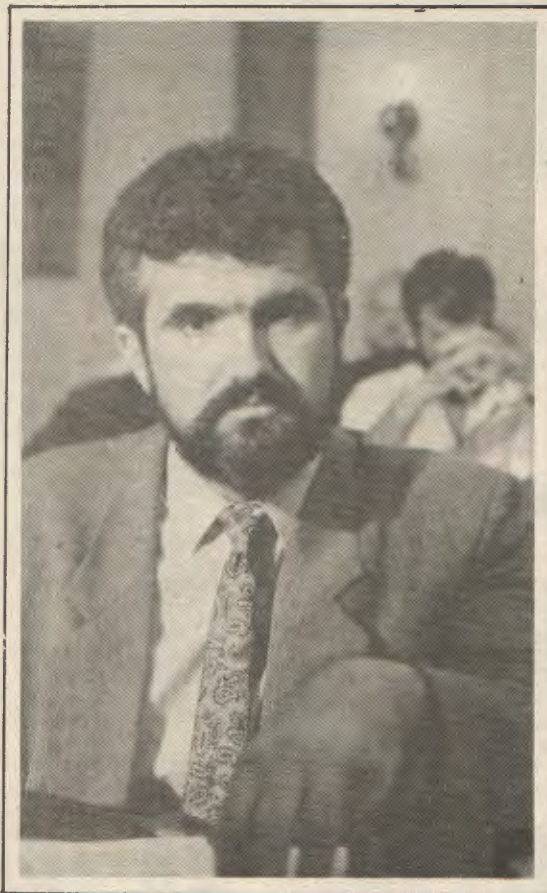
ПАРОШКИ: Ја своје бивше «комуњарство» дефинишем искрено, а мислим да је то и општепримењив одговор: ко је хтео озбиљније да се бави политиком могао је то чинити само у оквиру тада јединог идеолошког система. Друкчија мишљења била су дозвољена само у кафани или у затвору. Живео сам као подвојена личност — припадао партији атеиста, а управљавао православне обреде.

СРПСКА РЕЧ: До пре неколико месеци права је храброст била основати странку. Ко су људи који су се усудили да у време када је «опозиција» била забрањена реч у Србији, створе Народну странку?

ПАРОШКИ: Уз велики професионални и лични ризик, нас неколицина млађих људи, уз несебичну помоћ неких искуснијих људи, као што је и наш председник Петар Момировић, историчар и сарадник САНУ, човек са предатним вишестраначким искуством — одлучили смо да формирамо партију прагматичне политике. Свака нам је идеологија страна, осим ако и прагматизам није идеологија.

СРПСКА РЕЧ: Свака политичка партија је, нарavno, и организација за испуњење практичних циљева. У чему се огледа тај ваш «неидеолошки» прагматизам?

Срби су послератном колонизацијом изгубили Динариде и расељени по коминтерновском рецепту. Изгубили су, дакле, свој историјски потенцијал. Они се морају вратити на брда да би себи обезбедили перспективу, наталитет, здраве гене, да би, ако затреба, могли опет да буду ратнички народ. 170.000 Албанаца мора одмах напоље. Да сам сепаратиста, частио бих за идеју о новом уставу!

**НАРОДНА СТРАНКА
О ПОМИРЕЊУ СРБА**

Испуњавањем захтева проистеклих из најхуманијих хришћанских и светосавских традиција, полазећи од новооткривених историјских истина, актуелних потреба историјског тренутка да се Српски народ и његове народности ефикасно организују у одбрани својих легитимних националних интереса — Народна странка се опредељује за потпуно национално помирење у српском народу, политичко помирење свих његових политичких организација, одавање почasti свим жртвама! По проглашавању националног помирења, за злочине учињене према народу, злочинци ће одговарати искључиво по међународном праву због чињенице да је правни систем идеологизован.

ПАРОШКИ: Једноставно, сигурни смо да бисмо, у случају изворног успеха, знали да владамо овом државом — за сада је још називамо Српском републиком. Међутим, наш циљ су и савезни избори, иако су о они, због сепаратизма на западу и Либана на југу, још увек неизвесни. Значи, мислимо да имамо решења и за Србију и за Југославију.

СРПСКА РЕЧ: Необично је Ваше инсистирање на савезним изборима...

ПАРОШКИ: Знате, ми не споримо Словенцима право на отцепљење. Они то и могу јер су народ који делује на целом свом културном простору. А ми? Ми причамо о Србији »до Дрине« и »од Дрине«, о »Србија у Хрватској«, што је врло ружан термин. Ако је неко Србин, онда му не треба префикс, а ако га већ додаје, испада да је само пола Србина. Ми Срби не знамо да размишљамо као јединствен народ. Узмимо, на пример, Устав Југославије. Врло читљива литература, али је готово нико не чита. У основним начелима спомињу се углавном народи и народности, тек понекад републике и покрајине. Народи имају право на суверенитет и организацију своје државности, а неко је то »превидео« и дозволио да се српски народ исече у шест административних целина. Сви остали народи имају своје скупштине, а Срби себе траже у шест и у седмој, заједничкој Скупштини. Зато је југословенска Скупштина и наш стратешки циљ и тактички потез, јер се одатле, ако буде потребе, можемо разграничити и са Словенцима и са Хрватима. Јер, једино је Југославија суверена.

СРПСКА РЕЧ: У међународно-правним релацијама Југославији, вероватно, и признају ту сувереност. Али, шта је са сувереношћу народа унутар ње? Да ли је савезна Скупштина једино решење за српски народ?

ПАРОШКИ: Као други метод, наша ће странка заговарати и сазивање Српског Сабора који би идентификовао српски културни простор. Позвала бисмо и друге, који то желе, да се прикључе Сaborу, јер је српски народ увек био отворен и демократичан. Сабор би целом свету предочио историјске интересе Срба и мислим да би нас свет разумео... Вреди се подсетити и неких историјских поука: Хрвати и Словенци су 1918. успели да конституишу своје националне скупштине, а Срби су седели у пет скупштина (у Београду, Новом Саду, Бањалуци, Цетињу и Загребу). После другог светског рата Србе су поделили у шест

неисторичних, сепаратних територија. У правној је традицији српског народа успостављање суверености, а на том позитивном програму може да се одржи и Југославија. Јер, српски народ је већински — дакле, ако је он демократски организован, неће бити сметње да то учине и други. Већински народ не може бити унитаристички јер је одлука већине свугде у свету демократска одлука. Проблем је што српски народ није доносио одлуке о себи, па тако ни другима није дао прилику да их разумеју.

СРПСКА РЕЧ: Народна пословица каже: »Богат човек — задовољан човек«. Где су путеви изласка из балканског економског мрака? Мојсије је свој народ робова водио из Египта у »Обећану земљу« чак 40 година. Може ли се брже напред?

ПАРОШКИ: Први корак мора бити тотална реприватизација друштвеног сектора. Митеран је реформу извршио за два месеца, Тачерка такође — зашто то онда ми не бисмо могли за, рецимо, шест месеци?

Излазак из кризе претпоставља другачију организацију привреде и друштва. Најпре треба одредити шта припада државном фонду привреде, нека то буде електропривреда, железница, пошта, војна индустрија. Са добрим законима и државна привреда може бити врло ефикасна. Сва остала друштвена својина иде кроз акције на берзу.

О чему се ради? Када комунистичка држава говори о реприватизацији, она прича о распродаји имовине од које би сав новац појела црвена бирократија. Предлажемо да се 49 одсто акција друштвеног капитала у свакој фирми, према процентуалном учешћу у стварању дохотка, преда радницима, а 51 проценат акција изнео би се на тржиште, из два разлога. Први, радници не знају да управљају јер су радници. Друго, два милиона наших људи (највише Срба) 60-тих година је избачено на светско тржиште. Био је то »трећи светски рат« у коме је страховита друштвена енергија бачена кроз прозор само да би се одржао лажни друштвени мир, а наш »цар« одржао на власти. Ти људи су опстали јер су изузетно квалитетни — иако без познавања страних језика и технологија, многи од њих постали су успешни бизнисмени, знају страном тржиште и имају капитал. Они се морају вратити у земљу јер овој земљи фали и генетског потенцијала, доста је било ратних страдања. Међутим, носталгија никад никог није вратила већ искључиво економска логика. Зато тим нашим људима треба да обезбедимо и предност на берзата акција. Овим би се спречило и да ти људи дају свој капитал у зајам утопистима — социјалистима који ће то проћердати, јер онај ко не зна створити капитал, не зна га ни потрошити. За овај наш »њу дил« потребно је донети само неколико закона, омогућити и плаћање домицилних пореза, зашто не увести и успешан порески систем из света...

Радници би, нарavno, могли да бирају да ли ће и даље убирати своје дивиденде или продати акције

СРПСКА РЕЧ: Србија је, још увек, и »земља шакача и опанка«. Има ли српско село перспективу?

ПАРОШКИ: Ми једноставно нисмо свесни колико смо богати. Пространа земља, а релативно мало становника. Изгледа да ћемо, по рецепту из времена насељавања Америке, морати поново да повлачимо пантљике и чекамо пуцањ пиштоља да бисмо по други пут освајали своју рођену земљу. Наше село је из идеолошких разлога растурено и да бисмо му се вратили, потребно је цео фонд такозваног друштвеног власништва над земљом поделити новим аграрним интересентима. Рецимо, у равници би се могло делити по 20 хектара, а у брдско-планинским подручјима и до 100. Држава би земљу уступала на 20 година, а тек после тог рока, кад већ израсте и друга фармерска генерација, земља би се могла продавати. Али, питање је да ли би је та нова културисана генерација аграра продавала. Јер, такав фармерски облик организације пољопривреде, успешно испробан у Америци и Холандији доносио би сјајне приходе, омогућавао свих пет жетви годишње. Војвођански салаш заправо има многе одлике западне фарме, а и интересената међу радницима који ће остати без посла, за повраћ так селу, сигурно ће бити.

СРПСКА РЕЧ: »Освајање равнице« сигурно има своју економску логику, али чему онда и расподела неплодног планинског земљишта?

ПАРОШКИ: Ту су шуме, пашњаци, али то није најбитније. Од Месопотамије наовамо, народ који је живео у брдима, увек је имао неку потенцијалну снагу, увек су неки брђани освајали равнице, никад обрнуту

Срби су послератном колонизацијом изгубили Динариде, расељени по коминтерновском рецепту, изгубили су, дакле, свој историјски потенцијал. Сад би се могли вратити на брда да би обезбедили себи перспективу, наталитет, здраве гене, да би, ако затреба, могли да буду војнички народ (нисам сигуран да се у 21. веку неће ратовати). Народи у равници увек су били покоравани, иако се и ми «лале» морамо похвалити да имамо свеже брђанске крви. Срби морају назад у брда, али не као слепци, већ једноставно да опет узму своју земљу.

Ниједна шума у Словенији није друштвена. Њихов народ живи у природном окружењу и држи своју земљу — Срби су је изгубили: Живимо у својеврсним градским гетима у име социјализма. Кад социјализам нестане — неће бити ни потребе да живимо тамо где не можемо да рађамо децу. Решење је: вратити се.

СРПСКА РЕЧ: У нашој и вашој земљи, међутим, има једна земља, легенда, понос и историја, земља у коју не само да се не враћају него из ње све масовније одлазе... Мит се зове Косово и отуда одлазе и са планине и из равнице. Одлазе Срби. Докле? И како задржати Косово у Србији?

ПАРОШКИ: Тако што нећемо задржати све Албанце у Србији! Народна странка је организовала потписивање петиције савезној Скупштини и скупштинама Србије, Македоније и Црне Горе за доношење закона о протеривању свих који су на територију Југославије колонизовани у ратним условима. А од свих колониста из времена рата, остали су само Албанци... Свих 50.000 Мађара које је Хорти колонизовао било је 1948. протерано за само 48 сати(!), протерани су и Немци и Италијани, и ниједан Албанац(!) Томе су сигурно кумовали и Коминтерна и Тито, али то не оправдава ни Србију ни Југославију. Јер, Хашка конвенција из 1909. о сувоземном вођењу рата, коју је потписала и Србија, а преузела и комунистичка власт, забрањује сваку измену структуре становништва на окупираним територијама за време рата. Пошто међународно право не застаревало, тако се ни Србија ни Југославија не могу сматрати сувереним док не спроведу Конвенцију! Зашто би се плашили реакција из света јер протеривање колониста није ништа непознато у међународним односима. Па, Бугари су протерали 350.000 Турака староседелаца и опет је то била ствар суверене Бугарске, Нигерија је протерала милион Гвинејаца само зато што је имала проблем незапослености, и ми смо протествовали кад је Вијетнам хтео да колонизира Кампуџију, иако Вијетнам није потписао Хашку конвенцију... Ми немамо право да не спроводимо међународно право! Зар је мало разлога за одузимање држављанства тим људима: геноцид

на Косову, претња грађанским ратом, велика незапосленост?

СРПСКА РЕЧ: Да ли су то довољни разлози за протеривање?

ПРОШКИ: За задовољење свих правних захтева — има их још. На пример, Југославија је 1948 Албанцима масовно давала своје држављанство. Међутим, једном дати некоме држављанство не значи и дати признање да је рођен на тој земљи, јер је тај акт увек изведена суверена воља једне земље. Кад постоје разлози да се та «воља» и опозове, то ће свака правна држава и да учини. Друга ствар, та су се нелегално држављанства вукала до 1975, када је донет савезни Закон о држављанству који је дао за право СУП-у Косова да држављанство Југославије признаје коме хоће. Иако је овај правни апсурд укинут после мартовских демонстрација 1981, ниједно до тада дато држављанство није суспендовано. Најчешће са образложењем да је «изгорела матична књига» или да тај-и тај «нема личну карту». На западу се методе екстрадиције примењују и због пијанства у кафани, а не дај боже да дигнете оружје или да се организујете ради тога циља. Нема тог парламентаризма нити демократије који би то толерисао, а ми све то трпимо и још захтевамо да народ подржава државу која то толерише.

Трећа мера коју хитно треба применити је и протеривање оних који су злоупотребили своје двојно држављанство. Дакле, 170.000 Шиптара колонизованих на територију Србије морају напоље, али и њихови синови и унуци који живе на колонизованој земљи. Са браћом Албанцима, али са браћом и од пре 6. априла 1941. године, ми можемо да се договоримо. Са «браћом од 6. априла» немамо о чему да разговарамо. Јер, ако не применимо Хашку и Женевску конвенцију, стално ће нас «тући» у главу Повела о људским правима која може да се протумачи, условно, и као «сагласност» Шиптарима, као већинском становништву на Косову, да у Србији формира још једну албанску државу.

ПАРОШКИ: Један угледни страначки лидер недавно Вас је окарактерисао као аутономаша... И мада то Ваш рад и програм Ваше странке демантују — да ли мислите да се због Косова, по систему паритета, исувише аутономије одузима Војводини?

СРПСКА РЕЧ: Никако! Аутономије су нелегитимне форме за које се народ није ни изјаснио нити их организовао, као ни републике, уосталом. Све су то «револуционарне тековине». Аутономије морају бити укинуте јер доводе народе у конфликте. Срби немају своју државу јер држава Србија није држава српског народа. Зато ми говоримо о Српској републици на це-

О БОРИСАВУ ЈОВИЋУ

Господин Борисав Јовић потписао је само 17 екстрадиција Албанаца, а морао је свих 170.000. Он пропушта да мирним путем и правним средствима реши ситуацију која ће се, бојим се, решавати и крвљу. Бојим се да ће, у поређењу с њим, још и Дрновшек заслуживати признања за политику према Косову. Наша петиција месецима стоји у Скупштини, иако ју је потписало 10 000 људи

КО ЈЕ ОТЕРАО СЛАВКА БОРОВИЋА?

Служио сам генерацију последњих пропалих војвођанских политичара који су дозволили себи да руше једног Славка Боровића, речима (цитирам): »Да му... (псовка), шта сад он хоће — дали смо му Академију наука!?« А Славко Боровић је на 13. конгресу, с кога сам извештавао, рекао: »Ако је стара Југославија била тамница народа, шта је онда нова Југославија? У старој Југославији није било геноцида, иселавања под притиском, силовања. Хајде онда да дефинишемо нову Југославију?« Те речи нису изашле са Конгреса, али убрзо Славко Боровић који је био председник Савета академија наука Југославије више није био председник ни војвођанске Академије. Гледао сам како нестаје човек који је селекционисао сорте жита које смо јели, гледао како се формира антикосовска, прохрватска политика, Ириг се спанђава са »Фрукталом«...

лом историјском, културном и демографском простору, а не о Србији. Зато не признајемо ни једну републику, а признајемо границе Југославије јер су међународно-правне и суверене. Признајемо републике када и ако постану заиста суверене...

СРПСКА РЕЧ: Како?

ПАРОШКИ: Предлажемо да горњи дом савезне Скупштине буде Дом народа, где ће један народ на сваких, рецимо, 50.000 припадника, имати једног представника. Одлуке би се доносиле двотрећинском већином, али би страх од мајоризације био излишан јер је увек лакше сакупити једну трећину него две трећине гласова. Овај дом би се увео уместо садашњег Већа република и покрајина.

СРПСКА РЕЧ: За сада, ипак су мање неизвесни избори за српску Скупштину... Слажете ли се са доношењем Устава пре избора?

ПАРОШКИ: Сетих се Христових речи: »Опрости им Господе, не знају шта раде«. Ако смо 28. март прославили као Дан јединствене државности, онда новом причом о хитној потреби новог Устава, само шиптарским сепаратистима дајемо шансу да легитимишу своје захтеве. Или смо стварно донели јединствен устав или нисмо? Трећег нема. Народ је био јединствен у борби за јединствену Србију, а биће то, на жалост, опет — јер мора, јер је присиљен на то, због Косова. Комунисти су само имали једногодишњи интермецо, а шта су урадили? Ако смо 28. марта добили јединствену државу — шта је са њеном извршном формом, законима? После доношења новог Устава треба стварати и нове законе, тако да ће до почетка њихове примене на Косову проћи можда и три годи-

не. Да сам сепаратиста, ја бих частио за идеју о новом уставу. Владајућа гарнитура не јача Србију — она је била јединствена пре годину дана, сад је разједињена, а нови устав је само тајм-аут за садашњу лошу власт.

СРПСКА РЕЧ: А да су избори, неким случајем, већ сутра, да ли бисте улазили у коалицију са неким странкама?

ПАРОШКИ: Опозиција мора јединствено вршити притисак на систем да се демократизује. Било какве оштре конфронтације пре избора не би никоме користиле. Што се наше странке тиче, вероватно, би пристали на коалицију са Рашковићевом Српском демократском странком, затим господином Драшковићем и СПО-ом, који имају добре програме. Ту су и Народна странка Црне Горе, Демократски форум, Зелени... Да би опозиција дошла на власт неопходна је једна јака српска коалиција. Српске странке могу се евентуално договорити и са странкама из других делова Југославије које нису задојене национализмом, а тврдим да то српске нису, ако неко уопште схвата шта је то национализам. Народ кога су толико угњетавали не може бити националистички ни у једном смислу речи. Међутим, српски народ најпре мора конституисати српску државност, не на рачун других, већ у оквиру својих историјских граница. После можемо разговарати и о неком новом уговору о Југославији и стварању неке озбиљне земље, јер ово што је Југославија данас личи на неозбиљан хаос.

▲ ДИМИТРИЈЕ
ВИДАКОВИЋ

ОДБРАНА И НОВИ ДАНИ

Да ли је, најзад, сазрело доба да слепа Јустичија, богиња Правде, поново прогледа и у земљи Србији?

Бриљантно бранивши и одбранивши »Српску реч«, у београдском Окружном суду, 7. јуна 1990, група елитних адвоката и представници издавача, чини се, склопили су књигу полувековне неприкосновености партијског правосуђа; оног у којем је снага аргумената протеривана »аргументима« снаге, а суђење свођено на фарсично извршитељство унапред донетих пресуда; оног у којем је, ван сваке памети, доказивана невиност, а не кривица!

Веће судије Јанка Лазаревића, после седмочасовне расправе, одбацило је предлог заменика окружног јавног тужиоца Богдана Станковића да се привремено забрани растурање првог броја наше новине. Јер, »по оцени суда, не постоје законски разлози и услови да би се изрекла забрана растурања »Српске речи«...«

Предуго спутавана, Реч у Срба је, пред препуном салом Окружног суда у Београду, надахнута и аргументована, изборила слободу за »Српску реч«. Време ће показати, али већ сад је сасвим извесно да ће ово суђење бити симболичним међашем између две Србије, које су се, надајмо се, последњи пут овако сучељиле. Једна је Србија самовоље, репресије, обмане, мрака бољшевичке диктатуре, она »Србија ван себе«... а друга је Србија слободе, правде, достојанства, истине и — будућности.

Управо због тог неодољивог утиска да смо присуствовали »директном преносу историје«, у овом броју доносимо исказе заступника оптужнице, оптумоћеника одбране, као и представника издавача. И на крају, свакако, пресуду. Све то стављамо на увид јавности као документ једног времена којем ни сва доласећа времена неће одузети на снази и значају, поготову не правно-филозофским миниесејима овде изреченим.

ВУК ДРАШКОВИЋ, ПРЕДСТАВНИК ИЗДАВАЧА И АУТОР ЈЕДНОГ СПОРНОГ ТЕКСТА

ИСТИНА ЈЕ СВЕ ШТО ХОЋЕМО

Ми смо, друже судија, данас овде да утврдимо ко је тужилац, а ко окривљени. Мислим да је у овом процесу тужилац нови поглавник нове Независне Државе Хрватске, господин др Фрањо Туђман, а на оптуженичкој клупи није само »Српска реч« него и цео српски народ, његова част и његова историја!

Господин Туђман последњих месеци упорно, а нарочито у контактима са страним новинарима и дипломатама, понавља једну тезу: није тачно да је Независна Држава Хрватска изгубила други светски рат а да су га Срби добили, јер, каже он, НДХ је имала две војске. Прва су усташе, који су били сарадници окупатора, квислинзи, и који су рат изгубили. Међутим, хрватски народ имао је и другу војску, партизанску, која је била на страни савезника и која је тај рат добила. Што се тиче српског народа, вели господин Туђман, Срби су имали свог Павелића, генерала Дражу Михаиловића, сарадника окупатора, квислинга, и имали су четнички покрет, који је такође био, као и усташки, савезник сила осовине. У том смислу, вели он, Срби су рат изгубили. Додуше, Туђман напомиње да је било и Срба у партизанима, с тим што је, по Туђману, партизана у Срби-

ји било далеко мање него у Хрватској. При томе, он рачуна на територију тадашње НДХ, од Дрине према западу. И још, каже Туђман, било је много мање усташа у Хрватској него четника у Србији, из чега излази јасан закључак, и он га отворено каже: ако су Хрвати изгубили други светски рат, изгубили су га Срби још и више. Јер, четника је било више него усташа, партизана мање српских него хрватских.

Видите, то је једна крупна, страховита неистина, бачена на савест српског народа.

»Српска реч«, којој се данас овде суди, жели само једно — да измишљотинама и конструкцијама са загребачког Каптола супротстави историјску истину. А та истина је јасна и нема ни једног историчара од части и угледа који је пориче. Она гласи: српски народ је у другом светском рату имао две војске, обе антифашистичке, обе ослободилачке, обе југословенске. То су војске генерала Михаиловића и комунистички партизански покрет. Што је између те две антифашистичке силе у српском народу, два антифашистичка покрета отпора, дошло до трагичнога грађанског рата, то је једна рана коју ми Срби, а нарочито синови и унуци бивших партизана и четника, морамо и хоћемо за сва времена да зацелимо и да измиримо завађено браћу. Ми Срби смо у Другом светском рату, као и у првом, као и у свим ратовима од почетка деветнаестог века, били на правилној, победничкој, напредној страни историје.

Ми смо у »Српској речи« покушали да покажемо да генерал Михаиловић, само да подсетимо, не само да није сарађивао са окупатором, него је био први човек у поробљеној Европи који је одбио да призна капитулацију и који се одметнуо у борбу против окупатора. И, 13. маја 1941. на Равној Гори, развио је први и тада једини барјак побуне и слободе у поробљеној Европи. Генерал Михаиловић, ми о томе овде говоримо, био је код Добоја када је 17. априла 1941. стигла депеша из Врховне команде: »Војска је потписала капитулацију! Налаже Вам се, господине пуковниче, да са целокупним људством кренете првој немачкој оружаном формацији у срећање, да предате у робство и људство, и оружје, и Ви лично да се предате.«

Пуковник Михаиловић је тада одговорио спартански: »Не признајем капитулацију! Реч капитулација не постоји у српском језику!«

Са педесетак верних официра и нешто војника, међу којима је било највише Срба, али је било и нешто Хрвата, муслимана и Словенаца, кренуо је 17. априла према Србији, и све време, без и једног предаха, имао борбе са Немцима и усташама. И то све до 13. маја, док није дошао на падине Суворора и у тамошње пастирске колибе уселио штаб прве гериле, прве ослободилачке антифашистичке гериле у поробљеној Европи.

Аctori Incubitor probacio, господине тужиоце. Ви тврдите, у решењу о забрани, да је покрет генерала Михаиловића управо оно што тврди господин Туђман. Ви заступате историјску неистину са загребачког Каптола! Ви, и сви они по чијем налогу обављате тај неистинити посао, поразиан по српски народ, мораћете једнога дана да одговарате због националне издаје!

Ви сте дужни да докажете да није тачно да је генерал Михаиловић одбио капитулацију, да је генерал Михаиловић одмах у априлском рату ушао у шуму, односно да из ње није ни излазио ни једног тренутка (нигде није ни био, сем што је био у планинама). Мораћете да докажете да није тачно да је господин Јосип Броз тек 16. септембра 1941. године напустио Београд, да су четници изашли у шуму три месеца пре партизана, да су комунисти у априлском рату углавном издали отаџбину, јер је њихова једина отаџбина Совјетски Савез, тада био у пакту са онима који су напали нашу отаџбину...

У прогласу Драже Михаиловића за устанак каже се: »Наша отаџбина је нападнута, раскомадана, ми не признајемо капитулацију«. Михаиловић мисли на Југославију. У прогласу од 4. јула, односно 22. јуна, када је нападнут Совјетски Савез, комунисти тек тада позивају на устанак и у првој реченици кажу:

НА СУДУ

»Нападнута је отаџбина међународног пролетаријата.« Њихова отаџбина није ни била нападнута док није била нападнута једна страна држава. Но, било како било, и они су отишли у шуму, борили су се против Немаца и једни и други, и то су два антифашистичка покрета отпора. И видите како се догађаји одвијају, када будемо сели за преговарачки сто, у присуству представника светске јавности, наших ратних савезника, ми морамо за преговарачким столом око евентуалне деобе територије са Хрватима имати представнике два антифашистичка ослободилачка покрета отпора српског народа. А на другој страни ће седети представник народа који је имао две војске, усташку и домобранску, обе фашистичке, обе издајничке и злочиначке. Наравно нешто је Хрвата било и на страни победника, било их је нешто у партизанима, било их је нешто и у четницима. Символични су проценти у питању све до 44. године. Наш познати историчар доктор Веселин Ђуретић разоткрио је у својој књизи »Савезници и југословенска ратна драма« ту страшну подвалу Јосипа Броза, када је »хрватским партизанима«, »хрватским пуковима«, »хрватским корпусима« и »хрватским бригадама«, проглашавао партизанске јединице у којима је било, углавном, од 95—98% Срба. Он им је давао само хрватска имена и послужио се том географском манипулацијом.

Оаде је књига Веселина Ђуретића, такође по налогу српских комуниста, забрањена. Шта раде српски комунисти? Од антифашистичког покрета, од српских четника, праве слуге окупатора, а од српских партизана хрватске партизане. Каква је то политика, сем политика бацања српског народа у блато издаје у рату од 44—45!? То уопште не одговара историјској истини и, понављам, због таког односа према истини и према историји српског народа, и Ви, господине тужиоце, и тужилац који је овде заступао оптужницу против књиге Веселина Ђуретића, и сви они од којих добијате налоге — иду дани, заиста вама кажем — мораћете да одговарате због националне издаје!

Ви у Вашем решењу, без иједног доказа, хоћете да доказујете да Вук Драшковић у свом тексту »Злочин и казна генерала Михаиловића« позива на мржњу и реваншизам. Ви то морате да докажете, као што ћете морати да докажете да Немци нису у Другом светском рату дванаест великих офанзива против Михаиловића имали, и да све четири велике победе над Немцима на југословенском ратшту до уласка Црвене армије, '44. године, нису победе Михаиловићевих људи — и Требиње и Тузла, и Вишеград, и Рогатица! То су велике победе над Немцима, једине где смо ми победили, наша страна, српска, и све су биле Михаиловићеве. Сутјеска није победа, Неретва није била победа, то су била губилишта и беканије, касапнице тих наших људи који су били тамо. Мораћете да докажете да генерал Дража Михаиловић у Другом светском рату од немачке стране није рањаван 17 пута. И то ћете морати да докажете! Онај ко је 17. пута погођен фашистичким куршумима, да је служио окупатору! Мораћете да докажете и то да за генералом Михаиловићем и 41. и друге и треће и четврте, Немци нису расписивали потерницу и до краја рата сматрали га главним непријатељем.

А што се тиче исказивања мржње и реваншизма, он је садржан, вероватно, у овом ставу мог чланка: »Исцелења српско-српских, партизанско-четничких рана и омраза из последњег рата, нема без истине. Она мора бити казана о свему и свакоме, ма кога овредила и ма каква да је. Бивши партизани и бивши четници немају право да своје поделе и своје куршуме остављају у аманет синовима и унуцима. Србија 1990. није и не сме бити Србија 1941. године. нема више ни победника ни побеђених у том рату. За унуке, за будућност Србије и српског народа, и једни и други су прошлост, и само историја.«

Ви морате, као правник, да кажете да није тачно да је целих 66 дана пре суђења генералу Михаиловићу, 4. априла тадашња влада ФНРЈ, у званич-

НА ОПТУЖЕНИЧКОЈ КЛУПИ: Милослав Самаринић и Вук Драшковић

ној државној ноти упућеној влади Сједињених Америчких Држава, дословце тврдила: »Исувише су крупни и страшни злочини издајника Драже Михаиловића према народима Југославије да би се могло и смело дискутовати да ли је крив или не.«

За оне који знају шта је правна држава, овим је све речено, и да није ничег другог сем овога, то је разлог да данас тражимо ревизију процеса из 1946. године, процеса обављеног по најбољим узусима московских судских погрома. зато и тврдим, као правник и писац, да се '46. године у Београду, као и '38. и '39. у Москви, није судило него убијало! Ми само хоћемо са ове временске дистанце да направимо систем односа који ће бити огледало, и да се у томе огледалу равноправно огледају сви учесници трагичних догађаја од пре пола века — једнако, без заштите било које странке, полиције, закона. Да видимо чије је какво лице, а одстојање је већ довољно, историјска дистанца постоји. Као што народ каже: »Вријеме је мајсторско решето«, или Његош: »Покољења дјела суде, што је чије дају свима«.

И на крају, мислим да је расправљати о процесу генералу Михаиловићу из '46. данас изузетно актуелно и због следећег: ми се данас у Србији из петних жила упињемо да престанемо бити последњи бастион болшевизма, да нам се не поспрдују Европа и свет. Да не трпимо срамоту да нас чак и Туђманова Хрватска прекореве да смо болшевици и да нам чита лекције из демократије.

Ја ћу вам, на крају, прочитати само ово: »Оборивши на плећа Михаиловића, јединог противника од кога је стрепо, Јосип Броз је уклонио и последњу препреку својој слави фараона и генјја. Врата у његов болшевички рај широм су отворена. И ово: »Противници политике садашње владе морају напустити сваку наду да ће се икад више домоћи власти путем слободних избора. За њих не само да неће бити места у влади, него га неће бити ни у дозвољеној опозицији«, изјављује Александар Ранковић 24. марта '46. године. Такву пресуду демократији тешко да би изрекао пре него што је Михаиловић, велики поборник вишестраначког система и демократских традиција српског народа, погубљен. Чичино ропство куражи Ранковићеву десну руку, Слободана Пенезића Крцуна, да јавно шаље поруку »реакцији«: »Мало смо вас побили, али још имамо времена да грешку исправимо.« Дан пре завршетка процеса генералу Михаиловићу и три дана уочи његове погибје, оглашава се Јосип Броз, без сумње, Чичић главни истражник, главни тужилац, главни судија, кога ви још браните, кунете му се овим решењем. Размеће се он у Цетињу: »Имали смо девет, како да кажем, партија, а сад је цијели народ у једној јединој партији.«

Ми не желимо да цијели народ буде у »једној јединој партији«. Ми хоћемо да прекинемо са тим! То је расположење српског народа! Ми нећемо да живимо у рововима грађанског рата, хоћемо тотално помирење свих Срба, хоћемо да кажемо истину, да знамо сви, да зна цео свет да нисмо имали своје Павелиће, да нисмо имали своје усташе, и да је покрет генерала Михаиловића био антифашистички, ослободилачки покрет, да је генерал Михаиловић био велики родољуб и велики борац против фашизма, и да љага са његовог имена и са имена његовог покрета, мора бити скинута, првенствено због чести српског народа. . . Хвала. (Аплауз)

ДАНИЛО КОПРИВИЦА, БРАНИЛАЦ

РЕК'О КОМЕСАР

Предлог да се изрекне забрана растурања часописа «Српска реч» и решење о привременој забрани истог часописа у целини и у појединостима су потпуно неосновани. Овој неоснованости могу се навести бројни разлози. . .

И Предлог и Решење идеално се уклапају у југословенску стварност, Србије и Црне Горе посебно, последњих неколико деценија. Ту стварност најбоље ћемо изразити ако дамо дефиницију мира (помажући се Клаузевичем) на овим просторима: **МИР ЈЕ НАСТАВАК РАТА ДРУГИМ СРЕДСТВИМА.** Стварни, крвави и прљави рат је завршен прије близу пола вијека, али се у мишљењу и у схватањима он и даље наставља. Тежи се, као у Предлогу и Решењу, да се недвосмислено зна ко је побједник у мишљењу, као што се знало ко је побједник у рату.

Одузима се науци право на утврђивање историјске истине и за то се мериторним проглашава суд опште надлежности, који треба да одлучи шта је научна, у овом случају историјска, истина, шта није, наравно онако како му то предлаже мјесно, вли богме не и стварно, надлежни тужилац.

Куриозност и анахроност Предлога и Решења су, између осталог, посебно у томе што се о бити неких давних догађаја пред овим судским форумом споре у највећем броју припадници генерација које се нијесу ни биле родиле када се збивало то што је сада и овдје предмет спора. Једни наступају с позиција владаних; једни су, можда, својом вољом активирали овај судски форум, други су се пред њим нашли од невоље; једни су, дакле, овдје зато што хоће, други зато што морају — најтужније би било, што је надамо се наизмаку, да су и једни и други овдје пред судом зато што морају; једни су «у зноју лица свога» до одређених сазнања дошли и покушали да путем спорног часописа то саопште јавности, други лагодно контролишу ваљаност њиховог мисаоног производа и указују на његову неваљаност; за једне је истина дата, за друге задата; једни за истином трагају, други је као заувјек спознату објављују; за једне је истина противрјечан спознајни процес, други је као готову ваде из давно устројеног каталога истина; за једне је истина цјелина, за друге «рек'о комесар»; једни сматрају да је право сваке генерације да увијек и изнова испитује и необјашњено и несазнато и преиспитује објашњено и сазнато, други им то право поричу и законски га покушавају спријечити јер за њих и будућност већ била. . .

Свака моћ жели да се прогласи мудрошћу, тоталитарна моћ је ову жељу себи и испунила прогласивши се тоталном мудрошћу.

Али «Вратимо се ми нашим овцама», пређимо дакле и на поједине дјелове Решења. . .

Решењем се неосновано тврди да се између четничког покрета и српског народа ставља знак једнакости, а ово из разлога што су сви аутори више него свјесни болне чињенице да су обје сукоб-

НА СУДУ

љене стране у цјелини или у великој већини припадници једнога народа — српског.

Није јасно како то глорификаторски може дјеловати ликовно рјешење насловне стране, поготову ово какво је у спорном часопису које не дјелује ама баш нимало ни импресивно, чак ни уочљиво, још мање дакле глорификаторски.

Што се «скривене историје» тиче, сам назив — синтагма је литарарно успио, тим прије што такав наднаслов стварност није демантовала — напротив. Славна историја одједном је, под притиском времена и онемоћалошћу система који је својим противрјечностима које га руше сам себе учинио таквим, саморушљивим и онемоћалим, дакле та славна историја одједном је покуљала страницамв наше дневне и периодичне штампе, књигама стравичних свједочења и сјећања. Није то више ни бујица већ поплава. Да се у школама, средњим, вишим и високим изучавала историјска наука не би били одједном утопљени у свакаква зла сазнања, сазнања која су најчешће дијаметрално опречна договорним, октроисаним, истинама. Разочарење доброг дијела народа није толико колико би званични душебрижници могли помислити, јер народ ионако није вјеровао у објављене истине, знао је добро да иза садашњости таква каква је, њихових велможа и «слобода» које су им подарили мора стајати и одговарајућа прошлост. Свакога дана народ сазнаје да су му многи «велики синови» са највишим медаљама, који би и своје градове добили да су умрли коју годину раније, били шпијуни, плачкаши, убице и лопови, ако је вјеровати оно што они једни о другима свједоче. Но ни такве какве су, истине народ не узнемиравају. Њега узнемирава несташица послв и хљеба, несигурна садашњост и неизвјесна будућност, могућности сукоба и сличне ствари које власти никада нијесу озбиљно узимале као чиниоце узнемирења јавности. . .

У решењу се акцентира и наслов «Драма и удес генерала Михаиловића». Човјек коме од троје дјеце једно погине, а он га, отац, сахрани својим рукама, друго двоје дјеце га се одрекну, послје та дјеца буду осуђена од стране оних због којих су се одрекла рођеног оца, стријељаног 'по претходном «третману» карактеристичном за постреволуционарни период, а и касније, није и не може бити друго до ли човјек дубоке и тешке трагедије, човјек злог удеса. С разлогом писац, сензибилнији од других људи, као и сви писци, пита каква судба и какав удес иду уз народ гдје пуцају очеви и дјеца, браћа и сестре једни на друге. Уз такву судбу и такав удес не може никако да иде ни ваљан, позитиван морал, уколико слушамо шта нам о томе наука каже.

Ипак је од свих «инкриминација» најдрастичније дато тумачење интервјуа са попом Станојевићем, очевидцем масакра двадесетак хиљада углавном балаваца, силом мобилисаних, како свједочи свједок, масакрираних по завршетку рата у рејону Фоче и Калиновика. За јавног тужиоца је много примарније што је поп био у четницима и зато касније суђен (пуштен послје два мјесеца у оним «хуманим» временима) него улитност над тачношћу или нетачношћу чињенице о ликвидацији толиког броја људи, а рат окончан у Европи, па и код нас, бар званично. Не види се како то интервјуер супротставља партизански покрет интересима српског народа, још мање се види како би у «интересу српског народа» могла бити ликвидација двадесетак хиљада српских омладинаца, макар то извео и «партизански покрет».

Достојанство сваког народа, па и српског, вријећа се забраном мишљења, забраном прошлости и сјећања и говорења о тој прошлости, нагоњеном да вјерује у договорене, наметнуте истине. Народ је већ стигао до границе докле га се могло сматрати незрелим, неспособним и неспремним на истине, он више не може трпјети манипулацији и забране те врсте, он је већ стекао право на нелакирана сазнања и оно му се оваквим решењима и предлозима више не може ускратити. . .

БОРИВОЈЕ БОРОВИЋ, БРАНИЛАЦ

МИСЛИМ, ДАКЛЕ ПОСТОЈИМ

Надали смо се да је било прошло време одбране »слободе штампе«, као бране од једноумне власти. У слободним новинама »Српска реч« се, поред осталих садржаја, појављује и мишљење о покрету генерала Михаиловића, као и о њему самом, које се покушава угушити, а историјска права о њему ућуткати.

Посебно зла у ућуткивању изражавања мишљења је поткрадање нас самих. Ако је наведено мишљење исправно, лишени смо могућности да заблуду заменимо истином, а ако је погрешно, створимо снажни утисак истине у њеној опреси са заблудом.

Но, на самом почетку бих истакао да је суд поврдио члан 9 Закона о спречавању злоупотребе штампе и других видова информисања, јер, по предлогу Окружног јавног тужилаштва у Београду бр. 10/90 од 31. 5. 1990. године, није у року од три дана одржао претрес. Међутим, како је у овом моменту решење о привременој забрани донешено по основу повреде члана 26 став 2 Закона о издавачкој делатности СР Србије, то бисмо приступили анализи бића дела наведеног члана. Наиме, чланом 26 став 2 Закона о издавачкој делатности забрањује се растурање публикација којима се изнесе неистине или вести којима се може угрозити јавни ред или узнемирити јавност.

Шта је истина? У конкретном случају, овде се ради о историјској истини, о којој суд могу да дају искључиво научници-историчари, па ако је узнемирена јавност, може се само радити о узнемирењу научне јавности, чиме нису повређене одредбе члана 26 став 2 поменутог Закона. Уколико, пак, тужилац претпоставља да би дошло до узнемирења шире јавности — читалачке публике, по мишљењу одбране, до тог узнемирења би у сваком случају дошло, али, искључиво због скривене историје, како то врло добро у наднаслову истиче аутор Вук Драшковић на странама 8 до 15, а у напису »Поколења дела суда«. Дакле, у наведеним текстовима се појављују мишљења шта Немци мисле о Дражи Михаиловићу и његовом покрету, шта савезници, на пример преживели амерички авијатичари, а то су све до сада недоступни писани трагови који се у потпуности уклапају у наднаслов »Скривена историја«.

Прећуткивање истине лукавији је поступак него што је сугерисање какве лаж.

Али, ако је прихваћено мишљење (то јест историјски утврђено, како истиче заступник јавне тужбе) не само истина, већ потпуна истина, она ће бити прихваћена као предрасуда, са мало разумевања и осећања за њену разумну основу од већине која је прими ако се не буде жестоко и озбиљно оспоравала.

У образложењу решења је чак наведено да лично решење насловне стране велича личност Драже Михаиловића, као и његову улогу. Међутим,

простим увидом видимо само једно лице без војних ознака и генералских или, пак, маршалских чинова.

По Тужилаштву се, наводно, жели приказати да се на овим страницама »утврђује да је скривана истина о суђењу Д. М.«. По ставу одбране, ради се о простој анализи кривичног поступка, уз коришћење стенографских материјала са суђења у којима се, између осталог, види да је Д. М. у току суђења чак три пут заспао иако му је за кривично дело за које је одговарао забрањена смртна казна, затим његово често истицање »Хоћу да кажем нисам, а кажем јесам«, што довољно указује да је анализа усмерена на његово психичко здравље, па би чак било потребно извршити читаво неуропсихијатријско вештачење његовог понашања. Истиче се да Д. М. у кривичном поступку није био у правно-равном односу с осталим учесницима.

»Драма и удес генерала Михаиловића оличење је и ратног и поратног бродолома српског народа, али и слома демократских и моралних вредности у читавој Југославији«.

У својој речи, Вук Драшковић је, у име листа, темељно објаснио ову тезу којом је оповргнуо да се ради о грубом фалсификату историјских чињеница.

Cogito, ergo sum. Мислим, дакле постојим. Мишљење је, наравно, јалова категорија и не служи ничему ако се не чује и не употреби. Апсурдна је и идеја да се мисао може забранити, заточити. То је пандан помисли да се може укинути и забранити и сам — човек! Али, неспоран је, кроз векове, страх од другачијег мишљења. Бојазан од речи. То је, међутим, тема бескрајне приче која нам, овог пута, служи само као илустрација древне појаве којој је, по природи ствари и мисаоним токовима космичког ума, место у музеју човечанства, али која је, на жалост, и део наше свакодневице, што ово суђење недвосмислено показује.

Депласирано је, овом приликом, и помињати реч демократију. Пречесто потежемо ту реч, поигравајући се и конетрајући с нечим што друга, како смо учили, нехумана, изабљивачка друштва, имају много дуже и много истинскије. При том, заборављам на њено основно начело, врло једноставно и лако схватљиво, али код нас, изгледа, тешко провонливо: да свако има право да каже своје мишљење, без страха од анатемисања речи.

Табу је одлика примитивних заједница, па је процес детабуизације, начелно гледајући, свакако један од индикатора цивилизовања и демократизације сваког друштва, па и нашег. Позитивно је што је данас и код нас све мање табу тема и табу личности, дакле што се шири круг садржаја о којима се релативно слободно може не само мислити, него и говорити и писати. Јер, наравно, није никада ни било недодирљивости у дословном смислу, није постојало ограничење »о чему« него »како«, па смо имали не мали регистар тема и личности о којима се може писати искључиво лепо или искључиво ружно.

И, таман кад су се они лаковернији, или мање искусни, порадовали помпезно најављиваним демократским процесима у нашем друштву, уследиле су, све бројније, забране јаве речи.

У последњих пар година је било много забрана листова и књига, од »Младине« до фото-монографије о Зеници, апела са разних страна да се судски послови »ољуште« од дебеле коре политичког расуђивања, при чему се судски спорови идеологизују до усијања и онда кују према мерама актуелног политичког стања и распореда снага. Уместо да се контролише власт, контролише се мишљење. Занимљиво је, међутим, да се забране, као анахронична и конзервативна решења, не односе на шунд. Тужници нас спасавају »идеолошки неподобног« садржаја и тако нас заправо контролишу, преузимајући, уз моћ, и право на памет, што ретко иде заједно. И на себе преузимају не баш часну улогу идеолошке стражарнице политике. Ти цензори постају стражари правоверности, а то »спасавање« иде неизбежно са констатацијом да су читаоци, јавност, ментално заостали и ту се јавља грч у демократској средини, јер се успостављају облици доминације, контроле и потчињавања. Сви су контролисани, па и — они који контролишу. Јавни тужилац преузима улогу управљања јавним мишљењем — а колико је, заиста, способен за то?

СУДИЈА ЈАНКО ЛАЗАРЕВИЋ: »Не постоје законски услови и разлози за забрану...«

ВЛАСТ ЈЕ — ИСТИНА

Употреба тужилаштаа и суда за ућуткивање слободног мишљења и говора остатак су типично једнопартијске државе и политике. Инсистирање на томе унапред је залагање за улогу тужилаштаа и суда као партијских институција. . .

»Српска реч« — било ко да је чита и доживљава — управо јесте разбијање овога монопола, усмеравања и контролисање истине. Због тога је, дакле, овај поступак и бесмислен, јер истина није једна, већ је она сама плурална. Право је човека, грађанина и групе грађана, да мисле и говоре слободно, да износе своје мишљење о садашњости и прошлости. Мишљење се никада није ни ућуткало а још мање изменило, репресивним деловањем тужилачко-судског или полицијског апарата. Онај ко мисли да ће у томе бити успешан озбиљно се vara јер ће га мишљење које прогања и забрањује мучити не само као тешка моћна мора, већ ће му се поново јавити у још жешћем таласу.

Мишљење се може оспоравати само различитим или супротним мишљењем. Онај ко утврди да су поједини текстови, наслови, поднаслови, идеје или тврдње о чињеницама у правом броју »Српске речи« нека то јавно изнесе и образложи, а јавност није ни малолетна ни некомпетентна да суди о аргументима.

Једнопартијска се држава увек скривала иза наводне забринутости за интактност јавног мњења, забринута за његово узнемиравање. Међутим, богато искуство наше средине, али једнако и друга, показује да је свака забрана књиге, часописа, листа, публикације, тачније неког мишљења, више узнемиривала јавност од самог тог мишљења, јавност је, наиме, више забринута због забрана и репресије него због различитих мишљења. Да је ово тачно потврђују резултати општих, тајних и слободних избора у једном делу Југославије где је бирачко тело убедљиво већински било против оних који су владали забранама и другим средствима репресије. Можда је овај утемељени страх једнопартијског монопола и разлог покретања овог поступка.

Инсистирање једнопартијског монопола на истини о прошлости само је маневар да се тај монопол сачува у садашњости. Јер, једнопартијски монопол заправо и не брине о невиности и »чистој савести« јавности, већ брине само о сопственом монополу.

Југославија је као држава преузела и међународне обавезе којима се грађанима и групама грађана гарантује право слободе мишљења и говора.

Југославија је тако потписник Универзалне декларације о правима човека, у којој у тачки 19. пише: »Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемиран због свог мишљења, као и право да тражи, прими и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.«

Такође, Југославија је потписала и Европску конвенцију о заштити права човека и основних слобода, а у тач. 10. ст. 1. пише:

»Свако има право на слободу говора. Овај право укључује и слободу мишљења, примања саопштавања, обавештења и идеја без мешања јавне власти, без обзира на границе. . .«

Ове међународне обавезе Југославије простичу из тзв. природних човекових права. Стога ћу бити слободан да цитирам Баруха Спинозу о Слободи мисли и речи:

»... Немогуће је... да се човек одрекне свог мишљења и подвргне га неограничено туђем мишљењу, јер нико не може напустити своја природна права и способност да слободно расуђује и цени ствари нити се може принудити да то учини. Због тога се сматра насилном она владавина која настоји да...

ји да своју власт прошири и на мишљење, због тога се сматра злоупотребом највише власти и насилним присвајањем права поданика настојање да се свакоме одреди шта има да сматра истинитим или да одбаца као лажно, или каква мишљења подстичу људе да обожавају Бога. Све ове ствари спадају међу човекова природна права којих се он не може одрећи, чак и кад би хтео«

Прогон различитог или супротног мишљења од стране власти, дакле, у супротности је и са природним правима човека, а уједно и са међународним обавезама Југославије, што је други разлог против овог поступка. . .

Заступник јавне тужбе једноставно сматра да је он персонификација истине, да је компетентан да суди о догађајима, личностима и чињеницама прошлости и садашњости, а да је сваки суд о томе, различит од његовога неистина. Жалостан је статус истине о догађајима и људима, садашњости и прошлости, ако је у компетенцијама органа репресије.

Такав приступ тужиоца има, на жалост, ослоња на закону о издвачкој делатности СР Србије, чије су одредбе најеклантантнији пример заштите монополског положаја до недавно једине и владајуће партије у Југославији. Законске одредбе члана 26. става 1. тач. 2. овога Закона дају ова овлашћења тужилаштву и суду, која су по природи ствари инконтрабилна у улози ових органа власти у вишестраначкој и парламентарној демократској држави.

Ови су органи овлашћени да оцењују да ли је неки штампани текст или извесно графичко тешчење, истинито или је неистинито.

Ништа није толико спорно као истина сама, јер до ње се долази путем спорења и изношења различитих погледа и оцена. Јасно је да су ова овлашћења тужилаштва и суда у функцији заштите »званичне« истине, која је увек истина владајуће странке. Истина је, у овом случају, као и у сваком другом када је реч о слободи мишљења и говора, замењена снагом силе. По тој логици онај ко има власт спознао је и истину. Тако се снага аргумената потписује, а на њено место ступа аргумент силе. Може се мишљење силе прогласити и наметнути ex officio као истина, али се истина не може темељити на сили већ само на аргументима који се износе у јавној, отвореној и слободној дебати. Зато је апел за одбацивање предлога заступника јавне тужбе уједно и апел за поштовање истине и слободе мишљења и изражавања које истини предходе, сачињавају је и увек је подвргавају провери и евентуалној корекцији. . .

Ништа толико не узнемирава демократску јавност, као што је узнемиравају овакви судски поступци, који као неке авети рђаве прошлости, прете да спутеју демократски развој Србије и Југославије.

У свом правом броју часописа »Српска реч« изложена је позиција са које се тражи забрана, а она је управо таква да узнемирава јавност:

»... Некада притајени антикомунизам, који се мање или више стидљиво супростављао социјалистичком развоју Југословенског друштва, и у теоријском изражавању и у практичном понашању је захватљујући овим чињеницама наше стварности агресивнији и организованији.

Његово деловање настоји да продре у саву област нашег друштва, од продукционог односа до уметности. То су већ позната опредељења за приватну својину као најефикаснији начин решавања економских проблема, за вишепартијски систем, затим оспоравање марксизма као погледа на свет, стварање идејне конфузије у образовном и васпитном систему, дефетизам у уметности итд. . .« (Ово су речи Слободана Милошевића, изговорене 1986. године, децембра, у говору политичком активу Крагујевца. Милошевић је тада био председник ЦК СК СР Србије).

Верујем да судско веће неће прихватити ову ретроградну улогу, коју му нуди заступник јавне тужбе покрећући овај поступак.

ИЛИЈА РАДУЛОВИЋ; БРАНИЛАЦ

УСТАЈ ПАМЕТИ

Српска Реч није забрањена Аппо Domini 31. маја 1990. године него 1946. године, јер од тада на овом простору влада Велики Инквизитор. Он постоји свуда где се земља уређује без Неба, време без вечности, живот без истине и смисла, где човекољубље устаје против љубави према Богу, где се тврди да истина није потребна за људску срећу, где се срећа ставља испред слободе. (Н. Берђајев).

Он је обећао људима социјално благостање: будите мали и једни, одреците се слободе, имаћете земаљскога хлеба, смирићете се и живећете у благостању.

У оваквим друштвима постоји деспотизам. Пошао сам од безграничне слободе — каже Шигаљов — а завршио сам са безграничним деспотизмом. Језуитска држава је деспотска творевина »без покрета, без буке, која за собом оставља ширину мртвих«. У овом језуитском Левијатану се тражи послушност лешине и због тога се не дозвољава слободна реч. Деспотија се заснива на Светом Тројству незнања, послушности и одсуства врлина, јер производи робове, нишче и бедне људе. Становници ових друштвених тамница се понашају према кућном реду затвора. Свака реч се остварује у поступку, који најкраће изгледа овако: nihil obstat, или, нема замерке, а затим следи дозвола у облику imprimatura, или, нека се штампа. Када долазимо у посету осуђенику или притворенику морамо да тражимо дозволу од стражара за предају хране, новина, књига, дозволу за разговор и за реч.

Начело деспотије је страх, а не врлина. Сви сморобови и у ропству једнаки. У овом социјално политичком инжињерингу је уграђено право на непоштење у стицању власти и у одржавању власти. Тако се једино може објаснити да Артаксерсо убија 50 своје деце да би сачувао своју власт, а Ирод када је чуо да се родио Христос »разгневи се врло, и посла те побише сву децу по Витлејему и по свој околини његовој од 2 године и ниже« (Мт. 1.16.)

Овакве забране су природне и нормалне у овим друштвеним тамницама, али је ова забрана изненадила пошто је дошло, како каже песник Матија Бећковић, до природне смрти ове идеолошке звери.

Камен се подигао, врата Проклете Авлије су се отворила, робови су почели да излазе, узбуђено, нервозно, збуњено... У овом излажењу кроз одшкринута врата синило је сазнање да је Света Књига у праву када каже: »Познаћете истину. Истина ће вас ослободити«.

»Српска реч« је дошла да ослободи Српску Реч! Зато се узнемирио дух Великог Инквизитора и дочекао је ову »Српску Реч« са непријатељством са којим је дочекао Велики Инквизитор Христа у шпанској тамници. »Зашто си сада дошао да нам сметаш«, каже Велики Инквизитор Христу. Овај народ зна да се истином може ослободити тако што ће сазнати истину о својим историјским догађајима. Још Херодот пре 2400 година је знао да се прави комад злата бира тако што трља два комада злата и тако утврђује који је међу њима светлији и вреднији. И Апостол Петар у слободи врши избор. Три пута се одриче Христа, а када силази на њега Свети Дух тада узвикује »Ти си Христос, син Божији«.

Мудри фарисеј Гамалил уживао је велики ауторитет, па је добио титулу »габбап, или, наш учитељ«. Он је позвао чланове Великог већа да не убију апостоле због њихове »речи« упућене народу, »јер, ако њихов подухват или њихово дело потиче од људи, пропаће, а ако потиче од Бога, нећете га моћи уништити. Пустите их да не дођете у сукоб с Богом.«

Од тада је овај »наш учитељ« постао синоним слободне речи.

Једино на тај начин овај народ може да извучи поуке из својих историјских догађаја прошлости и да не понавља исте грешке у будућности. У условима истине десиће му се Јеванђеље:

»Дрво које не рађа добра рода, сијеку и у огањ бацају«.

Ако хоћемо да се деси Јерусалим знања, доброте, права, владавине најбољих људи, да нам суд буде ближи човеку него поретку, ближи слободи него власти, ближи друштву него држави треба да послушамо савет Шекспира, који је у једном тренутку јекнуо:

»Устај памети«!!!

На овом српском простору треба да се деси устанак ума и тада ће се дешавати слобода, слободне речи, слободан говор и слободни избори. Мисао је сама по себи слободна, јер мисао тражи јерес, или oportet hereses esse. Уколико постоји контрола мишљења у том случају имамо contradictio in adiecto, или, дрвено гвожђе.

У систему правног нихилизма постојао је дантоновски суд. То је суд који хоће да убије краља, а не да га осуди. Такав суд не комуницира са доказима, нити их поштује, нити се користи чињеницама из доказа, захтева доказивање невиности, а не доказивање кривице, не користи се јуристичком максимум in dubio pro reo, нити претпоставком невиности. Овај суд не долази у ситуацију да му нешто није јасно, или non linguet, јер се не служи доказима. Он поштује Јакобинску мисао Жан Жак Брисоа: »Зашто би смо тражили доказе«.

Из тих разлога не очекујем да ви можете данас направити неку прекретницу, јер ово није правна држава. У смислу члана 16 Декларације о правима човека и грађанина 1789. године ми немамо Устав, с обзиром да нису зајемчена правна грађанина и није извршена подела власти. Уколико у једном друштву не постоје ове две ствари у том друштву нема Устава. Зато су Коперникански преокрети могући у правној држави, политичком плурализму и тржишној привреди.

Ипак...

Добро би било да данас срушите један део овог јуристичког Берлинског зида. Избегли бисте, још једну тзв. пуж пресуду у ђердану пуж пресуду у кривичним политичким предметима ове земље. Чак и Ирокези, који једу заробљенике, не изричу више овакве забране. Допринели бисте да срушимо Абдеру, јер је Велики Инквизитор градио друштва за које се говорило Нис Abdera, или, овде је глупост. Зато су се и доносиле пресуде из Беотије. То је била последица идеје принудног универзализма која се налази и у основи социјализма.

Погрешно би јавни тужилац уколико би оценио да је хендикепиран постојањем пет адвоката у односу на њега самог и да због тога доживи аритметичку инфериорност, с обзиром да је истина да је данас свих десет милиона Срба против њега и ове његове забране.

Судије поштоване! У једној епиникији Пиндаревој има лепа реч:

»Ићи даље, значило би немогућност и за мудрог и за лудог.«

Пола века је утамничена Српска Реч. Реч је духовна дама и небеска Афродита, јер на почетку бејаше Реч.

Али у Јеванђељу сваког судије бејаше реч и закон, па зато ослободите Српску Реч и устолите данас ову слободу, с обзиром да се једне новине читају у тамници, а друге на слободи.

КАКО ЈЕ ТО ДРАЖА САРАЂИВАО СА ОКУПАТОРОМ: Самаринић показује суду немачку потерницу из 1943. којом се за главу генерала Михаиловића нуди 100.000 рајхсмарка у злату

**ДРАГОСЛАВ
ЋЕТКОВИЋ, БРАНИЛАЦ**

ЗАШТО ЈЕ ДРАЖА ОТИШАО У ШУМУ?

Треба бити претенциозан па рећи нешто што већ није изречено. Ипак, поједине ствари треба поновити, не пет пута, не педесет пет пута, него треба понављати стално и непрекидно и викати: СЛОБОДЕ, СЛОБОДЕ и по сваку цену СЛОБОДЕ!

Историја у уџбеницима нам је била сарвирана на начин како је то одговарало владајућој партији. Свака информација је била онаква каква је одговарала онима који су имали аутократску власт. Ако данас имамо документе, ако имамо књигу Веселина Ђуретића «Савезници и југословенска ратна драма», која није ништа друго до збирка докумената, са бројевима заведеним у архивама, почињемо да сазнајемо неке другачије истине.

Интересује ме, како може неко да каже да је истина може узнемирити на крају двадесетог века?

Поставља се питање, ако је Д. Михаиловић био сарадник окупатора, како се то тврдило, зашто је отишао у шуму? Зашто није остао да седи у Београду и да му Немачка солдатеска штити залеђе?

Деценијама је нагон да се саопштава оно што се мисли брутално спутавао. Тај нагон је јак као и други људски биолошки нагони. Ми смо генерације које су спутаване у остварењу тог нагона.

Данас се не суди само «Српској речи». Суди се демократији у Србији коју српски народ тражи. Суди се и будућим листовима.

Седнице Савеза комуниста које су приказиване на телевизији, пре свега мислим на 13, 15, 16, 17, су изузетно узнемиравале јавност. Чак нам се коса дизала на глави. Значи ли то да је владајућој партији дозвољено да може да нас узнемирава колико хоће? Дневни листови који излазе у Србији би, такође, могли да се оптуже да изазивају узнемирење јавности. Они би због своје садржине и морали да забрину свакога који мисли о ономе што долази сутра.

Читајући «Српску реч» дошао сам до закључка да ме тај лист много мање «узнемирио», него неки други, пре свега режимски листови.

Лист «Српска реч» уопште не узнемирава. То је врло сериозан лист.

Решење Тужилаштва о забрани сматрам потпуно неоснованим. . .

**ЗАВРШНА РЕЧ ОДБРАНЕ
РАЈКО ДАНИЛОВИЋ**

ВЕЛИКИ НЕСПОРАЗУМ

Сигуран сам да ће овај поступак бити запамћен по једном великом неспоразуму, а у томе је управо и завршна реч мога колеге јавног тужиоца, између власти у Србији и српског народа. Власт се боји за власт па потребу народа и «Српске речи», као гласила тог народа, да расправља о полувековној прошлости хоће да забрани. Страх власти је искључиво због себе, а не због народа. Тужилац нам предлаже већ познату регистратуру појмова правних, идеолошких, политичких, научних, филозофских, марксистичких једноумних. . .

Када је реч о ратним и историјским догађајима, постоји истина победника, пораженог, неутралног, постоје оии који не знају да ли су поражени или су победници. Постоји истина о нама, постоји истина других о нама. Будите сигурни да свако онај који се залаже за једну истину нуди нам забране: књига, часописа, речи, слободе говора. Нису то никакве велике фразе. Ми овде у нашем Београду и нашој Србији боримо се за оно што је цивилизована Европа још пре два века остварила. И то истовремено и на судским процесима, и на улици, и у политичкој дебати, и у парламенту, и у другим институцијама јавног и политичког живота. Тужилац нам предлаже једну истину. Једна истина је церебрална хигијена, хигијена мозга. . .

Тужилац апелује за толеранцију. Не може бити толеранције док постоје забране. Тек кад буду укинуте забране листа, књига, часописа, мишљења, можемо говорити о толеранцији. Толеранција претпоставља различита мишљења, и аргументе за та различита мишљења, и стрпљивост да се саслушају и чују различита мишљења. Нека и «Српска реч» у свом првом броју изда, али докажете да је издала. Не забраните је. Не забраните, јер, на крају крајева, свима нам је добро познато да све оно што је забрањено још је привлачније од дозвољеног.

ИЛИЈА РАДУЛОВИЋ

О ОСЕЋАЊУ СТИДА. . .

Умојој науци о мишљењу увек је било места за друго мишљење. Оаде је јавни тужилац желећи да повуче некакве паралеле поменуто антисемитизам.

НА СУДУ

Антисемитизам у себи носи мржњу, «Српска реч» са собом носи истину. . .

Искрено вам кажем да ми се јако свидео начин, тоналитет, у говору јавног тужиоца. За разлику од ранијих суђења и речи које су биле бремените неким априори тврдњама и догмама. Све те хамлетовске дилеме и недоумице да ли је «Српска реч» стварно велики проблем, можемо проверити само у слободи. . .

Немамо намеру да вас увредим, али ви, заправо, нисте суд. У оваквом концептираном социолошко-политичком инжињерингу једне деспотије, суд мора да суди далтоновски. Ми нећемо да осудимо краљевство сумњи. Ми осуђујемо — краљевство сумњивих. Ви можете да помогнете свима нама, и српском народу, да се мање стиде. У осећању стида је сконцентрисана сва етичка лепота човека.

У том осећању стида налази се божанска протекција човека. Ово је страшно шта се овде догађа. Да ми овде некога убеђујемо још да ли може да изађе «Српска реч». Ја бих, стварно, молио да јавни тужилац не мисли да имам било шта против њега, јер мислим да му је непријатно у овој ситуацији, али из многих разлога неко мора бити и на тој страни. Никакве историјске прекретнице не може бити без увођења вишестраначког система и тржишне економије. Да би била поштована права грађана, мора да постоји правна држава, а ње нема без поделе власти. Ви можете да смањите ову агонију, тако што ћете донети за мене једину могућу одлуку: ослобађајућу.

БОРИВОЈЕ БОРОВИЋ

ТУЖИЛАЦ ЈЕ УЗ НАС!

Данашње излагање заступника јавног тужилаштва било је у једној извињавајућој форми. И да није имао обавезу, која проистиче из његове функције, он би данас био потпуно на нашој страни. Јавни тужилац је изнео мишљење да нема демократије, из чега се може закључити да је овај поступак фарса. То је изјавио мислећи на нешто друго, али мислим да се то мишљење слаже са оним које износи наша одбрана. Његове речи да само ово догађање изазива неке ствари које неће на добро изаћи у овом народу — те исте речи сам чуо и од господина Месића (председник Владе Хрватске) пре неко вече на телевизији. Он је рекао да ова догађања могу да иду само на штету српског народа. Тиме је теза Г. Драшковића да оптужница «Српске речи» проистиче из исте кухиње недвосмислено потврђена. . .

Овде се не ради о неколико истине, већ о скривању истине. Ја бих на крају рекао следеће. Јанко Лазаревићу, Синиша Ковачевићу, Ивানে Милутиновићу, те Богдане Станковићу, сви сте Срби на ић, четири слова С, надам се да у Србији нећете укинути српску реч.

ДАНИЛО КОПРИВИЦА

ШТА ЈЕ ИСТИНА?

Поштовани суде, сви смо уморни. И суд, и одбрана, и оптужба. Уморни смо јер овде радимо већ пет-шест сати, али верујте много смо уморнији од октроисаних и диригованих истина. Ја ово суђење схватам као неку врсту прекретнице. И у овом суду где је изречен велики број забрана, а и шире гледано. Овде смо најчешће говорили о истини. Како мој уважени колега Радловић рече, да нас истина спасе. Имали смо једнострану истину, а истина је, каже Хегел, целина.

Ми се овде колико нас је не бисмо сложили, и добро је што се не бисмо сложили око тога шта је истина, и како је рећи, а камоли шта је истина о једној епохи. Југославија је све мање јединствена и све мање Југославија. Што се тиче слободе штампе код нас, она је само слобода у односу на »оне тамо«. Јер преко оних тамо сазнајемо о нама овамо, и они о својима преко наше штампе. Ја мислим да ви нисте у дилеми, ја мислим да ви већ делите уверење заступника издавача и одбране, да нема места забрани »Српске речи«. И да српску реч коначно ослободимо. На крају се захваљујем суду на коректном вођењу поступка.

МИЛОСАВ САМАРЦИЋ
ТУЖИЛАЦ
БРАНИ
ЗЛОЧИН

Мислим да у једној правној држави, у једном демократском друштву, није ствар суда да одлучује да ли се нешто у историји догодило овако или онако. Историја је ствар историчара, новинара, писаца. . . Може да буде и ствар судија, али не на начин како је то било у средњем веку, када догма каже да је нешто тако и никако другачије. О историји се мора слободно причати и расправљати. Морају се износити друкчије тезе и чињенице од званичних, и само тако се може доћи до истине.

Пошто се тврди да је војска генерала Михаиловића била издајничка и да је сарађивала са окупатором, ми, да би смо спасили лист од забране морамо да докажемо да то није истина.

Ја сам због тога овде донео један конкретан доказ.

Ово је потерница за генералом Михаиловићем којом се нуди 100.000 рајхсмарка у злату ономе ко доведе Михаиловића, живог или мртвог. Цела Србија је 1943. и 1944. би-

ла излепљена оваквим потерницама. Немци су и 1941. расписали потерницу за Дражом Михаиловићем нудећи 200.000 динара. Тада потерница за Титом није била расписана. Они тада за њега нису нудили — ништа.

У »Српској речи« постоји рубрика »Скривена историја«. У Југославији је ова потерница први пут објављена тек новембра прошле године. Била је скривана пуних 45 година. Пошто имам конкретан доказ, хоћу да ми се објасни, како је то генерал Михаиловић могао да буде слуга окупатора? Ова потерница се налази у Архиву Републике Србије у Железнику.

У прилог тези да је покрет ген. Михаиловића био антифашистички треба рећи да је тај покрет водио велики број борби против окупатора. Четници су, рецимо, 1943. прешли петнаест километара на бугарску територију, и ту водили огорчене борбе. Акције на територији Бугарске и ХДХ четници су често практиковали, јер су Немци за једног убијеног немачког војника стрељали стотину Срба, ако би њихови војници били убијени на територији Србије. Припадници Михаиловићевог покрета су »плави воз« (не Титов), у коме су се налазили високи немачки официри који су се упутили по Хитлеровом налогу у Истанбул на преговоре са Турцима, дигли у ваздух у Софији, поставивши експлозив у Нишу.

Посебно смета што јавни тужилац у своје решењу оправдава злочин партизан-

ских јединица над заробљеним припадницима покрета Драже Михаиловића.

Партизани су пошто је рат већ био завршен бацали из авиона летке—пропуснице на којима је писало да сви могу слободно да иду кућама. Младићи, многи од њих малолетни, поверовали су и оставили оружје. Доста њих уопште нису имали оружје јер су мобилисани тек лета 1944. године. Пошто покрет коме су припадали није имао довољно оружја, многи од њих никада нису опалили ни један метак.

Заробивши их на превару, припадници партизанског покрета, тачније 3. и 4. Санацка бригада, везивали су их жицом, одводили до Јаме зване Понор и бацали их у њу, многе чак живе.

Начин на који тужилац говори о овим убиствима доводи нас до закључка да он оправдана злочин.

А чињенице су овакве:

- Рат је био завршен,
- Убијени су били ратни заробљеници,
- Убијање ратних заробљеника, по свим међународним правним прописима, је злочин.

Тужилац оправдавајући овај злочин оправдава и убиства десетина и стотина хиљада ратних заробљеника другде у Југославији. Ратни заробљеници су од стране партизана убијени у Кочевју, Зиданом Мосту, Ваљеву, Крушевцу, Смедереву, Београду. . .

ЗАВРШНА РЕЧ ЗАМЕНИКА ОКРУЖНОГ ЈАВНОГ ТУЖИОЦА БОГДАНА ТАНКОСИЋА

ЗА САДА ПОСТОЈИ ЈЕДНА ИСТИНА

Ја ћу се трудити да будем крајње концизан и зато предлажем суду да као део моје завршне речи узме наше образложење Предлога о привременој забрани. Међутим, и поред тога, ево неколико кратких констатација. Чини ми се да је овде отворен један процес којем можда овде није место. Ја тим не желим никоме од колега и осталих присутних да ускратим право на било какво мишљење. Хоћу само нешто да нагласим: до сада ни у једној држави, ни у једној демократији није постојао систем без тужилаштва, и тужилаштва ће постојати док постоје државе. Ја делим ваше мишљење да је истина једна, а да је пут до те истине страшно тежак, страшно деликатан, и да је често — то знамо сви ми овде — тај пут доносио страшно велике невоље.

Није спорно, чини ми се ни за кога од присутних, да се сви залажемо за правну државу, да постоји држава, да постоје одређени закони, јавна тужилаштва итд.

Не знам колико сте ви могли да процените, а чини ми се да сте могли, да у овом образложењу нема идеолошког приступа. А чини ми се да у овом листу има. И зато се бојим да једна искључива истина не буде замењена другом искључивом истином. Указао бих суду на уводник. У овом уводнику се коректно каже да истину треба утврдити, без обзира да ли је она црна или бела. Међутим, у контексту тога, овај часопис не стоји — он приказује само једно.

Имам овде људе који се слажу са предлогом, а имамо и људе који се не слажу. Они мисле да би у овим тешким временима

овакве искључивости могле изазвати нежељене последице.

Овај лист пледира да је глас српског народа. Ја не верујем у то. Нисам против тога да се истина утврди, али истину ће утврдити историја. За сада постоји једна истина, која је можда спорна, али која има одређену верификацију у научним методама.

Друга ствар: овде се мени ставља у уста да оправдавам што је убијено, како се каже, ја то не знам, јер тамо нисам био, двадесет хиљада људи, 20 000 четника, у време када је рат био већ завршен. Ја то не знам, али се жели доказати да су ти људи побијени не зато што су четници већ зато што су Срби. Стално се тенденциозно жели доказати да је партизански покрет у Србији и Југославији био изразито антисрпски.

Такође бих рекао нешто о овом поступку. Чини ми се да су овде изишле сјајне мисли од стране адвоката. Међутим, ни овде нема демократије какве би требало да буде, али је нема ни на другим местима, где ми обично мислимо да је има. Ја ћу вам прочитати један телеграм протеста где лице које је упутило телеграм каже:

»Господо, против вашег мишљења сам, али ћу се дубоко залагати да га изнесете у процесу.«

То је дивно! Знамо када је Волтер живео, а знамо и једну другу ствар: француски министар полиције, у вези антисемитских догађаја у Паризу, забранио је три листа!

Ја апелујем на суд, а на жалост суд неће да то узме у обзир. Апелујем на све нас да будемо толерантни и увиђајни, да слушамо једни друге, да се договоримо.

ЕКСКЛУЗИВНО

**МЕМОАРИ НИКОЛЕ КАВАЈЕ,
НАЈУПОРНИЈЕГ АТЕНТАТОРА
НА ЈОСИПА БРОЗА ТИТА**

НОВИ ГАВРИЛО ПРИНЦИП

Никола Каваја је рођен у Пећи 1933. године, у војничкој породици. По капитулацији Југославије, 1941. године, интернирају их у Албанију. Тамо су били до 1943. када их је, заједно са још 52 породице, генерал Милан Недић успео да пребаци у Србију. Кавајини су дошли у Јагодину, ту остали до 1945, да би били колонизирани у Сомбор (од стране комунистичке власти тада је про-тераним Србима повратак на родно Косово и Метохију био забрањен). У Сомбору Никола Каваја завршава малу матуру и 1948. године ступа у Ваздухопловну Војну академију у Панчеву и Мостару. Три године касније добија чин активног потпоручника, пи-лота, а 1952. чин поручника. У активној служби Југословенског ратног ваздухопловства био је до 15. децембра 1953. када је ухапшен на аустријској граници. Суд Пете војне области у Љубљани осудио га је на 18 година и шест месеци затвора, због при-падности завереничкој групи официра који су радили на рушењу комунистичке власти у Југославији. У оптужници су му била записана убиства на граници, пропаганда против државе и народа, дезертерство из војске, напад на војна лица на граници и бекство преко границе. У завереничкој групи откривена су 92 војна лица. Само из Кавајине групе стрељано је њих седам, а оста-ли су осуђени на високе временске казне.

Из затвора је побегао августа 1957, искочивши, са једним другом, Словенцом, из воза за време транспорта из мариборског у побрешки затвор. Прелази у Аустрију где приступа антикомунистичкој организацији Српска народна одбрана. Ускоро одлази за САД, где први пут бива ухапшен 14. априла 1964. због покушаја атентата на Андрију Артуковића. Главни циљ постаје му, међу-тим, атентат на Јосипа Броза Тита.

Кад год би Јосип Броз прешао преко Атлантика, Каваја је, добро наоружан, кретао његовим стопама. Године 1979. на превару је ухапшен пошто је киднаповао један амерички авион. Убрзо му је изречена казна од 45 година затвора.

На издржавању казне у Чикагу, где се и сада налази, детаљно је описао све своје акције. Део по део рукописа слао је једном Србину у Аустралији, који их је објединио и прошле године издао књигу «Синови издате Србије» (680 страна). Књига је одмах постала једна од најчитанијих у српској емиграцији.

«Српска реч» у овом броју почиње са објављивањем Кавајиних мемоара, а београдско Издавачко предузеће «Чича» објавиће, почетком јесени, интегралну верзију књиге «Синови издате Србије».

Књига се чита у једном даху и у нечему је јединствена: ретко се, наиме, дешава да овакви догађаји буду описивани од стра-не самих актера, а још ређе да ти актери имају књижевног талента.

Поред тога, у њој се говори о неким важним историјским чињеницама, између осталог и о догађајима који су предходили расколу у Српској православној цркви (Епископ Дионисије је заклео Кавају и другове уочи поласка на атентат на Броза 1963. го-дине у Мексику, а затим је учествовао на демонстрацијама против диктатора у Њујорку. После повратка у земљу, Броз је наре-дио да се епископ Дионисије рашчини под лажним оптужбама, што је јединствен случај у историји СПЦ, и од тада се она цела на два дела).

Из политичких разлога амерички суд је Каваји и изрекао пресуду од 45 година затвора. Наиме, за дела због којих је осуђен (пет година за недолазак на суд и 40 за киднаповање авиона) није забележено изрицање тако високе казне (при киднаповању нико није страдао). Зато ће ускоро бити покренута иницијатива за смањење казне.

После изрицања пресуде, 28. новембра 1979, иако то није уобичајено, судија је Каваји дао реч. Он је том приликом рекао:
«Господине судија, ја сам вашу пресуду послушао хладно, јер кад је у питању нација и Српство, ништа није много да се да. Ви сте били човек на овом суђењу и пресудили сте онако како вам савест и закон налаже. То се по вама види и зато ову изре-чену казну примам. Па ипак, и поред оволике изречене казне која ме чека, ја са овога места тврдим да ће моја нога стати на тло слободне Србије. Дочекаћемо и ја и мој намучени народ пропаст комунизма, а Срби више неће давати своје животе за туђе интересе! Ја вам се, господине судија, захваљујем на пажњи и толеранцији коју сте показали на овом суду.»

У међувремену ми се добро испасовасмо и испегласмо одела. Обријали смо се и сасвим пристојно изгледали. Следећи наш правац био је Вашингтон. Таксиста дође тачно у заказано време и већ у два сата после подне били смо на аеродрому у Ал Пасу. Овога Мексиканца, који је са једним таксијем радио у две државе, пристојно наградисмо и још му дадосмо наша мексиканска одела и мали кофер.

Задржали смо само оружје за појасом и тако одлетели за Вашингтон.

Око пет сати слетели смо на аеродром у Вашингтону, а одатле таксијем отишли до града. Ту је Драгиша изнајмио један мали «форд», са којим смо отишли на саму периферију града и у једном ресторану сели да се посаветујемо шта и како даље радимо. Драгиша је у новинама нашао датум Брововог доласка у Вашингтон. Јасно је писало да ће 17-ог октобра 1963. године да посети Белу Кућу, где ће да га прими председник Џон Кенеди, са потпредседником Џонстоном. Тај моменат нам није много одговарао. Демонстранти којих ће бити на хиљаде, затим полиција, па агенти ФБИ-а затим Титови удбаши, чиниће озбиљне сметње за извршење нашег задатка. Драгиша је предлагао да се боље информисамо о местима његовог одседања, као што су Вилијамсбург у Вирџинији, или Камп Дејвид у држави Мериленду, јер је морао да оде у једно од њих. Сложили смо се да Драгиша најпре телефонира пуковнику Воји Пантелићу, који је у Вашингтону имао ресторан. Код њега у ово време припреме великих демонстрација, знали смо има мноштво емиграната. Ту је Драгиша могао да дозна много тога што нас је интересовало.

После телефонског разговора, одлучили смо да Драгиша лично оде и види се са Војом Пантелићем али ни у каквом случају да се дуго задржава. Србин и ја остасмо да га чекамо у том ресторану, али је Србин показивао знаке нервозе.

— Каваја, ако овом комунистичком злочинцу Титу не дођемо главе овде, онда више шансе немамо. Њега његови удбаши чувају тако да не дође чак ни до неког инцидента. Али ја мислим да поред нас има још нека група Срба или Хрвата који су спремни као и ми.

— Из чикашког подручја не верујем да има још која група, јер би ми већ нешто о томе чули, али за Хрвате ја не знам. Могуће је да и они нешто раде. Међутим, ја мислим још нешто, ако му је суђено да живи, он ће да живи, али ми, са наше стране, чинићемо све да му живот прекинемо.

ТИТО ОДСЕДА У ВИЛИЈАМСБУРГУ

Наш разговор прекиде Драгишин повратак. Он је донео нека нова сазнања али не баш сигурна. Исприча да је код Пантелића нашао много виђенијих Срба, да је разговарао са Милетом Радо-

вановићем, да су нас у Одбрани више пута тражили агенти ФБИ-а, али да им је речено да смо отишли у Њујорк. То му је исто рекао и Тика Топаловић, код кога су такође долазили. Све у свему, за нас је било главно да избегнемо хапшење пре него што ишта покушамо на Тита.

Такође, Драгиша је сазнао да су врло поуздане вести да ће он одсести у Вилијамсбургу. То је и одлучило да кренемо тамо.

Тај градић се налазио на самој обали Атланског океана и свакако да је матороме разбојнику био много привлачнији од Кемп Дејвида, који је био у правим планинским гудурама. Од Вашингтона је био удаљем стотине миља, што није пуно за америчке прилике. Кренули смо око 11 сати навече. Србин се осећао уморним и дремао је на задњем седишту. Драгиша и ја смо разговарали. Јасно смо увиђали да је пут за Мексико био промашај. Анализирали смо разлоге. Драгиша је тврдио да би све можда испало друкчије да смо предходно успоставили везу са Србима из Јужне Америке. Ја се са тим нисам слагао. Тврдио сам да би се тако изложили могућностима провале и хапшења и пре доласка у Мексико Сити. Нико нам, у ствари, није ни могао помоћи, јер стара цукела и није излазила из резиденције и мексичког парламента ни у шетњу. Ту није било помоћи па ма ко да нам је помагао.

— У овим околностима — наставио је Драгиша — налазимо се још у тежој и безизгледнијој ситуацији. Гомила америчких агената нам је за петама, а обезбеђење тог мајмуна је још јаче. У Вашингтону не верујем да постоји икаква шанса. Једино овде или у Кемп Дејвиду.

Анализирајући разне могућности, стигосмо у тај градић после једног сата по поноћи, ноћу 16-ог октобра. Због опрезности не узесмо преноћиште у граду, где смо запалили већи број полицијских кола, већ се вратисмо коју миљу уназад у један мотел поред пута. Полегали смо одмах, али је Драгиша остао будан да би слушао вести на ТВ.

— Јављају — тишим гласом је говорио — да је Тито са здрављем слаб, да је јако назебао и да се не зна колико ће дуго остати у Америци.

Наш закључак је био да је све то лаж пуштена у јавност како би се емиграција збунила и завела да у што мањем броју изађе на демонстрације. Ми се нисмо дали збунити. Овакве «димне завесе» пуштао је мотори самозвани маршал. Ипак се бојао за свој уговорни трбух.

Још једном смо у соби прегледали оружје. Све је функционисало као сат, чак и Србинова «камера». Онда се нашим колима упутисмо за Вилијамсбург. Синоћ тај градић нисмо ни успели доibro да погледамо, јер смо се одмах упутили у мотел. Око 9 часова ујутро стигосмо пред један повећи ресторан, где паркирасмо ауто. У саставу тог ресторана био је неки гимнастички центар, па је било много туриста и гостију. Договорили смо се да се правимо да се не познајемо. Ја сам, у одећи католичког свештеника, ушао први. Наочаре за кратковиде давале са мом лицу смирености и озбиљности израз. За мном је ушао

Србин у цивилном оделу, са «камером» преко рамена и сунчаним наочарама. Прави туриста. Драгиша је био иза нас у црном спортском џемперу и лаким панталонама. Нико од присутних није могао ни да помисли ко смо и шта смо.

Обишли смо ресторан сваки за себе, као да тражимо познате, а Драгиша је дошао и до неких новина. Прелиставао их је у ходу идући главном улицом. Ми полако за њим. Застајем уз пут и разгледам излоге. На улици има пролазника, али упадљиво је већи број војних лица. Међу њима видим доста ваздухопловних подофицира. Или је ту нека војна ваздухопловна база, или ће све ово да буде обезбеђење дебелом маршалу. У том градићу није било великих кућа — све су на два до три спрата. Нема ничег необичног и упадљивог, док не угледасмо две заставе на једној повећој згради, а испред ње два америчка војна полицајца, са белим опасачима и пиштољима за појасем. С десне стране била је америчка застава а са леве југословенска са петокраком.

Ту смо, помислих. Дебели Тито имаће неку везу са овим градом. Видех како Драгиша и Србин замакоше за угао суседне улице, где се протеже и двориште ове зграде. За њима кренух и ја. Висока и јака жица опкољава цео простор око зграде. Ми пролазимо, без застајкивања и окретања, али се трудимо да у ходу запамтимо што више. По том дворишту, сличном игралишту за безбол, крећу се нека војна лица и неколико полицајаца у униформи.

Идући том попречном улицом наиђосмо на један парк уз само море. Ту се састасмо сва тројица јер је парк био подаље од града и пун шетача. Колико можемо да чујемо, нико од тог народа не помиње ни Тита ни његову посету. Обични Американци једва да су и чули нешто о том. Њих такве ствари не интересују. Ми се упутисмо обали и тихо започесмо разговор. Сада смо били сигурни да злотвор долази у Вилијамсбург и одседа у згради која има југословенску заставу. Зажалисмо што нисмо понели бомбе. Оне би биле ефикасније, код оволиког осигурања, па ако ништа друго оно да их бацимо у вилу да злочинцу душу потресемо.

Договорисмо се да се распоредимо дуж главне улице и дејствује сваки за себе, чим нам се укаже шанса, па и најмања. Један од нас мора обавезно да буде у близини виле, јер он ту засигурно одседа. Пошто претресосмо детаље, Србин и ја избасмо једно место на самој обали и поседасмо, јер је ту сунце најпријатније грејало. Драгиша оде да купи најновије издање новина и један мали транзистор, како би у сваком тренутку могли да будемо обавештени. У разговору Србин прижељкује да сретне Тита у оваквом парку, а ја претпостављам да је и то могуће, јер тај моторићуран воли да се шепури. Чекајући Драгишу, Србин се чак и обрија мојим џепним апаратом. Сада је био углађен и обријан, прави фоторепортер, који чека да «слика» злочинца Тита.

РАДИО ЗАВАРАВА ТРАГ

Долази Драгиша и доноси новости. Купио је новине и транзистор, али и сендвиче за нас. Чуо је од продавца сендвича да данас послеподне, долази, како рече тај Американца, председник неке београдске општине. Уз то, полиција се појавила на сваком углу и неке улице се затварају за пролазнике. Пажљиво слушамо транзистор који као за инат ништа не јавља. Тек у неко време, када смо почели да губимо стрпљење, огласи се једна станица. Коначно чусмо вест да ће та мрцина бити гост председника Џона Кенедија 17-ог октобра у Белој Кући. Погледасмо се. Ово је било потпуно у супротности са информацијом коју је донео Драгиша. Шта сад? Неко је лагао: продавац сендвича или радио? Закључисмо да лаже радио станица, како «председник» не би био узнемиран од демонстраната. Дакле, на посао.

Упутисмо се одмах ка центру града и вили у којој он треба да одседне. Кретали смо се један по један, одлучивши да више не говоримо српски. Чим смо избили на главну улицу, ја кренух лагано, ногу пред ногу, имајући стално вилу на оку. Пролазећи поред једног излога приметих да тројица младих људи говоре српски. Погледах пажљиво. Видех да на реверу имају исти знак као и у Мексику. Није било друге, удбаши из пратње тог скота парили су очи на америчким изложима, прижељкујући да купе по нешто. Изгубих их из вида, јер ми пажњу привуче приближавајући звук авионског мотора. Погледах у небо. Три већа војна хеликоптера лебдела су над Вилијамсбургом.

— То је он! — помислих. Чега се сетило комунистичко копиле! Не сме ногом да крочи или лимузином да се провезе по Америци. Зна: шта је заслужио, то очекује.

Ипак, почех да се пробијам кроз свет на тротоарима, да бих био близу дворишта виле где ће да слети ова банда. Видим Драгишу и Србина. И они су ту. Даље се не може. Војска наоружана, под шлемовима, а полиција спречава свако приближавање. Хеликоптери слећу из зграде. Попречне улице су блокиране и банди се не може прићи ни са које стране. Народ са интересовањем посматра хеликоптере. За путнике не показују никакву пажњу. Чак се и не интересују, јер знају да је у питању неки диктатор или махараџа из белог света, чим се и не показује.

Драгиша је на самој ивици тротоара. Тако рећи, у лице са војницима. Србин је мало даље од њега, али у истој линији са њим. Како потраја пола сата па свет поче да се разилази. Ми кренусмо да крстаримо у близини тог блока где је Тито одсео, али појавише се и групице из Титове пратње, од по двоје — троје. Сви у плавим оделима са југословенским заставицама на реверу. Стигли су вероватно тим хеликоптерима. Говоре гласно између себе. Чујем како су сретни јер овде нема «четничких демонстраната». Неки и сују «четничку мајку». Чопори Титових паса размилеше се Вилијамсбургом давајући нам тако сигнале да је њихов газда ту.

Сретосмо се и прокоментарисасмо њихову појаву и њихове закључке «да овде четника нема». Мислили смо, могуће је да и њихов «председник» мисли тако, па ће изаћи да мало узме «зрака» у парку или са малом пратњом прошета улицама. Закључили смо да вреди сачекати. Све је могуће. Идемо градом и повремено срећемо те Титове псине у плавим оделима. Највише их има око виле.

Наиђосмо на локалне новине, најновије издање. Драгиша их купује и показује нам прву страну. На њој фијакер и у њему Тито и његова Јованка, те Коча Поповић и Мијалко Тодоровић са Мајором града Вилијамсбурга. Возикају се улицама.

— Па шта на ово да кажеш? — сиктао је Србин — Ову америчку штампу можеш да купиш за пишљиве боб. Штапају не само лажи, него и оно што се није ни десило. За Титове златнике, редакција тога листа директно пљује у лице грађанима овог малог града, који могу све да виде. Шта ли се тек ради у великим метрополама?

Смирујемо Србина тврдећи да је то можда слика из оближње ваздухопловне базе, али се и сами осећамо духовно растројеним. Комунистичка џукела Тито и овог пута нам измиче. Увиђамо да нисмо имали довољно инвенције. Требали смо у плану предвидети не само његово хоризонтално кретање географским ширинама, већ и вертикално, по употреби најсавременијих превозних средстава. Да смо тако урадили данас би имали коју бомбу, а поготову машинске пушке или, још боље, пушкомитраље. При спуштању хеликоптера оборили би сватри, и ту би диктатору био крај. Али ко би се сетрио да ће он да употреби хеликоптере за превоз из града у град?

Читаво поподне смо на улицама Вилијамсбурга, али не видимо ништа необично. Дебела џукела се завукла у вилу и под заштитом војске и полиције ту се одмара. Налокала се џукела превише по Мексику и Јужној Америци. Само његови удбаши, 150 њих на броју, вршљају градом. Одједном, чу се нека галама са места на ком је Тито одсео. Видим, Драгиша и Србин журе тамо. Хитам и ја, а хитају и пролазници. Када стигох видим: полицији везује једног Американца који се енергично буну. Халсе га јер се који тренутак раније појавио пред вилом са огромним транспарентом, на коме је писало: **НАПОЉЕ ИЗ АМЕРИКЕ КОМУНИСТИЧКИ УБИЦО!** Док су га држали и стављали му лисице на руке, викао је из свег гласа: «Доле комунизам!!!» «Доле Тито!!!» Одмах су га убацили у полицијски аутомобил и одвезли. Касније смо из новина сазнали да је био амерички војник из Другог светског рата. Није писало шта су му комунисти учинили, али је он то добро знао.

Инцидент са овим Американцем није нам баш ишао у корист. Плашљивог «маршала» ово може да још више уплаши и одузме му било какву вољу за шетњу и шепурење. Тако је и било. Вече је већ падало а он се није појављивао. Ипак смо остали у близини виле све до

ЕКСКЛУЗИВНО

десет навече, када Србин предложи да се вратимо у наш хотел.

То смо и учинили. Вечерали смо и опет узели исту собу да преноћимо. Тако одмарајући се, гледали смо телевизију, да би сазнали кретање диктатора и његове најновије намере.

ХЕЛИКОПТЕРИ ОДЛЕТЕШЕ...

Коначно на касним вестима јавише да ће он 17-ог октобра да посети председника Кенедија у Вашингтону. Тачно време није изнето. У оквиру ових вести размотрисмо наш положај. Србин је био за то да ми још зором кренемо за Вашингтон. Ја сам се противио говорећи да су тамо најслабије шансе због великих демонстрација и још већег обезбеђења. Драгиша је уздисао за пушкомитраљезима, јер боље шансе од ове са хеликоптерима нећемо имати. На крају смо се сложили да останемо у Вилијамсбургу све док остаје и тај комунистички гангстер.

Ујутро 17-ог октобра устали смо рано. Газда од ресторана није, па одосмо у други локал на доручак. После доручка још смо седели да би Драгиша чуо вести. О Титу ништа не јављају. Ишли би у град, али је још рано па нема света на улицама. Нас тројица осамљени били би сумњиви. Чекамо до девет сати, па тек онда крећемо до оног великог ресторана у центру. Из паркираног аута посматрамо читаву ситуацију. Југословенских удбаша нема. Мора да су око свог господара. Решавам да се упутим мечки на рупу и проверим обезбеђење. «Свештеник» у одори може и да «погреши». Упутио сам се сам ка тој згради, само са друге стране. Полицајац ме зауставља и упућује на другу страну. Извињавам се. Враћам се на другу страну и идем улицом. Драгиша за мном, а Србин далеко иза нас. Градић је оживео. Већ је прошло подне. Одједном, познати звук хеликоптера у дизању проломи тишину. Диктатор Броз одлази у посету Џону Кенедију, првом америчком председнику који га је примио у посету. Не знам шта је то Кенедију требало, али знам зашто Тито треба њега. Остао је без пара, па хоће нове билионе долара. Знају ли то амерички грађани који дају новац у облику пореза?

Тако, у један сат три хеликоптера дигоше се из дворишта виле која је била резиденција злочинца и убице Тита. У једном од њих био је он, кога ми пратио од Мексико Ситија. Да смо имали среће или, још боље, предвидели овакву ситуацију и припремили одговарајућа средства, ова би зграда била уништена заједно са тим комунистичким ђубретом у њој. Сада смо беспомоћно гледали како се хеликоптери дижу и нисмо знали одакле треба поново почети. Пошто смо све претресли, одлучисмо да у овом градићу останемо све док ту стоје југословенске заставе, јер може се џукела још вратити. Тако и урадисмо, али кад се пред поноћ југословенска застава склони испред те зграде, ми одлучисмо

да кренемо за Вашингтон. Тамо стигосмо после пола ноћи. Дођосмо до Беле Куће. Све је мирно. По околним тротоарима нигде никога. Србин гласно размишља.

— Хајде, Каваја, да прескочимо ову ограду, можда ћемо баш имати среће да натрапамо на убицу српског народа. Ово нико не чува, јер се верује да нико не сме да рескира.

Мало размислих па му одговорих.

— Србине, ја не видим смисла да то чинимо, јер верујем да је цео овај комплекс под оградом у пуној контроли, коју не видимо.

Драгиша ме допуњује.

— Србине, чим би то учинио био би ухваћен на самој оград.

Србин види неуспех наше мисије и псује све чега се сети, а највише Кенедија, што је позвао Тита, тог убицу, у посету.

Осамнаести октобар проведосмо у Вашингтону. Чусмо да Тито треба да одлети за Калифорнију, а већ по утврђеној пракси није саопштено када. Више није било демонстрација. Људи су се разишли кућама. Овде се није могло ништа учинити, али ипак смо остали у Вашингтону. Становали смо у студентском преноћишту. Тамо је било најјефтиније. Пазили смо на сваки цент, али новац нам је понестајао. Драгиша је покушао да добије на зајам од човека којег је добро познавао. Вратио се празних руку, са речима: »Доктор **Милан Гавриловић**, није имао ни 200 долара да ми позајми!« Био сам запањен. Србин такође. Опет је почео да псује. Сетих се да мени СНО дугује неких 800 долара, па се реших да позovem председника **др Уроша Сеферовића**, у његовој канцеларији у Чикагу. То и учиних. На телефон ми се јави неки његов службеник **Павловић**. Он ме је познавао и када чу да хоћу да говорим са доктором остави телефон отворен да би видео је ли је он у канцеларији. Брзо се врати па ми рече да је пре неки минут изашао и да га могу назвати сутра. Прекидох везу и погледах Драгишу. Он слегну раменима и рече:

— Он је у канцеларији али се боји да ти се јави. Неће у оваква времена да има додира са тобом. Него, звони га мало после мало измењеним гласом. Реци да га зове **Воја Пантелић** или **Тика Топаловић**.

Тако и урадих, и заиста, преко Павловића, за који минут добих Уроша: мислећи да је Тика на телефону, он ми назва добро вече и хтеде да настави разговор, али ја га прекидох и рекох ко је на апарату. Он поче да се извињава што се тако морало десити, али је тврдио да ће ми све објаснити чим се будемо видели. Још је обећао да ће одмах по завршетку радног времена да пошаље мојих 800 долара по **Милету Радовановићу**.

ПОМОЋ МАРШЕ СМИТ

Драгиша у оваква Урошева објашњења није веровао. Он позва **Маршу Смит**

у Даласу. Кад је доби објасни јој о чему се ради. Марша се знала са Драгишом још од времена студија из Чикага, где је увек са колегама учествовала на демонстрацијама против комуниста. И овог пута она показа спремност да помогне. Обећала је Драгиши да ће сутра са новцем бити код нас. Са оваквом вести остадосмо још једну ноћ да спавамо на истом месту.

Пре спавања Драгиша оде још једном код потпуковника да дозна још нешто о Титовом кретању. Није се дуго задржао, али при повратку исприча да због стварне прехладе Тито неће ићи за Калифорнију. Сада у околини Вашингтона посећује неке милионере, а затим иде у Њујорк. Додаде да је успео да разговара телефоном са Милетом Радовановићем и да он ускоро долази за Њујорк. Такође нас је упознао да нас ФБИ тражи скоро сваког дана у згради Одбране. С друге стране, пренете су и вести да смо Драгиша и ја засигурно ухапшени. О Србину нико и нема појма: Он је паметно урадио. У згради СНО-е није био стално, а на послу је узео годишњи одмор од месец дана, па се изгубио не говорећи ником ништа.

Заспали смо са неким поуздањем у сутрашњи долазак Марше Смит.

Сутрадан ујутро, тек што смо доручковали, угледасмо ту дивну девојку **Маршу Смит** из Тексаса. Одржала је реч, онако како је рекла. Сигуран сам да је Драгишу волела и надала се да ће та љубав прерасти у озбиљнију везу. Свеједно какви су били њени мотиви, показали се као особа од речи и дивног карактера. После доручка сви одосмо да вратимо изнајмљени ауто, па свратисмо у један бар да нешто попијемо и договоримо се шта ћемо да радимо и ко ће на коју страну.

Драгиша и ја остасмо при одлуци да идемо за Њујорк и покушамо још једном да Титу дођемо главе. Србин, одустаје од даљег пута јер више не верује ни у какву шансу и хоће да се врати назад за Чикаго. Марша се враћа још истог дана за Тексас. Дакле, одлазимо у три правца па се телефоном распитујемо за тачан полазак авиона. При поласку Драгиша узима Србинову »камеру«, јер може затребати Милету Радовановићу, који је најавио долазак у Њујорк.

За непун сат били смо у Њујорку. Драгиша предлаже да се никоме не јављамо док не одемо до његовог пријатеља **Миће Раденковића**. Са њим је Драгиша служио у америчкој војсци и за њега је имао пуно поверење. Отишли смо таксијем и затекли га самог, што је било као поручено. Он се обрадовао нашем сусрету, јер је и сам, као и остали, мислио да смо похапшени. Пошто се раскомотисмо, **Мића** нас обавести да су у Њујорку свакодневно демонстрације, од како је Броз стигао у Америку. Демонстрира се испред комунистичког југословенског конзулата, али и испред хотела »Асторија«, где ће он, како се чује, да одседне. Код овог сјајног Србина остасмо за све време Титовог боравка у Њујорку.

Драгиша телефоном добија извештај да је Миле Радовановић кренуо из Чи-

кага за Вашингтон, што је значило за Њујорк. Морао је тако да завара трговце, јер је у то време бар половина СНО-е радила за ФБИ (мислим на људе из канцеларије). То у овом случају није могло да се тумачи никако до спасавања главе Брозу.

Пошто смо знали за потере, нисмо могли дозволити да стојимо на улици и сатима чекамо да се тај разбојник појави на улицама Њујорка, па смо се договорили са **Мићом**, који је стално био са демонстрантима, да нас позове чим се пред хотелом »Асторија« почну постављати полицијске препреке. Добра околност је била да је **Мићин** стан био у близини хотела. Постављање полицијске препреке требало је да значи да је матора цукела стигла у хотел. Имајући то у виду, нисмо морали да се појављујемо и без потребе мешамо са демонстрантима. Тито је требао да стигне у Њујорк 23-ег октобра, а истог дана стиже и **Миле Радовановић**.

Поразговарали смо о целој ситуацији и потражисмо решење за нашу до сада неостварљиву намеру. Миле потврди да је цео тај комунистички олош, заједно са њиховим газдом, отишао на 25. или 35. спрат хотела »Асторија«, те под јаким обезбеђењем. Срби емигранти, антикомунисти, њих преко хиљаду, демонстрира пред хотелом до касно у ноћ.

ТИТО ТРАЖИ ВЕЋУ ЗАШТИТУ

Из часа у час долазиле су новости о ономе шта се догађало у Њујорку. Титови удбаци почели су се шетати као што су то чинили Вилијамсбургом. Српски четници и родољуби тукли су их где год су стигли и препознали. Испребијан је тада и командант Титове гарде генерал пуковник **Жежељ Милан**. Њега су буквално оборили и изгазили српски четници и једва да је изнео живу главу. Испред ногу националиста извукла га је америчка полиција. Имао је срећу што није био препознат, иначе би био мртав. Тито је протестовао код Мајора града Њујорка и тражио је још већу заштиту полиције, која је, по њему, требала да носи машинске пушке. Мајор га је одбио, наглашавајући да због њега не могу да мењају важеће прописе и традиције.

Њујоршка полиција је тада била наклоњена демонстрантима. После тога, Броз је вероватно од председника **Кенедија** тражио појачање обезбеђења и добио још 150 агената директно из Вашингтона. Нас све то није ипак узбуђивало. Надали смо се да ће бар једном та бедна кукавица да напусти бункер у хотелу »Асторија« и прошета улицама Њујорка. Кад год смо добијали позив, излазили смо, али он се није појављивао. Тек 25-ог октобра појавила се једна озбиљна прилика. Ми смо изашли и поставили се на своја места. Био сам, као и раније, у одећи свештеника и заузео место на авенији у близини хотела. Миле са Драгишом такође. Сав саобраћај је био заустављен. Појавило се мноштво полицајаца на коњима и моторима. Врвело је од детектива у цивилу. Коњич-

ца је, скоро на сваком месту од метра, сузбијала народ на тротоарима.

Окружени јатом полицајаца на моторима, појавише се три црне лимузине са затвореним прозорима, кроз које се ништа није могло да види. У једној од њих је био Тито са **Дином Раском**, министром спољних послова Америке, у другом свакако његова већ поменута пратња. Лимузине су ишле брзо и једва да смо их видели од шуме полицајаца на моторима. Било нам је јасно да се морамо помирити са чињеницом да нам злочинац измиче.

Само још једном чусмо нешто о њему. Нека два српска младића, која су свакако радили у хотелу «Асторија», ус-

пела су да заваарају агента њујоршке полиције и лифтом се попну до поменутог хотела. Тамо су откривени и враћени. Нису имали оружје, али да су их се дочекали Титови удбаши, били би покојни.

Тито, тај највећи злотвор у Југославији, а посебно српског народа, напустио је Њујорк бродом 25-ог октобра 1963. године а да није добио заслужену казну. Тадашњи председник Америке учинио је све што му је стајало на располагању да га сачува, мада је добро знао ко је он. И иако је чувао и сачувао главу једног комунистичког главешине, код комуниста му то није ништа вредело. Они су му само месец дана касније у Даласу узели живот. Тако бар показују сва новија истраживања, која се и даље одвијају.

Никола Кавача из младих дана, у униформи поручника ЈНА

ЕКСКЛУЗИВНО

Моји пријатељи Драгиша и Миле одмах по одласку Броза из Њујорка враћају се за Чикаго. Ја остајем код Миће Раденковића. Пошто нико од њих није хтео више да носи оружје то сам ја треба да се побринем о томе. Стрпао сам пиштоље у једну повећу ташну и опет навукао свештеничку одећу на себе. Мића ме је колима одвезао на аутобуску станицу на Манхатану одакле полази аутобус за Патерсон.

— наставиће се —

ХРВАТСКА

ПРЕ И ПОСЛЕ ИЗБОРА

ПОБЕДИО ЈЕ СТРАХ ОД СРБА

Нечиста савест дела хрватског народа пренела се и на остатак, који је растао и живео са њом. Нечиста савест мучи и прогања. За њу је неко одговоран, неко ко је тај облик свести и осећања изазвао. Али то није неко мој (хрватски) него — њихов (српски). Они су криви што је нама тешко и што нас таква савест прогања. Осим тога, они ће нам се светити и ми се ради тога њих бојимо. . .

Избори у Хрватској изазвали су већу пажњу југословенске јавности него раније одржани избори у Словенији. У једном делу југословенске јавности постоји уверење да су догађаји у Словенији, који су претходили изборима у 1990. години, припремани у Хрватској, односно Загребу, што је сасвим могуће обзиром на начин понашања и утицај ранијих и донедавних политичара у овој републици. Њихове идеје претвориле су се у сценариј који се играо у редовима Савеза комуниста односно његовог највишег представничког органа, и на нивоу Републике Хрватске и на нивоу Федерације. У међувремену је хрватска штампа, у првом реду кућа «Вјесник» са свим својим издањима, подстицала и одржавала такво расположење. Извештачи и коментатори ове издавачке куће такмичили су се ко ће ружније писати о догађајима у Србији и о српском народу. Поред негативних вести и ружних коментара и приказа, пуних болесне мржње, њихови писци деловали су гневно и примитивно. Пресудан утицај на такав начин писања имали су управо представници Савеза комуниста Хрватске, који су бирали своје сараднике искључиво на основу доказане и показане мржње према Србији и српском народу. Сваки покушај објективног приказивања догађаја у Србији или понашања српског народа, био је повод за напад и прилика да једноумници направе корак ближе или доказ више у својој привржености насталом безумљу, кога су претворили у владајући облик свести и политичког понашања уверени да их то држи на власти и да ће тако власт одржати.

Док су се аршиле припреме да се у складу са насталим стањем и политичким расположењем још једном, али овај пута демократски и вероватно задуго освоји власт, Савез комуниста Хрватске, рађао је у својој републици и у својим редовима један нови савез, савез националиста и својих противника, састављен од различитих бродоломника. У једра поправљених бродова, дували су челници хрват-

ских комуниста са својим писцима и говорницима, док их је на обали чекала маса народа као своје спасиоце. Ваљда зато што је био празан, брод је ишао брзином већом од ветра. Или се можда и обала примамла да му скрати пут?!

На жалост, или на срећу, дували су ветрови и са других страна. «Срушили смо владу у Новоме Саду», били су стихови од којих се у Хрватској по дану није могло радити а ноћу спавати, без обзира што се то догодило уз помоћ јогурта, за којим се, некада, и у Хрватској, у ред стане. У том реду, и у овим другим редовима, читало се и говорило да се мења и руши авнојска Југославија, а кад је пала «влада из Титограда», у то више није било никакве сумње. На једној страни Југославије певали су и држали говоре, на другој је владала «шутња» која се прекидала једино на унапред припремљеним састанцима органа, уставом утврђених и обезбеђених, друштвено-политичких организација.

Свако је чуо оно што је желео да чује, али сви нису исто радили. Без обзира на мноштво различитих послова, једни су у послу губили а други стицали. Резултати и производи ових послова намењени су народу, који их узима или оставља. Најбоље продаван производ био је страх од Србије и Срба, кога су сви успешно нудили, али заштитно средство нису једнако успешно продали.

Откуд толики страх који се увукао у готово цели један народ, који је као и сваки други, састављен од различитих појединаца, ни бољих ни горих од сваког другог народа? Интересантна су објашњења, како оних који тај страх изазивају, тако и оних, који му се чуде. Хрватски писци и говорници тврде да се цео хрватски народ проглашава одговорним за геноцид или геноцидним, мада то никада нико на српској страни није рекао и тврдио. У недостатку правих доказа, чије утврђење се од самог краја насталог злочина у време Другог светског рата упорно избегава, остављено је много простора да се у њему размештају истине и лажи. Међутим, истину

да је геноцида над српским народом било и да је за то одговоран део хрватског народа, нико не може изместити. Нечиста савест тог дела хрватског народа, без обзира да ли је жив или више није, пренела се и преносила на остатак, који се рађао, растао и живео са њом. Нечиста савест мучи и прогања. За њу је неко одговоран, неко ко је тај облик свести и осећања изазвао. Али то није неко мој него њихов. Они су криви што је нама тешко и што нас таква савест прогања. Осим тога, они ће нам се светити и ми се ради тога њих бојимо. Треба нам неко ко ће нас бранити и водити. И тако мноштво појединаца, сада већ готово цео народ, од којих највећи део нема никакве везе са геноцидом, постаје жртва једног облика свести, који се по свом разорном деловању и интензитету граничи или поистовећује са паранојом. Испред тако уплашеног и за њих »прогањаног« народа, покушали су стати различити појединци из супротних или сличних идеологија, али се, бар за сада, задржало само неколико њих, или један коме су призната својства вође и заштитника.

Осим овог, као једног од основних узрока који је према нашој процени утицао на одређење хрватског народа, постоје и многи други, који су мање специфични, али у таквим околностима врло значајни.

Поред узрока постоје и поводи, који се као догађаји збивају на начин којим се потврђује основаност узрока и оправданост његовог постојања.

Један од повода била је прослава шест стотина година од Косовског боја у Книну, која је, без обзира на свој садржај и форму, била манифестација српског духа и постојања у географском средишту Хрватске, што је за хрватски народ незамисливо и недопустиво. За овај догађај једнако су били одговорни и Срби, који су тамо били, и Хрвати, који су им то дозволили. Првима су судили одмах а другима ће судити касније.

Појавом политичких странака на политичкој позорници хрватске у прво време се није придавала нарочита важност. Сматрани су статистима играча за кога су написали комунисти који су себи наменили главне улоге. На једној од првих проба, међутим, појавио се глумац на кога се није рачунало, и представом у дворани »Лисински« показао кога све води за собом и куда је кренуо. Међу присутнима настаје збуњеност и комешање. Неки се одлучују да напусте овај скуп, али се ипак враћају да би се након тога поједини оградивали од оног што су чули и видели, иако је свако од њих понео толико хрватске националне свести и осећања, да их је могао бесплатно делити. И главни говорник се чак оградивао од самог себе и онога што је рекао, јер није, каже тако мислио. Било је јасно да су претерали, иако је било музике, таман толико и новаца. Ипак, представљање Хрватске демократске заједнице у дворани »Лисински«, збунило је и уплашило, како део оних који су у томе учествовали тако и оне којима је било намењена. Велики део хрватског народа, ненавикнут на таква понашања и такве изјаве, видео је у њима нешто слично или исто сликама из филмова, који су се снимали уочи или за време рата, а у неким говорницама препознао је историјске и осуђене личности.

Смирена и снабдевена трећа генерација преживелих или умрлих ратника, које су такви говорници повели у аутомобилима, тракторима и прикључним машинама, са земљишним поседом већим него икад раније, није се нарочито одушевљива враћањем у прошлост и најављеним путем у бољу будућност. Није им се губило ово што имају ради нечега што, према изјавама нових вођа, немају. Уз домаћине и њихове укућане стао је и највећи број интелектуалаца, као да су се о томе договорили. У том тренутку и неко време после њега, њихову наклоност добили су Мико Трипало и Савка Кучар, који су били умеренији, а уз то и њихови стари познаници. Што се тиче комуниста и њиховог Савеза, који су потрошили и стид и новаце да би до свега тога дошло, они нису могли сачувати ни оне које су имали, а камоли да им неко новац дође. Чинило се тих дана да је Хрватска демократска заједница и њено руководство даље од циља него оног дана када је на пут кренула. Међутим, ХДЗ ипак није остала усамљена. Од тренутка када су се срели и упознали, сеоска сиротиња, односно нерадници, незапослени,

Један од повода била је прослава шест стотина година Косовског боја у Книну, која је, без обзира на свој садржај и форму, била манифестација српског духа и постојања у географском средишту Хрватске, што је за хрватски народ незамисливо и недопустиво

ХРВАТСКА

неуспшени пропали појединци, смењени руководиоци, бивши комунисти, досељеници и незадовољници свих врста и Хрватска демократска заједница, схватили су да се одавно познају и траже. Еао прилике да се нерадници обогате туђим радом, да се још једна генерација усели у туђе куће, да се врате на изгубљене положаје, да украде део туђе муке па да буду и срећни и задовољни. Њихови сународници који су физичким и умним радом стицали своја добра, полако су се одмицали и прилазили »хрватској руци«, како су од миља назвали Савку Кучар. Још се нису ни примакли њеним увелим латицама, кад је наступио нови повод, који их је у месту укључио.

Олет су се догодили Срби и то на Петровој гори. Петрова гора је хрватска светиња на којој је, у борби са Мађарима 1097. године погинуо последњи хрватски краљ Петар Свачић, по коме је и добила своје име. Петрова гора је и српска светиња, јер је у своје шуме примила од усташа прогоњене, рањене и убијене Србе. Митинг на Петровој гори хрватски народ је уз помоћ хрватских говорника, писаца и сниматеља доживео као напад на своје име, на своју државу па и на свој живот. Узнемирена и нечиста савест није ни могла ни хтела да чује праву истину.

Од тог догађаја иако су значајне промене у политичком мишљењу и понашању и хрватског и српског народа у Хрватској. Хрватска демократска заједница, као већ доказано најхрватскија од свих странака, добија на угледу и важности, а тиме и бројности својих чланова и симпатизера. Прилазе јој они који су до јуче били умерени или неопредељени. За њу се одређују и чланови Савеза комуниста Хрватске, који јој масовно прилазе и гласају за њене кандидате. Неупућене и незадовољно обавештене, полуписмене, изнемогле и остареле, за ХДЗ одређују, католички свећеници, који од почетка тесно сарађују искључиво са овом странком. На изборима у Хрватској, у највећем броју случајева, нису се бирали кандидати по имену, знању и способностима, него по страначкој одређености за једну и једину странку, односно Хрватску демократску заједницу.

Организовани део српског народа у Хрватској окупљен је око Савеза комуниста више из нужде, навике и немања бољег решења, него ради своје идејне одређености, са остацима уверења да је то једина организација којој могу припадати. О стварању некакве српске организације, тих дана, мало је ко хтео и смео говорити. Ипак, прогањани и кажњавани појединци из Книна, који су имали довољно времена да отклоне илузије и страх, одлучују се да формирају Српске демократске странке и тако покупе остатак гласова српског народа, који је збуњен и национално неорганизован, у огромној већини своје гласове и поверење дао Савезу комуниста.

Догађаји и понашања после избора у Хрватској у много чему су важнији од изјава и понашања који су им претходили. Победници, који се највише виде и чују, сада боље говоре, али ложије раде. Сада више не прете него претње остварују. Причају о равноправности а уклањају оне са којима су били »неравноправни« односно Србе и преостале хрватске комунисте, који нису сами отишли. Приспели реизбори за руководећа места су избори за нове људе из њихових редова а најављеним изборима свих руковођаца образованих редних организација, пре истека рока на који су бирани, жели се пожурити са сменом руководећих кадрова међу којима је доста Срба. Тамо где нема реизбора и избора, врши се организовани притисак од припадника Хрватске демократске заједнице.

Иако узнемирен, српски народ у Хрватској није уплашен, јер је после дуго времена постао свестан саог националног идентитета и што је још важније, постао је свестан потребе и неопходности његовог слободног испољавања, организованог окупљања и деловања. Пред српским народом у Хрватској су још многе обавезе и потребе, које ће он, сасвим сигурно, организовано, достојанствено, одговорно и успешно остварити.

Од тренутка када су се срели и упознали, сеоска сиротиња, односно нерадници, незапослени, неуспешни пропали појединци, смењени руководиоци, бивши комунисти, досељеници и незадовољници свих врста и, с друге стране, Хрватска демократска заједница, схватили су да се одавно познају и траже

НОЋ ДУГА ПОЛА ВЕКА

Срби су се одрекли сопственог имена, језика, историје, својих предака, обичаја, националних празника. За своје најбоље синове прогласили су самозванце и светске хохштаплере. Тек у наше доба, седамдесет и више година после великих српских победа у Првом светском рату, подижу се споменици славним српским војсковођама

Све што је било српско у комунистичкој Југославији, било је сумњиво. Једна новинарка, у некаквој анкети, на питање шта је за њу био догађај године, одговорила је да је за њу догађај године то што не мора више да пита свога главног уредника којом речју у своје тексту да замени реч »српски«. И заиста, у читавом послератном периоду, ми смо имали нашу историју, нашу књижевност, наш језик, наш народ уместо српску историју, српску књижевност, српски језик и српски народ. У издању »Нолита«, 1974. године, оне фамозне године када је Србија потпуно изгубила своју државност, подељена на три дела и сасвим понижена, објављена је изванредна књига Светозара Кољевића Наш јуначки еп, иако је њен прави и природни наслов требало да буде Српски јуначки еп. Из наслова се не види о чијем је епу реч. Српско име изостављано је чак и из наслова књиге.

У заграничју, најчешће, постоје хрватски, словеначки и македонски клубови, које су основали исељеници, и југословенски клубови у којима су углавном Срби. Ретко се може наћи српски клуб који би већ својим именом био национално одређен, а о некаквом српском националном програму једног таквог клуба да и не говоримо. Хрвати у заграничју говоре хрватским, Словенци словеначким а Македонци македонским језиком, што је сасвим природно, док Срби језик којим говоре најчешће називају југословенским; што свакако није природно. Ово се нарочито односи на послератну економску емиграцију. Ништа боље стање није ни код нас: неколико стотина хиљада Југословена највећим делом су Срби. Ретко ће се или готово никад Хрват, Словенац

или Македонац одредити као Југословени. То је искључиво српска »специјалност«.

У Југославији Хрвати говоре хрватским језиком, а Срби српскохрватским, и сви сматрају да ту нема ничег необичног, да је та лингвистичка асиметрија сасвим нормална. Кад год се помене тај проблем и та нелогичност, каже се да то није само лингвистичко него и политичко питање. Ја, међутим, сматрам да Срби, ма где живели, у Црној Гори, Хрватској, Босни и Херцеговини или Македонији, имају право да свој језик зову својим српским именом.

ДУХОВНИ ГЕНОЦИД НАД СРБИМА

Свуда је код нас потискивано све што је српско. То се најпогубније одразило на српско писмо, које је једно време било готово протерано из српског народа. И у најчистијим српским крајевима, на пример у Шумадији или у ужичком крају, латиница је потиснула ћирилицу. На Златибору још увек преовлађују латинични натписи. Многи народни обичаји, који су се очували вековима, чак и под турским ропством, нестали су за веома кратко време. Ретко се где у Србији данас празнују заветине, сеоске славе. Првих година после рата, доласком нове комунистичке власти, многи традиционални и верски обичаји били су забрањени. Сећам се да су и у мом родном месту, у селу Власову поред Рашке, нове власти биле забраниле литије. Како су се највиђенији сеоски домаћини оглушили о наредбу нове власти, за казну су неколико недеља усред сезоне летњих радова зидали затворску зграду у Рашки. Тако је сеоски светац, пророк Јеремија, протеран заувек из мога села, јер га после неколико година нико више није славио. Оно што нису успели Турци за пет векова, успели су српски комунисти за само неколико година. Срби су свакако један од најгрешних народа на свету, како је неко с правом рекао, јер су се били одрекли сопственог имена, језика, историје, својих предака, обичаја, националних празника. За своје најбоље синове прогласили су самозванце и светске хохштаплере. Тек у наше доба, седамдесет и више година после великих српских победа у Првом светском рату, подижу се споменици славним српским војсковођама. Остао је још у животу само незнатан број старих српских ратника, солунаца, који су ипак доживели да то виде. Као да су и стигли до дубоке старости само да би, најзад, доживели и својим очима видели да се нешто ипак променило и да невиђене жртве српске нису биле узалудне. С друге стране, нема чуке, пропланка, раскрснице, варошице, села или града где нови победници нису себи подигли споменичка обележја, велелепна до неукуса. Многи су то учинили себи за живота, најчешће у свом родном крају.

Комунистички властодршци извршили су прави духовни и културни геноцид над српским народом. Угрожено је, у самим коренима, национално, духовно и историјско биће српског народа, једног од најстаријих народа у Европи. Српске територије, на ко-

јима вековима живе Срби, расцепкане су, а многи припадници српског племена расељени су. Из крила српске нације комунистички идеолози стварали су декретом нове нације, само да би што више ослабили и разорили српско национално језгро.

Српске историјске престонице су у туђини, под земљом или на небесима. Срби данас и не знају где су им све биле престонице нити имена својих најзаслужнијих владара, али знају зато имена трећеразредних политичара. Још увек у школи наша деца уче да је средњи век био мрачан, иако за српски народ средњи век — два века династије Немањића — јесте златни век, у сваком погледу, културном, привредном, духовном.

У српском народу био је завладао злокобни мук, спустила се ноћ дуга пола века. Још горе, били смо се сасвим помирили са тим мукотом, резигнацијом и безнађем, прихвативши их као нашу свакодневицу, готово као судбину. Чинило се да никада неће сванути и да је српски народ осуђен на пропаст. У Србији као да нису живели Срби већ неко издано становништво без националног идентитета. Полувековна комунистичка диктатура оставила је праву пустош у српском народу, угрозивши саме темеље његовог националног бића и духовног идентитета. Да је неким случајем комунистичка владавина потрајала још коју деценију, да ипак није дошло до »отапања леда« и пуцања идеолошких оквира, српски народ би завршио као Хазари и извесно нашао би место тек као историјски »експонат« у неком имагинарном музеју ишчезлих народа и цивилизација. Изгледа да се, заиста, у пресудном и последњем часу пробудио, освестио, усправио и сада усправљен, са неверицом, гледа око себе да види где је, докле је стигао и куда да пође. А стигао је до самог понора. На њему је сада, и само на њему, да изабере своју будућност. Шанса која му се у овом историјском тренутку пружа, ако не буде искоришћена, тешко да се по други пут може указати. Историјске грешке једном учињене ташко се исправљају; пропуштено тешко се надокнађуја.

СУОЧАВАЊЕ СА ИСТИНОМ

Српски народ данас мора да се суочи са истином. Нико нема право да скрива истину или да поштеђује народ од ње. Истина, наравно, није лагодна. Лепше је слушати приче о »светлој будућности«, о просперитету и једнакости, а педесет година слушали смо ту причу, него се суочити са истином о потпуном моралном посрнућу и духовној пустоши до чега су нас довеле комунистичке вође. Нама су наменили приче о будућем богатству и благостању, а себи богатство и благостање, да би им цареви и краљеви позавидели. Српски народ већ неколико деценија избегава да се суочи са истином, како о себи, тако и о другима. И да се, најзад, ослободи заблуда о братству и јединству, о срећном животу у заједничкој кући итд. Комунисти су изумели читаву једну митологију, само да би ефикасније владали. Једна од измишљотина у тој мито-

логији јесте она која се назива братство и јединство. То такозвано братство и јединство, у оном виду у ком су га проповедали комунисти и Јосип Броз, била је једна од највећих подвала српском народу.

Огромне жртве које је српски народ дао за стварање Југославије изгледа да су биле узалудне. Срби очигледно морају да признају и тај свој пораз. Највише су против Југославије они који су од ње највише добили. Хрвати у Србима виде главног кривца што још увек немају своју независну државу Хрватску. Словенци, који никада у својој историји нису имали самосталну државу до стварања Југославије 1918. године, настоје да је што више опањају и да се што пре од ње отцепе. Та хрватско-словеначка мржња према српском народу, која добија невидане размере, јесте у ствари закаснела освета бивше Аустро-Угарске и својеврсни жал за њом. Није ни чудо што се у нечијим главама родила идеја о рестаурацији Аустро-Угарске. Та идеја је очигледно присутнија код Словенаца и Хрвата него код Аустријанаца и Мађара.

Македонци су добили и нацију, у језик, и територије, а велику мржњу осећају баш према Србима који су им ту македонску државу и створили и као на тањиру дали. Македонски комунисти су основали своју државу баш на оној територији која је припадала Србији. У Бугарској и Грчкој македонско национално питање и не постоји. Традиционално српско-грчко пријатељство угрожено је данас због лоших грчко-македонских односа. У Македонији су остали српски средњовековни манастири и запустела гробља српских ратника из балканских ратова и Првог светског рата. Срби у Македонији остали су без икаквих својих националних права, без свог имена, језика и обичаја. О неким правима на школе, друштва и националне институције да и не говоримо.

Не постоји национална мањина у свету која има већа права од југословенских Шиптара, па ипак мржња према Србима добија код њих патолошке размере. Најновије појаве на Косову и Метохији, као што је миренење завађених породица и такозвано »праштање крви«, прелазак Шиптара муслимана у католичку веру, имају очигледно одређено политичко значење. Запаљене свеће на приштинским улицама у време последњих шиптарских демонстрација, дизање два прста итд. показују такву тенденцију. Код Шиптара су у првом плану национални циљеви и зато имају увек спреман »ковертиран потез« за случај потребе. Српски народ на Косову и Метохији стално је у сукобу са »силама немерљивим«. Па ипак, без обзира на његов незавидан и трагичан положај, одиграо је пресудну улогу у националном буђењу Србије и српског народа уопште.

Србија се данас налази у изузетно тешкој ситуацији, усамљенија него икада. И сам Слободан Милошевић признао је недавно да се Србија налази у положају као уочи 1914. године. А зна се какав је то положај био и шта је потом уследило. Разлика је само у томе што се Србија данас не налази уочи рата већ у самом рату. А то је још једна истина, поразна, коју српски народ никако да прихвати и да се са том истином суочи, а српско руководство дуго је ту истину крило од народа. Решење проблема не може се заснивати на затварању очију пред истином нити на заташкавању неправди које су нанете или се наносе српском народу. У том смислу српски народ мора да се добро замисли зашто је све то тако, зашто се лако одрицао своје традиције, свог имена, зашто је пристајао на понижење и срам. Истина и национални интереси треба да буду темељи сваке политике, па и српске националне политике. Пред тим интересима

Данас српски народ мора у својој духовној, националној и културној обнови да крене од самог почетка. Тај пут јесте пут препорода и обнове. Ништа што је вредно из наше традиције не сме се одбацити, али ништа што не ваља не сме се ни задржати

свака идеологија губи значај или добија споредно место, а у првом плану су права грађанина. Само они национални програми, засновани на истинским историјским правима, могу бити достојни српског народа. У послератној комунистичкој Југославији била су подједнако угрожена и појединачна лична права српских грађана и колективна национална права српског народа.

КОМУНИСТИЧКЕ ИГРЕ

Данас многи говоре у име народа, али је изгледа мало ко спреман да пусти да сам народ слободно одлучује о својој судбини. Поново комунисти највише говоре у име народа, а сви други, који не мисле као они, оптужују се за издају, антисрпство и недемократичност. Саму демократију комунисти изгледа замишљају тако што ће сви мислити онако-како они мисле. Вишестраначки систем виде тако што себе очигледно виде у првом реду, а све друге странке у трећем или последњем реду, или чак негде »на балкону«. Каже се да је у међустраничким надметањима све дозвољено, али једно ипак није, није дозвољено свађати народ и манипулисати са народом. А комунисти управо то чине, јер су сами себе поистоветили са народом, мишљење народа са својим мишљењем, глас народа са својим гласом. Бескруплозно користе монопол над средствима за информисање и на тај начин врше моћну идеолошку пропаганду, са једним јединим циљем: да се по сваку цену задрже на власти.

Зашто опозиција инсистира да нови устав Србије буде резултат заједничког рада свих странака, а не само странке на власти, која уосталом и нема легитимитет да сама доноси такав један документ. Зато што се комунистима више не може веровати. Чегга год су се дотакли, за ових педесет година, упропастили су. Преварили су нас да су амандманима на устав из 1974. године учинили велику ствар; сада нам, међутим, откривају да то и није била толико велика ствар и да се није учинило све што је било потребно да се учини. Док српско руководство премишља, оклева и манипулише, постављајући се уставобранитељски према уставу из 1974. године, поштујући неку уставну процедуру коју уосталом нико више у

Такова, на Цвети 1990. године

РЕЧ ПО РЕЧ

Југославији не поштује, други доносе нове уставе, спроводе вишепартијске изборе, стварају самосталне државе, спремају отцепљење. Српски комунисти, међутим, стално касне, оклевају, губе корак, бацају се дрвљем и камењем на све предлоге опозиције, да би после неколико месеци из програма те исте опозиције преузимали поједине ставове и програмска решења и презентирали их народу као своје.

Ко данас још да верује комунистичким лагаријама? Дуго смо слушали да све почиње од 1941, од сада ћемо изгледа слушати да све почиње од Осме седнице. Комунисти критикују устав из 1974. године, свакако с правом, али се понашају као да тај устав није донела иста партија којој припадају још увек и коју по сваку цену желе да одрже у животу, макар јој и име променили. Служе се мимикријом, да прикрију праве намере. Већ смо прославили и дан државности, 28. март, као да српски народ нема 1804, 1815, 1913, Сретењски устав и толико светлих датума у својој историји. Година дана српске државности! Толика еуфорична прича о јединственој Србији, а сада се испоставило да покрајине још увек имају елементе државности. Одједном, све се распрсло као пренадуван дечји балон. А са каквом су нам ароганцијом и надменошћу говорили о својим заслугама и о туђим злим намерама. По ко зна који пут сами себе су прогласили и за највеће патриоте и за једине легитимне представнике српског народа. Треба заиста оставити да комунисти сами разреше косовски »чвор« и све проблеме са покрајинским аутономијама. А кад тад ће бити приморани да их укину, јер је свако половично решење погубно за Србију.

У комунистичкој Југославији, која је била гробница за српски народ, у оном смислу у ком је песник Јован Дучић рекао да је и права Југославија била гробница за српски народ, многе традиционалне вредности не само да су биле запостављене него су систематски и свесно уништаване. Данас српски народ мора у својој духовној, националној и културној обнови да крене од самог почетка. Тај пут јесте пут препорода и обнове. Ништа што је вредно из наше традиције не сме се одбацити, али ништа што не ваља не сме се ни задржати. Данашње генерације, којима ми припадамо, имају велику и свету обавезу да обнове и очувају све оно што су наши дедови и чукундедови стекли, а што су наши очеви, како једном рече песник Милан Комненић, јефтини продали и проћердали. Јер иако је над српским народом извршен нечувен духовни и физички геноцид, иако се истањила биолошка нит његовог националног бића, он још увек има снаге да се уздигне и избори за будућност онакву какав је заслужио. Препуштен сам себи, он сам мора ту нову битку да доведе до краја. Јер када један народ дође у безизлазну ситуацију, у наковој се нашао српски народ у послератном тоталитарном комунистичком систему, онда треба да се врати својим почецима и својим коренима, својој духовној и културној традицији. Да се сети како се једном, давно, али заувек, определио за царство небеско. А то опредељење за царство небеско није опредељење за смрт, како се некоме чини, него опредељење за живот.

▲ СЛОБОДАН РАКИТИЋ

П. С.

Неки делови овога текста говорени су на промоцији странке Српски покрет обнове у Великој Плани 24. јуна 1990. године.

КАКО СХВАТИТИ ДЕЛО СВЕТОГ САВЕ?

ДУЧИЋ О СВ. САВИ

ПИШЕ: ЉУБОМИР
РАНКОВИЋ

Једног јутра пошао сам за пустињу Јудејску. Путем сам мислио да је мој српски народ, по својој изградњи духа и идеала, највећи хришћанин међу народима. Пре свега, он је највећма од свих обожавао херојство и мучеништво, један идеал грчки, а други идеал аријски, а обоје оличено у Христу. Он је ово двоје и опевао са подједнаким заносом и дивљењем у своја два епоса. Његови краљеви и цареви су у европској историји међу онима који су највише сазидали хришћанских задужбина. Две хиљаде, што данас сачуваних цркава, што храмова, у развалинама, налази се на српском тлу тако дубоко оданом Христу! Двадесет хиљада фрески — дела немањинских сјајних сликара, налази се и данас очувано по српским богомољама наше старе царевине и старог господства. . . Где нешто слично постоји око нас, источно или западно.

Немањини су потрошили све своје «куле гроша и дуката» да узвисе име Господње, и да украсе славу хероја, и да узнесу мученика са Голготе. Српски

Свети Сава, велики печат наше историје, јесте, по чистоти и непорочности његове личности, и по лепоти и обимности мисије, и по државничкој продорности и остварењу, једна од највећих фигура дванаестог века, богатог у мистицима, века светог Бонавентуре и Дантеа. Зато сам, мислећи на Христа, мислио често овуда и на овог Његовог српског изванредног светитеља. Он ме је пратио целим путем. . . Све што данас овде блиста на сунцу вечности, огледало се у његовим плавим немањинским очима, очима тог нашег мудраца и писца, политичара и светитеља, без којег авероватно наша херојска нација или не би данас уопште постојала, или бар не са њеним данашњим овако изразитим одликама.

Ни један народ није имао заслужнијег човека. А потпуније, отменије, чистије и поносније личности мислиоца, и мистика, не налазим нигде другде. Зато, омањинан његовим споменом, нисам се овуд одвајао од његове личности као изванредног светитеља Христовог. . .

Драма зеничког театра је последица настојања да се Свети Сава заогрне плаштом свакодневних категорија, а да се с друге стране, заобиђу његове најглавније особине и најосновнији импулси који су га чинили свестрано делотворним

Стављањем у репертоар Југословенског драмског позоришта у Београду представе «Свети Сава» Синише Ковачевића и свега онога што се око тога догађало, Свети Сава је поново, додуше не најбољим поводом, постао тема наше свакодневице. Да се ова скаредна представа појавила пре десетак година у бронза и давичовска времена блађење Немањина, засигурно се не би ништа догодило, осим што би у «Православљу» листу Српске патријаршије, био објављен критички осврт без много одјека. Но, та летаргична времена су већ давно прошла, па се данас подигла велика бура око приказивања ове представе у сенци купола светосавског храма у српској престоници.

Увелико оштећена српска верска и национална свест, појединачна и колективна, различито је реаговала поводом овог догађаја. Једни су представу дочекали на нож и онемогућили њено приказивање, док су се други у име слободе стваралаштва и уметничког изражавања заузимали да се представа ипак одигра. Комунисти, стари мајстори лова у мутном, покушали су да поново ушитају оптужујући тек стасале српске странке за тероризам и нетолеранцију. Чак су покушали злоупотребити једну изјаву Митрополита загребачко-љубљанског Јована, заменика оболелог српског Патријарха. Тиме се покушало долити ново уље на ватру. Срећом, огласио се Свети архијерејски Синод Српске православне цркве са чврстим светосавским ставом и захтевом да се представа скине са репертоара. Тиме су, изгледа, страсти стишане и овај немили догађај полако прекрива сенка заборавља.

Не пада снег да покрије брег, него да свака зверка покаже траг — вели стара народна мудрост. Тено је и ова представа показала трагове вишедеценијског настојања на секуларизацији и обесвећању свих основних вредности и светиња српског на-

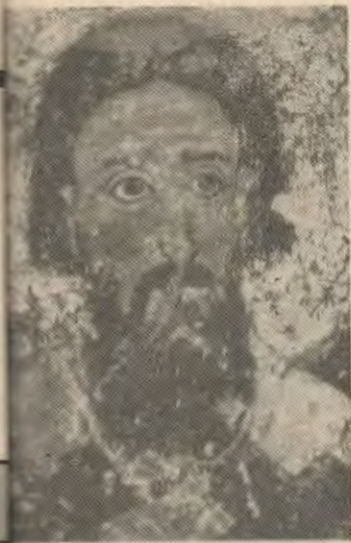
рода и српске народне душе. То је, разуме се, отупило одбрамбени механизам српског националног бића и способност правог и ефикасног реаговања на опасност. Иначе, ова представа и сви њени актери нису ништа друго до неминовна последица новременог настојања које тежи да Светог Саву српског представи као редак и изузетно вредан музејски експонат, статичан и мртав, чије је место у витринама историјског памћења. То схватање проглашава Саву као генијалног државника, великог црквеног организатора, првог народног просветитеља и књижевника, вештог дипломату, политичара и миротворца, уметног неимара цркава и манастира. . . Настоји се, дакле, да се Свети Сава заогрне плаштом свакодневних људских категорија а заобилази око најглавнијих особина и најосновнијих импулса који су Саву чинили свестрано делотворним. Онда није никакво чудо да се појави један драмски писац са жељом да Светог Саву спусти на само дно моралне каљуге и са парадоксалном намером, како сам каже да «од светаштва заштити лик светитеља».

Пре неколико година, поводом 800-годишњице рођења Светог Саве, Српска академија наука и Српска православна црква, издале су свака по једну јубиларну споменицу о светитељу, у којима су сарађивали наши еминентни историчари и теолози, али остаје утисак да је слаб акценат стављен баш на ту страну Савине личности без које он не би био оно што јесте у свести нашег народа. И поводом наставка градње храма Светог Саве на Врачару, када је светитељ постао поново личност о којој се говори, опет је та суштинска димензија његове личности потиснута у страну. Када се и спомене његово светитељство и црквеност, онда је то само утолико уколико је у вези са његовим организаторским црквеним радом и причањима Савиних биографа о

по
е-
о-
ра
ог
ис-
ог
лу-
ич-
им
на-
на
ар-
ла.
А
сти
за-
од-
ти-

ту-
ог
ња
ак-
то-
ву
иу-
о у
ро-
ког
ти-
ра
ти-
не
ао-
јих
ор-
дан
на
на-
ити

це
и
ед-
са-
зи,
аш
био
ом
ру,
се
ич-
го-
то-
ким
з о

његовом бекстау у Свету Гору. Тако се неприметно и несвесно Сава светитељ, жив и увек међу нама присутан, потискује и уступа место Сава државотворцу и просветитељу (у смислу просветитељства XVIII и XIX века) и тако престаје да живи у нама повлачећи се у ризнице историје, да тамо као крупна историјска фигура заузме почасно место.

Када неко и покуша да Саву прикаже као светитеља, у првом реду чини то стидљиво и са пуно обзира, у страху да не испадне ненаучан, необјективан пред »интелектуалцима« који у својој надувености и имагинарној научној педантерији и цепидлачењу, не могу од безброј дрва да виде шуму. Понекад, када се дубље и озбиљније посегне у проблем Савине личности и појаве, избије спонтана тежња да се Сава покаже онаквим какав је био, али тада понестане даха и слободе, па се и оно мало распламтела жара погаси и спепели. И, нажалост, готово се успело да се она жива и животворна, снажна Савина личност, којом је била ношена судбина једног народа за читавих осам векова и са којом је народ до дана данашњег живео у јеном неделањом и присном континуитету, као река са извором, учини једном страном, непојмљивом и далеком историјском величином, нешто већом од осталих наших историјских величина, које данас за нас представља само једну далеку светлу успомену. Тако је наша наука и тежња ка научности, односећи се према Савиним биографима као према занимљивим, наивним и сликовитим причама и бајкама, целу животну и чудесну личност великог српског светитеља и просветитеља испарчала и тако искапаљену развела — као Турци Савин пепео у народ, да тамо живи последњим трзајима делова одвојених од свога средишта.

Поставља се једно питање које се не може заобићи: Како Светог Саву, као живу и стваралачку силу, опет вратити народу и како народ опет вратити Светом Сави? Јер, да данас Свети Сава није у довољној мери у народу и да народ није са Светим Савом у оној мери у којој би требао да буде, више је него очевидна истина. У данима када наши путеви нису светосавски, када се на светосавске традиције плује, када се прелази преко историјске реалности једног народа као преко националистичке буржоаске предрасуде, када се народ у духовној глади и жеђи засићује отровима туђих горчина, поставља се питање озбиљно и судбоносно: како омогућити Светом Сави поновни долазак међу нас и како Светог Саву поново учинити животном садржином нашег народа?

Проблем спасења суштинских вредности човекаог бића од страшних немани овога света који у злу почива, био је централни Савин проблем. Он је научен од небеског Учитеља знао, да се аскезом, постом и молитвом, постижу неприметне, мале, али свакодневне победе над бурама и сабластима обездуховљеног живота и да је у тако једном истрајном савлађивању и побеђивању зла једини излаз из опасног и непроходног круга. Овакво његово схватање везивања са Божанско и неговање Божанског као једине вредности. Човекове, преносило се из његове околине у даљу, из његовог века у потоње, и ово схватање ушло је у наш народ као основно етичко схватање и опредељење за Божанско, а кроз то и из тога створила се непогрешива оријентација ка небеском царству у свим његовим дилемама на беспућима историје.

Сам акт царског сина принца Растка, који из светског изобиља бежи у атонске пештере да се подвизава, да мери што поједе и попије, да се даноноћно моли, да обилази и разноси храну старцима отшелницима бос по оштром камењу Атоса, да разбојнике милује и благом речју укроћује, да дари сироте и мири завађене, имао је снажан одјек у земљи српској и оставио тамо дубоко трага у души и свести народа: »Од тада се ужеже искра Божја у срцима правоверних његове отаџбине и од тога часа сви беху обуздани страхом Божјим«, јер су »разумели да је ово Божји промисао био о њему«, пише његов биограф Доментијан. Лишивши себе сваког и најмањег телесног уживања, у сталном трагању за највишим вредностима, тражећи прво само и једино царства Божијега (како то Доментијан стално наглашава), Сава је у себи и од себе изградио величанствену моралнорелигиозну личност, која је Царство Божије још у овој страним животу носила у

СТАЗА СВЕТОСАВЉА

себи. У сталним трудovima и подвизима у остваривању »божанских добродетељи«, Сава је носио ду-боко уверење да пракса и живот у хришћанству имају огромни значај за сазнавање најдубљих тајни постављених пред човека као најмучније али и најдраже загонетке.

Стално примењујући у животу заповести Божије у својој аскетској молчалници оспособио је себе за сав свој будући рад у народу, који се јавља: као природна и схватљива последица сваке религиозноморалне изграђености и срећености. Сав његов социјални рад био је нужна последица његовог монашког, моралног и верског подвига. Вративши се у свет, пошто га је као зло победио, овај енергични Божји човек, несумњиво највећи и најдубљи мистик на Балкану, живео је и даље оном мистичном и пребогатом реалношћу коју је у Светој Гори стекао. Света Гора је била његова духовна отаџбина, којој га је дух његов вазда вукао. И када је телесно био удаљен од Савете Горе, дух његов пребивао је у Светој Гори и Света Гора у духу његовом. Своју Карејску испосницу, изласком из Свете Горе, заменио је Студеничком испосницом. Његова жеља да умре ван своје земље, може се тумачити не као разочарење у свој народ који је неизмерно љубио, већ као жеља да умре у Светој Гори! Његова љубав према свом народу и његовом духовном уздицању у аери православној довела га је у Србију и натерала да остави његову најмилију Свету Гору.

На фрескама, из његовог времена, онај печални и озбиљни лик показује колико је он и као архиепископ осећао трагедију овогстраног тихог нестајања и умирања. Његови хаџилуци гробу Господњем, у првом реду су имали циљ да монаха Саву ставе у најприснији додир са свима »страстима Христовим«, које је он по многим светогорским и српским молчалницима свакодневно доживљавао најконкретније. Та Савина монашка и аскетска свест о потреби свакодневних доживљавања страдања Христових као својих, то његово православно високо сазнање о смислу непрестаних испаштања, пренела се била једном мистичном силом и силином на сва доцнија поколења нашег народа као жива стварност и реалност, и дала му моћи да преживи кроз Косово једну страдаљачку историју, да том реалношћу буде ношен кроз тешко ропство и да потраје до данас са још живом свешћу о препородитељском значају испаштања који је Сава као темељ етичке народне свести оставио нараштајима. Аскеза, саможртвовање и испаштање, не као мазохизам и духовна перверзија, него као реално доживљавање страдања Христових на путу ка уподобљавању Христу, на путу светитељском. Зато је светитељство постало основни критеријум наше историје. Кроз осам минутих столећа Српски народ је имао безброј истинских великих људи, али народ ни једног није назвао великим док је многе назвао и признао за светитеље и светитељке. Једино је Душана назвао »силним«, и такав је заиста и био. Али га није признао за светитеља. Сам тај назив »силни« потисиуо га је из првих редова јер су сила и величина ниже од светости. Светост укључује и превазилази величину. Много је великих но мало је светих. Велики човек може бити и користан и штетан чак и фаталан за један народ. Свети човек је увек само користан.

И тако се на постављено питање како Светога Саву вратити међу Србе живог и целог, на крају намеће један једини могући одговор. Пустити народ да Саву схвата онако како су га схватили његови савременици на фрескама, у биографији, песмама и причама, првенствено као религиозну и моралну величину, свештену и свету личност, моћну и утицајну и сада, као највећег и најплодоноснијег српског православног монаха, свеца и угодника Божијег. Онемогућити Светом Сави, у име науке, слободног и неодговорног тзв. »уметничког стваралаштва«, да он живи у овом народу као реална, непојмљива мистична снага, то значи одузети народу Светога Саву онаког каквим га је сам народ хтео да има, каквим га је кроз читаву своју прошлост имао, и каквим ће га несумњиво имати. Односно, какав је овај горостас нашег рода уистину и био.

ВИДОВДАНСКО ПРИЧЕШЋЕ У ЦРКВИ САМОДРЕЖИ

КО ЈЕ ВЈЕРА, А КО ЈЕ НЕВЈЕРА

Заклињем се Богом свемогућим, Светим Савом, својом вером православном, крвљу косовских витезова, својим прецима, историјом, традицијом и чашћу српскога народа да сам, трена свакога, приправан дати живот за нашу свету Косовометохијску земљу.

Због тога што захтевамо да се одмах напишу вишестраначки избори и потом донесе Устав Србије, врхушка владајуће странке и њена пропагандна машина оптужили су српску демократску опозицију за сарадњу са шиптарским сепаратистима и издају Косова и Метохије. Позивам српске комунисте да на Видовдан дођу у бијелу цркву Самодрежу, да се у њој причестимо на исти начин као и војска нашега честитог кнеза пре 601 годину, па да видимо ко је вјера, а ко је невјера».

Ове речи, да подсетимо, изговорио је председник Српског покрета обнове (СПО) књижевник Вук Драшковић 13. јуна 1990, пред око 100.000 људи, на великом митингу пет опозиционих странака, на Тргу републике у Београду.

Четрнаест дана касније, 27. јуна увече, вођа СПО, најбројније странке у српском народу, кренуо је на — Косово.

Нешто пре пола ноћи, уочи Видовдана, стигао је у Крушевац. Са њим су били и прваци странке публициста Богољуб Пејчић, адвокат Боривоје Боровић и др Радмило Рончевић. У граду цара Лазара, сачекују их челници месних одбора СПО из Крушевца, Пожаревца, Ниша, Трстеника, Чачка, Краљево, Лесковца, Сокобање, Ваљево...

ХОЋУ ПЕШКЕ КРОЗ ПРИШТИНУ

Изјутра, на Видовдан, око 7 часова, Драшковић стиже у цркву Лазарицу, у Кру-

шевцу. Крсти се, поздравља свештеника. Пали свеће за душу Лазаревим ратницима. Притешњен народом, каже:

«Одавде је, браћо и сестре, наш честити кнез, пре 601 годину, одвео војску у бој на Косово. Причестили су се овде, а последње, самртно причешће примили су у цркви Самодрежи, недалеко од места где се битка одиграла. Кренимо одмах у Самодрежу, да поновимо и пут и причесну заклетву нашег цара и наших витезова. Време је такво да нам је, опет, гинути на Косову и за Косово. Нашу свету земљу, огњиште наше културе и наше историје, колевку свих Срба, притискају туђинци и исти они барјаци Азије које је, тамо, Мурат донео пре шест векова...»

Из цркве Лазарице, пешице одлази до споменика косовским јунацима, да им се поклони. Са адвокатом Боровићем, одатле, колима одлази према Косову. Прати га колона од двадесетак аутомобила. Пре уласка у Куршумлију, полиција уставља колону: без икаквог образложења, из саобраћаја искључује један комби из Параћина и још неколико кола...

Код Мердара, на Брозовој граници између такозване «уже Србије» и такозване «социјалистичке аутономне покрајине Косово», Драшковића сачекују потпредседници СПО инг. Коста Булатовић из Косова Поља и Илија Живковић из Вршца, потпредседник СПО у Немачкој Живојин Видојевић из Хановера и још двадесетак чланова странке, углавном са Косова и Метохије. Три девојке, обучене у српску народну ношњу, дочекују госте са ракијом, сољу и погачом...

— Премести се на задње седиште — каже Вуку инг. Коста Булатовић.

— Таман посла — одмахује руком председник СПО.

На излазу из Подујева, колону опет сачекује полиција. Аутомобилима препречују друм и блокирају пут на Приштину. Захтевају да Драшковић скрене пречим путем ка Самодрежи.

— Немате права да то чините — буни се Вук Драшковић. — Хоћу да идем у Приштину. Хоћу пешице да прођем кроз Приштину.

Зашто ме спречавате? Зашто ограничавате моју слободу кретања?

— Лазо, не смеш му то дозволити — чује се како, токијем-вокијем, однекуд стиже наредба милицији.

Коста Булатовић наваљује да се колона пропусти према Приштини. Преписка траје, а време пролази. На крају, нема друге него — прецицом ка Самодрежи...

ЧУЈТЕ МЕ, АРНАУТИ

Пред црквом, председника СПО дочекују хиљаде. По регистарским таблицама аутобуса и аутомобила, види се да су допутовали из Београда, Новог Сада, Зајечара, Нишкића, Подгорице, Книна, Пакраца, Тетова, Скопља, Мостара, Шипова, Бањалуке, Зрењанина, Чачка, Ужица...

Народ скандира: «Вуче, Вуче...» Он се с муком пробија ка цркви: људи га грле, рукују се с њим, замећу разговор у пролазу...

Крсти се, љуби вратнице Самодреже, крсти се и љуби икону Богородице са малим Христом у наручју... Црква је пуна света... Председник СПО приступа руци свештеника, прима причешће и, целивавши крст, изговара:

«Заклињем се богом свемогућим, Светим Савом, својом вером православном, крвљу косовских витезова, својим прецима, историјом, традицијом и чашћу српскога народа да сам, трена свакога, приправан дати живот за нашу свету Косовскометохијску земљу!»

Примивши причешће, на исти начин се заклинају и остали прваци СПО, присутни народ.

«Заклињем се у овом светом олтару да ћу у сваком тренутку дати свој живот за част својих предака и крв косовских јунака, за њихове кости расејане на овој косовској земљи, највећој гробници српскога рода» — каже Коста Булатовић.

«Заклињем се Богом свевисњим да ћу, у име цара Лазара, Милоша Обилића, свих косовских јунака и свих наших предака, положити свој живот за ову свету земљу!» — казује Илија Живковић...

Председник СПО излази у порту Самодреже и обраћа се народу. На жалост, озвучења нема. Кво и обично, Драшковић говори »из главе«, чак и без икаквог подсетника у рукама.

»Стижемо, браћо и сестре, из Крушевца, из Лазарице, одакле је и наш честити кнез дошао у Самодрезу. У овој црквици причестила се наша војска и, право одаде, отишла на Косово, у бој, да се пресели у вечну, небеску Србију. Од тада, бранећи Христа, ми не престајемо да стражаримо, и на земљи, и на небу. Уочи боја и самртног причешћа које примише овде, у Самодрези, издајници наши оптужили су Обилића да је издајник. И данас, шест векова после Бранковићеве оптужбе, баца се анатема о издаји. Они, који већ пола века унесрећују Србију и који су од Косова и Метохије створили албанску државу, као издајнике Српства и косова жигошу нас, који хоћемо да ослободимо Косово и Метохију, који хоћемо да вратимо част и снагу српском народу, који хоћемо српску државу у њеним етничким и историјским границама. Нас проглашавају Бранковићима, а себе Обилићима. Због чега? Само због тога што не пристајемо да нам натурају свој Устав и што тражимо да се одмах суспендује и распусти Скупштина Косова и распусти вишестраначки избори за Уставотворну скупштину јединствене и недељиве Србије. Ето, звашто смо издајници. Те самозване Обилиће ја сам позвао да дођу данас овде, да се причесте и закуну, па да видимо ко је вјера, а ко је невјера. Нешто их не видим. Нека се јаве, ако су овде...«

»Вуче, војводе! — почео је окупљени народ да скандира.

»Српске војводе су« — одговорио је председник СПО — »само они јунаци који су војводство заслужили на бојном пољу, просипајући крв за Отаџбину. Био бих срећан да сам један од њих, али ми се та историјска прилика није указала. Укаже ли ми се, настојају да не изневерим српске војводе. Дотле, не називајте војводом ни мене нити иког ко боја није видео. Тиме унижавају српске војводе...«

»Тако је! — узвраћа народ, скандирајући његово име.

»Чујем« — наставио је Драшковић. — »да је Радио-Приштина јавила како стиге Вук са четницима и како Шиптари морају да склоне у шуму жене и децу, да их не покољемо... Чујте ме, Арнаути. Ова косовско-метохијска земља је дивна, плодна, благослојна. Она је сва натопљена српском крвљу. За све људе добре воље, за часне људе ма које вере или нације да су, на овој земљи има довољно места. Увек га је било и увек ће га бити. Оном ко признаје Србију за своју Отаџбину а Косово и Метохију за вечни посед српскога народа, нико такнути неће ни у име, ни у образ, ни у мање, ни у част, ни у обичаје... Али сви они који би да од Косова и Метохије направе несрпску земљу и припоје је некој другој држави мораће да пакују кофере и селе у ту државу...«

СВИ НА КОЛЕНА!

»Био бих срећан« — наставио је председник СПО — »када би Арнаути послушали шта им је у аманет оставио Есад паша, који је по сопственој жељи сахрањен међу Србима, уместо што следе директиве Јосипа Броза, Енвер Хоџе и србјодржних штабова из Загреба и Сарајева. Ти их вајни пријатељи упућују на зло, а ко зло чини тако ће и проћи. Србију нису могли сломити ни они који су носили доста веће гаће, па неће ни они који данас урлају да је Косово својина Албаније, а ни они који прете хрватском пушком о хрватском рамену...«

»Молим се, ево, Богу да усели разум у Арнауце!« — прекрстио се Драшковић. »Разум који станује у Србима. Ми немамо Ћелекула, ми немамо Јасеновца, ми никада нисмо рушили туђе светиње, силовали монахиње, раскопавали туђе гробове...«

»Изделили смо се на многе политичке странке. Пола века смо јудили за тим да укинемо титоистичко једноумље. Задатак тих странака није да се мрзимо међусобно, већ да се такмичимо у програмима за добро нашег народа и Отаџбине. Куцне ли, међутим, час да Србија зване у помоћ, буде ли затребало да гинемо овде, на Косову, или у Призрену, или у Шипову, или у Книну, или било где на земљи српској, морамо истога трена заборавити своје странке и сви стати под једну, само једну, светосавску нашу заставу!«

Свет се усталао, а из хиљада грла кренула је песма: »Ој Србијо, мати, немој туговати...« Неочекивано за све, Вук Драшковић је тада рекао:

»Све вас молим да клекнемо и да целивамо ову свету земљу која је увек била српска, која је данас српска и која ће бити српска док на свету има једног Србина!«

Скочио је са бетонског зида, са кога је говорио, и први пао на колена... Призор је био потресан. Хиљаде људи целивало је земљу испред Самодрезе, многи су плакали. Није клекло само неколико десетина присутних. Били су то Арнаути и повереници владајуће странке у Србији, задужи да се измешају са народом и газдама поднесу извештај. Ко је вјера а ко невјера, видело се као на длану!

ТРИ ПРЕДСЕДНИКА

Испраћени поклицима и овацијама, прваци СПО су, из Самодрезе, кренули на Гази-местан, да одају пошту јунацима палим на Видовдан 1389. године. Прозлазећи кроз Милошево, српско село, готово да није било куће испред које нису застали, изашли из кола, љубили се и руковали са мештанима. Тада су, од тих намучених људи, сазнали да су комунистички активисти, по директиви из Београда, данима обилазили Србе по Косову и Метохији и наговарали их да »псују и звижде Драшковића и његове« кад дођу у Самодрезу!

Драшковића је на Гази-местану одушељено дочекао више од 20.000 људи. Са великом муком и уз ризик да га народ, у жељи да му се примакне и рукује с њим, не прегази, стигао је до Споменика косовским јунацима и одао им пошту на коленима. За цело то време, хиљаде окупљених Срба клицали су његово име.

У тренутку кад је Вук Драшковић почео да говори, умешала се полиција.

»Скуп није пријављен, не можете да говорите« — гласила је команда.

Цинично и смешно, истовремено. Када није пријављен скуп на коме је, мало пре Драшковићевог доласка, служена литургија палим српским витезовима и кад су, петнаестак минута раније, на том истом месту народу говорили функционери владајуће странке у Србији!

— Гази-местан није бабовина српских комуниста! — одговорио је Драшковић полицији. Затим је почео да говори. Микрофони су за њега, наравно, били искључени.

»Ганут сам овим дочеком, али и веома, веома уплашен и онеспокојен тиме што кличете моје име. Ко сам ја? Један од вас, један међу милионима и ништа више. Не обожавајмо живе људе, не проглашавајмо их оним што нису и што бити не могу. Случајно сасвим, и привремено, председник сам СПО. Прави и непролазни председници ове странке су Свети Сава, Његош и Карађорђе. За њих се вежимо, њихову заставу

следимо и никадв нећемо да залутамо. Они никада неће да нас преваре...«

Увече, београдска ТВ известила је да је милиција, буквално, једва спасила Вука Драшковића од народа који је »клицао Слободану Милошевићу«!!!

Са Гази-местана, прваци СПО су отпутовали у Ниш. У градској тврђави, пред крцатим амфитеатром, о програмским циљевима без сумње најпопуларније странке у Србији говорили су Боривоје Боровић, Богољуб Пејчић, Илија Живковић, Илија Радуловић, Коста Булатовић и Вук Драшковић.

— Шта мислите о покренутој иницијативи да се Србија и Црна Гора што пре уједине? — постављено је у Нишу питање председнику СПО.

— Против сам те замисли — одговорио је он. — Сем Србије и Црне Горе није било других држава на тлу садашње Југославије кад је Југославија стварана. По којој то логици и по коме праву има да буде Словеније или Македоније или Хрватске, а Црне Горе да не буде? Црна Гора је »извискра Душановог праха«. Црна Гора је Српска Спарта, а Србија је Српска Атина. Требају нам и Спарта и Атина и обе их једнако волимо. А дође ли до конфедерализације Југославије или њеног распада, о томе шта нам је тада чинити брзо ће се договорити Београд и Цетиње...«

У истом саставу, прваци СПО су, сутрадан, наступили и у Лесковцу. Активисти владајуће странке убеђивали су Лесковчане да бојкотују промоцију СПО, јер »та странка издаје Косово и Метохију« и проповеда »терор над комунистима и бившим партизанима«. Упркос тој и такој пропаганди, неколико хиљада људи окупило се у спортској дворани, на периферији града, да те комунистичке »истине« лично провере.

»Мој отац је партизан« — рекао је Вук Драшковић. »Да ли, збиља, верујете да проповедам мржњу, терор и освету према рођеном оцу? СПО проповеда нешто друго: да више нема нити сме бити наших малоумних подела на партизане и четнике, на победнике и побеђене. Бивши партизани морају схватити да нису победили, јер у рату између браће нема победника већ само — побеђених. Зато, и једни и други, морају пружити руку помирења, руку обожења, што чешће одлазити у цркву и молити се за опроштај. Сви смо Срби, то коначно схватимо. И заветујмо се да више никада, у име ма којег идеала, ма којег човека или барјак, Србији неће дићи руку на Србина!«

▲ АЛЕКСАНДАР ЧОТРИЋ

НОСТАЛГИЈА ЗА САМОУНИШТАВАЊЕМ

ПИШЕ: МИЛАН КОМНЕЊИЋ

На Тргу Републике у Београду, српска младеж исказала носталгију за самоуништавањем.

Спутани, а пред расплетом, Срби као да хитају да продубе старе раздоре. Иако су често плаћали данак несмотрености, они се, данас, на своју несрећу, поново разједињују, измишљају разлог за нова трвења. Истине ради, ваља рећи да су главни узрочник смему томе поново, као што је бивало током последњих пола века, превасходно српски комунисти.

На још важећем барјаку државе Србије (ако је има?) налази се идеолошки знамен под којим је нештедимце утовљавана жеђ за самоуништавањем. Петокрака је отисак Сотониног копита на српском менталитету. Срби су, пре свих народа у Европи, дужни да уклоне тај знамен. У њиховом случају, није по среди само знамен једне идеологије него је белог једне трагедије. Под тим знаменом је Србија насилно сведена на партију.

Наше истребљење у првом светском рату је национална глорија, док је пострадање у другом светском рату национална агонија. Од глорије до агоније невелика је раздаљина. На њој су исписани докази српског раздора. Новооткривени документи, у ове суморне дане, показују да је, на пример, српским партизанима било мање стало до борбе против Немаца а више против своје

браће под командом генерала Михаиловића. По пакленој замисли, а по туђинској вољи, тада је распиривано српско самоистребљење. Зар ћемо, ко зна који пут, поновити своје кобне грешке?

Данашња младеж увиђа да је наша званична историја кривотворена. Педесет година стварена је фантомска антиисторија, пуна тајни и лажи.

Комунисти су осудили на заборав најсветије посебности српства, а данас, јер их партијски разлози на то упућују, присвајају оно што су одбацивали. Потези српског партијског, а то значи и државног врха, у овом часу, представљају својеврсну анексију народног памћења и баштине.

По истој логици, комунистичка идеологија делује против опозиције у Србији.

Омладина данас пева четничке песме и тако ваљда даје одушка глеву. Без сумње, није лако поднети сазнање да смо обожавали оно што је било узрочник нашега страдања. Иако не могу да се саживе са историјском истином после пола века, млади људи је емоционално намећу својој сутрашњици. Нисам убеђен да нас то може водити националном помирењу. Отварамо ране које се нису ни биле зацелиле. Те ране, после пола века, траже мелем. Оне су биле жигосане, гробови празни, а име окаљано. На коликом насиљу и братској мржњи се изграђивало поратно друштво?

Млади нараштаји имају право да питају ко им је толике подвале оставио у наслеђе.

Просто речено, макар накнадно, имају право на истину. Лаж идеологије довела ЈЕ ДО ГУБЉЕЊА САМОСВЕСТИ. Није чудо што се трзамо као из бунила, питајући се да ли је све то заиста могућно. Нажалост, могућно је. И то је страшно. Још је страшније што би се све могло поновити. А најстрашније је што би у неким недајбоже будућим поделама, Социјалистичка странка вероватно имала снаге да настави сурово искуство својих претходника, дојучерашњих комуниста. Они још одбијају да погледају чиње-

ницама у очи. Или, може бити, постепено врше одбир. А историјска истина није питање одабирања, него је питање опстанка.

Понекад пожелим да млађим Србима кажем: помозите себи тако што ћете се уозбиљити. Не изграђујете прошлост него будућност.

Зар заиста има смисла да се, после комунистичког нарушавања начела правде, човечности, националног смисла, опет очекује да српски народ, у чежњи за самоуништењем, поново пристане на комунисте, шћућурене у новокомпонованој Социјалистичкој партији која је докрштена бљутавим наслеђем српске социјалистичке мисли?

Данас комунисти говоре о вишестраначком систему, као да је то малтене плод њихових напора и жеља. Колико јуче они су тврдоглаво одбијали и помисао на странке и опозицију. Зар нису, само неки месец уназад, пристајали једино на »плурализам интереса« у саставу Социјалистичког савеза? Под сталном изнудицом, споро и уз грдно опирање, опозиција је постигла да се, после хода по мукама, у Србији образују опозиционе странке. А комунисти, по једностраној одлуци да се удруже са Социјалистичким савезом у нову партију, крше моралне норме колико и Уставне норме, пре небрегавају чињеницу да су сви грађани истовремено чланови Социјалистичког савеза и да их нико, па ни партија на власти, не може својевољно увлачити у новокомпоновану партију. Напореда са тим, они клевету, исмевају, омаловажавају, подцењују све оне с којима треба сутра да заједно граде сутрашњу Србију. Они се вајкају и довијају опомињући да је стање у Србији ванредно. Стање заиста јесте ванредно, али не само данас него свих ових педесет година откако су завели своју диктатуру. Методима политичкога насиља сузбили су демократски живот, а тајним договорима изазвали кризу националних, верских и економских односа у земљи. Посебно жалосно поглавље њихове владавине представља косовска

трагедија чији се расплет са зебњом очекује.

Може се поставити питање: зашто су Срби толико обузети прошлошћу. Није ли посредни пројектовање прошлости у будућност. Само несрећници »програмирају« своју прошлост.

Поратне нараштаје, а најмлађе посебно, ужаснуло је сазнање да је над једним народом извршена идеолошка пресуда. Комунистичка власт није дошла након победе у рату, него као плод завере и подмиривања рачуна међу великим силама. Омладина данас тражи облик који ће дати своје гњево. Огорчење због садашњег стања, враћа их у доба када је над српским борцима извршен чин велике неправде над Антифашистима Драге Михаиловића прво је извршена казна а тек накнадно, по пакленом сценарију, измишљан злочин. Поратни ловци на братске главе, то су данашњи угледници СУБНОРА. Њих је данас више него 1945. Још и данас се сећам како су се у то доба око наше куће, у херцеговачком камењару, ноћу, у шинџелима и с пушчетинама, закрвављених очију, мотали и врат ломили Ознаши и Кнојевци, гањајући преостале четнике, дакле своју несрећну браћу.

А данас синови некадашњих партизана певају четничке песме. То је својерстан спој горчине и гнева, па и носталгије за самоуништењем. У људима је мање радости а више спремности за поновне обрачунае и братска клања.

Михаљ Кертес, својерсни циркузанти српске политичке сцене, недавно је, јавно и не трепнувши, казао да се очекује устанак Шиптара на Косову. Како тако нешто може да каже члан врхушке која се хвалише да је ујединила Србију и да за својим калпаком носи перје косовских новокомпованих победника? Зар је победа све то што се данас на Косову дешава? А опозицији бацају блато издаје у лице, тврдећи да не мари за Косово, него да хоће власт и да само из тог разлога тражи изборе? Оптимизам је провидан. Опозиција неће власт без избора, што се за комунисте не би могло рећи. Зар тражење избора значи злочин? Ако је срамно што опозиција, наводно, хоће власти, може ли супротна страна одговорити да ли је часно што она не испушта власт без обзира на своје грдне неуспехе и одбија изборе као израз народне воље? Или су можда они на власти мимо сопствене жеље, бајаги се жртвујући за племените народне интересе.

Једном речју, комунисти препадају народ тврдећи да бисмо могли учинити оно што су они већ учинили. Зашто се самозвани српски самодршци устежу дијалога са опозицијом? Зашто се у овом тренутку не образује Комитет националног спаса, састављен од најугледнијих људи овога народа?

Дилема — Устав или Избори — је лажна. Ми нисмо за неуставне изборе, јер су такви били сви поратни. Али не пристајемо да Устав саставља једна странка, посебно аладајућа, која се срзала, истрошила и компромитовала. Требало би да поднесу оставку уставотворци, нарочито поједини професори права који су изневерили дух свога позива. Неки међу њима су, у својим огледима и убеницима, издашно хвалили Кардеља и његов устав из 1974. године. Нека Устав саставе људи различитих уверења, а не једноумници за безумнике. Наша је дужност да Србији вратимо срећу. Ми имамо срећу што је до наша дужност. А дужност је да искоренимо Брозоз »зоолошки болшевизам« коме је народ био крдо, људи су били марва, а не самосвесни појединци и слободни грађани.

Ниједнога тренутка у полувековној антиисторији комунистички властодршци нису успели или нису хтели да успоставе подударност између своје демонске визије овог

човека и ископских вредности на којима је човек заснован као биће. Грдан рез начинили су по најосетљивијем ткиву: тамо где се везане нити традиције укрштају са сааременошћу, а моралне категорије са укупним искуством историје, тамо су комунисти секли окупру, не водећи бригу о погубности своје идеје, а посебно њене примене. У њиховој идеји од почетка се приметно нешто раздорно. Изнутра се раздирала целина вишевековне српске цивилизације а главешине комунизма нису били само весници буре него су у себи носили сво зло Навукодоносора, Херострата, Нерона, Калигуле, Тиберија, Ричарда III Ивана Грозног све до нових рушилаца и тирана.

Александар Солженицин наводи руску пословицу: »Ко помене прошлост, да му се око ископа«. Али подсећа да се та пословица овако завршава: »Ко је заборава да му се оба ископају«. Због тога смо ми Срби, ради своје будућности обавезни да уронимо у своју мучну прошлост. Брозозово политичко наслеђе пада данас утолико теже што балкански болшевизам, односно сталинистички титонизам покушава још једну безочну и отворену подвалу тиме што мањем имена хоће да одбаци своју чудовишну прошлост. Гиздави пуштају и србоморилци, именован Јосип Броз, ушао је као раблост из крвавих ровова српског крвопролића које је изазвала усрећитељска идеја којом је завео српски народ и од њега начинио топовску храну. Пре него што ће наставити да води српску децу на Сремску кланицу, Јосип Броз је са балкона народног позоришта у Београду, обећао залатно доба Србији а већ је тада смишљао како да је суноврати у бронзано доба. Ви се сећате попевке из тих дана:

»Пшеница је класала
Шумадија гласала
Шумадија, наша дика
биће република.«

Заслепљени српски народ није тада ни слутно шта му се спрема. Фанатици су га повели путем ка националном помрачењу. Због тога Брозозово политичко наслеђе, након његове, смрти представља магичну моћ која у себи садржи нешто вампирско. Он и сада, у облицима политичке лудости, долази да сише крв измороене Србије. А шта раде његови наследници? Данас се примењују у социјалисте. Каш што глумац једне вечери игра Лира а друге Ричарда III. С том разликом што комуњаре нису били глумци него су били актери. Нису глумили целата него су на губилишту замахвавали секиром. Настављати комунистичку доктрину, после свега што је дала у примени, значи нечовечно властољубље, изазов здравом разуму, народној вољи и историјској логици. Није тужно када то чине субноровци и стари људи сагорели на том злоћудном пламену. Њихова савест није чиста. Тужно је када то чине млади људи, рођени у доба једноумља, чију су младост спували а снаге погрешно усмеравали.

Левица, која није левица него је чопор самозванца, настоји да српску интелигенцију заваара. Тврдио је да је антикомунизам већ старомодна и беспредметна прича, они хоће, олако и преконоћ, да се злодела комуниста препусте заборава. Разумео сам прозирну алузију Бране Црнчевића када је на њенем распродају о глави српске левице, којом се та левица у свакој прилици брани, а на коју српска десница у свакој прилици кидаше. Разумео сам чију главу Брана брани али нисам од кога је брани. Опозиција не би имала посебног мотива да се бави лидером левице када та иста особа не би била лидер народа Србије. А тај народ није имао прилику да се изјасни хоће ли левицу или је неће, па према томе хоће ли левицарског вођу за вођу свеколиког народа. Уосталом, с којим правом комунисти

НАШ КОМЕНТАР

проглашавају себе за левицу? Опозиција не схвата ништа друго него да се народном вођи удовољити опозиција захтева да се воља народа разуме као предуслов демократске Србије а не да се воља тобожње левице аутоматски узима као воља целог народа. Нека она својим докером, дакле главом левице, настави да крпи рупе своје пропале политике. Чак и да је (а није) та глава левице изишла из »цијела народа«, ред је да то гласањем потврди народ а не једна странка неспремна да се одрекне самовлашћа. Разуме се, нико од опозиционих првака никад није заступао уверење да Србију треба да представља само једна странка јер би то значило свођење целине народа, односно грађанстаа, на један део. А да ли је уједињена левица спремна да се одрекне предаубеђења да она представља жливу куцавицу Србије. Србија, Србија! Како су им данас уста пуна Србије! До јуче је пред својим горилом нису смели ни поменути. Штавише, чим би остали без идеја (а без њих су обично и били) у свакој су прилици потрзали српски национализам, жигосали српске националисте као одроде и никога више.

Од данас хоће да се још играју нашем судбином и да промене дрес. Али променити дрес не значи променити тим, а још мање начин игре. Рецимо отворено и на време: опасност по Србију крије се баш у томе што прекрштени комунисти, као будући социјалисти прерушени у нове костиме хоће да наставе стару игру.

Не плаши се Србија странака; њих се плаши аладајућа странка; не збраја их српски народ него шачица Титових мирашница; не блати српство своје синове који мисле својом главом него их блате они који мисле да сви треба да мисле као они. А њихова мисао у дугом раздобљу показала се као онај зли дух из боце. Србија је припремила нову боцу у коју ће набити нечастивог злодуха, спремила је нови чеп који се више никада неће извадити.

Ако су се самоукинули, комунисти ипак не могу себи да дозволе оно што другима ускраћују. Своју будућу странку, скрпљену од окрајана као цигански котао, не могу промовисати тако повлашћено у односу на друге странке, присвајајући народну имовину, средства масовног обавештавања и сва материјална добра. Ако су друге упућивали на Устав, зар они смеју да га инмоју? Или можда иде по оној старој изреци: »Закон је измишљен за њих а изузеци за нас«? Када би било тачно оно што је рекао Пол Валери, наиме да је »тешкоћа—светлост«, под условом да се, макар симболично ова тврдња огледа на равни историје, тада би српска прошлост, саздана од тешкоћа, засењујуће блештала. — Међутим, ко данас пропућује Србијом, зађе у њена села и вароши, суочиће се са суморном постојбином бола. С правом се може рећи да је та благословена земља претворена у »сратиште патње«, да употребим Дантеов израз. Србија је постала гнездо излишне суровости, али и још излишње разболоности. Нико тако окупран, а нико тако самилостан, нико тако опак руке али и благог срца као српски народ.

Веровали смо да је свршено са Србијом кундака и пендрека. Недавно кундачење и пендречење демократских Срба и угледника нашег јавног живота срушили су илузије. Кундачења и пендречења биће и мора бити све док су болшевици на власти. Јер њима пендрек није у руци него у глави. Зато, последњи је час да им српски народ срамну палицу дефинитивно узме из руке и избије из главе.

Пожаревац

СРБИЈА НИЈЕ НА ПРОДАЈУ

Упркос свим прозирним анатемисањима и патетичним изливима нискости у режимској штампи, упркос упињању да се сатанизује свака озбиљна опозиција, Српски покрет обнова се шири Србијом. Основан је још један Месни одбор — у Пожаревцу, 16. јуна (субота). Сала Дома културе у овом граду била је претесна да прими све симпатизере и пријатеље, садашње и будуће чланове СПО-а, који су желели присуствовати овом скупу. Успело је да их уђе преко хиљада, око три а најмање још толико Пожаревљана остало је пред вратима.

У добу кад се, извесно је, прелама историјска судбина опустошене и обогале Србије, разумљиво је велико интересовање за оно што ће рећи челници странке која најодлучније и најдоследније устаје у одбрану српства и Србије, у одбрану части, достојанства и слободе српског народа.

Бурно поздрављен, г. Вук Драшковић, председник Српског покрета обнове, најпре се присутнима обратио речима:

»Нисам мислио ово да кажем, али ћу рећи, пре него што представим колеге из Централне управе Српског покрета обнове. Мојој људској таштини могу да где ти аплаузи, али ми обнављамо традицију светог Саве, демократију нашег народа, обнављамо достојанство свих људи, једнакост у достојанству, и укидамо ружну традицију обожавања било кога. Ми се морамо ослободити ружне навике, коју су нам наметнули током последњих пола века, да обичне, смртне људе; подложне греху и неправди, дижемо до неба. Молим, схватите ове моје речи баш овако као што сам и рекао, а хвала вам на братском дочеку«.

СРБИЈА — НАША ГЛАВНА СТРАНКА

Поздрављајући чланове СПО, као и чланове других опозиционих странака, а и владајуће, ако их у сали има, Вук Драшковић је, поред осталог, рекао:

»Србија нам мора бити главна странка, Србија је изнад свих странака — радо понавља председник Слободан Милошевић. Ми се са тим у потпуности слажемо. И када би се и сам господин Милошевић слагао са својим речима, протесног митинга у Београду, не би ни било, Србија је изнад свих странака, сем изнад комунистичке, којој је једино, по не знам којем закону — Божијем, Брозом, Џугашвилијевом...? — гарантовано да буде изнад Србије. Србија не сме бити својина ни једне странке, па не сме ни комунистичка странка да себи приушти власништво над Србијом. Очигледно је да српски комунисти, па ма какве хаљине мењали и нове крштенице узимали, не одустају од полувековног монопола над Србијом, над свим и сваким у Србији«.

Лидер СПО је напоменуо да ће митинзи опозиције, попут оног у Београду, бити организовани широм Србије, у свим њеним градовима и многим селима, све док не схвате и не прихвате да Србија по старом неће и не може. Она није дедовина ни Карла Маркса, ни Лењина, ни Димитрија Туцовића, ни Светозара Марковића, па ни Броза, Кардеља, ни Трифуновића, ни Милошевића. Она једнако припада свима који у њој живе, ма које нације или вере да су, ма који језик да уче од мајке и ма којег убеђења да су — ако прихватају Србију за своју вечну, недељиву и неотуђиву отаџбину.

»Ми хоћемо најпре вишестраначке изборе, па онда доношење новог Устава. Октроисане законе и октроисани Устав само једне странке не признајемо. Не прихватамо чак ни корице овог Устава којим се хвале и увече га приказују на телевизији«, казва је Драшковић. »Најављују да ће они да напишу Устав Социјалистичке Републике Србије. Па откуда унапред знају да ће на вишестраначким изборима, кад се они смиљују да их дозволе, баш они победити и да ће Србија остати социјалистичка?!«

СРБИЈА НЕМА ВРЕМЕНА!

Председник СПО је одбацио оптужбе од стране режима да опозиција, захтевањем да се најпре одрже вишестраначки избори па онда донесе Устав, пристаје да Шиптари отцпе Косово и Метохију.

»Управо пут који они нуде — најпре комунистички Устав па онда избори — гарантује неслућену несрећу српском народу на Косову и Метохији, али и српском народу у Босни и у Херцеговини, а, коначно, и шиптарском народу на Косову и Метохији«.

По садашњим најавима комунистичке власти, нови Устав би у децембру прошао кроз Скупштину Србије. Међутим, баш по комунистичком Уставу, објаснио је Драшковић, покрајинске скупштине користећи право такозваног суспензивног вета, могу процедуру доношења Устава одужити и до две године, да би тада, евентуално, Закон над законима Србије био донет референдумом на целој њеној територији.

Србија нема времена! Не треба бити особито обдарен памећу, па то схватати. Сем тога, стижу уверавања, вајаји, Срба са Косова и Метохије »да им је душа у носу и да они могу да издрже још пар месеци«. После ће Косово остати без Срба!

Шта предлаже СПО?

»Ми предлажемо пречи пут. Да не би било правног вакуума, нека важи садашњи Устав Србије, по којем Арнаути не могу да се отцпе — ипак не могу! — нека важи све до онога дана док не буде усвојен нови Устав, док вишестраначка Уставотворна скупштина не прогласи тај нови Устав«, објаснио је Вук Драшковић. »Ми хоћемо да се одмах распишу избори за Уставотворну скупштину, али Скупштину Србије, па ће у тој Уставотворној скупштини да седи — др Леон Којен је отприлике израчунао — 250 делегата из садашње уже Србије, 50 из Војводине и око 30 са Косова. Па ће онда тих 330 посленика у Уставотворној скупштини, од којих ће Арнаута бити само 25, по принципу већинског гласања донети нови Устав који одговара Србији!«

Често прекидан аплаузима одобравања, Вук Драшковић је наставио:

»Што се СПО тиче, ја сам убеђен да ћемо имати апсолутну већину у Уставотворној скупштини! Арнаути ће добити оно што припада националним мањинама у најдемократскијим полужавама Европе и света, ништа мање испод тога, ништа више изнад

тога! Што ће рећи, нема никакве аутономије територијалне, нема никаквог албанског језика у службеној употреби, нема албанског универзитета. Комплетан садашњи механизам власти на Косову и Метохији, који је механизам албанске државе, ми бисмо демонтирали у року од седам дана до те меља. А оно што би требало поново задати — узидали бисмо у државни механизам Србије. Ту нема погађања! Тако то раде озбиљне државе«.

КАКО РАДЕ ОЗБИЉНЕ ДРЖАВЕ

Драшковић је подсетио како је реговала влада Маргарет Тачер да би заштитила хиљаду сточара — поданика британских круне на Фокландским (Малвинским) острвима: послала је ратне бродове 18.000 миља од Лондона и заратила са Аргентином.

»Ако! Тако раде праве државе! А ми смо 1941. године у својој кући, тамо где смо сада настали, одакле смо сви, трпимо туђинца, још се канимо хоћемо ли их Уставом, хоћемо ли их папиром! Хоћемо свим и свачијем али ово мора бити Србија и у њој не сме да створи ни један Србин нити било ко!«

Зоран Соколовић, председник Скупштине Србије, рекао је представницима опозиционих странака да руководство Србије има добру вољу да распише вишестраначке изборе, али су везани Уставом законима. Међутим, рекао сам му — објавио је председник СПО присутне — добра воља и закони који је спутавају су у нашим рукама. Дакле, добром вољом могу да ти закони променити и ускладити са добром вољом.

»Кад вас тако вежу закони и Устав, уштао сам Соколовића, како можете да уједнујете Савез комуниста Србије и Социјалистички савез у нову странку, иако у истом Уставу пише да је Савез комуниста део Социјалистичког Савеза! Значи, треба кршити Устав у њиховом интересу онда то могу да ураде преко ноћи!«

Представници опозиције су спремни да одмах потпишу декларацију са комунистима о изборима за вишестраначку Уставотворну скупштину.

»Можемо их одржати у новембру и проблем Косова је решен! Али, има један проблем пречи од Косова — изгубиће комунисти власт!

А нама који хоћемо да спасемо Косову Србију потурају издају Србије и издају Косова. Нећемо да они вечно владају па се издали своју нацију!...«

Поновљени су услови под којима Србија може пристати на конфедерализацију или распад Југославије.

»Ми ћемо господи са запада испоставити прецизан рачун: за федерацију смо под овим, овим и овим условима. Ако ће Србија имати аутономије, богами ће их имати и хрватска, и то српску аутономију, аутономију Истре и аутономију Дубровника. А ако неће Хрватска, неће их ни Србија«, опоменуо је председник СПО, и додао:

»Ако хоћете конфедерацију, господо, онда ће она бити само под условима који су правични, који одговарају историјском и етничком праву и жртвама српског народа. Све оно, господо, што је на дан 1. децембра 1918, када је створена Југославија, припадало Краљевини Србији — моментом конфедерације Југославије, или њеним распадом, аутоматски се враћа ишај српској држави. Ми смо то унели као мираз, у међувремену нисмо изгубили ни један рат, па како да изгубимо територије, где смо их то изгубили?! Нисмо их изгубили! Сем тога, све територије, све наше крајине у којима су Срби били у већини на дан 6. априла 1941. године (мислим на Босну, Херцеговину, Славонију, северну Далмацију, Личу, Банију итд.), све оне ће моментом конфедерализације Југославије или њеним распадом, аутоматски ући у састав српске државе!«

ГЛАСАЋЕ И ЈАСЕНОВАЦ

Онима који располажу основним познавањем правне науке јасно је да никада оно што је криминално не може бити основ легитимитета.

»Према томе«, рекао је Вук Драшковић, »пошто су хрватска држава и хрватски народ починили ужасни злочини геноцида над српским народом, онда они не могу никада, ни данас ни у будућности, из тог страшног покоља извучити државну корист. Само мапа која је важила 6. априла 1941! Ако ћемо данас гласати, гласаће и Јасеновац, и Глина, и све моје херцеговачке јаме, гласаће све њихово нерођено потомство.«

Поред председника Српског покрета обнове г. Вука Драшковића, на представљању СПО у Пожаревцу говорили су и други угледни чланови Централне управе.

Потпредседник странке за спољну и унутрашњу политику проф. др Јован Марјановић рекао је, уз остало:

»Све приче да је српска опозиција издала Србију, које ових дана, уз политичку, сервера и једна снажна пропагандна машинерија, срачунате су да сакрију неке друге издаје. А ко кога издаје, знаће се веома брзо. Јер, у Србији више нема места недореченој и магловитој политици, политици која позива на јединство, а онда у сваком друкчијем мишљењу види издају. Да би Срби данас били сложни и јединствени, није неопходно да мисле исто него да мисле добро себи и да престану са међусобним ес-комуницирањима и анатемама. Зато се ми, господо, залажемо да се на сто изнесу чињенице, а не оптужбе да смо издајници само зато што постојимо као алтернативна политичка мисао.«

Потпредседник Извршног одбора СПО, новинар и публициста Дејан Лучић истакао је да су ову земљу »велики« људи довели у велику пропаст.

»Кажу да смо десница а они левица, и да су, зато што су левица, они напредни а ми назадни. Као што је свима познато, цело човечанство је опредељено да десном руком пише, и десна рука, десница, није ништа штетно и ништа ружно, као што ни левица није штетна ако се не налази на погрешном рамену. Левица је била на погрешном рамену и овде, у Југославији, неке паметне идеје левице су упропашћене и претворене у сакату левицу. Ми се боримо за

паметну десницу, јер човек не може да буде инвалид, да само има једну руку и да се поноси тиме што има само леву руку. Комунисти се поноси тиме што су 45 година управљали само левом руком. Зна се како су то урадили!«

Дејан Лучић је прозборио и о једном од најважнијих аспеката српског препорода, о економији. Комунисти, казао је, зову капитал из иностранства да дође у виду Американаца или Јапанаца који ће да праве фабрике у којима ће да раде српски радници.

»Ми желимо да дође страни капитал, али прво желимо да створимо српску капиталистичку класу, ону која ће моћи да буде патриотска и у исто време економски корисна за све ове младе људе које су комунисти довели на руб egzистенције. Ми се нећемо стидети богатих људи. Ми ћемо се стидети сиромашне Србије, каква је била за време Броза.(...) Наша странка се залаже да српско село, српски пољопривредници, у будућности производе здраву храну коју ћемо продавати том западу. Оно што смо ми производили овде, врло често је враћано зато што је загађено, затровано, а онда су комунисти, да новац не пропадне, давали то народу да једе. Ми нећемо више да трјуемо народ!«

Илија Живковић, такође потпредседник Извршног одбора СПО, фиругативно најављен као командант српске Војводине, говорио је о кључним збивањима у протекле две године. Он је био један од предводника народног покрета у Војводини, оног покрета који је доцније званично именован као »антибирокартска револуција«. Вели, међу прима је кренуо на митинге, »у борбу за јединствену Србију, за српско Косово и Метохију, за демократију и слободу свих грађана Србије«. Међутим...

»Међутим, очито доживљавамо разочарање, као и многи други, јер не само да није реализовано оно што је народ захтевао, већ се понављају приче познате из скорје прошлости. Понавља се све оно што је било пре ових наших фамозних промена. У Војводини, после скидања аутономашког врха, кажем само врха аутономашке пирамиде, дошли су други, ни мало бољи, ни мало спремнији да промене нешто у односу на оне који су сишли са сцене. Отуда у Војводини данас толико незадовољство народа. Има пуно оправдања и разлога да се тај народ осећа превареним.«

КОМУНИСТИ, ОПЕТ, ИЗИГРАЛИ НАРОД

Није мање мрачно ни на јужном крилу српства. Напрстив. Стога, Илија Живковић се пита:

»Ако Србија, та авнојска, није могла бити Србија од Хоргоша до Драгаша док није имала Устав на целој својој територији, уставно право, поставља се питање — ко данас брани Србији да буде Србија на својој територији, и има ли оправдања за такве поступке?!... Српски народ на Косову и Метохији преживљава ни мало лакше моменте у свом животу, него што је преживљавао пре две — три године, када су нам те промене обећавале да ће се нешто добро догодити.(...) Није се могло догодити и наше веровање је било чиста заблуда. Немогуће је да партија која је све ово стварала и била узрок свему, после гради ново.«

У Пожаревцу су, 16. јуна 1990. надахнуто говорили и адвокат г. Илија Радуловић, потпредседник Странке за право и етику (живи јунак Драшковићевог романа »Судија«, тамо именован као судија Ратко Видовић), те г. Богољуб Пејчић, потпредседник Странке за организациона питања.

На крају, чланови Централне управе СПО су дуго одговарали на бројна питања присутних.

▲ СЛОБОДАН ЕРИЋ

СПО

СРПСКИ ПОКРЕТ ОБНОВЕ У НИШУ

ОВДЕ ПОЧИЊЕ ЕВРОПА!

Један страни путописац, давно још, цинично је прокоментарисао: »Азија почиње већ у Нишу«. Било је то пре много година и ходољубац је очигледно био склон претеривању, али треба рећи да је петодеценијска комунистичка диктатура у духовном и економском смислу опустошила читаву Србију и заиста је довела у ранг заосталих азијских земаља.

Али 27. маја 1990, присутне Нишлије су на представљању странке СРПСКИ ПОКРЕТ ОБНОВЕ у њихом граду показали свима да у Нишу почиње — ЕВРОПА!

И поред тога што су сва средства информисања данима обавештавала да је забрањена, претходно одобрена, јавна трибина СРПСКОГ ПОКРЕТА ОБНОВЕ, испред Нишке тврђаве се пре заказаног почетка окупило десет хиљада људи. Грађани су дошли да виде и чују најављене представнике најбојније српске опозиционе странке: председника СПО ВУКА ДРАШКОВИЋА и чланове Централне управе БОГОЉУБА ПЕЈЧИЋА и ИЛИЈУ ЖИВКОВИЋА.

Полиција је показала велику бригу за безбедност представника Српског покрета обнове, па је два сата пре почетка скупа сачекала председника странке двадесет километара испред Ниша. Полицајци су затим са петнаестак аутомобила »дискретно« пратили његов аутомобил све до хотела »Амбасадор« у коме је Вук Драшковић одсео. У граду се стекао утисак да је проглашено ванредно стање. На улицама, трговима и парковима било је неуобичајено много људи у плавим одделима, док је их много више било у »цивилним униформама«.

Када су се неколико минута пре поднева, Вук Драшковић и остали чланови Српског покрета обнове појавили на тргу поред споменика Ослободиоцима, дочекале су их хиљаде одушевљених грађана повицима: »Наша је победа!«

Али одмах потом велико незадовољство изазвали су присутни полицајци који нису допуштали да се народу обрате представници Српског покрета обнове. »Чувари поретка« су се позивали на бесмислено решење о забрани скупа у коме је, поред већ поменутог, писало и »да је најављени скуп изазвао велико незадовољство и револт грађана«.

Велики револт и незадовољство су заиста и били изазвани, али су их изазвали не они који су за то унапред били оптужени, већ њихови тужитељи. Грађани јужне и источне Србије су својим великим присуством и скандирањем јасно показали шта мисле, те тако потврдили да садашња власт не може да говори у њихово име.

Два сата полицајци нису дозвољавали представницима Српског покрета обнове да кажу барем неколико реченица онима који су дошли због њих. А дошли су из Врања, Лесковца, Крушевца, Власотинца, Краљева, Трстеника, Алексинца и многих места са Косова и Метохије. На више пута поновљена уверавања Вука Драшковића да је његова морална обавеза да се обрати окупљенима и да неће отићи све док му се то не омогући, полицајци су имали само један одговор: »Не може!«

Пошто је био онемогућен на тај начин да одржи намеравани говор, Драшковић је оно што је желео да каже грађанима изрекао новинарима. На жалост, пошто у Србији не постоји слобода штампе, ни један лист није објавио тај унапред »инкриминисани« говор, па га зато доносимо у целости:

»Грађани Ниша!

Драги пријатељи!

Због унапред изречене сумње, оптужбе и пресуде да ћемо ширити »међунационалну и верску мржњу«, овај наш данашњи сабор је забрањен.

Забрану је изрекла Партија која се, пре четири и по деценије, мржњом, диктатуром и злочиним дочепала неконтролисаним власти и која, од тада, па до данас, дува у једра свих могућих зала, подела и подвала, да би на тај начин освојени монопол и задржала.

Врх сами болшевичке пирамиде једномуља у данашњој Србији настоји да своју традицију, своје навике и понашања припише Српском покрету обнове.

Ми, међутим, на лажи узвраћамо — истином, на безумље — разумом, на хистерију — смирености, на претње — презиром.

На такав став обавезују нас српско име које носимо, и српска историја, мимо које не смемо.

У овом граду, пре 103 године, децембра 1887, одјекнуле су речи кнеза Милана Обреновића: »После пет стотина година, вије се на бедемима славног града Ниша српска застава. Нека је та застава за вас знак да је под њом и законом српским једнак сваки грађанин, припадао он ма којој вери или нацији!«

Српски покрет обнове веран је том узвишеном начелу које реси српску заставу откад она постоји.

Недалеко од овога града, на Чегру, Стеван Синђелић је, бранећи Србију, потпалио барут и у цехем, у пакао, отпратио турске газије, а себе и последње браниоце шанца узнео право на Небо, Обилићу и Лазару.

Српски покрет обнове следи и пример неумрлог Синђелића, јер је светосавској Србији, која је увек била Слобода и Љубав, потребан и мач да заустави сваког ко на њу насрне.

Свети Сава је Христос благи и праштања, а Синђелић је онај Христос који потеже бич на сваког ко скрнави светињу.

Свети Сава је десни, а Стеван Синђелић леви образ српског народа, српске традиције и српске историје.

Српски покрет обнове је најмасовнија и најјача странка не само у данашњој Србији већ и у целом нашем народу. Издали бисмо Светог Саву, кад бисмо право и срећу своје

нације остваривали на неправу или несрећу било кога. Издали бисмо Синђелића и свете Јунаке са Чегра, кад бисмо пред већ исуканим ножевима ирационалне србомржње балиста и усташа свој мач задржали у корицама.

Сем Ћеле-куле, на свету нема тврђаве сазидане од људских лобања. Никада нисмо ни помислили да на Ћеле-кулу узвратимо Ћеле-кулом на Јасеновац Јасеновцем, на Јадовно Јадовним, на рушење гробова рушењем гробова, на скрнављење цркава скрнављењем цркава, на силовање силовањем, на безумље безумљем. Нисмо никада, нећемо никада и поносимо смо због тога.

И Свети Сава и Синђелић нам заповедају да увек, и у миру и у рату, и у добру и у злу, и кад смо с пријатељем и с непријатељем, будемо људи, да носимо Христа у себи.

Зато нас мрзе, зато нас свуда прогоне. Све што је велико и величанствено на Косову и Метохији створили су Срби и све је у славу Христову. То руше Арнаути, јер блесак Грачанице, Девича и Дечана смета њиховом закрљжалом погледу. Они би да са српског Косова протерају не само Србе већ и да здеру и згуле сваки камен неимара, сваки траг сликара, стопу сваку царску, гроб витеза, запис монаха и песника, слово законодавца, све присутно око светитеља.

А Хрвати? Где је извор њиховом заумљу? Опет у слепилу пред нашом културом, нашом историјом, нашом демократском традицијом. Језик им је српски, већа половина народа хрватског нашег је корена и силом је поунијашена и поримљена. Зло је у њиховом комплексу и немоћи. Мржња, свака мржња, извире из слабости и увек, кадли дали, стигне онога који мрзи.

Нека вам се не причини да проповедам трпљење. Српски народ на Косову и Метохији, у данашњој Хрватској, у БиХ трпио је превише и више неће и не може. Светосавље никада није било мржња, али није ни шмија сужња која се пред злом повија. Оно је и у праведној сили, а не у молитвама и чекању да безумље само себе уразуми. Светосавље наше јесте преображај мржње у љубав, али и љубави у гнев, а онај Христов бич у Јерусалиму и Синђелићев шанца на Чегру, и преображај трпљивости у побуну, и цркве у касарну, ако нема другог пута да одбранимо себе и земље и гробља и све што је само наше и што ни од кога нисмо отели.

Драматичне и судбоносне дане живимо. Са свих страна притискају непријатељи, а изнутра смо неслободни и разједињени.

Довољно је, вероватно, рећи само то да

смо неслободни, јер смо због тога и разједињени.

Србија данас, на жалост и срамоту нашу, последње је упориште болшевијизма и свет се са нама изругује. Дочекали смо, ево, и то да нам чак и Туђманова Хрватска чита лекције из демократије.

Затим је Драшковић додао:

»Дочекали смо, ево, и да Ниш хоће да постане Жута греда, да преузме барјак остријаније и млаћења властитога народа.

На жалост, ово што се данас догађа у Нишу не улива никакав оптимизам, него изазива страх и очајање, али и по цену Жутих греда и пребијања ми ћемо истрајати да од Србије направимо демократску Србију, светосавску, каква само она може и мора бити.

Атмосфера међу окупљенима је постајала све наелектрисанија и свакога часа претила да поприми обележје инцидента, јер су полицајци захтевали да Вук Драшковић по сваку цену одступи, или ће они силом растерати народ, а њега ухапсити.

Након два и по сата, увидевши опасност избијања варнице и своје конфронтације са народом, полицајци су донели мегафон и замолили Вука Драшковића да се обрати народу.

Драшковић је, затим, одржао говор народу и показао да Србија више не слуша пендрек, него разум:

»Мало пре је овде скандирано: »Победа, победа!« Оволиким вашим присуством, таквим вашим досадашњим, светосавским понашањем, ви сте забрану обесмислили и ово јесте победа.

Ја вам, у име овога слободарског Ниша, у име светог Чегра, Стевана Синђелића и Ћеле-куле, обећавам да ћу првом приликом, када буде скуп дозвољен, а биће дозвољен, доћи на летњу позорницу, говорити колико хоћете и дружити се са вама. А сада вас молим, драга браћо и сестре...«

У том тренутку Вук Драшковић је прекинут френетичним скандирањем: »Вуче, ми те волимо!«

Зато је Драшковић наставио:

»Волим и ја све вас, и у име те љубави, немојмо ни једну ружну реч да изговоримо, никога ружно да погледамо. Разиђимо се као Срби од Срба, са песмом и мирно.«

После овога, народ коме су претили два и по сата свом могућом силом (пендрецима, марицама, специјалцима) да се разиђе, учинио је то на најдостојанственији начин, и у року од неколико минута на платоу није било никога.

▼ АЛЕКСАНДАР ЧОТРИЋ

СПО

**СРПСКИ ПОКРЕТ
ОБНОВЕ У
АУСТРАЛИЈИ**

ОСНОВАН ОДБОР ЗА НОВИ ЈУЖНИ ВЕЛС

У суботу 19. маја 1990. у Српском националном центру, у Бониригу, (околина Сиднеја) у далекој Аустралији одржана је Оснивачка Скупштина странке Српски покрет обнове, одбора за Нови Јужни Велс. Била је то прва скупштина такве врсте после четири и по деценије комунистичког тоталитаризма који је и проузроковао масовно иселјавање Срба из отаџбине, било из политичких, било из економских разлога.

Скупштина је одржана у сали Српског националног центра посебно украшеној за овај историјски догађај. Скупштини су присуствовали скоро сви чланови странке из ове аустралијске државе, а такође и велики број гостију, симпатизера и заинтересованих Срба.

Координатори за организовање и оснивање странке у Аустралији, иначе и чланови Централне управе СПО, г-ђа Милена Ацић и г. Воја Стилиновић приредили су велико изненађење за све присутне у сали,

тако што су омогућили да, иако десетинама хиљада километара далеко, Оснивачку скупштину странке отворе председник г. Вук Драшковић и председник Извршног одбора и повереник за контакте са Србима у расејању г. Милан Комненић. Њихови говори су били бурно поздрављени од свих присутних.

Затим су поднети извештаји о раду и ефективни елаборати политичког програма и циљева странке, са разрађеним програмом рада. Пред чланство изнети нацрт правила рада прихваћен је акламацијом.

Оформљен је Месни одбор странке за Нови Јужни Велс. Скупштина је изабрала Управу, а у потпуности су прихваћена програмска начела странке и дата је пуна подршка — «Српској речи».

Била је то, по општем мишљењу, најбројнија Скупштина Срба Аустралије у послератном периоду. Посебно радује да је скупу присуствовао велики број младих, што ис-

казује њихову заинтересованост за политичку делатност у Српском покрету обнове. Говорећи о увођењу политичког плурализма у Србији г. Стилиновић је у својој уводној речи казао:

«Деценијама смо чекали и радили на томе да до овог историјског момента у нашој отаџбини дође. Наше окупљање овде и у оваквом броју сведочи да будно пратимо развој догађаја у земљи и да се од свог народа одродили нисмо.»

Са Прве Оснивачке Скупштине странке упућено је Саопштење Централној управи СПО-а у Београду у коме се, између осталог, каже: «На нашу заједничку радост, овај историјски догађај краси једна о великих наших драгоцености — Српска слога. Чланство и новоизабрана Управа Месног одбора за Нови Јужни Велс, данас су на овој Скупштини превазишли све деобе, распе и деценијске нетрпељивости.»

▲ Приредио: АЛЕКСАНДАР ЧОТРИЋ

СПО У ВЕЛИКОЈ ПЛАНИ

Илија Живковић: «СПО се залаже за политичку културу, моралну и економску обнову Србије»

Представљање Српског покрета обнове 24. јуна 1990. у Великој Плани протекло је пред око 3.000 окупљених грађана у најбољем могућем реду. Грађани тог дела Шумадије окупили су се испред Дома културе да би чули прваке СПО-а, председника странке Вука Драшковића, председника Извршног одбора Милана Комненића, подпредседнике Председништва проф. др Јована Марјановића и Илију Радуловића, потпредседника ИО Илију Живковића и Слободана Ракитића члана ИО.

Са позорнице украшене флажком и српском заставом, после интонирања химне «Бона правде», најпре се окупљенима обратио председник Месног одбора Вели-

ТИХИ ГЛАС ЈЕ — ГЛАС ГОСПОДА

ке Плана, а адвокат Томислав Благојевић, поздравивши све присутне. Затим је, (иако поломљене ноге и на штакама, за микрофон стао књижевник) Милан Комненић.

«Српски покрет обнове — рекао је он — као убедљиво најбројнија српска политичка странка у овом тренутку у Србији, залаже се да се зацеле наше ране, да се превазиђу наше неслоге и наши раздори. Закопајмо братске истребне ровове и најзад будимо једини и јединствени на светосавском путу, на идеји Светосавља као истинској националној идеји, идеји здраве српске политичке филозофије.

Властодршци који користе последње тренутке свога монопола, узалудно нас представљају као пустолове са тежњом да

унесу раздор, смутњу, неслогу и злу крв. Они су управо ти који су то све урадили. Покушавајући да докрсте свој некрштени назив, прекрштавајући се из комуниста у социјалисте, они не раде ништа друго, него настоје да по сваку цену задрже свој политички монопол. . .

Хоћемо Србију слоге, Србију трезвености, морала и вере уноснога рада, Србију у којој ће сељак бити ослонац српске државности, а не пуки порески обавезник. Комунистичке гуликоже педесет година све до Анте Марковића изабљују и понижавају српскога сељака. . .

Немојмо изграђивати прошлост, него изграђујмо своју будућност. . .

Косово су издали комунисти и за педесет година расрбили га више него што су га Турци за пет векова расрбили. Они немају изгледа да реше косовско питање. . .

Нит читавог Комненићевог говора био је позив на национално измирење што се очитује и у следећим речима:

»Ми данас хоћемо Србе без идеолошких подела. Србе и само Србе, јер нас на то упозоравају душмани са свих страна, нарочито Туђман са запада и исламски на-сртљивци са југа који предводи такозвана косовска алтернатива. Али Срби не треба ништа да се плаше. Нека снагу нађу у себи, нека сами са собом рашчисте и узму духовно причешће, нека стану на страшноме месту и бране своја света огњишта.«

»СПО се залаже — рекао је Илија Живковић — за политичку, културну, духовну, моралну и економску обнову Србије и српског народа. СПО се залаже за враћање Светосављу, за изградњу наше будућности на тим светлим традицијама и хуманим принципима.«

Живковић је рекао да српски народ никада није своју срећу традио на несрећи некога другог народа и поручио је да је то опредељење и СПО-а и да тако треба да остане навек.

Завршавају свој говор Живковић је рекао:

»Желим да посебно поздравим српске мајке и српске жене, и да им поручим да је судбина Србије и судбина српског народа у утробама српских мајки и српских жена. И зато рађајте децу, рађајте да чувају ову Србију!«

Проф. др Јован Марјановић је рекао да је СПО као један од својих циљева »поставио управо обнову моралних вредности наших предака, части, родољубља, достојанства Србије и Срба. Слога међу Србима за коју се ми залажемо није лука политичка парола.«

Говорећи о наметнутој дилеми шта чему да претходи, избори или устав, др Марјановић је рекао:

»Ми тражимо само једно; парламентарне изборе за уставотворну скупштину која ће на својој првој седници по конституисању усвојити устав и прогласити Србију уређену по вољи народа и око тога ни са ким нећемо политичко парничење, јер смо убеђени да на њега Срби не би ни пристали.«

Књижевник Слободан Ранитић говорио је о значењу речи у називу странке.

»СРПСКИ значи да је наш покрет у основи националан. Све што је било српско у комунистичкој Југославији и Србији било је сумњиво. Свуда је потискивано све што је српско. Српски политичари као да су се стидели свога српскога порекла. Срби су свакако један од најгрешнијих народа на свету јер су се били сами одрекли сопственог имена, језика, историје, својих предака и својих најбољих синова. Ништа што је вредно из наше традиције не сме се одбацити, али ништа што не ваља не сме се ни задржати. Када би неким случајем комунистичка владавина трајала још неку деценију српски народ би завршио као историјски Хазари, и извесно нашао би место тек као историјски експонат у неком имажинарном музеју изчезлих народа и цивилизација. Шанса која се српском народу у овом историјском тренутку пружа ако не буде ваљано искоришћена тешико да се може по други пут указати.«

Адвокат Илија Редуловић, главни јунак романа »Судија« Вука Драшковића, дочека је — овацијама. Рекао је:

»Живот сам провео у затвореним просторима и по судницама ове земље. Нисам човек агоре и отворених простора, али то не значи да нисам човек слободан.«

Представљен вам је програм Странке СПО. Може се рећи да је тај програм састављен тако као да га је састављач стварао након силаска са Синајске Горе у Србији.

Али, овај добри програм треба и остварити. То остварење може се постићи уколико пронађемо психичку Архимедову тачку ослонца међу нама.

Српски народ ову тачку не може да пронађе у мржњи или било којем другом негативном афекту, па се не може на том »камену« окупљати, уједињавати, хомогенизовати. Историјски цемент за овакво уједињавање треба потражити на другој страни.

У том смислу, дозволите ми да вас подсетим на део из »Књиге о Царевима, I. 1. 19.« који гласи:

»И гле, Господ пролазаше, а пред Господом вјетар велики и јак, који брада разваљиваше и стијене разламаше, али Господ не бјеше у вјетру. А иза вјетра дође трус, али Господ не бјеше у трусу, а иза труса дође огањ, али Господ не бјеше у огању. А иза огања дође глас тихи и танки. И то бјеше Господ.«

Нама недостаје овај тихи глас у нама, који би нам помогао да не будемо сујетни, завидни, површни, непоуздани, да не будемо само људи земље већ и Неба, да будемо део вечности. Тада би се служили бесмртношћу. То би нам омогућило да чувамо и пазимо ову своју српску државу.

Све природа снабдева оружјем.

Оштро есеје одбрањује класје.

Трње ружу брани очупати.

Као што је природа снабдела ружу да се брани трњем, тако се и српски народ мора бранити Тихим Гласом. Оно што је за ружу трње у одбрани, то је Тихи глас за српски народ, јер једино се на тај начин могу остварити потребне психичке и духовне особине да можемо да остваримо јединство и слогу. Овај Тихи глас побеђује у нама све емоционалне и афективне приштеве, товилишта мржње и зависти, негативне афекте и све оно демонско које постаје творац наших подела, деоба, међашења, свађа и раскола.

Зато не каже без разлога Апостол Павле у својој Посланици Филиплјанима:

»Држим све да су трице, само да Христа добијем.«

Овај Апостол је, након добијања у себи Христа, рекао да је за њега и смрт добитак. Не можемо ми без оваких духовних особина и без овако изграђеног духовног уређења у себи да остваримо јединство које представља услов све кога се не може замислити остварење било којег програма. До сада нам је глас стигао из Хаоса, а сада глас треба да нам стиге из Тихог Гласа.

А тада ће нам се десити Јеванђеље у томе смислу што ћемо моћи да поступамо у смислу мишљења да Василон даје задатке великим људима, а породица малим. Људи са Тихим Гласом постају велики и у том случају се са великим људима остварује овај програм Странке Српског покрета обнове.

Није без разлога речено у једној пословици да вика није ни пјесма, нити аргумент, или, clamor non est cantus nec argumentum. Виком се плаши празнина.

Пошто Христос није био само Реч већ и Тело, помолити се на крају да свима вама који долазите са њива кукуруз буде такав као да хоће да изађе из њиве.

Нека сте благословени!

Поздрављен громким аплаузом и заглашеним скандирањем његовог имена, Вук Драшковић је рекао да често, и из нужде, радо подсећа на косовску здравицу цара Лазара.

»Знаете и сами уочи поласка у бој, наздрајано је Цар Лазар по лепоти, по старости, по милости, по висини, по господству, по јунаштву. Један пехар и једна здравица није подигнута по мудрости. И можда смо због тога бој изгубили.«

Подсећајући на говор господина Слободана Милошевића недавно одржан у Панчеву, са којим се у највећем делу не слаже,

Драшковић је истакао да се са једном реченицом ипак слаже: »Србија се данас налази у сличној ситуацији као уочи 1914.«

»Зато нам је«, нагласно је Драшковић, потребан, пре свега, пехар мудрости. Ми морамо, а то СПО и чини, да се сваким даном, на сваком месту, сваке минуте боримо за национално помирење, за националну слогу нашега народа. То истовремено значи да се боримо за демократско уклањање комуниста са власти. Ни једна велика, ни демократска, ни национална идеја није остварива под њима. Доказали су да су сваку успешино, на жалост и преуспешино, уништили. Мудрост налаже да схватимо — нема ни једнога идеала, ни једне националне заставе ни циља која је вредна жртве, глупости, да више икада Србин дигне руку на Србина. Немамо више права да понављамо своје глупости и своје несреће, а немамо више, верујте, ни превисше глава да то чинимо. Сувише је оних чији је идеал да Србије и Срба нестане да бисмо дозволили себи луксуз да им помогнемо у остварењу тог циља.«

Драшковић је потом говорио о прогонима и нападима на Србе у Хрватској и Босни и Херцеговини, в посебно је указао на актуелне проблеме у негдашњој Јужној Србији.

Јуче је полиција једва спасила два новинара, дописника »Ројтера« из Београда и дописника »Политике« из Београда, да не буду личиковани на граничном прелазу. И ситуација је, на жалост, таква и дотле смо дошли да су та два човека да би спасли живот морали да пребегну на грешку страну. Псовали су им мајку српску. Напали су их као Србе они исти који од нас траже да кидаме дипломатске односе са Грцима и Бугарима.«

»Ако СПО победи, а хоће, ако Бог да, никада више албански сепаратисти неће доћи ни у прилику да прогласе републику: неће им то ни пасти на памет. Онај који буде међу њима признао Србију за своју отаџбину, а Косово и Метохију за свету српску земљу и свети посед српског народа, може да остане у Србији и добро је дошао и нико му неће дирати ни част, ни веру ни имање, ни обичаје. Али онај, пак, који Србију не признаје за своју отаџбину, а Косово сматра несрпском територијом, мораће, на жалост, да пакује кофере из Србије!« — чекао је председник СПО.

Драшковићев апел присутнима гласио је:

»Исцелимо се од сваке мржње, опаметимо се. Немојмо у овој политичкој кампањи да се изделимо на педесет странака. Изаберићте, молим вас, одлучите се за странку која има најдемократскији програм и која је национална странка овог народа. Не препоручујем вам српски покрет обнове. Изабериће другу, ако постоји. Али немојмо да се поцепамо на педесет странака, па је победу на изборима у Србији однесу или Туђман или комунисти.«

Завршавајући говор Драшковић је казао:

»Србија тражи да јој се закунемо само једном, за једна дан, за једну минуту, ако та минута дође. А пошто се облачи са свих страна око Србије и пошто многи испољавају амбиције да ударе на Србију, ја вас молим, браћо и сестре, да у том моменту, ако пукне на Косову, или у Шипову, или у Книну, или у Битољу, или било где, занемаримо све међустраничке несугласице и станемо сви под једну заставу, српску, светосавску! Заклетва која се даје отаџбини заклетва је за једна дан и она се никада не сме погазити.«

Представљање странке је завршено грломгласним поклицима окупљеног народа »Србија, Србија!«

ИЗ НАЦРТА ПРОГРАМА СПО (други део)

5.

ДУХОВНА И МОРАЛНА ОБНОВА

— Без духовне обнове нема опште обнове.
— Без националног помирења не може бити ни општег оздрављења. Опустошена духоано, а унакажена морално, на ступњу материјалне беде, Србија има изгледа да стаса у Јаку нацију само уколико буде пробудила умну и практичну снагу свог, деценијама спутаваног народа.

— СПО је уверен да морално препораћање представља предуслов за духоано узрастање нације, њен пут у Европу и 21. век.

— Сходно томе, СПО ће својим способностима служити обнављању српског карактера тежећи процваату оних врлина српског човека које ће, тренутно обезвређене, убрзо бити уврштене у српски морални кодекс.

— СПО не претендује да изграђује неки «нови морал» (јер су те усрећитељске утопије својствене махом комунистима), него се залаже да се превреднује и рехабилитује оне компоненте српског духа и сензибилитета грађене на основама светосавске духовности, домаћинског поимања одговорности и старања за врховно начело добра.

— СПО ће се залагати да оживи самоуверење и поврати се самопоштовање у нашем народу, да нацени поново буду самопрегор и самоодрицање ради општег добра. Истичемо потребу да се у наш народ врати свест о отаџбини, њеној части, да се чувају духовна и материјална култура, баштина и савремена остварења.

— Духовна обнова српског народа зависи, поред осталог, од осећања националне дужности, од поштовања вере и Цркве, модерних научних сазнања и класичног хуманистичког образовања.

— Свесни смо да је у осиромашеној породици тешко подићи наталитет који је у Србији поразно низак. Ипак, уколико желимо будућност и спас националне свомобити, присиљени смо да апелујемо, првенствено на српске мајке, да с пуним самопрегором пресудно допринесу подмлађивању националног бића.

— СПО одлучно заступа уверење да ће се српски народ обновити кроз неспутано осећање целине и пуноће српства. Нецеловито српство је угрожено и сакато српство. Сви делови српског народа ма где да се налазе, позвани су да обнављају углед Срба радећи на «ползу» свом роду. Дужност је обновљење Србије да се стара о Србима изван отаџбине, исељењем вољно или невољно, трајно или привремено, да их сматра браћом а не одродима.

— Старање о свеколиком српству, без обазирања на тренутне границе или поделе, обавезује СПО да чува српство на демократски начин, без екстремистичких ставова, дакле кроз веру, дух, културу, науку, образовање.

— СПО ће учинити све што буде могао да се поврати углед раду, да му се одреди праведна цена и смисао у складу са демократијом и тржишном економијом. Пониженог рада не сме бити.

Српски сељак не сме да се осећа као другоразредан варошанин, добродошао у пореским уредима, а непожељан или небитан када се одлучује о националним проблемима

СПО

— Имајући у виду предстојеће потребе, СПО ће се залагати за посебно вредновање умног рада заснованог на новој технологији.

— СПО ће се свим снагама трудити да се обнови српско село и тако зацели рана која је економски и морално задесила српско биће. Обезвређен пољопривредни рад, низак прираштај (који је постао «бела куга»), замке потрошачког друштва, губљење домаћинске традиције, све је то утицало да село назадује и да престане бити ослонац српске државе.

— Оздрављење породице, араћање обичајима, пружање изгледа за частан, удобан и осмишљен живаот младих на селу значио би успостављање оне националне равнотеже која се срушила, а без које нема друштвене хармоније.

— Српски сељак не сме да се осећа као другоразредан варошанин, добродошао у пореским уредима, а непожељан или небитан када се одлучује о националним проблемима.

— СПО је свестан да ће се селу вратити углед оног тренутка када му буде враћена његова стварна улога: храниоца и браниоца државе.

— Реформа нашег несврхисходног и изопаченог школства представља аажно и осетљиво питање. У школу ваља без одлагања вратити класичне дисциплине и увести најновије образовне методе. Другим речима, школа треба да почива на трајним научним основама а не на привременим, идеолошки или политички мотивисаним тактикама. Сваку идеолошку индоктринацију ученика и студената ваља забранити законом.

— Сматрамо да треба научно утврдити развојне потребе и снаге Србије у наредним деценијама па, у складу с тим, водити демографску политику државе, као и програмски усмеравати средње и више образовање.

— Једном за свагда школу треба препустити научној слободи излагања различитих погледа на свет.

— У школу увести аерску наставу по слободној вољи.

— Став је СПО да се верници у свему изједначе са неверујућима, да им се дакле омогући вршење свих дужности, функција и служби (дипломатских, војних, просветних, руководствених и сл.).

— Омогућити Цркви да обаља харитативну делатност, да организује јаслице, вртиће, болнице, домове и убожишта, да свештеници имају приступ у државне установе, те да могу исповедати у болницама и затворима.

— Цркви омогућити приступ у свим средствима јавног обавештавања. Исто тако, ваља јој омогућити обнову порушених и градњу нових богомоља и храмова. Вратити јој или надокнадити одузета добра, њиве, шуме, винограде, легате, збирке.

— Свим храмовима вратити основну намену, на име намену богослужења, а укинати музејски статус.

— Прогласити празновање Божића, светог Саве, Ускрса и Видовдана, а укинати празнике уведене из идеолошких разлога (7. јули, 29. новембар, 25 мај).

— СПО ће се залагати да Срби живе по моралу оних једнаест векова хришћанства које имају у својој традицији.

6.

КОСОВО И МЕТОХИЈА

— Укидање «албанске државе» створене на Косову и Метохији, као ни окончање тамношњег геноцида над Србима, не може бити све док се не отклоне правне и практичне последице окупације ове српске колевке. А та окупација, започета априла 1941. године, по Србе практично траје до данас.

— Без обзира да ли ће Југославија постојати и какво ће уређење имати, уверени смо да ће косовску рану зацелити једино српска држава и српски народ.

— Одмах порушити бедеме-пушкарнице око косовских кућа и одлучно одузимати оружје.

Омогућити Цркви да обавља харитативну делатност, да организује јаслице, вртиће, болнице, домове и убожишта, да свештеници имају приступ у државне установе, те да могу исповедати у болницама и затворима

**Одмах порушити
бедеме —
пушкарнице око
шиптарских кућа и
одлучно одузети
оружје**

— Непокретну имовину косовско-метохијских Срба, која им је отета током Другог светског рата од стране италијанско-немачко-албанског окупатора, без одлагања вратити законитим власницима или њиховим наследницима.

— Укинути послератни закон којим је забрањен повратак на Косово и Метохију и Македонију оним Србима протераним за време окупације. Њима и њиховом потомству вратити одузета имања или им доделити нова. Ако су негдашња имања под водом акумулационих језера, под фабрикама или је, из ма којих разлога, неповратна њихова бивша намена, власницима треба доделити нова.

— Под истим условима вратити Србима куће и имања које им је одузела послератна власт.

— Основати Фонд који би финансирао насељавање Косова и Метохије Србима. Неодустајни наш циљ је да се воспостави бројчани однос Срба и Шиптара какав је био последњег дана слободе, 6. априла 1941. године.

— Све Шиптаре који су се, почев од 6. априла 1941. године до данас, самовласно населили на Косово и Метохију или ма где у Србији, вратити као стране држављане у Албанију.

— Протерати у Албанију или ван Србије све Шиптаре који су се, на ма који начин, уплели у окупаторски план Тиране о Великој Албанији до Скопља, Никшића, Копаника и Мораве. Не постоји међународни закон или конвенција који би обавезивали Србију да на својој територији трпи, храни и школује војнике непријатељске државе.

— У случају конфедерализације Југославије или њеног распада, укинути аутономни статус Косова и Метохије. У сваком случају, укинути албански језик као службени језик било где у Србији, укинути право Шиптара на албанску заставу у Србији, укинути постојеће, антисрпске устројене школе, полицијску службу, болнице, поште и судове. Те установе и службе морају бити распуштене и основане на нов начин, као део државног организма Србије а не Албаније.

— Грађанин не сме бити окривљен за државне злочине. Сходно томе, свим Шиптарима, приликом препуштања запоседнутих српских имања, следеће правично обештећење, уколико им је та имања доделила окупаторска власт, за време рата или касније. Накнада не припада онима који су у посед српске имовине дошли личним злочином, као ни онима који су запосели српска гробља или манастирска имања.

— Раскинути дипломатске и друге везе са Албанијом, али и са исламским земљама које проповедају сихад и верске сукобе, распирујући мржњу муслимана према хишћанима у нашој земљи.

— Приликом спровођења ових, као и других мера, тежити мирним решењима и делати у прилог њима, али не оклевати да сила буде савладана силом а насиље уразумљено средствима суверене правне државе.

7.

ВОЈСКА

— Искључиви задатак војске састоји се у одбрани државних граница и сузбијању сваког вида агресије.

— Армији (као и полицији и судству) треба Уставом забранити да се уплиће у међустраничне размирице и унутрашње уређење државе. Официрима ускратити право страничног сврставања.

— Уколико се Југославија конфедерализује — чему се СПО под раније изнетим условима иначе не противи — Србија мора добити српску војску.

— Данашње ознаке, чинови, називе одликовања и војних јединица, као и начин командовања, примерити правилима негдашње српске војске и традиције нашег народа.

8.

СПОЉНА ПОЛИТИКА

— СПО је за неутралност Србије и Југославије према војним и осталим пактовима и савезима у свету, што подразумева обавезно иступање из таквог Покрета несврстаних.

**Протерати у Албанију
или ван Србије све
Шиптаре који су се, на
ма који начин, уплели
у окупаторски план
Тиране о Великој
Албанији**

**Уколико се
Југославија
конфедерализује,
Србија мора добити
Српску војску**

— СПО је за обнову традиционалних спона пријатељства и сарадње Србије са њеним негдашњим ратним савезницима (Француском, Русијом, САД Канадом, Италијом, Грчком и Аустралијом).

— СПО ће се посебно побринути за сарадњу са суседним државама, градећи мостове трајног измирења и пријатељства са Бугарском. Такозвано «македонско» питање решено је, по нашем сазнању, већ у балканским ратовима и оно не може да буде узрок раздора међу Србима, Бугарима и Грцима. Милитантни исламски фундаментализам и нетолерантни папо-цезаризам намећу овим православним суседима битно друкчије проблеме.

— СПО је за успостављање дипломатских односа, као и свих облика сарадње са Израелом.

— Залажемо се да се српској мањини, пре свега у Албанији и Румунији, гарантује право слободног пресељења у Србију.

9.

НАЦИОНАЛНО ПОМИРЕЊЕ

— Посебни програмски циљ СПО свакако је окончање грађанског рата у српском народу, започетог 7. јула 1941. године.

— Свим Србима и њиховом потомству, који су избегли из земље као поражени у грађанском рату или због послератног терора једнопартијске државе, мора бити зајемчен безбедан повратак у отаџбину, као и слободан рад у њој.

— Свима њима има се вратити отета имовина или, ако је више нема, исплатити новчана накнада. Ако су негдашњи законити власници умрли, имовина следеће наследницима. Уколико пак нема ни њих, она припада српској држави.

— Закон мора да најстроже санкционише свако осветљубивост и позиве на мржњу или продужавање обрачуна међу учесницима трагичног грађанског рата у нашем народу, а нарочито ако се ратује и деобе намећу послератном нараштају. Сви су слободни да кажу и посведоче како је било, али ниједна страна нити билска која политичка странка или установа власти немају право да буду пресудитељи. Историјска наука је надлежна да саопшти суд о грађанском рату.

— Ради пуне истине, захтевамо да се, именом презименом, попишу и потом објаве све жртве грађанског рата у српском народу, са прецизним подацима о томе ко је када, где, од кога и под којим околностима страдао.

— Захтевано да се објави попис свих жртава усташког геноцида, при чему би се навели име и презиме жртве, пол, године старости, верска и национална припадност, датум, место и начин уморства.

— Захтевамо да се отворе све јаме по негдашњој нах, као и у свим другим крајевима, које су наредбом послератне власти забетониране или су затрпане и присилно заборављене, затим да се жртве преброје и сахране, по обреду вере којој су жртве припадале. Ни живи не могу имати мира док су мртви не упокоје.

— Захтевамо да наша држава подигне изнад свих стратишта и клиника српског народа у овом веку (а нарочито у Другом светском рату), достојно обележја и да ћирилицом буду исписана сва имена жртава, као и коме су народу припадали целом којој су вери и војсци служили.

ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

— За своје програмске циљеве СПО ће се борити демократским, ненасилним деловањем на путу Југославије, као и придобијањем чланова присталица међу Србима расејаним по свету.

— СПО је отворен за све оне који подржавају његове програмске циљеве, без обзира на њихов националну, верску, расну или сталешку припадност.

— Боримо се за демократску, вишестраначку, економски и духовно снажну државу српског народа, у којој ће бити максимално поштовано свако национално, религијско, регионално, језичко, као и друга грађанска права и људско достојанство. То нас, пре свега, обавезује демократска традиција у српском народу. Тај аманетни залог своје историје не смемо нити хоћемо да изневеримо.

У Београду, 16. априла 1990. године

ЦЕНТРАЛНА УПРАВА СРПСКОГ ПОКРЕТА ОБНОВЕ

АГЕНЦИЈА ЗА МАРКЕТИНГ СРПСКОГ ПОКРЕТА ОБНОВЕ »ЦЕР«

пружа Вам
прилику да
постанете
власници
предмета на
којима се

налазе обележја странке

ПРЕПОРУЧУЈЕМО ВАМ ДА ПО ОВОМ ОГЛАСУ ПОРУЧИТЕ:

1. МАЈИЦЕ
2. БЕЏЕВЕ
3. ЗНАЧКЕ
4. ЗАСТАВЕ
5. НАЛЕПНИЦЕ
6. УПАЉАЧЕ
7. АДРЕСАРЕ
8. ЈАКНЕ

НАРУЧБЕНИЦА

Неопозиво наручујем ком. _____ предмета _____
Наручене предмете уз трошкове поштарине платићу поштару —
ПОУЗЕЋЕМ!

(име и презиме)

(улица и број)

(место и поштански број)

(телефон)

(л.к. бр.)

(потпис)

Наручбенице слати на адресу: Саве Ковачевића 50, 11000 БЕОГРАД

Све информације могу се добити на телефон (011) 453-592.
САВ ПРИХОД ЈЕ ЗА СТРАНКУ — СПО.

ЦРКВЕ — МУЧЕНИЦЕ МЕЂАШИ СРБИЈЕ

СВЕДОЦИ »ХРВАТСКЕ ТИСУЋУГО- ДИШЊЕ КУЛТУРЕ«

Без икаквог коментара објављујемо овај списак само дела српских цркава настрадалих за време Другог светског рата и за време Брозовог мира у само једном делу »братске Хрватске«. Сећам се и држимо се речи распетог Господа: »Опростимо им, јер не знају шта раде«. Мислимо да би, над згариштима и ранама ових светиња српског народа, Христос данас рекао: »Нема опроштаја, јер они знају шта раде и зашто то раде!«

Славонска епархија (ранији назив Пакрачка епархија) била је последњих сто година једна од најсрећнијих црквених јединица Српске православне цркве. То сведоче и манастири као и бројни храмови подигнути током прошлих векова од којих неки и данас својим лепотом плене пажњу сваког културног човека. На жалост, Други светски рат навео је поред огромних људских жртава и нечувена рушења и уништавање свега што је српско и православно на овим просторима. Али страдање СПЦ није престало са ослобођењем 1945. напротив, продужава се и после рата и траје до данас, неко ће приметити да је у Славонији од рата наовамо изграђен велики број нових православних цркава. Али, ни једна нова није подигнута где није раније постојала, већ су само обновљене неке од порушених цркава. Обновљене су, надљудским напорима, почев од тражења дозволе па до освећења готове цркве! И то све сопственим

средствима. Уместо ратне одштете за уништено, узима се СПЦ и оно мало што јој је од рата преостало. Да би се на сваки начин осујетила обнова порушених цркава узето је овде за »правило« да где год је био храм СПЦ па порушен, ту да се постави споменик НОБ и револуцију, а онда више нема те силе да га помери одатле, што другим речима значи да ту православној Србији немају више шта да траже.

Чињеница да су многи објекти СПЦ на овом простору под тзв. заштитом државе као споменици културе, не значи велику срамоту, како штићеника тако и заштитника, јер би објекти својим изгледом у најмању руку скандализирају. СПЦ би хтела да обнови своје храмове, али нема чиме јер јој је одузета актива а остала само пасива. Другим речима, одузета имовина помоћу које су се ти објекти одржавали а остали су сами објекти. Није тачно ни да надлежни друштвени фактори немају новац. Новца нема само за објекте СПЦ а ко сумња нека провери на примеру турског града »Ружице« у који се деценијама сипају средства и на примеру манастира Ораховице (који је запаљена НОБ) који је у суседству »Ружице« а добио је за 43 године тек лане помоћ: читавих 30 милиона старих динара. Хвала држави на толикој милости!

Иначе »ово је стара правна земља« често нам истичу другови као да хоће да нас убеди да је то правно у реду кад суд донесе решење у Јануару а уручи га у мају, или кад пет година чекаш дозволу без одговора или кад четрдесет година чекаш на Врховном суду остварење свог законског права.

Да ово све не би било без »покрића« прочитајте и овај прилог са извешајем да он ни у ком случају није потпун.

СО НОВСКА

1. Новска-храм Св. Георгија саграђен 1940. г. срушен 1941. у рату +. Црквена порта као и сва остала црквена имовина узурпирани од стране СО Новске. Тражен богослужбени простор али није до данас добијен.

2. Уштица — храм Св. Константина и Јелене из 1810. г. срушен 1941. г. до темеља +.

3. Јасеновац — храм Св. Јована Претече из 1775. г. потпуно спаљен 1941. г. + као и парохијски дом +. После рата сазидан нов спомен-храм и дом из прилога верника. Код цркве постоји и зграда Српске вероисповедне школе из 1847. румна.

4. Јабланац — храм Св. Илије из 1802. г. срушен 1941. делимично +, а звоник и монументалне зидине после рата срушени и село расељено (остале 2 куће).

5. Млака — храм Св. Арханђела спаљен 1941. г. + Стоје зидови и торањ, тражена дозвола да се покрије — до данас није добијена.

6. Ловска — храм Св. Теодора Тирона из 1786. г. у рату тешко оштећен + демолирани кров замењен новим без динара помоћи од стране друштва (иако је под заштитом државе). Недостају средства за довршење звоника.

7. Пакленница — храм Вознесења Господњег из 1797. г. срушен 1941. г. + а 1965. на силу узет парохијски дом и срушен од стране СО без икакве накнаде.

7. Доњи Рајић — храм Преображења Господњег из 1813. г. срушен до темеља 1941. г. + Управа парохије зида нов храм сопственим средствима. Води се судски спор са СО ради враћања цркви зграде Српске вероисповедне школе — без успеха.

СО НОВА ГРАДИШКА

1. Нова Градишка — храм Св. Тројице из 1738. г. срушен до темеља 1941. г. + Црквиште одузела СО те накнадно дала другу локацију где је подигнут нов храм средствима Уп-

рава парохије. Национализовано неколико зграда.

2. Бодаграји — храм Успенија Пресвете Богородице из 1790. г. срушен до темеља 1941. г. + СО узурпирала део порте око чега се води судски спор.

3. Окучани — храм Благовештенски из 1822. г. срушен 1941. г. + После рата црквиште одузето од стране СО (направљен парк и споменик), а Управа парохије на новој локацији својим средствима сазидала нов храм 1972. г.

4. Бенковац — храм Св. Јована Претече срушен 1941. г. +

5. Цаге — храм срушен 1941. г. + црквиште и порта узурпирани од стране СО

6. Рогољи — Земљорадничка задруга била правно користила парохијски дом као складиште и демолиран проваљеног тавана вратила Управи парохије.

7. Гређани — храм Св. Петке из 1750. г. срушен 1941. г. + Остале монументалне зидине које Управа парохије својим средствима покрива и храм обнавља.

8. Врбовљани — храм Св. Саве из 1750. г. срушен 1941. г. +

9. Човац — храм Св. Петра и Павла обновљен 1870. г. срушен до темеља 1941. г. +

10. Стара Градишка — храм Св. Николаја из 1745. г. срушен до темеља 1941. +

11. Старо Петрово Село — храм Св. Луке из 1828. г. срушен до темеља 1941. +

12. Шуметлица — храм срушен до темеља 1941. г. + На црквишту СО поставила споменик.

13. Давор — храм Св. Петра и Павла из 1777. г. (обновљен 1858. г.). Не регулисан правни статус са СО. Тражено и обећано стање под заштитом државе још није чињено

СО СЛАВОНСКИ БРОД

1. Славонски Брод — храм Св. Георгија из 1802. г. срушен 1941. г. + На црквишту СО изграђена паркинг-простор а ЦО после 40 година чекања доделила друго место на којем Управа парохије својим средствима зида нов храм.

2. Славонски Кобаш — храм Св. Георгија из 1779. г. срушен 1942. г. + Нови храм сазидала Управа парохије својим средствима. Велики део обрадивог земљишта узурпирало ПП »Јасиње«.

3. Лужани — храм Св. Тројице порушен 1941. г. + Подигнут нов храм средствима Управе парохије.

4. Малино — храм Св. Петра и Павла срушен 1941. г. + Подигнут нов храм средствима Управе парохије.

5. Стари Слатиник — храм Св. Цара Лазара срушен 1941. г. + Подигнут нов храм средствима Управе парохије.

6. Бебрина — храм Преображења Господњег срушен 1941. г. + Подигнут нов храм средствима Управе парохије.

7. Клокочевик — храм Св. Тројице из 1799. г. срушен 1941. г. + Управа парохије подигла нов храм својим средствима.

8. Трњани — храм Рођења Пресвете Богородице срушен 1941. г. + Подигнут нов храм средствима Управе парохије.

9. Ново Топоље — храм Св. Илије из 1846. г. срушен 1941. г. + Месна заједница, односно СО парох дом узурпирала (за дућан) а на црквишту поставила споменик и узурпирала велики део црквене имовине.

СО ЂАКОВО

1. Ђаково — освећено земљиште за гробницу цркве СО одузела без накнаде односно тражене одговарајуће друге локације цркви

2. Мајар — храм Рођења Пресвете Богородице из 1772. г. тешко оштећен у земљотресу 1964. г. Иако је под заштитом државе, а данас није ништа учињено да се храм поправи и постоји опасност од потпуног рушења

3. Паучје — храм Св. Георгија из 1777. г. срушен 1941. г. +

4. Набрђе — храм Успенија Пресвете Богородице из 1776. г. ЈНА иселила преживеле становнике и експроприсала сво земљиште (чак и оно на којем стоји храм).

Храм је потом демолиран, иконостас запаљен и то све после 1965. г. иако је храм под заштитом државе.

СО НАШИЦЕ

1. Будимци — храм Вазнесења Господњег спаљен 1941. г. + Обновила га Управа парохије својим средствима.

2. Погановци — храм Св. Илије након рата СО узела максимум земље под заштитом државе.

3. Лоцица — храм Св. Илије из 1778. г. демолиран 1941. г. и спаљен иконостас. + Управна парохија из својих средстава обновила храм.

СО ОСИЈЕК

1. Чепински Мартинци — храм Св. Георгија срушен 1941. г. + Управа парохије својим средствима зида нов храм.

СО ОРАХОВИЦА

1. Манастир Ораховица — храм Св. Николе из XVI века. Конаке (сва три) спалила НОВ у току II светског рата. Уништен и знатан део иконостаса. После рата одузета имовина тако да ни «историјски максимум» није остављен. Управа манастира обнавља манастир својим средствима.

2. Ораховица — храм Рођења Пресвете Богородице из 1758. г. срушен до темеља 1941. г. + Управа парохије започела обнову својим средствима, али је СО забранила радове.

3. Суха Млака — храм Успења Пресвете Богородице из 1795. г. срушен до темеља 1941. г. + На црквину постављен споменик (СО) а такође и један део имовине одузет (СО).

СО СЛАВОНСКА ПОЖЕГА

1. Славонска Пожега — храм Св. Георгија из 1844. г. срушен током другог светског рата +. Управа парохије покушава својим средствима да подигне нов храм.

2. Слобоштина — храм Св. Николе из 1781. г. срушен 1941. г. + Остали зидови до сарклажа СО узурпирала и црквено место и порту и парох. дом.

3. Смољановци — храм Св. Петра и Павла из 1753. г. срушен до темеља 1942. г. +.

Чечавац — храм Ваведења Богородице из 1754. г. срушен до темеља 1942. г. +.

5. Боломаче — храм Св. Илије из 1792. г. срушен до темеља током II светског рата +.

6. Ратковица — храм Св. Димитрија и Св. Петке из 1874. г. срушен 1941. г. +. Нов храм сазидан из средстава Цркве.

7. Ветово — храм Св. Петра и Павла из 1786. г. срушен до темеља 1942. г. +.

8. Трештановци — храм Вазнесења Господњег из 1788. г. срушен до темеља 1942. г. +. Управа парохије подигла нов храм својим средствима.

9. Пака — храм Св. Петра и Павла из 1797. г. тешко оштећен у II светском рату +. Запаљен и парохијски дом.

10. Стрижевица — Каменска — храм Св. Илије из 1756. г. спаљен 1942. г. +. После рата од материјала осталог од цркве сазидан друштвени дом и сва имовина (један максимум) узурпиран

СО ДАРУВАР

1. Манастир Пакра — храм Ваведења Богородице из XVIII века. За време другог светског рата спаљени конаци и храм оштећен +. СО Дарувар почела обнову конака и одустала. Капела на манастирском гробљу се руши са-

ма од себе а и главна црква пропада јер манастир нема средстава пошто је историјски максимум одузет.

2. Бијела — храм Арханђела Гаврила из 1751. г. Парохијски стан национализован уз симболичну накнаду.

3. Бастаји Велики храм — Св. Георгија из 1765. г. Национализован имовина и у приватне сврхе (СО, ПТТ, ...)

4. Клиса — храм Св. Тројице из 1758. г. срушен до темеља 1941. г. Имовина узурпирана.

СО ВИРОВИТИЦА

1. Вировитица — храм Вазнесења Господњег из 1811. г. срушен до темеља 1941. г. +. На црквину направљен парк и споменик (СО) и са СО не може се наћи решења за обнову цркве.

2. Мајковац — храм Св. Великогученице Марине из прве половине овог века, срушен 1941. г. +. Народ жели обнову храма али не може због нерешеног имовинско-правног питања са СО.

3. Зрињ — храм Св. Илије порушен заједно са парохијским домом током другог светског рата + а коначно након ослобођења.

4. Борова — храм Успења Пресвете Богородице из 1742. г. срушен до темеља 1941. г. +.

5. Градина — храм Св. Пантелејмона из почетка XIX века срушен до темеља 1941. г. +. Управа парохије својим средствима обнавља храм.

6. Гајиште — храм Св. Георгија и Рождества Богородице обновљен 1880. г. а срушен до темеља током другог светског рата +. Управа парохије подигла нов храм из својих средстава.

СО ПОДРАВСКА СЛАТИНА

1. Подравска Слатина — храм Св. Петра и Павла из 1750. г. срушен 1941. г. +. остали само темељи. Управа парохије саградила нов храм својим средствима.

2. Горњи Михољац — храм Св. Тројице из 1793. г. Током другог светског рата започето рушење и сав инвентар са иконостасом уништен +. Управа парохије обнавља храм својим средствима.

3. Мељани — храм Преображења Господњег из 1793. г. много страдао у земљотресу 1981. г. Управа парохије својим средствима генерално поправила храм.

4. Мединци — храм 318 Богоносних отаца из 1717. г. срушен до темеља 1942. г. +. Нов храм сазидан средствима Управе парохије.

5. Добровић — храм Вазнесења Господњег из 1749. г. срушен до темеља 1941. г. +.

6. Буковица Горња — храм Св. Илије из 1795. г. срушен до темеља 1942. г. +. Управа парохије својим средствима обнавља храм.

7. Миклеуш — храм Св. Тројице из 1750. г. оштећен у току другог светског рата +. Постоје остаци иконостаса. Храм обновљен средствима Управе парохије.

8. Воћин — храм 318 Богоносних отаца из 1790. г. запаљен и разваљен у току другог светског рата као и парохијски дом +. Управа парохије својим средствима обнавља храм и парохијски дом.

9. Смуде — храм Вазнесења Господњег из 1753. г. спаљен 1941. г. +. Постоје зидине.

10. Мацуге — храм Успенија Богородице из 1714. г. (по једином запису 1688!). Запаљен током другог светског рата +. Постоје зидине.

11. Лисичине храм — Св. Георгија из 1869. г. Током другог светског рата оштећен +. Део парохијског дома узурпиран (амбуланта) као и део некретнина (ПИК).

12. Слатински Дреновац — храм Св. Георгија из 1720. запаљен 1942. и сав инвентар уништен +. Управа парохије обнавља храм својим средствима.

СО ПАКРАЦ

1. Пакрац — катедра Св. Тројице из 1745. г. оштећена током другог светског рата +, али остала цела.

— храм Св. Илије из 1724. г. срушен до темеља 1942. г. +.

— храм Рођења Богородице тзв. «Гавриница», током рата демолиран +.

— епископски двор демолиран у рату + и после рата и богат инвентар опљачкан. Законом добио (1948. г.) право на земљишни максимум који ни до данас није ни поред бројних интервенција додељен. На против, ЦО и епископији је након рата одузето следеће:

1. зграда ЦО (сада амбуланта)
2. зграда богословије (све интервенције ради враћања — без успеха)

3. зграда тзв. «Препарандија» (деченијама се води судски спор — без успеха)

4. локација «Стари Град» са две зграде и неколико градилишта. Ту су сада зграде: СО Пакрац; стари СУП; нови СУП; пакрачка тржница; робна кућа, пројектни биро; улица XII пролетерске бригаде; дечији вртић; извор «Ладна»

5. у Станивуковићевој улици четири плаца а само за један добијена накнада

6. у Грабрићевој улици три плаца — сва три без накнаде;

7. гостиона «Рајков» одузета и срушена без накнаде; (сад је ту банка)

8. у улици М. Тита узета кућа без накнаде;

9. у улици Демониној узете две куће без накнаде;

10. у улици Штросмајерој узета кућа без накнаде;

11. у улици «13. Рујан» узет део порте без накнаде;

12. одузето 40 кј земље.

Све ове некретности су биле намењене за одржавање катедрале и двора.

2. Торан — храм Св. Пантелејмона (ротунда на гробљу) запалила НОВ +.

3. Чаглић — храм Св. Николе из 1757. г. запалила НОВ као и парохијски дом +. Управа парохије својим средствима обнавља храм.

4. Суботска — храм Арханђела Гаврила из 1889. г. Парохијски дом демолиран у рату и после рата (СО) +.

5. Кукуњевац — храм Св. Петке — Параскове из 1745. г. Део земље узела СО и води се судски спор — без успеха.

6. Кусоње — храм Св. Георгија из 1734 г. спаљен 1942. г. +. Управа парохије још 1983. г. тражила дозволу за обнову храма — без успеха. Верници сами покривају а инспекција СО их гони!

7. Граховљани — храм Св. Петра и Павла из 1762. г. оштећен током II светског рата

8. Буچه — храм Вазнесења Господњег из 1755. г. срушен до темеља 1942. г. +. Имовину скоро сву узела СО без накнаде.

▲ РАЈКО БУРЂЕВИЋ

Објашњење: знак + означава «без ратно оштећења»

СПЦ значи Српска православна црква

ЦО значи Српска православна црквена општина

СО значи Скупштина општина

ПОГЛЕДИ

Због летњег распуста наредна три месеца нећемо се дружити са најтиражнијим студентским листом на свету. Зато се редакција потрудила да Вам у последњем броју ове школске године који излази 6. јула, приушти максимум изненађења.

То је:

ДВОБРОЈ

НА ПОВЕЋАНОМ БРОЈУ СТРАНА

У 200.000 ПРИМЕРАКА

СА ПОКЛОНОМ, САМОЛЕПЉИВОМ «ПОГЛЕДИ» — НАЛЕПНИЦОМ

Читаћете:

НИКОЛА II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ, УНУК ЦРНОГОРСКОГ КРАЉА НИКОЛЕ I, У ЕКСКЛУЗИВНОМ ИНТЕРВЈУУ: Не желим своје наслеђе као обавезу

ДР МИЛОРАД ДРАШКОВИЋ, ТОКОМ РАТА ПРЕСЕДНИК РАВНОГОРСКЕ ОМЛАДИНЕ, ДАНАС НАУЧНИ САРАДНИК ХУВЕРОВОГ ИНСТИТУТА У КАЛИФОРНИЈИ: Био сам четнички Иво Лола Рибар

ВЕЉКО ГУБЕРИНА, ПРЕСЕДНИК НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ: Све комунистичке одлуке стављам под ревизију

ЉУБА ПОПОВИЋ: Песимиста за будућност Југославије

АЛЕК ВУКАДИНОВИЋ: Титославија за српску несрећу

ХРАНИСЛАВ МАРКОВИЋ: Иконе и иконосфера

ОРГАНИ БЕЗБЕДНОСТИ И ЧИСТКЕ У АРМИЈИ: Прича капетана I класе Боре Антеља који је пао у немилост армијске тајне полиције зато што је читао књиге Добрице Ћосића, Вука Драшковића и Данка Поповића. Антељ је управо уложио жалбу на пресуду Војног суда којом се лишава чина. . .

УДРИ ИХ, МАЈКУ ИМ ЊИХОВУ: Репортажа са митинга опозиције 13. јуна у Београду

А ГДЕ ЋЕ ВАМ ДУШЕ, СВЕТОСАВЦИ: Део текста драме «Свети Сава» и реаговања читалаца «Погледа»

ПРИЧА О МОМЧИЛУ СМИЉАНИЋУ: Последњи, најпотреснији наставак фељтона «Мемоари једног четника». Звонимир Вучковић, аутор Фељтона, и Момчило Смиљанић били су најбољи другови у дечашву и младости, делили су школске клупе у Војној академији и заједно службовали Краљевеј гарди у Београду. Када је 25. марта 1941. Југославија потписала Тројни пакт са силама осовине, беже у Грчку да би се борили против фашизма. Чим је избио рат вратили су се у Југославију, да би се поново срели тек у јесен 1941., у једној оштрој борби, али овога пута на супротним странама: Момчило је био командир партизанске, а Звонимир четничке јединице. . .

ЉОТИЋЕВЦИ И КРАГУЈЕВАЧКА ТРАГЕДИЈА: Чланак из истоимене брошуре Николе А. Костића, пешадијског мајора бивше Југословенске Краљевске војске, у коме се на основу сведочења из више извора оповргава виђење Крагујевачке трагедије од стране љотићеваца

«ПОГЛЕДИ» СУ ЛИСТ КОЈИ НИКАДА НИЈЕ ОДЛИКОВАН!

ПОГЛЕДИ

СПО БРАНИ СЕЉАКЕ ПЕТИЦИЈА АНТИ МАРКОВИЋУ

**Идите од мене који чините
безакоње! — каже Света Књига**

Странка СПО је већ почела да спроводи у дело неке од смерница свога Програма. Ових дана је чувени адвокат ИЛИЈА РАДУЛОВИЋ, иначе потпредседник СПО за право и етику, у име 1961 сељака, председнику СИБ-а послао петицију са захтевом да се сељацима врати земља која им је одузета послератним законом о земљишном максимуму, да им се врате добра која су отета и претворена у лоаишта, идеолошке спомен комплексе, елитна одмаралишта, комбинате или задруге у такозваној друштвеној својини. Такође, да им се арате имања отета послератним одлукама политичке природе.

Радуловић и сви остали адвокати, који су чланови СПО, понудили су сељацима бесплатне услуге у свим судским споровима.

Текст петиције гласи:

Сматрамо да је потребно да Вас обавестимо да смо се око листа »Пољопривредник« у Новом Саду окупили 1961 пољопривредних произвођача, с тим да напишемо овај захтев Савезном извршном већу и Вама као његовом Председнику.

Имамо пуно поверење у Ваш начин рада, који комуницира са законом, цивилизацијским захтевима, тржишном привредом, политичким плурализмом и правном државом. Сигурно је да данас не би били у овој друштвено-економско-политичкој ситуацији да сте Ви од почетка АВНОЈ-евске Југославије били на челу савезне владе, с обзиром да Ваш начин рада показује одређене резултате који импресионирају и не могу никог оставити равнодушном. На тај начин најбоље показујете да је прави рад аналитичан, апатридан и космополитски, с обзиром да уједињује људе и грађане по основу интереса и користи.

Ово није никакав панегирик или хвалоспев Вашем раду, то је факат на основу кога је израсло овакво наше поверење и дивљење!!!

Сви потписници овога захтева су жртве послератног безакоња и правног nihilизма ове земље, с обзиром да су нам одузете покретне и непокретне имовине у смислу Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и првредне саботаже. Тај Закон је објављен у Службеном листу број 56 од 12. јула 1946. године. Извесно је да нико од нас и наших очева и даљих предака није извршио ни једно кривично дело недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Овакве осуде и погроми су били средство развијања страха код грађана, с једне стране и средства владања, са друге стране и средства стицања и увећања друштвеног фонда имовине, са треће стране.

У том тренутку су ове судске одлуке биле светлосну годину удаљене од Јеванђеоских истина, с обзиром да је записано у Светом писму: »Ко сеје безакоње жњетће муну«.

И стигла нас је ова небеска санкција и то најбоље потврђује овај тренутак у друштву.

Није без разлога речено, такође, у Светој књизи: »Идите од мене који чините безакоње«.

У том смислу произилази да су наши очеви и наши преци, а понеки и од нас лично били изложени једном немилосрдном, безобзирном, противзаконитом и варварском прогону и том приликом су нам одузете хиљаде и хиљаде хектара наше зиратне земље, шума и других покретних ствари.

Сматрамо да је потребно да у овим најављеним променама у смислу стварања тржишног механизма привређивања узмете у обзир и ову незаконито одузету покретну и непокретну имовину и да нам

омогућите повраћај те имовине на основу де леге ференда.

Сви наши очеви и дедови који су осуђени за ова кривична дела недозвољене шпекулације и привредне саботаже су амнестирани у смислу одредбе Закона о амнестији од 1. априла 1953. године (Сл. лист ФНРЈ бр. 15, стр. 155.)

У том смислу Вас молимо да нам омогућите да се кроз ове промене онемогући било каква манипулација земљиштем и конфискованом имовином сељака суђеним по напред поменутих кривичним законима, с једне стране и да предложите измену нових прописа о амнестији и рехабилитацији у односу на ове невинно осуђене сељаке уколико досадашњим прописима то није урађено, са друге стране и да се изврши таква законска промена да се омогући повраћај овог конфискованог земљишта, шума и друге покретне и непокретне имовине осуђеним лицима и њиховим правним наследницима у случајевима где осуђена лица нису више у животу, са треће стране и да ове промене извршите у року од 60 дана, са четврте стране.

Свесни смо да се налазите у изузетно тешкој, сложеној, озбиљној и драматичној пословној и радној ситуацији и схватите овај рок као једно уобичајено цивилизацијско временско одређивање, једног посла, с обзиром да се не може говорити озбиљно о једном раду уколико се не одреди неки рок.

Сматрамо да смо на овај начин само дали основна обавештења и податке о овој сложеној проблематици и у том смислу Вас молимо да примите седморицу чланова Иницијативног одбора ове групе потписника од 1961 пољопривредних произвођача.

Вама је добро познато — наравно, и стручним службама Вашим — да су саа ова лица о којима је овде била реч амнестирана и да је требало овај повраћај покретне и непокретне имовине да се изврши по службеној дужности, али то није урађено никада, нажалост.

Имајући у виду да је ово била законска обавеза произилази да овај наш захтев није застарео, нити може застарети, уопште.

Ако нисмо били категорични, изричит и искључиви у погледу одређивања рока извршавања свих ових наших захтева сматрамо да имамо право као грађани једне државе која се налази у праскозорју правне државе да захтевао да примите чланове овог Иницијативног одбора у року од 15 дана. Имамо пуно разумевања за све Ваше заузетости, спречености, послове, али сматрамо да је и овај наш захтев део садржине тих Ваших послова и радних задатака. Ако је то тако, а јесте, произилази да нас можете и требате примити у року од 15 дана од дана пријема овог нашег захтева, јер је извесно да сте се Ви људима Вашим начином рада обратили као грађанима, а не као поданицима. У том смислу Вас подсећамо да је римски цар Александар Север одмах примио једног узнемиреног римског грађанина афектом страха, рекавши му: »Сматрам да је Ваш страх безразложан«.

Ако је то било у времену од 908-935. г. пост Христу нату произилази да то треба да буде и након 2000 година после историјског распећа.

У Новом Саду, 15. маја 1990. године

ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА: Ненадовић Драгослав, Шабац, Дулић Ане, Суботица, Перић Здравко, Бијељина, Вијин Јован, Нови Сад, Ристић Немања, Брчко, Гиризд Марија, Нови Сад, Перић Раденко, »Пољопривредник« Нови Сад

СОЛУНЦИ СА ПЕТОКРАКОМ

Ако лаже коза не лаже рог. **МИЛЕТА ПОПОВИЋ** нам је послао ову фотографију **СПОМЕН ПЛОЧЕ ПАЛИМ БОРЦИМА ОД 1912-1918**, која се налази на зиду Дома културе у Доњем Црниљеву. Уверите се и сами: старим српским ратницима прикачена је — петокрака! Коментара немамо. Коментар је фотографија сама.

МОЈ УЛАЗАК У ПОКРЕТ ГЕНЕРАЛА МИХАИЛОВИЋА БИО ЈЕ ПОТПУНО ПРИРОДАН

Учинио сам то из неколико разлога. Прво, јасно, због мога става према национал-социјализму. Друго, то је тада био

једини покрет отпора и треће, то је исто тако важно, што сам сматрао да је то једини начин да изразим своју солидарност са

српским народом у вријеме када су већ започели усташки злочини и прогони Срба у НДХ

М

ожемо кренути прво са вашом биографијом.

— Дозволите да буде потпуно кратка, не зато што бих хтео нешто крити, него једноставно, што до тога самоприказивања не држим. Дакле, ја сам Хрват, рођен 1912. завршио сам најприје економске науке, а после тога социјалне и политичке науке у Лозани, на постдипломским студијама сам био у Лајпцигу и Дрездену. Већ у средњој школи сам био југословенски оријентиран. Нисам био члан ниједне политичке странке. За оне, вјечито сумњичаве, хтио бих додати да нијам ниједног часа био ни у директној ни индиректној служби. После студија сам радио у «Народном благостању», то је био један стручни економски лист, а после тога сам прешао у приватну индустрију. Ту ме је затакао рат.

— Можете ли нам рећи како сте се за време рата затекли у покрету отпора Драже Михаиловића, па још у штабу?

— Знате, то питање ми се увијек поставља. Понекад са похвалама, а највише са неразумијевањем. Да не буде сувише тежак овај интервју, споменућу једну примједбу једног мог пријатеља Жидова, који је био са нама у шуми. Он ми је рекао: «Знате, шта Срби раде, то ми је јасно. Они су се и овога пута одлучили на царство небеско. А шта ви ту, као Хрват, радите, то ми је потпуно нејасно». Па ипак, знате, мој прилаз и улазак у покрет Драже Михаиловића био је потпуно природан. Као што сам рекао, ја сам био југословенски оријентиран, и био сам, наравно, у сукобу са франковцима и усташама. У Независној Држави Хрватској, коју ја нити сам желио нити могао примити, осјећао сам се угроженим и прешао у Београд, и то већ у априлу '41, рано, одмах после њеног проглашења. Ту сам срео једног резервног официра, Словенца, на улици, који је био у Бјеловару када је проглашена НДХ. Нас четворица официра одбили смо ући у војску НДХ. То је био пуковник Матеша, активни поручник Ђурић, Бравунац и ја. Он је о томе причао својим пријатељима, и хтио је свакако да се са њима удозна. Увео ме је у једно веће друштво људи мојих година, међу којима се, на пример, сјећам да је био Воја Грозд, Ђуканац, Ђорђе Јањић и Ђаба Божовић. Овај последњи је иначе био асистент на универзитету. Он је утолико интересантан што ће последице партизанима, али у то вријеме ме је довео у везу са мајо-

ром Жарком Тодоровићем, за којег ја знао да је присталица Драже Михаиловића.

Мајор Тодоровић ме је позвао да присупим покрету који се онда организирао под именом «Југославенска војска у отаџбини». Ја сам се томе позиву одазвао и ушао у покрет, што ће вас можда интересирати, већ 28. маја 1941. године. Учинио сам то из неколико разлога. Прво, јасно, због мога става према национал-социјализму. Друго, то је тада био једини покрет отпора и треће, то је исто тако важно, што сам сматрао да је то једини начин да изразим своју солидарност са српским народом у вријеме када су већ започели усташки злочини и прогони Срба у НДХ. Тада сам радио као командир за Хрватску, заједно са доктором Бегићем, Матијашећем, Тончићем и, наравно, Марком Тодоровићем.

У септембру 1943. отворио нас је Гестапо. Доктор Бегић и ја успјели смо напустити Београд, боље рећи, побјећи, док су ова остала тројица, Матијашећ, Тончић и Жарко Тодоровић, одведени у логор у Немачку. Њихова субина је утолико трагична што је Жарко Тодоровић одмах остао у иностранству кад су га савезници ослободили, док су Матијашећ и Тончић сматрали да се, као југословенски оријентирани Хрвати, који се нису ни о шта огријешили, могу вратити у земљу. Међутим, успут су били побијени од њихових комунистичких пријатеља. Др Бегић и ја смо онда преко веза напустили Београд и без икаквих тешкоћа, пролазећи од једног команданта до другог, у Србији, која је тада, као што вероватно знате, потпуно била у рукама Драже Михаиловића. Дошли смо до Врховне команде и Централног националног комитета, у коме смо били чланови.

У селу Ба био сам подпредсједник конгреса и изабран за члана Извршног одбора тада проширеног Централног националног комитета, под предсједништвом доктора Живка Топаловића, предсједника Социјалистичке странке. Тек пред крај рата, у Босни, након што је доктор Буре Буровић остао у Србији, изабран сам за секретара Централног националног комитета, а сада сам још и његов посљедњи живи члан. То би било то.

— У разговору, претходно сте рекли да је покрет отпора Драже Михаиловића још увек један од ретких табуа у Југославији. Шта сте под тим мислили?

— Ради се о томе, да се о Дражи Михаиловићу може говорити све што је негативно, али га се не може бранити. А ја имам намјеру, кад ми поставите то питање, да разговарамо о томе. Знате, то о Дражи Михаи-

ИНТЕРВЈУ

ловићу, сматрам да би било једанпут већ вријеме да се о томе објективно историјски разговара — о његовом покрету, о његовој улози и тако даље. Ето, то сам мислио.

— Реците ми, овако, једну ствар. Године 1941. покрет отпора Драже Михаиловића имао је у својим рукама људе, имао је подршку савезника, имао је опрему, а већ 1942. године имао је врло мало од тога. Како Ви то тумачите?

— 1942. није имао нико-никакву велику подршку, а морам вам рећи до 1941., чак и оно што се сада пише у Југославији, до 1942. су га чак подржавали и Руси, а како је дошло после до напуштања Драже Михаиловића, знате, то је друга тема. Ваше је право да поставите провокативна питања, иначе би све заједно било досадно. Очекује се да скрушено признам да сам отишао из земље са последњим њемачким влаком као њихов колаборант. Знате, то није било тако. Ја ћу се нешто задржати на томе питању, јер је то ре-

Када би ми неко доказао да усташе нису својом лудачком политиком изазивале национални грађански рат, него да је то учинио покрет коме сам припадао, када би ми уз то неко још доказао да комунисти нису својом притајеном и мучком борбом за власт изазвали

идеолошки грађански рат, него покрет коме сам припадао, тада ћу осјећати кривицу за све жртве грађанског рата, без обзира на страну на којој су пали. А дотле мислим да могу такве осјећаје мирне савјести препустити онима који су за то одговорни

лативно интересантно за прилике које су онда владале у земљи. Послије уласка совјетских трупа, као што сам већ рекао, прешао сам са Југословенском војском у отаџбину, у Босну. Са нама је тада била и америчка мисија, на челу са професором McDowellom. Проф. McDowell је још у Србији имао много контаката, пролазио је где се год могло, све крајеве, разговарао са много људи, а то је наставио и у Босни. Тамо је то проширио, наравно, на контакте са виђеним Хрватима и Муслиманима. Он је био прилично изненађен ситуацијом у Босни и односом између Срба, Хрвата и Муслимана. Написао је о томе у новембру један извјештај својим претпостављенима. Ради се о новембру 1944. Морам вам рећи да је штета што тај извјештај није приступачан вашим читаоцима. Знате, да ја вама то причам, што он тамо констатира, ви бисте сматрали да булазим. На основу свих тих искустава, која је тамо имао McDowell нам је савјетовао да пошљамо једну делегацију у Загреб доктору Мачеку, у Љубљану Словенском Народном одбору и коначно, у V америчку армију. Предложио је да у ту мисију уђе, један генерал, и ја са пуномоћима Драже Михаиловића и Централног националног комитета.

Усташе на делу

Организација таквог пута је тада, као што можете замислити, била врло тешка, а једна од главних тешкоћа је била још у томе што је др Мачек тада био потпуно под контролом усташких власти. Тек, једног дана, доживели смо један тежак напад усташа на врховну команду у којем нам је била одсјечена болница. Наравно да смо покушали спасити те болесника, и по савјету људи из Босне, код којих је тај човек уживао врло добар глас, без обзира да ли су били они Хрвати, Муслимани или Срби, обратио сам се на великог жупана Урумовића. Великог жупана у Броду. Урумовић није могао за болницу учинити ништа, јер су болесници већ били побијени. У разговору са њим поменуо сам му савјет McDowella и нашу жељу да дођем у везу са доктором Мачеком, и он ми је обећао помоћи. Одржао је обећање, и пребацио је генерала Ђукића и мене у Загреб. И ово је опет једно важно питање. Тај наш пут у Загреб, Љубљану и даље, прилично интересира људе у земљи, мислим, службене кругове и обавјештајну службу. О томе бих могао много говорити, али сад се ради о томе како сам изашао из земље. Дакле, доктора Мачека у Загребу нисмо могли срести, па нас је доктор Ранко пребацио у Љубљану, Словенском народном одбору. Ту сам дошао у везу са њиховим секретаром и послао тога посјетио бискупа Рожмана.

Дозволите ми да сад кажем само укратко да ми је тај човек оставио најбољи утисак и да сам заиста имао повољно мишљење о њему, да је један разуман, mudar човек. Он је одмах послао једног каноника са меморандумом, који смо потписали, доктору Мачеку. Зашто је југословенска обавјештајна служба тај меморандум приписала бискупу Рожману, и како кажу, клики генерала Маршала, то ваљда само они знају, ако уопће знају. У сваком случају, на савјет бискупа, присуствовао сам проглашењу слободне Словеније, 6. маја 1945. Ту сам, између осталих, и ја говорио, и о томе су извјестила посебна издања љубљанских новина. Одмах након тога пребацили смо се даље, тако да сам коначно дошао до V америчке армије. Ето, тако сам ја изашао из земље.

— Причајте нам нешто о својој делатности у емиграцији од '45. до данас.

— Ја вјероватно спадам међу политичке емигранте са најмање веза у емиграцији. Моје везе су ограничене на људе око «Демократске алтернативе». Ту бих хтио споменути, због њихове активности, и задругу «Ослобођење» и њихов орган «Нашу ријеч», око либералне интернационале, и људе који слично дјелују, без обзира на националну пропадност. Ви неке од тих људи познајете, имали сте с њима интервјуе, па знате о коме се ради. Хтио бих само још додати да таквих људи има у емиграцији далеко више но што се у земљи мисли под утицајем пропаганде. Са осталима имам врло мало везе, а са екстремном емиграцијом уопће никакве. Чак не пратим ни њихову штампу. Знате, о појединцима не бих желио говорити, јер било да их хвалим или кудим, могао бих само обогатити њихове досијее у југословенској полицији, а то заиста није моја улога.

— Хоћете нам појаснити мало шта су то «Демократска алтернатива» и «Либерална интернационала» којима припадате?

ИНТЕРВЈУ

— Нисам сасвим сигуран да ваши читаоци знају о чему се ради када је ријеч о Демократској алтернативи. Само укратко да вам објесним: након вишегодишњих сусрета, разговора, састану се извјесни људи који су сматрали да антикомунизам не може бити једини критеријум у борби против комунистичке диктатуре у земљи. Дошли су до закључка да треба тражити могућност за један заједнички, позитиван став, у виду једног нацрта, боље рећи предлога за дискусију о рјешавању проблема заједнице, који би могао задвојштити све народе у Југославији. На састанку 1963. године, успјели су се сложити око текста једног таквог приједлога. Објављен је под насловом «Демократска алтернатива». Мислим да је јасно да не могу сада улазити у детаље тога приједлога, хтио бих само констатирати неколико, како се бар мени чини, позитивних карактеристика: прва је несумњиво чињеница, нарочито с обзиром на данашње прилике у Југославији, да су потписници припадници не само разних југословенских народа, него истовремено и готово свих предратних демократских странака са потпуно различито наглашеним политичким, националним и социјалним опредељењима. Друго, а то се бар мени тако чини, вредно је констатирати да су нацрт, између осталих, потписали људи као **Божидар Влајић**, бивши генерални секретар Демократске странке, а да га је доктор Влатко Мачек, бивши предсједник Хрватске сељачке странке, накнадно писмено примио. Трећа карактеристика је то, а то морам рећи изненађује и саме потписнике, што је тај нацрт доприје, 26 година, поред свега онога што се у Југославији догодило, поред свих криза, сукоба, странпутица — још увијек релативно актуалан. Не мислим тиме рећи да је то неко патентно уставно рјешење. Него као оно, како је и било замишљено — као приједлог за дискусију. У томе послу сам и ја као појединац учествовао. Ја још увек сматрам исто, с правом или не, да нацрт демократске алтернативе остаје и надаље досад најозбиљнији емигрантски допринос покушајима усклађења и тражења основа на којима би се могли ускладити интереси појединих народа у Југославији. Знате, демократска алтернатива није била замишљена ни као странка, ни као покрет, или било каква организација, него само као акт добре воље појединаца из разних средина, тако да је тешко говорити о неком посебном дјеловању у њеном оквиру. Што се Либералне интернационале тиче, то су људи који су по својим схватањима либерали, и који су на позив либералне интернационале у њу ушли као група либерала из Југославије. Ту су, наравно, присуствовали састанцима, пратили рад либералне интернационале, и доприносили упознавању прилика у Југославији, колико се то уопће могло.

— Кажите ми колико је емиграција утицала на процесе у земљи и колико уопште може утицати?

— Мислим да ту могу бити кратак. Знате, да ли је емиграција уопће утицала и колико, то могу знати само људи у земљи. Ја бих нешто друго рекао: у задње вријеме има нешто више веза између земље и емиграције, па је могуће да постоје неки међусобни утјецaji. Сигурно је једно: да је корисник тих већих веза емиграција. Да ли и колико је то корисно за људе у земљи, то вам ја заиста не могу рећи.

— Ви сте били у покрету отпора, односно, у Централном комитету, задужени за колаборацију са Немцима. Шта вам можете рећи о тој колаборацији?

— Шта!? Ја сам био задужен за колаборацију са Немцима? Ха, ха, Ко је то опет измислио — то је највећа бургија за коју сам досад чуо, али.

— Не, не, не! Само мало сачекајте, нешто слично сте Ви мени рекла прошли пут.

— А, не, не. Ја сам рекао да сам спреман одговорити на ваша питања да ми се осјећам кривим за оно што су четници радили у грађанском рату, за колаборацију и тако даље. Е, то вам морам рећи, за то питање сам вам посебно захвалам. То ми даје прилику да се осврнем прво — јер ви сте ми говорили о четницима — на једну неоправдану и злонцимерну терминологију.

— Па добро, јесте ли били четници?

— Не дај боже Полако, господине, сад ћу вам објаснити. Најприје о тој терминологији која у пропаганди комунистичког режима изједначава покрет

Драже Михаиловића са четничким одредима. Морам рећи: и једно и друго настали су на потпуно различит начин, а на потпуно различит начин су и вођени. Шта је био покрет Драже Михаиловића? Покрет Драже Михаиловића је био резултат спонтане реакције народа у Србији. Имао је конзеквентно наглашен само један циљ: ослобођење земље и могућност слободне одлуке народа о њеном уређењу после ослобођења. Покрет није имао посебно идеолошки, дакле ни антикомунистички карактер. То није могао имати јер се комунисти тада нису уопће нигде појављивали, а најмање је имао протухрватски или протусловенски карактер.

Четнички одреди западно од Дрине настали су као посљедица злочиначке усташке политике у признатом и нескривеном циљу истребљења Срба на подручју НДХ. На жалост, на тој основи је настао српскохрватско-муслимански грађански рат, са безбројним невиним жртвама на свим странама. Не желим порицати, и нема никакве сумње, да су ти четнички одреди у својој борби улазили у «акомодације» са окупаторима, особито са Италијанима, и да је то у великом броју случајева прелазило у отворену колаборацију. Везе између Југословенске војске у отаџбини и четничких одреда биле су врло слабе. Није се радило само о географском растојању, него и о томе да им Дража Михаиловић није ни у ком случају могао помоћи. Они су више помоћи могли очекивати од Недића, већ бргом за избјеглице, а онда и понешто материјалне помоћи.

Чињеница је да су се из моралних и националних разлога ти одреди позивали на покрет Драже Михаиловића. Једина помоћ која би за њих била могућа од стране Драже Михаиловића било би слање трупа «Југословенске војске у отаџбини» из Србије. То је Дража Михаиловић досљедно одбијао у увјерењу, као што је говорио, да би то био крај Југославије. Учинио је један изузетак на захтев шефа енглеске мисије, бригадира Армстронга, и у његовом присуству. Изједначавање Југословенске војске са четницима је историјски неточно, а политички зломјерно. Коришћено је једнако од усташа и комуниста а на жалост, морам вам рећи и од криво схваћеног националног интереса код многих Срба. Гора од тога изједначавања је још само она монструозна, перфидна комунистичка једнаца: Анте Павелић — Дража Михаиловић. Тко год је ту инфамију измислио и заступао је, или је још увијек заступа и шири сносци тешку одговорност за будућност националних односа на подручју Југославије.

А сада, кад смо већ тако далеко, дозволите ми да бацим поглед за другу страну, да погледамо њихов однос према грађанском рату и према њемачком окупатору. Дозволите ми неколико чињеница које су непобитне, у које нема сумње. Прво: чињеница је да је Комунистичка партија од почетка рата вјерно извршавала наређења Коминтерне, и водила, у складу са пактом Хитлер—Стаљин, бесомучну пропаганду против Енглеске и Француске, и, како су комунисти говорили, њиховог империјалистичког рата. О томе не треба да вам причам, то ће наћи свако ко хоће у комунистичким часописима и памфлетима.

Друго, последице њемачког напада на Југославију пропаганда Комунистичке партије Југославије није се ни за јоту промијенила. Није им ништа сметао, не само расизам и концентрациони логори, него и чињеница да је земља окупирана и раскомадана. Тешко ми је заиста видети где је ту борба за народ и ослобођење. Ви знате исто тако добро као и ја, да је дијалектика једна чудотворна метода којом се може доказати све што се жели, а ако је потребно, истовремено и противно од тога. Али, сасвим обична и проста логика доводи до закључка да је у периоду до напада Њемаца на Совјетски Савез, Комунистичка партија била објективни савезник Национал-социјалистичке Њемачке.

Треће: посље напада Њемаца на Совјетски Савез, Комунистичка партија Југославије улази у борбу. Какву борбу? Знате, некада је било потребно пратити њихове закључке, у Словенији, позивати се на Ђиласа, Велебита, данас је то све непотребно, јер је довољно познато да се на Тита самог. Шта он каже? «Од самог почетка рата ми смо пошли у борбу за власт, само то није било опортуно рећи». Какву власт? Власт и диктатуру Комунистичке партије. Кажите ми мени,

шта је преостало свима нама који нисмо били комунисти, но одупрети се таквом насиљу Комунистичке партије? То је неминовно морало довести и довело је до грађанског рата, који сигурно није био у интересу ни народа, ни његовог ослобођења.

И на концу, четврто: у марту 1943. године састали су се њемачки представници са опуномоћеним делегатима НОБ, онога што ви зовете «Народноослободилачка борба». О томе постоје не само њемачки записи од 11. марта 1943., него и писмени приједлог НОБ за сарадњу, потписан од Коче Поповића, Ђиласа и Велебита. Предуго је, не бих вам, наравно, могао све то прочитати, али би било интересантно за ваше читаоце да то виде.

Дозволите ми да кажем неколико главних карактеристика тих приједлога. Прво: НОБ нема никаквих разлога за борбу против Њемаца, бори се само када их они нападну. Сматрају борбу бесмисленом, и предлажу прекид непријатељства. Друго: главни непријатељ НОБ-а је Дража Михаиловић. Треће: са Њемцима имају један заједнички интерес, а то је спречавање искрцавања Енглеза на Јадран. Против тога искрцавања бориће се заједно са Њемцима. Тако они изјављују. Да би ту борбу олакшали, треба ликвидирати Дражу Михаиловића који је, како они опет кажу, орган владе у Лондону и једва чека долазак Њемаца. За ефикасно ликвидирање Драже Михаиловића предлажу Њемцима подјелу интересних сфера.

До тога савеза није дошло, то је тачно, али то није заслуга Тита него Хитлера који га је одбио. Знате, у овом случају, заиста више не вјерујем да било каква дијалектика помаже. Јер ти документи освјетљују потпуно, не само одсуство сваке борбе за народ и ослобођење, него и улогу коју је Комунистичка партија својом борбом за власт преузела у изазивању грађанског рата.

А сада, у таквој ситуацији, мој осјећај кривице? Знате, када би ми неко доказао да усташе нису својом лудачком политиком изазвале национални грађански рат, него да је то учинио покрет коме сам припадао, када би ми уз то неко још доказао да комунисти нису својом притајеном и мучком борбом за власт, изазвали идеолошки грађански рат, него покрет коме сам припадао, тада ћу осјећати кривицу за све жртве грађанског рата, без обзира на страну на којој су пали. А дотле мислим да могу такве осјећаје мирне савјести препустити онима који су за то одговорни.

Дозволите ми само још једну примедбу у вези са изјавом Тита. Знате, интересантно је код тога поред признања да су одмах ушли у грађански рат, још нешто, само то није било опортуно рећи. Које? Очито, није било опортуно рећи оној огромној већини партизанских бораца који нису били комунисти, који су вјеровали да се боре и да губе животе за народ и његову слободу. Знате, тај цинизам је толико очит да ће га боље него ја карактеризирати сигурно они који су били његове преварене жртве.

А сада, на крају и нешто о колаборацији. Када ми нетко покаже тако далекосежан и вјеродостојан доказ спремности на сарадњу са нацистичком Њемачком, као што су документи од 11. март 1943., пожалићу моје учествовање у њој и јавно га се одрећи. Док тога нема, допустите ми да и даље вјерујем да сам, с обзиром на мој политички став, имао не само право, него и право и дужност придружити се покрету отпора генерала Михаиловића.

— Ви, дакле, тврдите да покрет отпора Драже Михаиловића није колаборирао са Немцима?

— Господине, ја нисам ни у једном моменту, свеједно да ли сам био у Београду или у шуми, имао утисак да покрет Драже Михаиловића, Југословенска војска, колаборира са Њемцима. Али, није то довољно. Него, мени није дошао до руку ни један документ који би био тако јак као што су били преговори са Њемцима 1943. од стране партизана, а који би представљао доказ сарадње Драже Михаиловића, или Југословенске војске у отаџбини или Врховне команде или Централног Националног Комитета, са Њемцима. Ја тога доказа до сада нисам видео. Много сам пропаганде читао, много сам тога видео да су четници западно од Дрине суративали са Талијанима. И ту је, знате, велико питање са којим Талијанима; ту је био генерал Роста, али они су суративали и са другима, ту нема никакве сумње. Али, о Југословенској војсци у отаџбини још нисам видео никакав такав документ.

Генерал Михаиловић и Мен Даул, шеф америчке војне мисије, разгледају јединице учесника борбе новембра 1944.

Нисам ни у једном моменту, свеједно да ли сам био у Београду или у шуми, имао утисак да покрет Драже Михаиловића, Југословенска војска, колаборира са Њемцима

Четнички одреди западно од Дрине настали су као посљедица злочиначке усташке политике у признатом и нескривеном циљу истребљења Срба на подручју НДХ

— Реците нам, да ли знате какав је Ваш досије у картотекама у Југославији? Односно, да ли сте Ви ратни злочинац, онако како се то код нас третира?

— Прво, ја мислим да јесам ратни злочинац, јер су то били сви чланови Централног националног комитета. А, знате, са обавештајном службом ја заиста немам никакве везе, и не могу рећи докле иде фантазија њихових агената. Искрено говорећи, то ме нити не интересира. Ја што мислим, то сам рекао, то сам написао, и заиста не знам шта би о мени и од мене могли више дознати. А када је ријеч о досијеу комунистичке полиције, морам вам рећи: што је дебљи и што је црњи — то више части. Знате, ја стојим на оваквом становишту, милије ми је да ме се осуђује за оно што јесам, него да ме се цијени за оно што нисам.

— Да ли нам можете прокоментарисати полемику која је крајем прошле године вођена између »Погледа« и »Борбе« око објављивања потерница за Титом и Дражом Михаиловићем на једном истом папиру (из 1943. г.)?

— Ја сам запрепаштен оним што је објавила »Борба«. Падају ми одмах на памет две карактеристике лењинистичког друштва: једно је »реалност лажи« (Маркус Волф који је добро познавао ситуацију јер је 29 година био шеф обавештајне службе у Источној Њемачкој и заменик министра за сигурност) а друго је »дрвени језик«. То вам Ларус објашњава следећим речима: »То је стереотипна фразеологија комунистич-

ких партија и медија у земљама у којима су оне на власти«. Та серија чланака у »Борби« је типичан пример »дрвеног језика«. Замислите, човек најпре напише да »Погледи« фалсификују историју, вријеђа, и онда прелази на причу о штампарии и величини слова, питај бога шта још, а на крају мора да призна: »Нису ухватили Дражу и Тита, па су расписали потерницу«.

И сад се човек пита, чему је све то служило? Ничем другом него да завара и да обмане читаоца. Та слова, штампариија и остало, нема никакве везе, јер човек сâм признаје да је тај плакат изашао у исто време и за Дражу и за Тита. Још је очајније оно његово огорчење над констатацијом господина Самарџића (уредника »Погледа«) да је тај плакат сечен и да је приказиван само Тито, не и Дража. Како је то било у Југославији, то ви знате, али у Француској сам био сведоком једне огромне афере. Француска телевизија је направила дискусију о грађанском рату у Југославији. Комунисти су дошли, једноставно донели Титов дио плаката и показали га. На то је настала огромна реакција у јавном мњењу тако да се генерал Кенинг нарочито у том погледу револтирао, а штампа је ужасно реагирала јер се такве ствари у западном свету не раде. Штампа је сматрала да је таква употреба документа недостојна за оне који се њоме служе, а увредљива за оне којима се обраћају. Цела та серија чланака је у томе смислу. Морам вам рећи и то да сам веровао како је тако нешто у Југославији данас немогуће објавити, али...

У Београду данас сигурно има десетак процената људи који су то видели, који су то доживели. И сад им се објашњава како је то фалсификат историје! Има једна ствар која ме ужасно смета: то је једно арогантно потцењивање читалаца, да је то невероватно. То је могуће само у диктатурама.

Па онда она писма Степинцу и Павелићу. Добро, оно писмо Степинцу — помоз боже, али како може озбиљан човек да објављује оно писмо Павелићу, где Павелић позива Дражу да дође у Загреб, ваљда на белом коњу, и Дража му се испричава да не може доћи. Па коме се то подваљује, молим вас лијепо. Да ли би били тако љубазни да замолите те, који се у, научно истраживачком раду баве тим проблемима, да се једном одлуче: је ли Дража Михаиловић пошао у борбу против окупатора (то му не признају, иако је пошао пре њих, још у мају 1941. године) или је пошао за то да колаборира са Њемцима, или је пошао да прави геноцид над Хрватима, или је пошао у шуму да колаборира са усташама. И ја бих био врло захвалан да ми се каже зашто сам ишао у шуму.

Хтео бих још једну ствар да кажем о тој колаборацији. Да говоримо о томе да је Дража добио орден од Трумана, то су за њих »бургије« и антикомунистичка пропаганда. А ево, ја сам спремио и један цитат за вас: »Међу разним покретима отпора који праве све веће тешкоће на подручју бивше Југославије, покрет генерала Михаиловића остаје на првом месту у погледу вођства, наоружања, организације и активности. То је рекао генерал Мајнхард Гелен, шеф немачке обавештајне службе за Источну Европу и заменик адмирала Канариса. Дакле, човек који је најбоље познавао ситуацију у Југославији. То је написао 9. фебруара 1943. године. Реч је о извештају који он пише Врховном штабу њемачке војске, и после тога писма, свега недељу дана, Хитлер пише Мусолинију писмо у којем му тражи одлучне мере против четника у Далмацији.

Тим будалаштинама које се тамо пишу вероватно неко и верује, јер је извршена жестока индоктринација кроз образовни и информативни систем. Вероватно сте читали ово што у НИН-у каже Леонид Гибјански: »У Совјетској историографији тешко је рећи шта нису беле мрље«. Све су беле мрље. Хрушчов је, као што знате, забранио учење новије историје у школама, са једним дивним образложењем: »Све то је лаж.« У Југославији није ништа другачије. У таквим диктатурама све је исто, а разлике су само у квантитету — један је убио више, други мање.

— Како гледате на процесе који се данас одвијају у Југославији?

— Видим две врсте процеса. Има једно кретање одоздо, које се догађа у свим комунистичким режимима, као резултат динамике друштвеног развоја који је у пуној супротности и раскорак са крутошћу и склеротичношћу властодржаца и њихових олигархијских структура. У таквој ситуацији имамо две појаве. Једна је позитивна. То су они појединци и групе демократски настројених људи који, често уз велике напоре, а понекад и жртве, полако, корак по корак, крче пут релативним и несигурним слободама.

Друга појава је негативна и веома забрињавајућа. У друштву у којем нема демократских слобода, не може бити ни озбиљне дискусије, ни озбиљног прилаза решавању проблема. Стварају се сукоби, који — на пример — на националном пољу доводе до распаљивања и буктања националистичких страсти, које су набијене емоцијама и фанатизмом. У таквој атмосфери је сваки разуман разговор немогућ, а рационални аргумент потпуно безвредан. Поред експлозије која таквој атмосфери прети, имају ти сукоби још једну последицу: утврђују комунистичку власт. Да нема тих националистичких сукоба Југославија би већ давно била на путу демократије по којем иду Мађарска, Пољска па чак и Совјетски Савез.

У погледу процеса који долазе одозго, ту сам врло скептичан. Узмите, на пример, економске реформе о којима се много прича. Ја сам дубоко увјерен да ће и оне завршити исто као и све досадашње, јер требају бити засноване на текovinaма револуције, дакле на систему. А реформирати, поправити се мо-

же само нешто што ваља, па га и вриједи поправити, ако се у њему нешто покварило. Међутим, систем комунизма, или ако хоћете, реалног социјализма, или ако хоћете још лепше, самоуправног социјализма, је у суштини тако погрешан да нити се може, нити га вреди поправљати. Нема економске реформе без политичке реформе и слободе. А то би значило да се олигархија и њена бескрајна паразитска и корумпирана бирократија одрекну власти. Да ли се то може учинити, то ви тамо најбоље знате. Економска криза је само највидљивија. Уз њу постоје још тешка социјална криза са незбринутима, незапосленима, дубока морална криза са опћом и институционализираном корупцијом, криза политичке културе која доводи до тога да су дискусије на запрепашћујућем ниском нивоу, пуне примитивних, особних и националних напада, подвала и ружења. Све су те кризе уско повезане. Оне једна другој генерирају, хране и јачају. И то доводи до оног тешко болесног друштва у којем ви данас у земљи живите.

Питање је колико треба времена да се једно такво друштво регенерира? То је јако тешко рећи, јер чак ни социологија нема у томе никаквог искуства. Али сигурно је да би једанпут требало почети, учинити бар оно што је учинио Горбачов, укинати учење партизанске историје у школама. И одшкринати врата архива, или оног дјела архива који не служи пропаганди. То је оно што се зове попуњавањем белих мрља. Треба ослободити друштво притиска и дати му могућност, као што каже Солжењин, да престане живети у лажи.

▼ ВЕРАН МАТИЋ

Тито је говорио: »Од самог почетка рата ми смо пошли у борбу за власт, само то није било опортуно рећи«. Какову власт? Власт и диктатуру Комунистичке партије. Кажите ми, шта је преостало свима нама који нисмо били комуниста, но одупрети се таквом насиљу Комунистичке партије?

МАЈОР
РИЧАРД ФЕЛМАН

ЕМИГРАНТСКА ШТАМПА

СРБИ СУ МЕ СПАСИЛИ ДВОСТРУКО

Мајор Ричард Фелман

Мајор Фелман је председник Националног комитета америчких авијатичара које је током Другог светског рата спасила војска генерала Михаиловића. Ово је његов говор одржан 19. новембра 1989. приликом оснивања Српско-Јеврејског друштва у Америци

Дозволите ми да вам нешто кажем пре него што пређемо на озбиљније ствари: највећи мозак двадесетог века, Albert Einstein, за себе је узео жену Српкињу. Има ли где бољег сведочанства?

Захваљујем се на датој могућности да будем овде. Ја сам овде дошао неочекивано, чак нисам ни на програму, хвала Богу, али сам осећао потребу да данас морам бити овде због циљева овог Друштва.

Отпочећу са поздравом мојим пријатељима Србима: »Моја браћо и сестре!« (Изговорено на српском језику).

А поздрав мојим пријатељима Јеврејима исто тако: »Моја браћо и сестре!« (Изговорено на Јеврејском. Јидиш).

Искрено речено, ја нисам у стању да објасним шта данашњи дан значи за мене. Ја сам Јевреј... ох, грло ми се стеже од узбуђења, чак не могу ни да изговорим оно што осећам... Ови Јевреји и Срби су тако емоционални... Ја сам Јевреј рођен у овој земљи од родитеља емиграната коме су живот спасили Срби. Ова организација окриљује два народа који су имали велики утицај на мој живот. Од Јевреја сам попримио духовни живот, Срби су спасили мој физички живот у Другом светском рату. Због тога, кадгод сам међу Србима волим да убацим Јеврејску досетљивост и кажем: »Моје Јеврејско срце је толико велико да у њему може да живи и Србин«. У мом срцу ја сам Србин! (Изговорено на српском језику). Једна ме ствар само брине ако се изјашњавам да сам и Јевреј и Србин, Српско-Јеврејско Друштво ће тражити да плаћам двуплу чланарину...

Данашњи дан је пун узбуђења за мене и покушава да унесем и мало ведрине... Кроз историју ниједан други народ није пропатио више, нити био оданији Богу, отаџбини, породици и поносу, него што су Јевреји и Срби.

На мом скорашњем путу у Аустралију срео сам још једну такву Српско-Јеврејску групу у формирању. У Канади сам био прошлог месеца и тамо је такође још једно друштво у формирању. Штавише Simon Wisental Center у Торонту је имао изложбу холокоста коју су многи Срби посетили, а све српске новине су писале о томе. Мој животни сан је остварен. Увек сам прижељкивао да дође до зближења између та два дивна народа, прво у овој земљи а онда на целој земљаној кугли.

Још једна побуда ме је натерала да данас будем овде и пожелим вашем друштву све најбоље. Као што је и најављено, ја сам председник Националног комитета америчких авијатичара спасених помоћу генерала Драже Михаиловића. Цела наша посада, цела наша АМЕРИЧКА ПОСАДА је спасена захваљујући српском народу. Дозволите ми да вас упознам са нашом организацијом и кажем коју реч о томе. Али пре него што пређем на то, још једном, од свег срца да пожелим све најбоље вашој организацији и вашим заједничким подухватима.

Наш Комитет је састављен од преко 500 бивших америчких војних авијатичара. Ми смо били срушени у непријатељем окупираној Југославији у току Другог светског рата, и спасени од стране генерала Михаиловића и српског народа. До данашњег дана наше спа-

саване је забележено као најмасовније спасавање Американца од непријатеља у исто-рији. За сво време нашег боравка, ми смо кривени у брдима по српским кућама, српским сеоским кућама. По цени њихових личних живота, они су нас брижљиво крили; они од нас који су били рањени били су неговани и лечени са оно мало медицине што се могло у таквим условима набавити... Ако је преостало само један комад хлеба у кући, српски народ је давао Американцу... После толико година, ја још увек преживљавам тај догађај... Ако је у кући био само један кривет или једно ћебе, Американца је добио... Немци су непрестано узимали таоце и немилосрдно убијали недужан народ светећи се притом генералу Михаиловићу за његову одлуку да по сваку цену сачува америчке пилоте.

Овом приликом желим да изнесем један догађај који ће вам све рећи о величини и вредности српског народа:

Неколико дана после нашег падања са двадесет хиљада фита висине, Немци шаљу генералу Михаиловићу ултиматум. Немци су били доле у селима и видели су наше падобране при спуштању на планини где је генерал Михаиловић био. Немци су знали да су Американци са четницима. Једино што их је спречавало да дођу до нас били су лоши путеви. Било је покушаја да се попу горе пешице, али би их четничке пушке обориле. Тако их је љутила њихова немоћ да дођу до нас и четника генерала Михаиловића. У том ултиматуму је стајало: »Ми знамо да ти чуваш Американце. Ако их не предаш нама, збрисаћемо цело село од 200 жена и деце...»

Када смо ја и моја посада то чули, одмах смо рекли: »Хеј, то је њихова земља, како можемо дозволити да се цело село жртвује због нас«. Отишли смо генералу Михаиловићу са молбом да нас преда Немцима. Генерал Михаиловић је одлучно рекао: »НО«. Онда нам је овако образложио, он лично, глава штаба, не ико други као његов посредник: »Кроз историју српски народ је морао увек да се бори за своју слободу. Живот у робству нама не значи ништа. Ако сви ви амерички пилоти успете да се вратите у вашу базу у Италији и баците макар једну бомбу на нашег непријатеља, ви ћете допринети више нашој борби за ослобођење него 200 жена и деце. Ми, Срби, имамо узречицу, 'боље гроб него роб'. Моја одлука је донесена.

Следећег дана ја сам гледао... ох, мој Боже... ви знате шта хоћу да кажем... 200 жена и деце су стрељани... Ја сам гледао... (Мајор Фелман се овом приликом гуши у сузама као и сви присутни.) Посебно бих желео да истакнем једну чињеницу која је од велике важности за мене и мој Комитет. Један од основних циљева Српско-Јеврејског Друштва је да упозна светску јавност о трагичним збивањима у Југославији у току Другог светског рата. Са великом жалашћу изјављујем да је то баш исто што ја и мој Комитет неуморно покушавамо већ преко 40 година...

Један од најтрагичнијих догађаја Другог светског рата је напуштање генерала Михаиловића од стране Сједињених Америчких Држава, моје рођене земље, и Велике Британије. Баш истовремено док се он и његов српски народ боре против Немаца, и спасавају животе америчких војника, западни савезници га клеветају за сарадњу са Немцима и повлаче своју помоћ њему што је довело и до његовог погубљења. Сви Американци који су били са њиме за време рата знају врло добро да су савезничке одлуке базиране на фабрикованим обавештењима, и ми ћемо увек то сведочити.

Да не идем у детаље једног контраверсијалног, осетљивог предмета, већ да изразим своју жељу и наду за будућу сарадњу између Српско-Јеврејског Друштва и Комитета америчких војних авијатичара како би трагична истина о генералу Михаиловићу била позната целој свету.

Поред чињенице да сам као амерички пилот био срушен у брдима Србије, ја сам још био и Јевреј. И као Јевреја Срби су ме крили, хранили, одевали. У њиховим сеоским кућама ја сам имао прилику да учим невероватну сличност у култури између наша два народа. Вера у Бога, љубав према својима, поштовање према старијима, и топле, нежне приче причане својој деци које се све завршавају стародревном мудрошћу и практичним наравоученијем.

Најпријатније сам се изненадио кад сам открио неке сличности између јеврејске и српске народне кухиње, као на пример сарма и гнбаница. То исто и Јевреји имају само се зове: »Lushshul Kugel« и »Hollshkes«.

Желео бих да поменем да су још два Јевреја била у нашој групи која је увек била у грчевитом бегству од Немаца, а то су: Капетан Milton E. Friend из Passaic, New Jersey, и Техничар Israel Meyer, Bronx, New York. С времена на време ми бисмо се и нашалили да за нас постоји дупла опасност. Једном би нас Немци убили као Американце, а потом као Јевреје.

Још једна велика ствар заслужна захвалности је то да је Србија увек била једна од не многобројних земаља у којој је антисемитизам био забрањен. У старој Краљевини Србији, или Југославији, Јевреји су били по закону једнаки са осталим грађанима, уживали сва права и повластице. Штавише, речено ми је да бракови између српских грађана склопљени пред ребајем, законом су признати, што је врло неуобичајено. Такође сам пронашао случајеве где су Срби ризиковали своје животе у току рата и спасавали Јевреје од одласка у кампове смрти. И то су само чинили због своје вере и своје животне принципијалности.

Због свега изнесеног, и због тога што сам Американца и Јевреј, ја ћу вечито бити захвалан српском народу.

Моје завршне речи би се требале дотаћи узвишених циљева нашег друштва који су велики прилог високом моралним нормама оба народа, како Јеврејског, тако и Српског, велики прилог њиховој истрајности у борби и њиховој спремности да се жртвују за оно у шта верују. Јевреји су то показали на Масаци а Срби на Косову.

Како су одабрани чланови и познати гости из Југославије овде са нама дошли за оснивање Српско-Јеврејског Друштва у Америци, то их молим да од срца приме најлепше жеље мог Комитета за сваки успех подухвата у будућности.

Сигуран сам да ће сви Јеврејски чланови рећи: »Alevie«, а Српски »Ако Бог да«. Још само нешто: господин који је био тамо у планинама Србије када се мој падобран спустио на земљу августа 1944 год., капетан Звонко Вучковић, сада је овде.

Пуно хвала на пажњи и ЖИВЕЛИ!

Превод са енглеског:
BETTY BOZICA PETSIS, TREASURER JSFSA

Било је покушаја да се Немци попу горе, али би их четничке пушке обориле. Онда су послали ултиматум: »Ми знамо да ти чуваш Американце. Ако их не предаш нама, збрисаћемо цело село од 200 жена и деце

ГРОБ НА АДИ ЦИГАН ЛИЈИ

Генерал Драгољуб Дража Михаиловић, непосредно пред стрељање

Постоји много верзија о ликвидацији команданта Југословенске војске у отаџбини. »Српска реч« овде преноси једну од најпознатијих

Вео магле и тајанствености још увек прекрива околности под којима је комуниста допао шака Дража Михаиловић, као и оне под којима је извршена казна коју су му комунисти припремили.

Међутим, има живих сведока. У земљи, по робијама и логорима, скривени и незнани, они чекају да отворе уста. Својевремено је стигао у Виндзор бивши припадник Авалског корпуса ЈВО, поручник Милосав Марковић, носилац Карађорђевог звезде, који је десет година провео по Титовим тамницама и коме је, најзад, пре неколико месеци успело да се бекством дочепа слободног света. Поред потресних сведочанстава о судбини бораца који су у лето 1945. верно остали уз саог. Команданта, и језивих утисака о животу робова по комунистичким тамницама, он је, као очевидац, изнео први знак светлости о околностима под којима је завршен физички живот Драже Михаиловића.

Ево његовог описа:

Крајем јуна 1945. године, после безуспешног покушаја да се са Чичом и остатком снага које су верно остале уз њега, пребацим у Србију, био сам са још неколико припадника Авалског корпуса ЈВО, лежећи болестан од трбушног тифуса, у тору једног сељака у селу Борикама крај Дрине заборављен од стране јединица 3. санџачке партизанске бригаде, која је крстарила тим тереном у потрази за Дражом.

Захваљујући околностима да су ми били потребни подаци о Чичином кретању, партизани су нас оставили у животу, што иначе, у тим данима, није била њихова пракса. Били смо спроведени у Сарајево, па у Београд. Након свакојаког малтретирања, саслушања, мучења и тобожњих »стрељања«, био сам од стране комунистичког суда осуђен на двадесет година робије и послат на издржавање казне у Сремску Митровицу. Јула 1946. пребачен сам у затвор на Ади Циганлији, јер је требало да сведочим на суђењу једном припаднику нашег покрета. На дан 15. јула — то је дан на који је Дражи Михаиловићу изречена пресуда комунистичког суда — налазио сам се у згради на Ади Циганлији, у ћелији на спрату, окренутој према чукарничкој страни.

Те ноћи око 10,30 часова приспела је, неуобичајено, једна лађица из које је на обалу изашло двадесетак силуета са лопатама, ашовима и будацима. До нас је допирао жагор, али говор нисмо могли разабрати.

Након отприлике једног сата, читава група била је утерана у круг и постројена баш испод мог прозора. Тада сам приметно да се ради о немачким заробљеницима. Очигледно је било да су их водили да нешто копају. Није прошло ни пола сата, заробљеници су стајали постројени у кругу, а на обалу је приспела друга лађа из које су стали да излазе официри, два по два, који су вукли нешто или неког између себе. Само десетак минута након овог искрцавања до ушију ми је допрла серија тупих, скоро подмуклих, револверских пуцњева. И ја и други осуђеници помислили смо да се ради о нечијем стрељању, али су појединачна убиства из пиштоља већ постала нормална ствар, тако да нисмо ништа необично наслуђивали.

До тог дана излазили смо у круг на шетњу, па смо чак с времена на време излазили и изван круга, под јаком стражом, на разне радове на самој Ади, у околним затаора.

Два дана после овог случаја, био нам је ускраћен сваки излазак из ћелије. Стража је била појачана, милиционери су нам доносили храну, а сваки рад је био обустављен. После неколико дана, када су нас поново пустили у круг, пришао ми је један милиционер, за кога сам знао да није комуниста, и уз грдње и псовке позвао ме да дођем код њега. Кад смо били насамо, упитао ме је да ли знам шта се одиграло тих дана. Дао сам му одречан одговор. Рекло ми је, док су му сузе избијале из очију:

— Пре два дана овде је убијен Дража Михаиловић! Гледао сам својим очима! Нисам могао да верујем, јер је тога дана тек била изречена пресуда. Сутрадан је одбрана уложила жалбу, а вест о извршењу пресуде објављена је тек после два дана. Дража је доведен и стрељан чим је изречена пресуда, јер су се плашили интервенције у његову корист. Журили су се да га смакну.

После ми је овај милиционер у танчине описао како се то догодило.

Из лађице, коју сам видео кад је приспела уз Аду, виши официри ОЗНЕ извели су везане, водећи двојица по једног између себе: Чичу, генерала Докића, мајора Глишића, Велибора Јонића, Драгог Јовановића и пуковника Косту Мушицког. Сви су они били испребијани, полу мртви, скоро без свести, и официри Озне су их буквално вукли међу собом. Довели су их до јаме, уз саму северозападну ивицу зида, на бежанијској страни, коју су неколико минута раније ископали немачки заробљеници. У тој рупи поставили су их, везаних руку на леђима, у погнути положај, тако да им је глава била окренута земљи. Један пуковник ОЗНЕ лично је сваком од њих, у том положају, испалио по један револверски хитац у потиљак. Том приликом, он их је обасипао читавим низом псовки и погрда. Док их је постављао у положај за стрељање, рекао им је: »Пакујте се као сардине, тако ћемо вас послати на онај свет.«

Било је очигледно да су сви пре довођења на Аду били мрцварени. Дража је сва брада и коса била почупана. Тако су комунистички зликовци оргијали, славећи уништење свог највећег противника на Балкану.

Одмах након стрељања, бачена су преко лешева два бурета негашеног креча, па су поново доведени немачки заробљеници, који су чекали под нашим зидом, да јаму затрпају.

Доцније, кад смо излазили напоље на рад, милиционер ми је штапом обележио место где су Чичу и остале са њим осуђене закопали. Тачно ми је назначено место где се налази Дражина глава.

Дуго времена после тога, уз зид, око места где се стрељање одиграло, даноноћно су кружиле јаке патроле милиције. Комунисти су се плашили и мртвог Драже. Знали су да ће његово тело, попут мошти Саевог Саве, бити највећа светиња за Србе и подстрек у борби за слободу.

И заиста, тело Дражино, измучено и сгорело, комунисти су уништили. Али дух његов живи у поробљеној отаџбини, по тамницама, и логорима, у срцима свих Срба. Живи и живеће вечно, напајајући поколења идеалима Равне Горе.

(»Равногорска реч«, билтен Земаљске управе Удружења бораца Краљевске Југословенске војске »Дража Михаиловић« за Француску, за месец јули—август 1990.)

ПОСЛЕДЊИ ПОЗДРАВ

СМРТ МИЛЕ П. АРЕЖИНЕ

У Лондону у Енглеској, у својој кући, 11 децембра 1989. године неочекивано је умро наш брат саборац Миле П. Арежина. Његовој прераној смрти допринео је шећер од кога је низ година patio.

Миле је рођен 15. јуна 1924 год. у Бос. Грахову од оца Пера и мајке Ђуке. Мајка је рано умрла а отац је остао са петоро деце. Ратне године донеле су Пери још веће муке када су Титови партизани опљачкали и спалили Грахово, што је оца и децу натерало да беже у Далмацију током рата.

Од почетка устанка до конца рата, Миле је припадао 1. бригади Корпуса »Гаврило Принцип« ДЧД, са њом војевао, делио битке и мегдане и имао срећу да то све преживи.

После рата провео је две и по године по логорима Италија и Немачке, а последње 42 године у Великој Британији где је створио породицу и срећно живео. Увек је активно учествовао у верском и националном животу Срба у Британији. Био је посебно одан идеји Равне Горе и ђенералу Дражи Михаиловићу. Члан је Српског четничког покрета »Гаврило Принцип« од његовог оснивања.

У Енглеској оставља за собом верну и вредну супругу Зорку, кћерку Милку и зета Зорана којима је Бог подарио пет синова. У Америци оставља брата Здравка са породицом, а у Југославији три сестре са породицама.

У име Цркве са покојником се опростио наш лондонски свештеник отац Милун Костић, док се на српском гробљу у Бруквуду у име фамилије, свих присутних Срба и Српског четничког покрета »Гаврило Принцип« опростио писца ових редова.

На вечни испраћај покојног Миле су дошли из Америке његов брат Здравко и снаја Емилија.

Нека је слава и вечни покој брату и саворцу Мили!

ДМИТАР ГАШИЋ

УСПОМЕНА НА СТЕВАНА БАБИЋА

Поводом трогодишњице смрти Стевана Бабића, који је преминуо у Великој Британији 2. јула 1987. године, доносимо комплетан опроштајни говор који је над његовим одром изговорио његов саборац Никола Шергт:

»Ожалошћена породицо и тужни зборе, Сурова судбина стави ми у дужност, иако болна срца ово чиним, да се у име преживелих четника наше славне Шаторске Бригаде, опростим и реквием последње збогом нашем драгом Стевану.

Рођен је у селу Црни Луг код Бос. Грахова Гаврила Принципа, 3. јануара 1921. год. од оца Петра и мајке Анице. Имао је два брата, Николу и Милојка, и две сестре, Боју и Савку.

У својој двадесетој години живота узима пушку у своје руке и креће у устанак, оне по српски народ црне 1941. године, кад су Хрвати уз помоћ Хитлера и Мусолинија, у створеној хрватској држави, донели одлуку да покољу и истребе сав српски народ.

Одмах, другог дана устаника, 28. јула 1941 Стеван је показао јунаштво рушећи из заседе у своме селу сукузна кола усташког команданта Урумовића, адвоката.

Година 1942. била је још црна и тежа за четничка села. Тада је по злу чувени комуниста Славко Родић са Цвијом Орешчићем и њиховом брату по оружју и идеји Вицом Буљаном, Хрватом-вођом усташа под петокраном, напао на ћетничка села у снази: десет према један, и Стеванов брат Никола којег је Дража Михаиловић послао из Србије као стручно војно лице, видећи да ће жив да падне у руке усташко-комунистичке, упалио крагујевку под своја прса, а Стеваново срце учвело и уврећено, постаје још више снажније да се бори против српског непријатеља. Тога тужног дана комунисти Јосипа Броза — брата Анте Павелића, пролили су српску крв до које се усташе нису могле дочепати под словом »У«, али Јесу под крвавом петокраном звездом. Из те невине крви оснива се четничка бригада под командом неустрашивог борца и јунака Маркоце Ђуџуза и доби име Четничка Шаторска Бригада Босанског Корпуса »Гаврило Принцип« ДЧД.

Ти си Стеване био дина и понос наше бригаде, никад се ниси растајао са својим »Бриом«. У нападу на српске непријатеље увек си био испред нас јер није било од тебе бољег јунака, а кад смо морали одступати био си последњи и са својим »Бриом« штитио нас, па смо те зато сви вољели и с тобом се поносили. Вољели су те борци и команданти, вољеле су те наше славне војводе, а изнад свих највише те волио наш командант славне бригаде Марко Ђуџуз, који те данас искрено жали и оплакује у далекој Америци.

Да није било срамне издаје Западних савезника, Равна Гора би победила а ти би Стеване био у рангу Равногорског Хероја, а твоја би јуначка прса била прекривена са највишим Српским и Државним Одликовањима јер си их заиста заслужио у крвавом боју — пуне четири године борећи се »за Крст Часни и Слободу Златну«!

Имао си ратну срећу, али неимаде је у мировини. Рано си нас напустио. После

свих мука кроз разне логоре Стеван долази у ову земљу и у срећи га западе да ступи у брак са својом верном Даром из Црног Луга коју сад иза себе остављаш са ваша два сина: Николом и Миланом да за тобом вечно тугују, а одлазиш својима у вечност где те је пригрлила својим анђeosким крилима ваша мала кћерчица Борисавка.

Никола Шергт

СМРТ ШПИРЕ С. ДОБРИЈЕВИЋА

На дан 13. јануара 1990. г. преминуо је у болници у Глостеру-Енглеска, ШПИРО С. ДОБРИЈЕВИЋ. Сахрањен је 23. јануара 1990. г. у малом граду Стоунхаус (Стоне) код Глостера где је провео највише година свог живота. Са покојником се опростио његов рођак и имењак Шпиро Н. Добријевић.

Покојни Шпиро рођен је пре 74 године у селу Главице код Гламоча где и сада живи доста његове родбине. У Енглеској оставља супругу Славку, кћерке Милицу и Јелену и унука Стевана.

После пропасти Краљевине Југославије, Шпиро се враћа у своје село и са собом доноси карабин који сакрива. Усташки налети почеше свој крвави пир и из његова села Главице, узеше 100 људи и младиха, побише и многе живе бацеше у Јаму Корићну између Гламоча и Ливана. Од тих зликоваца је страдала и његова сестра Јелена. Ти стравични догађаји натераше народ на устанак у којему Шпиро узима свој карабин и креће 27. јула 1941. год. у бој. Међу првима је у нападу заузимање Гламоча и продужава из битке у битку које су биле тешке и крвава целог рата. Прешао је он са својом Трећом бригадом Корпуса »Гаврило Принцип« ДЧД под командом јунака Богдана Ивића све босанске, далматинске, личке планине, а под командом Богданова заменика и све хрватске и словеначке гудуре и гладан и жедан и го и бос, али увек са поносом и високим српским моралом. Оставио је на тим бојиштима своју многу браћу и комшије, српске јунаке села Главица: Алексу Ј. Добријевића-команданта Првог батаљона, Николу Б. Добријевића, Раду М. Добријевића, Душана Б. Добријевића, Рајка Б. Добријевића, Војка Вјештицу, Богдана Шпиру, Раду и Перу Ивића, Симу М. Ђекића, Бранка Ђурића, Војка Нинковића, Марка Љубоја, Николу Гаверу и многе друге.

Село Главице су један српски бедем који се није лако покорио за време рата српским душманима црним и црвеним и зато је много и страдао а од свију најгоре Добријевићи које су непријатељи чак и тровали да их униште. Зато смо поносити на покојног Шпиру и његов карабин који је носио до конца рета.

Нека му је слава и хвала!

МАРКО ДОБРИЈЕВИЋ

(Преузето из броја 116 српског журнала ВИДОВАН (званичног органа Српског четничког покрета ГАВРИЛО ПРИНЦИП) који излази у Милвокију, САД.)

ЈЕДНА ТУЖНА, ИСТИНИТА ПРИЧА

ГДЕ СУ СРБИ ЛИКЕ?

Комунистичка партија Хрватске је у договору са усташама систематски уништавала личке Србе. Формиране су »хрватске« партизанске јединице, састављене искључиво од Срба, и упућиване на јака усташка упоришта. Хрватски комунисти би обавестили усташе о

»Комунистичка диктатура значи, ни мање ни више, него пуну, неограничену власт, која се ослања на силу, апсолутну власт без икаквих граница, без икаквих правила и без икаквих законских оквира«

Владимир Иљич Лењин

нападу и незаштићеној партизанској (српској) позадини... Крајњи резултат је био: 30.000 убијених Срба и 40.000 спаљених српских домова. Писац ове приче, сведок догађаја, Никола Плећаш Нитоња, био је прво партизан па четник. Данас живи у Хилсајду (САД)

ЦРВЕНИ ТЕРОР

Сувојвојнополитичку акцију за време Другог светског рата Комунистичка партија Хрватске (КПХ) је усмерила ка уништавању Срба Српске западне крајине (СЗК). Ниједна њена војна јединица није била толико искоришћена у том подухвату колико Шеста партизанска дивизија (Личка). Преко ње и кроз њу, уништено је, односно лишено живота, преко 30.000 Срба Лике и спаљено 40.000 српских домова. За разлику од хрватских усташа, хрватски комунисти су Србе ликвидирали плански, смишљено и закулисно. Комунистичка пропагандна звона позивала су у борбу против окупатора, а за Србе је »борба против окупатора и усташа« била најпријатљивија крилатица, што је КПХ добро знала и користила. Показало се међутим, да та крилатица није представљала само смисао првенствено борбе Срба Лике и Крајине, него и значајан узрок њихове трагедије.

ПОДЛА ТАКТИКА

У 1941. години Срби Крајине били су суочени са потпуним биолошким истребљењем. Тако, и кад су мислили о борби против окупатора њихове су се мисли неминуно претварале у праву људску агонију у којој су врхунили ликови њихових најмилијих које је требало спасавати од покоља. У сваку мисао уплитало се осећање узвишене одговорности према драгим лицима чији су животи били стално у смртној опасности. Са том стрепњом у срцу, они ће се борити као у некој агонији која ће их пратити кроз цео рат. Код хрватских комуниста није било такве одговорности, јер се никад није радило о њиховом, хрватском народу, него о српском, за који хрватски народ никад није показивао братску љубав, него је, напротив, користио сваки рат да уништи што више Срба. Част изнимкама.

Ипак, оно што се десило у прошлом рату, нарочито у његовом првом делу, има свој посебан карактер и садржину, за разлику од свега другог што се раније дешавало у међусобним односима Срба и Хрвата.

Суочени са тоталним уништењем, Срби су, сасвим разумљиво, гледали не би ли где у свету нашли пријатеља који би им помогао да се спасу страшних хрватских покоља. Крајем лета 1941. број убијених (масакрираних) Срба ближи се полумилионској бројки и ниоткуда није било изгледа да ће се у скоро то уништење зауставити. Зато је, испрва, међу многим Србима, глас хрватских комуниста о борби против окупатора и усташа био сматран као прижељкиван глас пријатеља, који је најављивао олакшање у борби за биолошки опстанак. Тога часа све је друго постало другостепено. Хрватски комунисти су знали да такво осећање постоји код Срба и тај елемент су до максимума користили. Већ у касно лето 1941. почела је да се по српским селима шири јака хрватска комунистичка пропаганда о вољи хрватских комуниста да се, »заједно са Србима«, боре против окупатора и усташа. Под утицајем те пропаганде и под описаним околностима прикључивале су се партизанима хиљаде Срба Лике, не знајући да тим поступком у ствари копају раку себи и свему ономе за шта су живели и за шта су били вољни да умру.

До лета 1942. Хрватска комунистичка партија није имала у Лици важнијих војних јединица. Имала је укупно 35 партијских ђе-

лија, формираних још пре рата, на којима је заснована моћ партије за терорисање српског народа Лице. Али, кад је народ у једном селу терорисан и то се чуло у другом селу, као по правилу се претпостављало да је то усташка пропаганда која покушава да спречи помоћ хрватских комуниста српском народу од усташа и окупатора. Тако је хрватска комунистичка партија приметно постављала базу за све оно што ће се десити у идуће две или три године, па и много касније.

Централно партијско тело у Лици био је Окружни комитет КПХ за Лику, на чијем челу је био Јакоб Блажевић, Хрват, који је са те позиције био и шеф партијског кадра у Лици, укључујући ту и партизанске војне јединице. Уз њега у комитету су били на свим важнијим положајима такође Хрвати, као Марко Орешковић, Томо Никшић, Јуре Наглић и други.

Кад је у августу 1941. Павелићева хрватска војска кренула из свих својих седам дивизијских подручја да сломи четничку устанничку моћ и та акција у самом зачетку потпуно пропала, на КПХ је пала главна улога спашавања части хрватског имена и будућности, и спровођења Будаковог хрватског програма у Лици. Вођство КПХ је већ тада било спремно да делује у два правца: да придобије изврстан број Срба за себе, а друге Србе који покушавају да се супротставе вољи Партије да побије. По том пакленом и кобном програму, 20.000 Срба Лице биће мобилисано у партизанске редове и у њима погубити животе, а других 10.000 ће партија по кратком поступку усмртити по селима. На равни Чемерници, највећој испаша Лице, под директним утицајем хрватске комунистичке партије изгинуће више Срба у четири године рата него што их је изгинуло у целом 17. веку у борбама против Турака.

НАПАД НА ПЕРУШИЋ

Тако је Партија последње месеце 1941. провела у врбовању Срба у партијске редове при чему им је на руку ишла јака предратна пропаганда југословенске идеје у овим крајевима. Они су се Србима ових крајева представљали као спасиоци «велике југословенске идеје», протежирани су братство и јединство југословенских народа», што је код многих неупућених Срба «палило». У општој пометњи и забуди Срби Лице нису имали времена да мисле и да проверавају да ли је све оно што се чује и говори тачно и добро за њих. На први поглед њима је изгледало све добро. Њима је била потребна свака ма и најмања помоћ, било са које стране, у борби за заштиту од смрти у разним безданцима Лице, као што су биле Јањча, Јадовно, Тучић, Боричевачка Јама и друге. Наравно, у врбовању Срба Партија је највише пажње посветила одрођеним лицемерцима и опортунистима, којих у свакој људској заједници има, као што су били Ђоко Јованић, Милан Жежељ, Раде Жигић, Раде Кончар, Станиша Опсеница, Милан Шпан, Ројко Половина, Буро Станковић и други. Такви криминални изузеци за Партију су представљали мост преко кога је она могла да се инфилтрира у друштво Срба ових крајева и да га разори.

Тада је на северној граници Лице формирана Прва бригада Хрватске коју су сачињавала четири батаљона и то: Први батаљон формиран од Срба Лапачког среза; Други батаљон формиран од Срба Удбинског и Госпињског среза; Трећи батаљон

формиран од Срба Војнишког среза и Четврти батаљон формиран од Срба Глинског и Петрињског среза. Партија је овом Првом батаљону дала име Хрвата Марка Орешковића, једног светског луталнице који за време рата није испалио ниједног метка против окупатора и усташа, а погинуо је од четника када је почео да на исте пуца. Тако је у овој бригади, у којој није било ни једног Хрвата, њен Први батаљон носио хрватско име.

Чим је увидела могућност да од Срба образује партизанске јединице и да им даје хрватска имена, КПХ је почела са процесом стварања својих јединица у Лици искључиво од Срба. У јулу 1942. формирана је Прва бригада а половином августа и Друга. У ову Другу бригаду ушли су безмало сви насилно и преваром мобилисани Срби, који су у јулу и августу 1941. учествовали у четничком устанку против усташа и окупатора. Партија је то урадила из два разлога: (1) да може касније да каже да су ти људи били они устаници који су подизали устанак у јулу 1941., и (2) да би тако сакупљене под својом руком могла једноставније да их ликвидира у договору са усташама! Партија овим Србима није могла да верује па је бригада послана у нападе на усташе у Перушићу и околним местима који су о свему били обавештени и чекали спремни... У наредби Бригади је речено да су усташе заведени Хрвати који ће се предати чим борба почне. Међутим, том преваром 700 Срба ове бригаде је избачено из строја у овим борбама, а ни један од усташа није прешао партизанима. Тако је погубило животе 700 Срба, а Перушић је и даље остао у рукама усташа, јер Партији није ни био циљ да га заузме. Тада је Блажевић наредио нову мобилизацију Срба по Лици да би се попунили изгинули партизани. Међутим, у бригади је остало још живих Срба из четничког устанка 1941., па је Главни Штаб (ГШ) Хрватске, у споразуму са усташама у Удбини, одлучно да ова бригада изврши напад на Удбинско усташко упориште које је у то време важило као најјаче у Лици. У овом новом режироманом нападу изгинуло је 800 Срба Друге бригаде, а Удбина остала у усташким рукама, како је било предвиђено договором између ГШ Хрватске (партизанског) и усташке команде. После овог другог масакра Блажевић је наредио нову мобилизацију Срба Лице и тако је плански процес уништавања Срба Лице настављен у недоглед.

Трећа бригада је формирана почетком септембра 1942. и њена прва борба је била против четника у Радучу 25/26 септембра. У вези са овом борбом ГШ Хрватске је послао овој бригади похвалницу истичући да је «доказала да има све услове да постане једна од најбољих бригада Хрватске», иако ни у овој бригади није било ни једног Хрвата.

Пошто се сада ГШ Хрватске осећао много сигурнијим у свом раду, почео је да наређује слање ових бригада из једне борбе у другу против четника. Развијао се један непрекидни ланац и партизанске јединице из ове три бригаде нападале су четничка упоришта једно за другим, редом: у Радучу, Грачацу, Вучипољу, Великој Полини, Голубићу, Босанском Грахову, Црној Влади, Врховинама, Жалозници, Дољанима, Шкарама, Подуму, Главацима, Дренову, Кланцу и Брлогу. Често, у предасима између борби ГШ Хрватске слао је ове бригаде да лутају растреситим редовима по српским крајевима, од једног до другог села, и да тако стварају утисак на српско становништво да партизанска сила броји хиљаде — као да је све отишло у партизане. Главном штабу Хрватске био је потребан овај утисак ради лакшег организовања позадинске грађан-

ске власти, преко које ће се одржавати контрола над своским српским становништвом, што је било главни циљ КПХ.

ЦИЉ НАПАДА НА ЧЕТНИКЕ

Међутим, ни са свим овим подлим и злонамерним маневарисањем код Друге бригаде није сломљен српски дух и многи борци су постављали старешинама питања која је Партија сматрала непожељним. Тада је ГШ наредио да ова бригада изврши напад на Немце у утарђеном Босанском Новом. Напад је наређен за подне и укупани Немци су могли да виде прилазеће партизане још у даљини, као на длану, и да их онда убитачном ватром из митраљеза побију, што је у ствари било по жељи ГШ Хрватске. Од 1.800 Срба у Другој бригади, после напада вратило се у базу у Лику само 300 живих. И наново, као да се није ништа десило, Блажевић је наредио нову мобилизацију Срба по Лици, да се надокнаде изгубљени борци, па је ова планска, подла замисао за затирање Срба, личила на машину за млевање меса, као што се некад казало за битку на Вердену.

Док је слање ових бригада у нападе на усташе и Немце имало за главни циљ уништавање Срба Лице, дотле је уништавање ових јединица у нападе на четнике имало другу сврху. За КПХ и ГШ Хрватске било је важно да четници убију што више ових Срба и да тако Партија има очигледну основу на којој ће да развија мржњу против четника код српских фамилија чији су чланови изгинули у борбама са четницима. Ово је био један од најпрљавијих и најнељудскијих метода које је Комунистичка партија у Лици примењивала за расприривање мржње међу браћом Србима. У исто време то је за Србе постао најтрагичнији угарак у братоубиличкој борби коју је КПХ распаљивала у пожар. У срца многих мајки око Коренице и других српских места по Лици, одакле је било мобилисано мноштво Срба у партизане, усађена је мржња према четницима до те мере коју није могуће истиснути до смрти. То је у ствари, онај најстрашнији део трагедије који је произашао из борби Срба против Срба у прошлом рату.

У новембру 1942. оформљена је Шеста хрватска партизанска дивизија у којој, као и у формираним бригадама, није било ни једног Хрвата осим командног особља. Дивизија је формирана из чисто политичких разлога, као што су формиране све веће војне јединице у герилском ратовању. Главне борбе које ће ова јединица водити биће против четника и њиховог утицаја на српски народ у овим крајевима. За команданта Шесте дивизије постављен је Хрват Срећко Маноло. Тада је Блажевић препоручио ГШ Хрватске да се мобилише 500 нових Срба и формира Ударни батаљон при Шестој дивизији, што је учињено. Мобилисано је нешто преко 500 нових Срба и цео месец децембар ова група је тренирана за специјалне задатке. Тај несрећни Ударни батаљон цео је изгинуо у нападу на четнике у Грачацу 13/14 јануара 1943.

У исто време док је ГШ Хрватске отполао све партизанске јединице у операцију даље од Удбине, обавестио је усташе у Удбини да је терен у околини «чист», па се крвожедне усташе измиле из Удбине српска села Висућ, Јошани и Пеђани и покладе 900 Срба, жена, деце и стараца. Тада је КПХ у једном кратком периоду, за нешто више од два месеца, успела да ликвидира усмрти, преко 6.000 Срба Лице.

Од почетка формирања партизанских војних јединица, од августа 1942. до фебруара 1943., људство у њима је потпуно обновљено, јер су дотадашњи борци ових јединица, који су сви били Срби, изгинули. То је било прво потпуно обнављање ових лич

ких партизанских јединица и таквих ће бити још три пре него што се рат заврши.

Кад су једном успели да формирају војне борачке и позадинске јединице и мобилисали скоро све способне мушке снаге Лике, Партија је изишла пред ове јединице са изјавом без страха и устезања: »Ми морамо сада да усмеримо свеукупне напоре наше снаге у стварање и учвршћивање нове власти.« Са овим се пропагандни мехур, напуњен лажима и обмањивачким паролма о борби против окупатора и усташа и о заштити народа, одједном распрснуо и пред очима српског народа Лике блеснула је гора и сува истина. У ствари, народу је тиме речено: одузето ти је, народе, животно оруђе одбране, душу смо ти узели, и сада ћемо на твојим мукама и преко твоје краи и гробова задати »нашу власт«. Трагична ствар у саему томе је и то што су неки Срби у овом процесу, одиграли исто толико прљаву улогу колико и Хрвати, усташе и комунисти. Тако, када је Влади Поповићу, који је у Јеку усташких покоља као стари комуниста живео са Хебрангом у Загребу свега неколико арата од Павелићевог усташког двора, у пролазу кроз Тоболић поднет извештај о војнополитичкој ситуацији у партизанским јединицама у том крају и речено да се тог момента две чете налазе на путу да нападну усташе, а једна четнике, он је љутито рекао: »Видим да не схватате прави циљ наше борбе. Усмјерили сте две чете према усташма, а према нашем највећем непријатељу, четницима, само једну чету«. Кад му је командно партизанско особље почело да објашњава да усташе упадају у села и кољу и пљачкају, а да четници то не раде, Поповић је љутито рекао: »Ми од вас тражимо појачану активност против четника јер њих морамо у почетку уништити. Кад то једном постигнемо више од пола наше битке биће добијено.«

СРПСКИ БАТАЉОН — »МАТИЈА ГУБЕЦ«

Блажевићу је дуго сметало што се Шеста дивизија зове хрватском јединицом, што њом командује Хрват Срећко Манолд, што је у саставу хрватског корпуса, коме су на челу Хрвати Гошњак и Хољевац, и што је под директном командом Хрватског Главног Штаба, а да у дивизији нема не само ниједне чисто хрватске јединице, него ни једног Хрвата борца. Зато је Блажевић предложио Главног Штабу да се одмах покучи формирање једне чисто хрватске јединице и препоручио чак и њено име — »Матија Губец«. Главни Штаб се сложио са Блажевићевом идејом па је уз велике теškoће нађено нешто Хрвата и формиран батаљон »Матија Губец«. Међутим, у првом борбеном додиру са усташма на Отешу, овај батаљон је цео прешао на усташку страну, па је мобилисана група личких Срба од којих је поново формиран батаљон »Матија Губец«. Опет на Блажевићеву инсистирање, овој групи прикључена је једна партизанска чета из Далмације »Плави Јадран«, у којој је било више Италијана него Хрвата. Међутим, скоро сви Хрвати из ове групе, тзв. »Плавог Јадрана«, у првој борби су се разбежали, па је Главни Штаб тада наредио да се остатак људи из ове чете више не шаље у борбу, него по српским селима да пева партизанске песме.

Тако је тзв. батаљон »Матија Губец« остао састављен од Срба. Ово је већ било лета 1943., друге године рата, а КПХ још није имала формирану ниједну чисто хрватску јединицу.

Међутим, док је ГШ Хрватске маневрисао којекуда са Шестом дивизијом, дешавало се нешто што је Партију много забрињавало. До лета 1943. из Шесте партизанске дивизије побегло је у четнике 1.800 партизана,

док ниједан четник за све то време није побегао у супротном смеру. Дешавало се да су и целе чете партизана заједно са командиром пребегавале на четничку страну, као што је био случај са партизанском четом којој је командовао партизански поручник Милош Пупавац.

Двадесетог октобра 1943. Штаб Шесте дивизије добио је наређење од ГШ да »у највећој тајности« изврши све припреме за један дужи марш. Шестог новембра, надовлачак невремена и предзнака оштре зиме, почела је Шеста дивизија КАЗНЕНИ МАРШ према Србији, а већ 8/9 новембра она је била затрпана снегом и покрет је обустављен јер је знатан број људи изгубио животе у белој смрти, смрзавањем.

Касније, дивизија ће настаавити бесмислени и бесциљни казнени марш преко Босне, Херцеговине, Црне Горе, и за Србију, идући увек преко и кроз облачно. Чим је стигла у Србију, Дивизију је стигла Брзова директива од 28. августа 1944. која је гласила: »Крварење и губљење времена око неког утврђеног окупаторског градића није рентабилно. За нас је важно добити позицију на терену. Сада је битно овладати стратегијском гредом Рудник—Сувобор—Соколска планина—Цер, из разлога: разбијање основних четничких снага и стварање услова за нове мобилизације«. Са овом Брзовом директивом Шеста дивизија је започела борбу против четника по Србији не дирајући Немце. Циљ Партије је био да се освети Дражиној Србији за раније велике поразе, да јој покупи војнички необучену омладину — дечаке и пошале је на Сремски фронт против Немаца да тамо листом изгине.

Тринаестог октобра 1944. Дивизија је дошла у додир са руским трупама и иза њених леђа без иједног испалењеног метка, двадесетог октобра ушла у Београд обновљена насилно мобилисаним Србима из Србије, Дивизија је бачена против Немаца у Срему где је само у једној ноћи, у једном малом селу Радници, изгубила у борби против немачких тенкова, 500 младих Срба. На сремском фронту изгубили су животе остаци личких Срба који су пошли са Дивизијом на казнени марш. У животу је остало само неколико бораца уз око 70 чланова командног хрватског особља. Цела ствар са Сремским фронтом била је намештена да се Дивизија очисти од Срба и да се у њу мобилишу Хрвати (усташе и домобрани), фолксдојчери, Мађари и друге мањине, који су на све могуће начине тражили излаз да се сачувају од очигледно заслужене казне за криминал који су починили према Србима током четири године рата. Тако је кроз Шесту партизанску (пролетерску) хрватску дивизију остало без живота укупно око 20.000 Срба; Личана, партизанских бораца. Заменили су их у Дивизији они који су за време рата стајали царсто уз окупатора.

Партија је формирала Шесту дивизију да би преко ње одвела из српског завичаја млади српски свет и тако му прекинула онај први животни сок којег су усисали у патријархалном животу своје уже српске заједнице. Једном одведени из Лике комунисти су овом младом свету, гладном, уморном и у страху, могли лако да накалемене нове изопачене идеје о породици, друштву и држави, у чему су прилично успели.

НА КРАЈУ...

Шеста личка дивизија је више маршевала него што се борила. Њена маршевска линија је много дужа од чувене Мао Це Тунгове, која је ушла у историју као најдужа коју је једна војска дотад учинила. Кад се маршевској линији Шесте дивизије, за-

ЦРВЕНИ ТЕРОР

мршеној попут паукове мреже у испрекидачним различитим правцима кретања, нашао крај у Загребу, резултат је био ужасно поражавајући. Није било оних хиљада Срба са којима је ова дивизија три пута из основе попуњавана, па је на овом конкретном примеру посведочен усташко-комунистички план за уништење Срба.

Дивизија је стигла у Загреб са бројним стањем од око 8.000 људи. Жалост и бол достигли су врхунац када су личке српске мајке дошле у Загреб да потраже своје синове који су напустили Лику са Шестом дивизијом. Са изразом грча и бола на лицима, уплашене, гладне и уморне, оне су ишле од групе до групе и ниједна није нашла своје дете. Уместо њих, оне су сусреле туђу војску, која је говорила туђим језицима, које ове убоге српске личке мајке нису разумеле. Ти туђи војници нису схватили зашто их ове убоге жене са црним убрадачама загледају и кога траже. Па да су чак и говорили исти језик, шта би ова мала војска у дивизији која се до јуче борила у редовима Павелића и Немаца могла да каже овим несрећним и изнемоглим српским женама? Шта су ови туђи војници могли да знаду шта се дешава у српским селима Могорићу, Павлоцу, Липову пољу, Дивоселу, Крбавици, Суваји, Бубњу, Доњем Лапцу, Великој и Малој Попини и Брувну и како су она током рата страдала? Ти туђи војници нису могли да разумеју зашто се ове старице по неколико пута враћају и загледају у сваког од њих, и зашто усмерују очи у даљину не би ли још неки војник однекуд дошао, са надом да ће то можда, можда, бити њен син, њена највећа животна радост и нада.

Данас, кад неко прође личким путем и погледа у неку недовршену кућу, из ње ће са страхом провирити неко старо чељаде. То је она личка старост која је решена да у Лици доживи уклету живот и да на убогом личком тлу остави своје кости. Ту живе телом које је дубоким кореном урасло у овај камени крш и душом и срцем умотаним у непреобливи бол. Кад њих нестане, ишчезнуће последњи живи сведок најстрашније трагедије која се икад игде десила. На овој трагедији КПХ ће засидати спасење за Хрвате и сачуваће их од сваке судске одговорности за скоро милион и по покланих Срба. Срби Лике неће више бити Срби него »православци«, док касније не постану хрватски православци и још касније Хрвати, као што су постали хиљаде оних Срба што су насилно покрштени за време Марије Терезије.

У знак захвалности за хиљаде српских добровољаца које је у Првом светском рату дао коренички срез, краљ Александар је подигао у Кореници гимназију и болницу. За још више хиљада Срба бораца које је коренички срез дао Шестој партизанској дивизији, Комунистичка партија Хрватске је српској Кореници дала хрватско име »Титова Кореница« и усред ње подигла споменик светској скитници, Хрвату, Марку Орешковићу.

У тридесет година по завршетку рата доћи ће у српску Кореницу и Лику Јаков Блажевић да у својим говорима подсећа народ овог краја на »устанак народа Хрватске«, без да икад помене оне безбројне гробове личких Срба посађене од Коренице па преко Босне, Херцеговине, Црне Горе, Србије и до Загреба. Никад том народу још досад нико није рекао да је оно што се данас види у Лици резултат и крај једне крваве српске личке одисеје.

Ето, где су лички Срби.

НИКОЛА ПЛЕЋАШ—НИТОЊА

ОДСТУПАЊЕ ОД КРФСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ

Обично се верује да су се Срби борили за централизам, а да су Хрвати упорно стајали на свом принципу федерализма. Међутим, ово је било апсолутно нетачно, бар што се тиче хрватског федерализма, писао је Јован Дучић у својој политичкој студији »Федерализам или централизам« из 1942. године. Студију је 1971. године објавила Библиотека културно просветног Фонда Српског четничког покрета »Гаврило Принцип« у САД-у, и из овог издања »Српска реч« преноси Дучићева разматрања

Од оног студеног децембарског јутра када су дошли из Загреба у Београд 23 делегата да прогласе заједничку државу са браћом Србима, то су били изасланици Хрватског Народног Вијећа, пошто Хрватски Сабор није слао своје делегате, а Стјепан Радић је био у апсу. До тога момента Срби и Хрвати нису имали међу собом друге споразуме осим Крфске Декларације од 22. јула 1917., којим се било утврдило једино решење о заједничкој држави и заједничкој династији, а без тачног помена о будућој форми Државе. Није још било говора ни о централистичком ни о федералистичком систему будуће Југославије, али, како је одмах примећено, није била затворена могућност ни за једно ни за друго.

Међутим, Хрвати су већ и за време рата покушали да лагано отступе од Крфске Декларације.

Ово је било нарочито очевидно када је др Анте Трумбић, шеф Југословенског Одбора у Лондону, покушао да задобије Пашића и савезнике, како би тај Одбор, којем је он председник, био признат као правни међународни фактор за питања која се односе на све југословенске земље у бившој Аустро-Угарској монархији. Није била овом жељом повређена Крфска Декларација у њеном формалном делу, него у њеном духу, тј. у погледу поверења према српској влади. Намера др Трумбића била је да Југословенски Одбор претставља пред савезницима неку посебну владу, равноправну са владом Србије, и да њеној акцији председава он лично. Трумбић није имао на уму да у југословенским земљама аустро-угарске монархије нису само Хрвати ни. Словенци, него и Срби, можда у истом броју; а Србија која је водила рат најпре за ослобођење Срба, није могла поверити будућу судбину њихову Трумбићу и његовом Одбору, људима сасвим случајним. Али је, у сваком случају, већ и сам овај Трумбићев покушај показивао српским државницима, нарочито Пашићу и Протићу, да ће са идејом јединства ићи много теже него што се то и помишљало приликом закључивања на Крфу споразума о заједничкој држави.

Када је већ 2. новембра 1918. Аустро-Угарска војна команда тражила примирје, и исто одмах до-

ФЕЛТОН

била, већ је био направљен један продор у зиду Хабзбуршке монархије. Чехословачка је била без крви и борбе прогласила своју независну републику 28. октобра 1918., а та њена независност била је одмах и призната, зато што су се чешке легије бориле за ослобођење, макар изван граница своје отаџбине; и што су чешки политичари већ од почетка најактивније и врло искрено сарађивали са савезницима. Масарикова држава ће одиша и на конференцији мира имати међу савезницима изузетан положај са овим великим човеком, чак много бољи него и положај многих других и заслужнијих држава.

Још пре од свега овога двојега, цар аустријски и краљ мађарски, Карло, није имао више никаквих илузија о исходу рата, а на дан 16. октобра 1918. објавио је био Манифест народима своје државе да ће им он свима дати аутономију: када буду организоване у независне јединице, како би затим ступиле у једну будућу његову федеративну монархију. Овај Манифест је већ јасно показао да је то био крај некад најсилније феудалне монархије.

Покрајине југословенске образовале су и саме таква своја локална Народна Већа по имену самих покрајина, и то у Љубљани, Загребу, Сплиту, Новом Саду и Сарајеву, који су се споразумели међу собом да у Загребу буде Брховно Народно Вијеће (што се у Загребу протумачило на сасвим буквалан начин). Загребачко поменуто Вијеће употребило је ову прилику да мало дана после тога објави и своју посебну загребачку владу, а све друге покрајине југословенске прогласи деловима једне Југославије, чија ће будућа престоница да буде Загреб, једини центар »тронимене браће« после бродолома њихове старе монархије.

Треба знати да је већ много месеци раније, 8. јануара 1918., Вилсон био објавио 14 својих тачака о слободи и самоопредељењу, подједнако за побдиоце као и за побеђене, како би нова Европа ставила крај старим историјским груписањима, која су била дела старих насиља, ратова, освајања. Члан XI је гласио да ће Србија и Црна Гора добити натраг своју независност заједно са изласком на море, а чланом X изјављено је да ће народи у бившој Аустро-Угарској уредити своју слободу на принципу самоопредељења и аутономије. Ово је и Лојд Џорџ потврдио у парламенту, свакако већ без страха да ће се овим обећањима о аутономијама користити цар Карло, ако буде покушао какву обнову своје монархије. А како је пораз непријатеља изгледао све вероватнији, Вилсонова X тачка о слободи и самоопредељењу, дала је Хрватима уверење да их ово разрешује од Крфске Декларације, ако се за то укаже потреба. За евентуално одрицање од Крфске Декларације, било би довољно бацити одговорност на Трумбића и његове другове који нису ни имали мандат самог хрватског народа за такав споразум.

Ово слободно располагање својом будућом судбином, благодарећи Вилсоновом принципу о народностима, дала је Хрватима уверење да треба извршити једну ревизију односа са Србима, који су били двоструко већи и стотруку славнији, и да им се одузме водећа улога у судбини југословенских народа у бившој Аустро-Угарској монархији. Док Аустро-Угарска није још била до 2. новембра 1918., затражила примирје, и док се још хрватски војници налажаху на фронтима против савезника, Хрвати су били уздржљивији, али је са тражењем примирја, њихово осећање обавеза према Србима постало много неразговорније. Истина, Хрвати нису прекидали везе са Србима у правцу својих Крфских закључака, али је Вилсонова идеја скоро вратила питање хрватске будућности на оно место на којем се налазило и пре Крфа. У Женеви је октобра месеца исте године основана Југословенска Демократска Лига, која је донела извесне закључке уставног карактера, и која је затим имала важног учешћа у даљим односима Срба са њиховом двојицом браће, нарочито за време једне конференције која је тада одржана у Женеви.

Да је Крфска Декларација имала једну сумњиву вредност при крају рата, као и већ и после Вилсонових тачака, најбоље се видело приликом стварања Женевске Декларације која је потписана 8. новембра 1918., показујући један од најчуднијих случајева у историји српских дотадашњих уговора. Према овој Женевској Декларацији, српска влада задржава за себе и даље компетенцију за Србију, а Врховно Народно Вијеће у Загребу постаје (као што је раније узалудно тражио за себе Трумбић са Југословенским Одбором), врховни орган за Југословенске крајеве у бившој аустро-угарској монархији. . . Српска влада и Врховно Народно Вијеће именују једну делегацију од 6 чланова, која је названа њиховим заједничким министарством и чије ће седиште бити у Паризу, са надлежношћу за војску и финансије, и да води посао око будућег народног уједињења. Зачудо, ову је Декларацију потписао и председник српске владе Пашић који је на овој конференцији био први делегат свога кабинета, заједно са др Маринковићем, Драшковићем и Трифковићем, док су загребачко Велико Вијеће представљали нарочито овамо послани делегати др Корошец, др Жеријав и др Чингрија. Јер ма колико да се зна да је Пашић ову Декларацију потписао са зловољом, остаје непознато како је он уопште таде потписао оно што је раније одрекао Трумбићу да уради. . . Је ли знао да овакав споразум мора пасти сам од себе? Да ли је мислио да га неће прихватити његова српска влада на Крфу? Или је веровао да ће ту Декларацију одбити савезници?

Одиста, догодило се обоје. Српска влада на Крфу одбила је Женевску Декларацију, а француски министар Стефа Пишон је није прихватио сматрајући је изнуђеним актом. Из солидарности са својом владом Пашић је затим дао оставку, да га на повратку у Београд на челу новог кабинета заступи његов главни пријатељ Стојан Протић. Извесно да ова Женевска Декларација није овако била одбијена на време, све заслуге Србије биле би пренесене на Хрватску, која је, међутим, ратовала са сасвим другим идеалима и за сасвим други циљ. Што се тиче самог држања Пашићевог у овој прилици, изгледа да је он, потписујући Декларацију, овако поступио заобилазно и недиректно, али свесно и намерно, као обично, да извесне тешкоће избегне без заплета, без узалудног сукоба, и без даљих компликација.

Хрватско Народно Вијеће није се много обазирало шта мисли и намерава српска делегација код савезника у Паризу, ни српска војска која је била на солунском фронту, ни српска влада која се налазила на Крфу. Хрватска! Хрвати су до Женевске Декларације поступали као народ којем припада једна велика водећа улога. Хрвати не дозвољавајући да други располаже њиховом судбином, зато што су победници, они узимају на себе и бригу оних који су им блиски по њиховој вјерности за Аустрију и Маџарску, пошто се и њихова деца боре уз Хрвате на истом фронту. Као што напред поменусмо* Хрватска је створила у Загребу своју националну владу и своју загребачку Југославију. И то по њеном мишљењу, са истим правом са којим би то сутра урадила и Србија у Београду. Долазећи у Београд 1. децембра 1918, Хрвати су стога дошли са уверењем да као што Срби имају Србију, и Загреб има своју Југославију коју је бар прокламовао! . . . И да стога, говоре као равани према равном.*

Прва нота те загребачке Југословенске владе упућена је била српској влади да српске трупе не прелазе Саву и Дунав, а затим је тражено од савезника признање за ову загребачку Југославију, са њеном престоницом у Загребу. Хрватско Народно Вијеће није сматрало као сметњу што су и савезници и српска влада хладно прихватили ове гласове из Загреба. У хвосу који је био завладао на свршетку рата, било је слободно бар све покушати. . . Загребачко Вијеће било је наредило и мобилизацију. Почета је у земљи и организација нове загребачке државе. Али се на мобилизацију није нико одазвао,

Да је Крфска декларација имала једну сумњиву вредност при крају рата, као већ и после Вилсонових тачака, најбоље се видело приликом стварања Женевске Декларације која је потписана 8. новембра 1918, показујући један од најчуднијих случајева у историји српских дотадашњих уговора

а у земљи је наступила монархија, крајња несигурност и пљачка са појачаним зеленим кадровима и болшевистичком пропагандом. У врховима загребачке државе наступило је безглавље и расуло. Постојао је страх да побеђена солдатека у повлачењу не направи насиља по земљи и не изазове револуцију. Пречани Срби из Новог Сада затражише да Београд пошаље заштиту, а у Босну је већ био продро војвода Степановић са својим трупама и успоставио ред. Сарајево је било заузето 6. новембра, Котор 8., Дубровник 14., Сплит 18. Истина, командант хрватски у Сењу молио је талијанску команду да његов гарнизон заштити од српске војске.

Али је претила опасност да Италија, извршујући самовољно закључке Лондонског уговора од 1915., не заузме све што буде хтела. Народно Вијеће из Сплита затражи брзо од Врховног Хрватског Народног Вијећа у Загребу да хитно изврши закључке Крфске Декларације и да замоли да српска војска заштити хрватски народ. Пред оваквим приликама, загребачко Вијеће није имало шта очекивати. Тако је дошла у Београд 1. децембра 1918, делегација Врховног Народног Вијећа из Загреба од двадесет три члана, да прогласе заједничку државу и заједничку династију за Србе, Хрвате и Словенце, »тројмену браћу«.

Срби нису знали ништа о браћи Хрватима, а браћа Хрвати су о Србима знали само оно што је најгоре, и чему их је целог живота учила бечка и пештанска штампа. Народне масе су у Србији znale о Хрватима ипак више него интелгенција на свом повратку из Европе, где се у изгнанству намучила, али и нарочито раскалашила. Народ је упознао Хрвате за време трогодишње аустријске окупације у Србији, где су се показале одвратни, гори и од Маџара. Хрвати су опет запамтили народне масе у Србији као недовољно европејске, и према њима непријатељске. Стога сваки српски херој који је тих дана пролазио београдским улицама, још поцепаног одећа, изазивао је међу Хрватима или аверзију или сажаљење.

Уопште, може се поуздано рећи да Хрвати нису познавали црњег дана него што је био тај 1. децембар 1918, одвећ торжествен да би им изгледао и искрен.

Хрвати су се озбиљно плашили српске ратничке расе, која је и овог пута изишла из три рата и са три славне победе. Због ове земље је, и на српском питању, пропала Хабзбуршка монархија и била збрисана са европске карте.* Свако се питао на чему одиста могу да се интимно сретну Срби и Хрвати, који су се, као што рекосмо, или мало познавали или зло познавали. Покојни Франо Супило, нешколован али способан политичар (умро у емиграцији), streпео је да се хрватски народ, слаб и у вечном страху од живота, брзо не разочара.* (Непријатељи Хрватске били су Млечани који су хтели њихове шуме, Византинци њихове градове, Маџари њихове земље, али Хрвати ни једног од ових непријатеља нису победили. Беч и Пешта радили су од тог народа шта су хтели.) Супило је писао: »Срби и Хрвати су једно у извесном погледу (!), али у другом погледу нису. Хрвати имају своју сопствену народну идеологију, и биће голема грешка ако Срби не буду о томе водили рачуна, и ако буду дочели брзу и принудну асимилацију«.

Одиста, Срби нису довољно водили рачуна о овом страховању Франа Супила. Али нису никад ни помислили на какву асимилацију, ни брзу ни принудну. Они нису за две стотине година покушали ни да асимилирају своје Румуне по Хомољу и Крајини, ни Арнауте које је Србија после ратова 1876-1878, протерала преко границе. Они неће никоме наметнути ни своје православље, ни своје српство, јер одиста нису за то способни. Они нису ни свој српски језик другом да наметну осим Хрватима.

*Осећање које су Хрвати имали после уједињења са Србима, то је да су направили рђав рачун, да су преварени и заведени. Они су јавно и сваког приликом тврдили да им је Југославнија балкански подвалења. На најмању тешкоћу на коју су наишли св Србијанцима, они су сматрали да улазе у нејавну перспективу, па чак да иду на распуће: у новој држави са седам разних законодавстава, на челу са Србијом која још није имала ни свог катра! А како су увек мутне прилике као и мутне реке.

које изнесу сав шљам на површину, избили су и у Београду и у Загребу личности које су ловиле у мутној води.

Оне су пуно допринеле да се створи морални поремећај у земљи.* За првих десет година, сви су странци преко Загреба ровашили у оној несрећној земљи својим пропагандама: Аустрија, Немачка, оба Рима, Маџарска и Бугарска. Сви против Београда! И сви сложено са Хрватима. Додајте овоме да су делегати имали први утисак о будућој престоници не може бити неповољнији. У Београдском небу виорила се победилачка застава на Краљевом двору, али је Београд био сав изрован од бомби које су га осуле.* По улицама је лежала варварска турска калдрма од крупног камења, или текло предачко блато. Ово обоје индигнирало је Хрвате који су и видели само оно што је било најгоре. Њихов Загреб није примио ниједну бомбу за време рата. Тај град је био главно место снабдевања војске једне велике силе, а то га је толико обогатило да је за време самог рата, у којем су гинули и људи и градови, Загреб извршавао своје урбанистичке радове, подизао нове палате и паркове. Хрватски делегати су себи давали изглед у том разореном и оскудном Београду као какви учени експлоататори заробљени у каквом афричком урођеничком табору у цунгли. . . Београдски Срби, великим делом образовани на Западу, а нарочито у Паризу, сматрали су Загребчане одвећ провинцијалцима и као људе који не знају да говоре српски. . . Срби политичари, међу оних 23 делегата из Загреба били су једини очарани (Прибићевић и другови). Они су себи приписивали лавовски део у остварењу ове велике заједничке куће. Они су, заиста, већ од 1905., од Ријечке Резолуције, били добили искрено веровање да је са Хрватима могућан заједнички рад; и они су остварили Српскохрватску Коалицију, да тако сатру старчевићевство и униште франковштину, да онемогуће Јосипа Франка са којим је још бан барон Раух био у интимним везама као са најенергичнијом странком (која је имала своје легије и чете за разбијање српских домова и дућана, као и за прогнавање Срба). Уклањање оног Рауха, који је правио великајнички процес против Срба, била је неоспорна заслуга тако уједињених Срба и Хрвата.

Али још су живеле успомене у памети ових Срба од тешких двадесет година бановања Куена Хедераарија, Срби из Коалиције били су сада, са увек несигурном ситуацијом у монархији, срећни да своју судбину најзад вежу за Београд. Прибићевић, који нам је, нажалост, оставио и неколико својих добрих ученика за данашњу жалосну ситуацију српства, приписивао је себи лично историјске заслуге за остварење нове државе. Он ће, за неколико година, заиста постати главни зналац људи и прилика у Хрватској, он ће пуно насниња урадити с једне и друге стране Саве и Дунава: да међу Хрватима изазове највеће непријатељство према Србији међу које их је био довео. Срби ће, са своје стране, после десетина година такође дочекати време да Прибићевић приђе Радићу којег је раније затварао и да затим постане Хрватима експерт за Београд и да заједно с њим уцењује нове непријатеље. За време док се министар полиције Прибићевић борио против хрватске насртљивости на Београд, његова девиза је била: »Док је Лике, нема републике«. А кад је, затим, након десет година, направио коалицију са Радићем против Београда, његова је девиза била: »Република, целом свету дика«.

Овде не говоримо о лојалности и нелојалности Хрвата према закључцима Крфског пакта, како би изгледало из овога што смо навели. Једино из историјских разлога данас наводимо извесна факта која је требало увек имати на уму. Једном народу се не би могло ни замерити извесно одступање од сасвим формалних обавеза које је у извесном моменту узео на себе, нарочито када је то радила једна група људи која није имала директан мандат народа да закључује овакве споразуме. Напротив, овде нарочито желимо показати са колико се мало одушевљења и са колико пуно зловоље од стране Хрвата, као и са колико непознавања њихове психе од стране Срба, ушло у изграђивање оне државе, која ће за 23 године постојања показати најжалоснију слику свог моралног живота.

ОБНОВА ЦРКВЕ НА РАВНОЈ ГОРИ

На шумовитим обронцима легендарне српске планине Повлена, на прекрасном вису према Ваљевоу прозваном због своје лепоте Краљево Брдо или у новије време ваљевска Равна Гора, ових дана почела је обнова цркве мученице. Црква посвећена Светом Беликомученику Георгију подигнута је у време последњег рата, по жељи верника ваљевског краја. Одобрење за изградњу цркве је издао 1943. године лично ђенерал Дража Михаиловић а радовима је непосредно руководио легендарни четнички командант Нешко Неђић који рођен у овом крају. После рата нова власт је организовала паљење и рушење ове светиње у два наврата. Црква је запаљена непосредно после рата а 1963. године, уметнички обрађен камен, са спољних зидова цркве, скинут је и употребљен за изградњу основне школе у Доњим Лесковицама.

Пола века су сабласно штрчали огуљени зидови овога храма да би овог пролећа мештани Горњих и Доњих Лесковица донели једногласну одлуку да се почне са обновом цркве. Педесет мештана ових села су организовали мобу у суботу 19. маја и рашчистили терен око цркве, исекли проникло дравеће и коров и тако извршили припрему за прву службу која ће се обавити на Видовдан ове године. После тога ће почети грађевински радови на обнови.

Црква је својом лепотом, монументалношћу и уметнички обликованом фасадом од тесаног камена спадала међу најлепше храмове западне Србије. Да би се вратила у првобитно стање (што има своју симболику) потребна су знатна новчана средства. Мештани овог пасивног планинског краја сигурно неће моћи сами својим средствима извршити обнову, поготову што се освећење планира на Видовдан идуће године.

Зато апелујемо на све вернике и честите Србе којима су на срцу наше светиње да помогну обнову ове цркве мученице.

Прилоге слати на адресу: »ГЛАС ЦРКВЕ« 14000 Ваљево, Војводе Мишића 28 или на жиро-рачун: 63900-623-16-80700-14-94-08379-5 и на девизни рачун: 63900-620-16-72711-12-94-36245-4 са назнаком »За цркву на Краљевом брду«.

ПРЕПЛАТА НА СРПСКУ РЕЧ

Овим се претплаћујем на »Српску реч«, чија полугодишња претплата износи 180, а годишња 360 динара (урачунат је попуст од 10%). Годишња претплата за иностранство је 100 DEM, 65 USD, или одговарајућа противвредност у другим конвертибилним валутама или динарима.

Уплате вршити на девизни жиро-рачун 72701-12-12-67979-4, с назнаком за »Српску реч« и на име Милослав Самарцић и с назнаком за »Српску реч«, односно динарски 60811-623-58/82710/10-13-47931-9. Уплате из иностранства могу се вршити и чековима и међународним уплатницама.

По један примерак уплатница или других доказа о уплати, заједно са овом наруџбеницом послати на адресу:

»Српска реч«
Мајке Јевросиме 1/15
11000 Београд

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ: _____

АДРЕСА: _____

ДОЛАЗЕ ФАШИ

И КОМУНИСТИ

За одбрану српског живља у поробљеној Јужној Србији није била довољна регуларна војска, те су 1902. године основане посебне четничке формације. Оне ће брзо постати најелитније јединице Српске војске које ће извршавати најтеже задатке и на Косову и Метохији и где год је било потребно: прве ће се супротставити Аустроугарима већ крајем јула 1914. године у Мачви, како би својом жртвом омогућиле мобилизацију, прве ће напасти Бугаре на Солунском фронту 1916, итд. А у последњем рату, док су Срби — комунисти Арнаутима продавали Косово и Метохију, војска генерала Михаиловића била је једина која је бранила свој народ. И српски издајници, и албански освајачи, одахнуће тек 28. јуна 1945., после мучког убиства четничког команданта мајора Жике Марковића. Овај фељтон чине делови књиге »Браниоци Косова« Милоша Косте—Аћина, објављене у издању »Равногорског венца«, у Вашингтону 1989. године

5
 Нова Варош, 1941. године: Албанци фашисти кољу Србе на улици. Снимак је начинио један италијански официр

ложаја у односу на Косовски комитет (1913) и обе комбетарске групације, Башкими и Бали, задали су Србима Косова и Метохије у првом периоду ратовања велике муке. Сви су припадници тих организација, са изузетком у првом реду балиста и појединаца из Џемијета, били одани Осовини, која им је обећавала магловиту Велику Албанију, као што је Хрватима продала маглу названу НДХ. Шиптари Косова и Метохије дочекали су италијанске и окупаторске трупе с цвећем и клицали им као »ослободиоцима«. Настала је хајка на Србе, пљачкање православне имовине и силовање Српкиња.

Масовном протеривању Срба нису се противили ни Италијани нити Немци. Ипак треба забележити да су спорадично, као и у НДХ, Италијани штитили православне и јеврејске породице од помахниталих Шиптара. Администрација окупираних области била је у шиптарским рукама. Шиптарски је постао званични језик и полиција је била у њиховим рукама. Пропаганда је подвлачила да су сви Шиптари хтели пакт, а сви Срби рат. Мада је било јаке нетрпељивости између појединих шиптарских организација, све су биле усвојиле као тачку бр. 1 свог програма анексију Косовско-метохијске области ради стварања Велике Албаније. Дивље оргијање шиптарских маса, а било је појединаца који у тим злочинима нису учествовали, буктало је у апсолутном убеђењу да ће победити Осовина, те да се прогнани Срби више неће вратити на своја прадедовска огњишта.¹

АУТЕНТИЧНО СВЕДОЧАНСТВО

Малобројне српске војне јединице, чији је морал био срозан муњевитим и неочекиваним распадом војске Краљевине Југославије, и жандармерија нису били у стању да заштите српске породице од шиптарских зверстава. На свим странама су се појављивале пљачкашке гомиле, наоружане прететим митраљезима и пушкама, а њих су предводили војни бегунци. Овако је извршаван прогон српских породица:

»Четворо одраслих имало је да носи на леђима четворо деце, не мислећи на имовину и ствари, чак ни на заштиту деце од зиме и глади. . . Немци су били у Пећи, а капитулација наше државе збрисала је и наше заштитнике и наше наде. Град Пећ је дрхтао у паничном страху, с огромним и обезглављеним масама избегличког света, које су се све више гомилале и у граду и око града. Свака преживела колона наших српских бескућника доносила је нове вести о арбанашким злочинима, све горе од горих. . . Иако смо с тим светом имали тешких дана и 1915. године, ипак нико није могао веровати да људи могу бити толико неосетљиви и толико осииони. Лоше вести долазиле су из Руговске клисуре, у којој су наше избеглице дочекивали и убијали остаци бивших руковачких качака. Смрт нас је прогонила и с једне и с друге стране. Наших власти више није било, а Немци су се стварно радовали таквој нашој судбини. . . Иза сваког планиског превоја наилазили смо на групе наоружаних пљачкаша. Зауостављали су сваки

караван и узимали све, све што им се свидело. Та њихова руговска ревизија тешко је погађала жртве из градова, а не и нас са села, који смо из својих домова једва изнели голе животе. Када би нас пропустила једна банда, упадали смо у руке друге, и тако све редом до самог подножја Чакора. А цео пут је био засут крвљу. Свуд уз реку лом и хаос, посустали и пали, побацани пртљаг и погубљена стока. У таквом призору, једна мајка, уз болан вапај, баца се са стене у помамну реку, заједно са својим малим и полусмрзлим дететом. . . Међутим, Шиптари, у униформи наше војске и жандармерије, прате, сустижу, зауостављају, пљачкају и убијају, по својој вољи. . .»

Гледано глобално, сав овај ужас на Косову и Метохији, у Хрватској, Босни и Херцеговини, не би се могао одиграти да није било споразума између комуниста и нациста. Стаљин је у целом свету једино веровао, и то до последњег могућег тренутка, Хитлеру и Рибентропу. Зато је наредио 1939. године свим комунистичким партијама света да одмах прекину антинацистичку пропаганду и да се боре за »Хитлеров мир«. Међутим, изворе непосредног ужаса кога су спроводили есесовци, црнокошулаши, усташе, безмало сви Шиптари, Бугари и мађарски фашисти на тлу раздробљене Југославије, делимично налазимо у промашеној југословенској политици и злоупотреби административног апарата Краљевине Југославије и Краљевине Албаније, кад се ужас сведе у оквиру Косова и Метохије.

Споразумом југословенског и албанског двора, на молбу краља Зогуа, из Ђаковице је послана група шиптарских младића — међу њима и Фадиљ Хоџа као будући учитељ, па секретар месног комитета КПЈ за Ђаковицу, те по завршетку рата свемоћних Космета, »народни херој« итд. — који ће се у току априлског слома и ужаса 1941. вратити на Косово и Метохију као организатори и политкомесари спреге фашизма-нацизма-стаљинизма.

Петоколонаштво чланова КПЈ и помешито Мерхамета на челу са Џафером Девом из Косовске Митровице такође је знатно допринело српским ужасима 1941. године. Ђаковичкој групи Фадиља Хоџе и Мерхметовој Џафера Деве треба додати и трећу најкрвоједнију србофобску формацију, црвене Скадарске групе Вели Деве. Тако формиран и великоалбанским духом задојени »шиптарски кадрови« КПЈ убрзо су Метохију прекрстили у Дукаћин. На фашистичку владу Мустафе Крује нико ни оловком ни пропагандом Агитпропа ЦК КПЈ не пуца, нити је осуђује. Мета нису ни црнокошулаши Рима, ни есесовци Берлина — на српски народ су се тоталитарци, десни и леви, здружено окомили. Шиптарски повратници били су исто тако гнусни касаци Срба као и усташе. Када је немачки тенк ушао у Призрен, на њему је био Мехмед Хоџа.²

Италијански фашизам је априла 1941. пропагандно створио Велику Албанију Шефкета Верлаћиа, али је то стварно био плод италијанског империјализма у напорима још од давне 1895. Као петоколонашке организације током априлске кампање 1941. учествовале су све шиптарске легалне и подземне организације: Џемијет (Друштво за заштиту права муслимана, са 14 посланика у Скупштини 1923.), Беса (Организација београдских студената са Косова и Метохије, 1935.) и Мерхамет (Нацистичка организација из Косовске Митровице, 1940.). Ове три организације нижег по-

ИСТИ
 ИСТИ

ПАТРИЈАРХ ОСТАЈЕ С НАРОДОМ

Дванаестог априла 1941. године из Хан-Пијеска пошао је краљ Петар II избегличким путем Босна-Црна Гора-Грчка-Палестина-неповрат. У манастиру Острогу се срео са патријархом Гаврилом Дожићем. Патријарх није прихватио понуду да напусти земљу. Његов је став био косовски:

«Јер ако сад у невољи не будемо заједно са народом, народ се може упитати сутра: а шта ћемо му и онда?»

На дан званичне капитулације Краљевине Југославије краљ је био у протекторату Владе Њ. В. Краља Ђорђа. Патријарх је био у Острогу, влада у избеглиштву, Мачек, Павелић, Степинац и Броз у озареном Загребу, где се грле и цвећем обасипају Хитлерове трупе, а на раскрсници код Добоја стајао је генералштабни пуковник Драгољуб-Дража Михаиловић и читао тек уручено наређење генерала Калафатовића. Подигао је очи на официра курира који је разносио наређење да се одложи оружје и војска преда.

«Капитулација?» — хладнокрвно је упитао пуковник Михаиловић. — «Та реч не постоји у нашем војном речнику. Не признајем Капитулацију!»

Косовску Митровицу, Вучитрн и Подужево задржали су Немци, остале делове косовско-метохијске области препустили су Италијанима, у вези Бечког споразума Рибентроп—Ђано, и Бугарима. Римски фашисти су Великој Албанији припојили округе Приштина, Пећ и Призрен. Образовали су по селима шиптарске «Фаше». Сваки државни чиновник морао је прво постати члан фашистичке партије Албаније. Оне целате које су стаљинопартизани звали «политички комесари» у фашистичкој Великој Албанији су звали «федерали». Федерали и директори квестура (полиције) били су по злу познати Шиптари. Њихов првенствени задатак био је борба за «Ређименто Косове» против српских четника.

У срезовима под немачком окупацијом сви су срески начелници били Шиптари. Командант новоформиране, а по злу познате жандармерије, био је Бајазит Бољетини, раније Бољетинац. Качанички срез су окупирали Бугари.

У међувремену је под борбом пуковник Дража Михаиловић стигао на Равну Гору (8. маја 1941.), са које је позвао све родољубе у борбу против окупатора и квислинга као што је био Павелић, Џафер Дева и Јосип Броза звани Валтер. Он је позвао на договор «партијске функционере из целе земље», јер није било тешко петоклонашима целе окупиране Југославије да путују. Закључили су другови у усташком и нацистичком Загребу да за пропаст Југославије нису Хрвати криви, мада «су то говорили великосрпски елементи у настојању да са себе сперу љагу». Тако поратно причају историчари југословенског стаљинизма.

Значајан је петоклонашки разлог због чега је покушано да се изигра у свему недостојна историја КПЈ и сакрије

да је скуп био одмах после уласка немачких трупа у Загреб. И да је у еуфорији србофобства ЦК КПЈ, по Брозовом предлогу, саопштио Хрватима: «Преко двадесет година водила се злочиначка национална политика страховитог угњетавања и изабљивања Македонаца, Хрвата, Црногораца, Словенаца и других националних мањина од стране великосрпске владајуће клике, која је под фирмом југословенства хтјела да задржи своју пљачкашку хегемонију».⁴

Тврдњу Јосипа Броза да за слом Југославије Хрвати не носе одговорност негирају без мало сви научни извори Запада. Амерички војни историчари, истовремено и одговорни стратеги, у својим студијама одлучно кажу: «Хрватски војници су се на неколико положаја Дравског фронта побунили, одбијајући да се одупиру Немцима, јер су их они за ослободиоце сматрали. Кад је ушла 14. оклопна дивизија у Загреб, одушевљено су је поздравили пронемачки становници. Целокупне хрватске јединице просто су напросто побациле своје оружје и разишле се. У појединим случајевима хрватски официри су предводили своје војнике у организованим нападима на српске снаге, које су се активно одупирале нападачима. Такви су се случајеви догађали и на другим секторима».⁵

УБИСТВА ВИЂЕНИХ СРБА

Политичка је бесмислица улога Мусолинија као ствараоца Велике Албаније. Бесмислица се поновила 1972. године када је Мао Це Тунг постао главни барјактар, више не црне, него црвене Велике Албаније. У оба случаја на штету слободе српског народа. Мао је рекао да су Косово и Метохија албанске провин-

ције у Мусолинијевим граничним областима од априла 1941. године. Бугарска црвена логика је слично закључила земље српског југа, анектиране по Хитлеровој одлуци 1941, заиста су «легално враћене Бугарској». Хитлер и легалност

Шиптари су на чудан начин схватили да је улазак осовинских трупа врста обнове «турског насиља и башибозлука». Настао је бесомучан терор чији је главни циљ био приморавање Срба на сеобу као да се вратило доба патријарха Арсенија и великих сеоба Срба. На пример: Велика Хоча код Ораховице било је потпуно српско село. Чим је капитулирала Југославија априла 1941., Шиптари су одмах побили 12 виђених Срба, укључујући општинског «деловођу» Драгутина Патрногића. Када су њихове породице сазнале где су их побили, хтели су да их пренесу и сахране на гробљу Шиптари нису дозволили.

У селу Љубижди убили су председника општине Спиру Николића и његовог сина, и затрпали их у ђубре тог села. Окупатори, и Италијани и Немци, постављали су повратнике Шиптаре, оне школоване у Елбасану и Скадру, на власт Мехмед Хоџа, на положају моћника квинслиншког Округног начелства у Призрену, помогао је да се у Албанији у великоалбанском духу школовани младићи поставе на одговорне функције. Међу повратницима били су и црни и црвени — ако победи Рим једни, ако победи Москва онда други кадрови. На пример: Фадиљ Хоџа, Вели Дева, Џавид Нимани, Исмет Шаћири, Имер Пуља и слични. Безмало сви учитељи који су између два светска рата емигрирали из области Косова и Метохије били су службено премештени на Косово. Фа-

Српска деца чији су родитељи побијени од Арнауца, Немаца и Италијана, насилно се исламизирају и васпитавају у нацистичком духу. На слици је и верско-просветни наставник арнаутских фашиста. (Фотографије су из «Албума српских четника»)

шистичко-стаљинистички план стварања Велике Албаније гурнуо је целу област Косова и Метохије у пламен који је прождирао српске породице и куће. При силна сеоба непобијених био је спас. »Морали смо да бежимо«, изјављује једна жртва, »другој мајци Србији«, која нас је раширених руку дочекала, у којој смо нашли спас. Али не само ми, но и остали прогнани народи, браћа Словенци и други.«⁸

Негде из шумадијских планина стигао је шапат до Косова и учитеља Јована Радовића да се априла није сва војска предала, да се део повукао на Суворор и тамо се негде налази неки пуковник. Радовић је вест поверио ужим пријатељима, па су решили да се капетану Жики Марковићу обрате да организује оружану одбрану од »Арнаута који су скоро сасвим побеснели« и побили преко две хиљаде Срба. Ово зато што су Србима који су се били обратили немачким и италијанским властима за заштиту од шиптарских терориста окупатори одговорили да треба да се обрате или »влади у Тирани« или »фашистичком вођи Ибрахиму Банушу«. Италијани су Србима саветовали да се што пре селе у пределе са немачком окупацијом и понегде су их штитили. Али од главног циља да Косово и Метохија на сваки начин постану етнички чиста шиптарска област нису одступали Албанци, Италијани нити Немци. Немци су за шефа полиције у Косовској Митровици поставили раније активног југословенског капетана Пашка Пренка. Он је у градском затвору са својим ђелатима побио преко сто Срба и Српкиња. Пренка је од Џафера Деве примио мито у злату да поруши манастир Девич. Овај манастир Ваведена Пресвете Богородице је задужбина из 15. века деспота Ђурђа. Србе су хтели и окупатори, и

квислинзи, али и стаљинисти, да претворе у овој области у ишчезавајућу мањину, чије се споменике славе, светиње и гробља затрети.

Безмало су истоветну улогу 1941. године вршили Немци и Италијани као у времену од 1389—1912. султанови Турци. Крвава слика се понавља: што је бесније витлао исламски нож, што је шиптарска руља више силовала, спаљивала и пљачкала, а Арнаутлук све крволочнији — све је већи број са Косова и Метохије српских породица у паничном страху напуштао прадедовска огњишта. Метохија је названа Дукађин и то по жељи учитеља из Албаније Исмета Шаћирија, родом из Ђаковице. Он је из Албаније премештен у Пећ 1941. године. Чим је ратна срећа изневерила Осовину, Шаћири је добио од КПЈ нови положај. »Он је свој комитет преименовао у Окружни комитет за Дукађин, Оперативна зона Дукађин, настојећи да се Метохија замени називом Дукађин.

СВЕДОЧЕЊА ОЧЕВИДАЦА

Један очевидац, који ће активно помоћи и капетану Марковићу да образује косовске равногорске одреде, и постаје касније начелник Штаба Косовског корпуса, капетан Миодраг Поповић, овако сведочи:

»Долазак немачких и италијанских трупа на Косово и Метохију 1941. године — ово важи и за Санџак — дочекао је од Арнаута и Муслимана као ослобођење од југословенског ropства. Нису губили време да се удворе окупаторима, те да исти благоволне њихове намере да очисте ове крајеве од српског живља. Одмах су почела убијања, пљачке и паљења. Да би избегли потпуно истребљење, Срби су напуштали имања и бежали у ужу Србију. Насељеници су готово сви напустили своја имања, изузев у селима Суви До, Милошево и Обилић. Прво село је успело да се одржи у току рата, јер су сељаци били организовани и спремни да дају отпор, а друга два јер су се у њима налазиле окупаторске јединице.«⁹

Херцеговачки досељеник на Косово Гајо Вујовић с горчином сведочи како је спровођен геноцид над Србима:

»Ја, Алекса и Мирко били смо на фронту, али после капитулације вратили смо се у село. Насељеници. Срби су одлазили куд који. Шиптарски вулетари, што ће рећи добровољци, дивљали су: палили су усамљене српске куће, одузимали стоку и имања. . . Знајући да се обруч стеже око нашег села, ми Вујовићи смо и дању и ноћу стражарили с пушкама. Ако наиђе банда, борићемо се до последњег. . . Слично је било и у осталим домовима. Тада је, иначе, у селу (Бабушу) било 25 кућа из шире фамилије Вујовића и још 10 других насељеника. . . А Лимон Крензи из Доњег Гадимља, узео нам је волове да пооре њиве, кад смо их затражили, изашла су његова три брата и рекла: »Губите се, мајку вам српску. . .«¹⁰

Фашистичка Велика Албанија имала је 850.000 држављана Југославије. Мусолини је припојио Великој Албанији сре-

зове Дебар, Стругу, Гостивар, Тетово, Гусиње, Плав, Улцињ, те Метохију — већи део Косова и Горње Повардарје, котлине Црног Дрима од Дебра до Охридског језера, а и део Преспанског језера. У свим тим крајевима окупатор је потстрекивао орне Шиптаре на злочин геноцида над Србима.

Геноцидна калкулација десних тоталитараца није била лишена сваке шансе. Када су на крају рата тоталитарци добили од Стаљина власт, са истим циљем су Шиптари и њима послужили у борби за ломљење кичме српском народу. Договор Стаљин—Броз—Хоџа био је тајно постигнут.¹¹

Практично спровођење овако је извршено: »У ствари, на Титово тражење, албански комунисти су пред крај 1944. године послали своје трупе на Косово да униште Први и Други Косовски корпус ЈВУО, разоружају становништво и да припреме пут успостављања југословенске (стаљинистичке) власти у тој области.«¹²

Стаљинопартизанима на челу са Брозом најглавније је било да се домогну апсолутне власти и фантастичних богатстава, па су журили да са »шиптарским друговима« не одоцне. Цела нада ЦК КПЈ био им је недоучени Боро Вукмировић, секретар Обласног комитета. То је био леви фанатик коме је Стаљин означавао све мудрости. Када је Одљуд из Москве одржао говор поводом 7. новембра 1941., »у коме је рекао да ће идуће 1942. године рат бити завршен« друг Боро је »био опседнут Стаљиновом речи као истином«. Зато о другом фронту није хтео ни да чује, јер су капиталисти у питању. Оно Стаљиново »ако буде отворен други фронт« за Бору Вукмировића и Рамиза Садикова није важило.¹³

Као противуслугу за слање Енвер Хоџиних црвених трупа у помоћ КПЈ ради приграбљивања власти, Броз, Кардељ и Пијаде су обећали да се Србима које су са Косова и из Метохије протерали Италијани, Немци и квислиншке формације Шиптара неће дозволити повратак, јер ће та област да припадне Великој Албанији. Овај је договор потврђен 1943. године. »Резолуцијом у Бујану«. Тој конференцији је глава био албански држављанин Фадил Хоџа. Он је један од оних комуниста из Албаније који су »заједно са италијанским окупатором, дошли као учитељи интелектуалаца, њихови људи. Ми смо — сведочи један Србин — комуниста — се оријентисали на те комунисте из Албаније, да нам они помогну да упоставимо везе са масама. То је веома тешко ишло. Ето, у таквој ситуацији се ваљало бирати за албанске масе, што смо ми комунисти и чинили, али, на жалост, без великог успеха, али са врло малим резултатима у почетку, после капитулације.«¹⁴

Тајни споразум да се Косово и Метохија отргну од Србије објављен је у Београду 16. ожујка 1945. године. Да би обмана Срба била тотална, потпис распопа Владимира Зечевића је латиницом,

ас-
ска
ла:
ит-
ино
ст!
или
об-
а.
ав-
бу
р-
ри-
ло
пи-
ри
ук-
гу-
ро-
су
бу.
ни-
ог
«.7
ав-
ко-
ст.
ка
у
1 У
та-
је.
и
ю-
На
ид
и
из-
из
су
за-

цео текст је хрватским језиком писан — Срби не знају шта је то «ожујак» — и заштита косовско-метохијским Србима да се врате из прогонства у своја села тобоже је «привремена» одлука Националног комитета ослобођења Југославије.

»Привремена« забрана траје већ 45 година. И у овом периоду, као и за време Мусолинијеве и Хитлерове владе, настављен је прогон Срба из ове најдрагоценије области. О томе ће доцније бити више описа и доказа. За сада још само прибележимо да је КПЈ образовала 1945. Комисију за насељенике на челу са Фадиљ Хоџом, Цавидом Ниманијем и још седморицом послужника, од којих су петорица били Шиптари. Ово је довело до прогресивног смањивања броја српских косовско-метохијских породица.

ЛУКАЧЕВИЋ КРЕЋЕ НА КОСОВО

Демократски Срби Косова били су у очима ЦК КПЈ класни непријатељ, а зато унапред осуђени на смрт. Колаборатер-Шиптаре на челу са Наци-бегом Башићем ставити у први ред.¹⁵

Наци-бег Башић био је пре рата народни посланик Радикалне странке, па се претметнуо у министра квислиншке владе у Тирани једног од најгорих прогонитеља косовско-метохијских Срба. Како је и зашто КПЈ поставила Наци-бега међу челнике «Народноослободилачког фронта» видећемо у описивању уласка Црвене армије у Србију. Сада уочимо да је ток српске изгнаничке реке дуг скоро 600 година, са прекидима 1912 — 1914, и нешто дужим 1918 — 1941. Понеке од прогнаних породица пролећа 1941. стигле су до Крагујевца и Горњег Милановца. Њихова запомагања болно су одјекнула на Равној Гори.

Командант је одлучио — тада су пуковника Михајловића сви тако звали — да на Косово пошаље рез. капетана Војислава Лукачевића, који је раније као приватни чиновник радио у Приштини и Трепци. Ратни распоред му је био на косовској територији, а одатле се, по капитулацији, вратио у Београд. Лукачевић је био у тесној вези са извесним избеглицама и пре доласка на Равну Гору. Због тога га је Командант упутио на специјалан задатак организовања равногорског отпора на Косову. Доцније, када је била успостављена радио-веза са Лондоном и Каиrom, Командант је замолио владиног представника у Каиру, министра Јована Ђоновића, да упостави везе са извесним арнаутским првацима са којима је још пре рата Ђоновић сарађивао у борби против фашистичког империјализма.

Капетану Лукачевићу је било наређено да ступи у везу са свим антифашистичким главарима — без обзира на традиционалну завађеност и крвном осветом опијеним арнаутским породицама и фисовима — који су осуђивали србобоство људи Башићевог карактера.

Добио је наређење да главарима понуди заједничку борбу за слободу тако да се формирају засебне српске и засебне арнаутске јединице као саставни делови напредане војске под командом Горског штаба бр. 1. Што се Југа тиче, Командант је верску и националну толеранцију нарочито истакао. Наредио је Лукачевићу, изванредно енергичном човеку, да се наредом са војним дејствима мора повести одлучна идејно-политичка борба противу фашизма, сепаратизма партикуларизма и верске мржње, а све је то као зла карактеристика односа на Косову и Метохији тровало предратне међунационалне односе.

Најтежи задатак «труло наслеђе» по речима Чика-Драже, био је, а чини се да је и остао, наћи праведно решење проблема загорчених односа народа и мањина у Југославији. Првенствено српско-хрватско питање, које је због усташких дивљања претворено у геноцид над Србима из НДХ. Разбарушени наци-фашизам на Косову, у Метохији, Санџаку, Босни и Херцеговини и у Војводини био је један од главних узрока реке српске крви. Муслимански прваци Босне, Санџака и Косова били су 1941. убеђени да у Другом светском рату Хитлер побеђује. То је веровао и предратни сенатор из Пећи Сефедин-бег Махмутовић. Он, и браћа његова, Арслан и Маљуш, тешко се огрешили о Србе. Такве проблеме, разуме се, не решава војска у демократском систему. Зато су они били поверени Централном комитету Равногорског покрета, на чијем је челу био писац и првак Републиканске странке Драгиша Васић.

Нажалост, извештаје које је по повратку са Косова поднео капетан Лукачевић о разлозима неуспеха своје мисије, развејала је олуја коју је донела 1944. године Црвена армија упадом у Србију. Срж његових изјава била је потпуна обесправљеност српског народа на оном делу Косовско-метохијске области коју су окупирани Италијани и власт предали Шиптарима — повратницима из Албаније. У Качаничком срезу под бугарском окупацијом остали су само они Срби који су пристали да им се имена «побугараше», а све су српске културне установе, укључујући и основне школе, биле затворене. Фашистички и комунистички агитатори раде заједно.

Пошто Лукачевићеве извештаји нису преживели рат, осветлимо ужасе ратне 1941. изворима и стремљењима Коминтернине политике коју буквално спроводи КПЈ све до Видовдана 1948. У односу на окупирани Качанички срез треба се осврнути на Пету земаљску конференцију, коју је Броз држао у Загребу октобра 1940. Делегат КПЈ Македоније Шарло (Методије Шаторов Шарло) прогласио је све насељенике угњетачима и «шовинистичким елементима». Миладин Поповић, делегат Црне Горе, који ће, доцније, у спрези са Шиптарима бити српски Троцки, оптужио је те Србе да су «стуб хегемоније». У донетој резолуцији — стварно одлучи Коминтерне на челу са Димитровом — био је и захтев да се «протерају сви они колонизирани елементи помоћу којих српска буржоазија

угњетава македонске, арнаутске и друге народе. . . Борба за слободу и равноправност арнаутских мањина на Косову и у метохији, и у Санџаку, и за протеривање из тих крајева свих колонијалних елемената помоћу којих српска буржоазија угњетава. . . арнаутске масе».¹⁶ Коминтернину антисрпску линију у то време је ЦК КПЈ парафразирао тврдњом да КПЈ «упире очи у велику земљу социјализма — Стаљинов СССР — као земљу мира, благостања и напретка». Потпуно је супротан став према Југославији, јер тобоже ту постоји «великосрпска владајућа клика». Она, тврди Коминтерна, спроводи помоћу енглеских империјалиста «политику страховитог угњетавања и изабљивања Македонаца, Хрвата, Црногораца и других», па хоће «повести народе Југославије у рат на страни Енглеске». КПЈ је пропустила да каже да се Енглеска тада борила против сила Осовине, а да је Стаљинова тобоже «земља мира, благостања и напретка» била снабдевач Хитлерове машине за мељање слободољубивих народа као што је српски. Рат против Мусолинијеве Италије и Хитлерове Немачке изјављује КПЈ 1940. године народима Југославије, је — «непотребан и одвратан».

- 1 — Никола Дамјановић СТРАДАЊЕ СРБА У МЕТОХИЈИ Чикаго, СИКД Његош, Гласник св. 31. децембар 1973.
- 2 — Павле Целатовић ОД БАШИБОЗЛУКА ДО БАЛИСТА Београд, НИН, 20. новембар 1988.
- 3 — Марјановић и Морача
- 4 — Војноисторијски институт ЗБОРНИК ДОКУМЕНАТА О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА — Бгд. 1954.
- 5 — А. Ц. Смит НЕМАЧКА КАМПАЊА НА БАЛКАНУ Вашингтон, 1953.
- 6 — Уредништво ПОЛИТИКА, Бгд. 11. фебруар 1969.
- 7 — Уредништво КАНАДСКИ СРБОБРАН. Хамилтон, 21. октобар 1971.
- 8 — Стоја Ђуричић ПРОГАЊА МЕ СЕЋАЊЕ НА КОСОВСКО ДЕТИЊСТВО Бгд. «Политика», 20. октобар, 1988.
- 9 — Миодраг Поповић СВЕДОЧАНСТВО Вашингтон, БРАНИОЦИ КОСОВА, прво изд.
- 10 — Јеврем Дамњановић ИСТЕРИВАЧИ ДУШЕ И СРПСКОГ ЂАВОЛА Бгд. «Илустрована политика» 22. марта 1988.
- 11 — Instituti i Historisë së Partisë Pranë, K. Q. të P. P. Sh. Dokumenta kryesore të partisë së punës së shoqërisë
- 12 — T. Zavalani Histori e shoqërisë London, Drini Publ. Zt., vol. II
- 13 — Мита Миљковић КОСМЕТ МОЈЕ МЛАДОСТИ Бгд. НИН, 13. нов. 1987.
- 14 — Мита Миљковић исто 23. авг. 1987.
- 15 — Војин симић ЗЕМЉА СТЕЊЕ А НЕБЕСА БУТЕ Женева, прив. издање, 1946.
- 16 — СК КПЈ МЕТОДИЈЕ ШАТОРОВ — ШАРЛО Бгд. Зборник, 2—2

САОПШТЕЊЕ

Доле наведена лица, оптужена због дела саботаже и шпијунаже у корист ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА, осуђена су на смрт од стране Преког суда Заповедника полиције за сигурност и безбедност у Београду и стрељана 12 новембра ове године:

1. Алексић Душан из Младеновца,
2. Дмитровић Милисав из Београда,
3. Голубовић Милан из Врчина,
4. Јаковљевић Миомир из Раље,
5. Јекић Радомир из Тићевца,
6. Јовановић Миодраг из Београда,
7. Капор Младен из Београда,
8. Латимски Светомир из Вел. Планае,
9. Маринковић Добрица из Лапова,
10. Милутиновић Љубомир из Раље,
11. Митровић Зоран из Јелен Дола,
12. Нешковић Боривоје из Боговађе,
13. Павић Петар из Јелен Дола,
14. Петронијевић Милош из Губеревца,
15. Поповић Милован из Ниша,
16. Ранковић Живаћ из Чачка,
17. Рашковић Радивој из Прељине,
18. Стојановић Бранислав из Сталаћа,
19. Топаловић Велимир из Чачка,
20. Васковић Јерко из Ужица.

ДОКУМЕНТИ

Ваша 55- Фирер и заповедник полиције у Србији

МАЈСНЕР

55- Групефирер и Генералштаб полиције

НЕРЕМО

НОВОГ ТИТА

Београд, 13. јуна 1990, на митингу опозиције